

HAVASS MIKLÓS

IFJAN – ÉRETEN – ÉLTESEN

- 80 kérdés–válasz közel nyolc évtizedről -

Beszélgetőtárs:

TÓTH LÁSZLÓ

2015

Prof. Dr. TÓTH LÁSZLÓ
a műszaki tudomány doktora

80 kérdésére

válaszol

HAVASS MIKLÓS

közel 8 évtizedről (1940-2015)

„IFJAN - ÉRETTEEN – ÉL TESEN”
címen

A könyv szerkesztésében közreműködött:

BERKI GÁBOR
SZŰCS KATALIN

Kiadó:
TVE Mérnökiroda Kft.

Miskolc-Budapest, 2015.

ISBN 978-963-12-3163-2

A festményt Salamon György festőművész készítette. Azért ajánlotta fel, hogy megfesti a képet, mert megtetszett neki a perui alpaka szőrből készült sál és a Kangol márkájú brit barett színharmoníája. A sapkát gyermekeimtől kaptam egyik karácsonykor azzal a felkiáltással, hogy „Apu! Ne nézz már ki olyan öregesen!” A sálát Zsombor hozta úti ajándékként Peruból.

PROLÓGUS

Szerencsés ember vagyok!! Talán még több felkiáltójelet is írhattam volna előző mondatom végére! Miért, kérdezheti a Tisztelt Olvasó. Az ok egyszerű és prózai. Ha rápillantanak a könyv címlapjára, a Szerző nevére, és ismerik a korábbi köteteinket, akkor azonnal nyilvánvalóvá válik első mondatom értelme és tartalma. Újból kiváló ember életének részleteibe pillanthattam bele, akire felnézhet az ember, akire irigykedhet, akitől tanulhat, aki sokat köszönhet józan ítélőképességének, helyzetfelismerésének, aki tanúja és egyben alakítója volt a hazai számítógépes kultúra megteremtésének, aki átgondoltan élt és nem visszaélt – a rendszerváltást követő privatizáció adta lehetőségekkel, aki mérhetetlen energiát fordított a szakmai-társadalmi közélet formálásába, aki az újraformálódó jövőt meghatározó tehetségek felkarolását önzetlenül segíti, aki méltó nagykövete hazánk szellemi elitjének szerte a nagyvilágban. Bármeddig is sorolhatnám a dicsérő jelzőket a mondat végére kerülő írásjelet, a pontot követően biztosan felsejlene bennem, hogy „ez – és – ez” még kimaradt. Így ahelyett, hogy tovább részletezném a szerző előzetes bemutatását, inkább kiemelném életének azon periódusait, amelyek valamiképpen összekötik a sorozatban megjelent korábbi szerzőkkel. Ők együtt is részesei a sokat emlegetett magyar iskolának. Tanultak egymástól, segítették egymást, kiegészítették egymást, összedolgoztak.

A néhai **Terplán Zénó** akadémikust, a Gépipari Tudományos Egyesület elnökét a 75. születésnapján a Magyar Természettudományi Egyesületek (MTESZ) elnökeként köszönthette Havass Miklós.

A néhai **Pungor Ernő** akadémikussal, a rendszerváltást követő első, az un. Antall-kormány tárca nélküli miniszterével közösen szervezhette a magyar műszaki szakemberek világtalálkozóit Budapesten, amelyek a nagyvilágban szétszóródott sikeres hazánkfiainak emblematikus eseményei, és egyben egy új korszakot megnyitó, széleskörű együttműködést megalapozó rendezvényei voltak. Ezen események is megalapozói voltak az azóta rendszeressé vált ilyen vagy olyan elnevezéssel rendszeressé vált sorozatnak. Ennek egyik rendezvényére éppen ez évben, 2015. május 30-31-én kerül sor.¹

Gyulai József akadémikust – aki napjainkban a Gábor Dénes-díjat adományozó NOVOFER Alapítvány Kuratóriumának elnöke – és Havass Miklóst a kuratóriumi tagságból adódó tevékenységek számtalan feladata köti össze. Ezek egyik reprezentánsának tekinthető az, hogy a 2014. évi Gábor Dénes-díjak átadási ünnepségét e könyv szerzője elnökölte a 75. születésnapjához közeledvén.

Visszalépve Havass Miklós ifjúságára, **Kispéter József** (2014) professzor – igaz akkor még fiatal oktatóként – gyakorlatvezetője volt a Szegedi Egyetemen.

Érdekes és közös motívum Havass Miklós, Gyulai József és Kispéter József életében a Szegedi Tudományegyetemen eltöltött diákévek szívmengető és jellemformáló élménye.

Talán még az a tény is érdekesnek tűnhet, hogy volt egy olyan szakember, egy olyan matematikus is mindkettőnk szakmai életében, aki valamilyen módon szintén összekötött bennünket. Ez nem más, mint Obádovics József Gyula (Baján született 1927. március 3-án)². Jómagam a Miskolci Egyetemen („leánykori nevén” Nehézipari Műszaki Egyetem) végeztem gépészmérnökként 1969-ben, az akkor indult Alkalmazott Mechanikai Ágazaton. E képzés jellegzetessége volt a szilárd testek viselkedését leíró, elméletileg megalapozott kontinuummechanika oktatása, amely elmélyült matematikai ismereteken nyugszik. Obádovics József Gyula, a Miskolci Egyetem matematikai tanszékén volt előbb adjunktus, majd docens, aki kidolgozta a számítástechnika, majd a numerikus módszerek tananyagát, ami kontinuummechanika feladatainak numerikus megoldásában elengedhetetlen segédeszköz. Budapestre kerülve számos területen kapcsolódott szakmai élete Havass Miklós szakmai pályafutásához.

¹ <http://www.vilagtalalkozo.hu/>

² http://hu.wikipedia.org/wiki/Ob%C3%A1dovics_J._Gyula

Egy-egy írásműben a „Prológus” feladata és célja az, hogy bemutassa mindazt, amit a Tisztelt Olvasó az elkövetkezendőkben részletesebben látni fog, amiben ismereteit, tájékozottságát bővíti, amiért érdemes elolvasni mindazt, amit kezébe vett. Bízom abban, hogy kézbe véve a könyvet nem fogja tudni abbahagyni az olvasást, majd pedig a könyvespolcán a kedvenc olvasmányai között fogja őrizni!

Miskolc, 2015 tavasza

Tóth László

A könyv címe „Ifjan – Éretten – Éltesen”, amely immáron a kilencedik ebben a sorozatban. Azt igazán nem tudom, hogy melyik korszakodban, az „éretten” vagy az „éltesen” életperiódusban találkoztam veled először, de rád pillantva, bátran kijelenthetem, hogy most sem tartozol még az „éltesen” kategóriába! A kezdés, az alaphang legyen a TIED!

Kedves Laci! Elsőként arról szeretnék számot adni, miért is vállaltam el felkérésedre azt, hogy megírjam ezt az életrajzot. Egy ember életének tényei fontosak lehetnek önmagának, a családjának, lexikonszerkesztőknek, különösen akkor, ha a történelmileg vagy szakmatörténetileg meghatározó egyénről van szó. Engem azonban más szempont vezet.

Én oly korban születtem, amikor kegyetlen háború dúlt, de **megmaradtam**. Oly korban éltem, amikor egy embertelen rendszer sárba tiporta az emberi méltóságot, de **épen** maradtam. Most oly korban élek, amikor a diktatúra után újra próbát teszünk egy egészséges társadalom felépítésére, eddig mérsékelt sikerrel, amit – kesernyés szájjal ugyan, de – **tudomásul veszek**. Oly korban, amikor az utolsó 50 évben egy új, globális világrend született, ahol minden gyermek kezében mobiltelefon van, és bár félek tőle, de **remélek**.

Ha a gólyák vándorlási térképére nézel, láthatod, hogy az út állandó: Közép-Európából Törökországon és a Sínai-félszigeten át Dél-Afrikáig. Pedig pusztán az ösztön vezeti őket. Generációkról generációkra ugyanott, ugyanakkor. Augusztus végén felröppennek, kaotikusan köröznak, hogy szeptemberben, mintegy varázsütésre, útra keljenek. Pedig még csak beszélni sem tudnak, egyénileg nem ismerik a „csapat tervét”. De hangjuk van, illatuk van, rögzült viselkedésük. És tanulnak egymástól! A kő nem tanul.

Ám az ember nem csak köznapi viselkedést tanul. Az ember jövőt épít, társadalmat szervez, s a társadalom elvezeti a szabadság birodalmába. Évezredek alatt tapasztalatok tüzeiben alakult ki a szabadságot biztosító/korlátozó erkölcs. Ám a technológia fejlődésének sebességéhez a társadalom egyre nehezebben alkalmazkodik. Az ember ma már elpusztíthatja környezetét, önmagát, a másikat, a Földet. Ma minden szó, minden minta számít, ami mobilizálja a társadalmi éberséget. Ma különösen fontos az ember zárt-önmagán túlrepítő mechanizmusainak mozgósítása. Én ehhez szeretnék hozzájárulni.

Életem során a magyar információs társadalom kialakulásában, és az új magyar társadalom érdekében játszottam szerepet. Arról szeretnék mesélni, milyen tapasztalatokkal tudok hozzájárulni ehhez az új éberséghez. Nem egyszerű tényeket, sikereket, eredményeket szeretnék elkönyvelni, mert azok, mások számára, keveset jelenthetnek. Én inkább a miértekről szólnék. Mit tapasztaltam, mit tanultam? Hogyan használhatók fel ezek a tapasztalatok mások által? Szeretnék beszélni a sikerekről, és ezeknek (szerény) elviselhetőségéről, valamint a kudarcokról, és az újrakezdésekről. S főként el szeretném mondani azt, hogy a sok próbatétel ellenére is, immár éltesen is, miért szemlélem reményteljes derűvel a jövőt.

Szeretném elmesélni az esőcsepp történetét, és a történetének parancsát:

*„Széjjel szóródni - eső a homokra -
sivatagnyi reménytelen dologra,
s ha nyár se lesz tőled - s a táj se zöldebb:
kutakká gyűjt a mély: - soká isznak belőled!”³*

Azért született ez az írás, mert hiszem, hogy kutakra – minél többre –, s bennük vízre, szüksége van a jövőnek.

^{3 3} Váci Mihály: Eső a Homokra

Tudnál mondani olyan sorsdöntő eseményt, eseményeket, különleges próbatételt, amikor ilyen tapasztalatokra szükség volt életedben?

Valamikor 1988 és 2002 között olyasmit éltünk át, ami ritkán fordul elő a történelemben: egy nagy, Magyarországra akkor már több, mint négy évtizede rákényszerített és a benne élők számára már-már öröknek tűnő társadalmi rendszer teljes felbomlását-összeomlását, és egy – a megérkező formájában Magyarországon sohasem volt – másik viharos gyorsaságú berendezkedését.

Egyik nap még mindenütt ott voltak a párttitkárok, a munkásőrök, a hatalom őrei. Funkció-képesnek tűnt még akkor az időközben jócskán megszeliült, de ebben a szelidségében is fenyegető diktatúra elnyomó apparátusa. Mindenki feszesen betagozódott a mindenütt jelenlevő hatalom hierarchikus rendszerébe. Leegyszerűsítve: olyan nem volt, hogy valakinek – szervezetnek, embernek – ne lett volna főnöke, aki bármikor, bármibe beleavatkozhatott, aki megszabta tevékenységének kereteit. Az egész ország alattvalókból állt. És ez a sok alattvaló egyszer csak (máról holnapra) „szabaddá” vált, akit elvileg csak a törvények és csak a saját erkölce korlátoz. És a törvények közben napról napra változtak. A szabadság kezdetben a zűrzavar, a káosz, a tanácstalanság és a létbizonytalanság szabadsága volt, mely tág teret adott a gátlástalan szabadrabláshoz is.

A sors szeszélye folytán nekem jutott az a szerep, hogy egy magyar viszonyok között nagynak számító céget átvezessek a rendszerváltozás túlsó partjára – lehetőleg minimalizálva az emberi és anyagi veszteségeket. Lehetőleg minél több értéket átmentve. A lehető legkevesebb emberi szenvedést okozva.

És ott álltam én, egy kb. 1.300 – 1.400 embert foglalkoztató állami vállalat élén, mint egy több milliárd forint eszközértékű cég vezérigazgatója, és egyszerre mindenki tőlem várta a választ arra a kérdésre, hogy MOST MI LEGYEN? Valami olyasmit éreztem, mint amit az ókori Róma összeomlásakor az annak északi végeit őrző bataviai kohors tribunusa érezhetett: egyszer csak „eltűnt” mögüle/fölüle a birodalom. Nem jöttek többé „felülről” parancsok, eligazítások. A helyi szervek még rutinból működtek egy darabig, a tanácstalan alattvalók egy ideig még tették a dolgukat, ímmel-ámmal engedelmeskedtek is, az emberek még nem vizeltek a kutakba (csupán merő kényelemből), de már senki se tudta, mit hoz a holnap.

Ha nem tehettem volna fel a kérdést rég meghalt őseimnek, „Ti, most, mit tennétek a helyemben?”, ha nem tisztáztam volna már korábban magamban, mi a célja-értelme az életemnek, talán összeomlottam volna.

Ez a könyv arról is szól, mi minden kellett ahhoz, hogy ez ne történjen meg. És, hogy a magam szerény eszközeivel ki tudjak tartani és átvezethessem a sors szeszélye folytán rám bízottakat a biztonságosabb túlpartra. Nem én voltam a „legerősebb”. Nem én voltam a legdörzsöltebb, a legravasabb, talán még a legokosabb se. Mégis, az a háttér, amit most bemutatni készülök – segített. Nekem is, de, és ez a lényeg, (nem mindenkin – sajnos, de sokakon) másokon is. És lelkemben ma is gyászolom azokat a kollégáimat-barátaimat, akiken nem tudtam segíteni. Akiket, fogalmazzunk így patetikusan, elnyelt a rendszerváltozás örvénye. E könyv láthatatlan szereplői ők is.

Számalk

Mi volt az, ami életedet, cselekedeteidet ösztönösen vagy a tudat alatt ekkor vezérelte? Volt-e olyan eszme, gondolat, amibe kapaszkodni tudtál, akár önkéntelenül is?

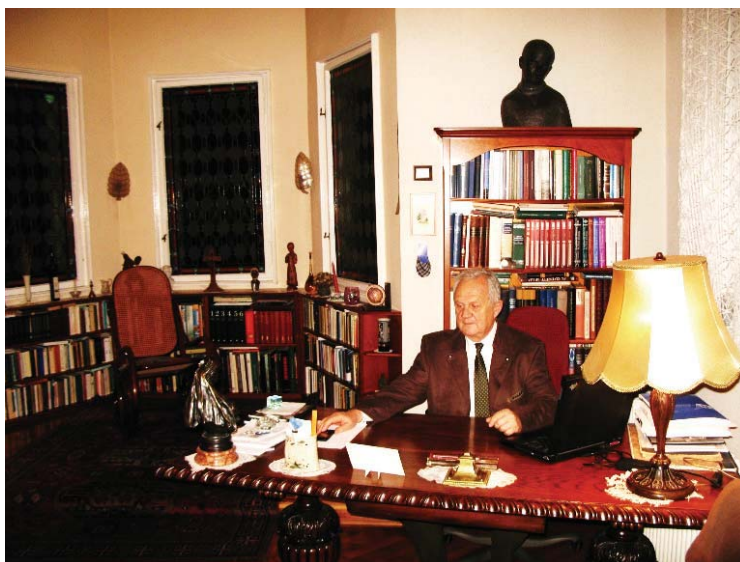
Mindenekelőtt egy lényeges mozzanatra szeretnék rávilágítani, amihez segítségül Dag Hammarskjöldöt hívom.

*„Már nem is tudom ki - vagy mi - vetette fel bennem a kérdést. Már azt sem tudom, mikor. Arra sem emlékszem, válaszoltam-e rá. De volt egy pillanat, amikor **Igent** mondtam valakinek, vagy valamire, és ettől az órától biztos voltam benne, hogy a létezésnek **van értelme**, és abban is, hogy ennek alávetve magam, életemnek célja van.”*

(D. Hammarskjöld: „Markings”. Az idézetet fordította: Kovács Ervin)

Erről, az életem eseményein keresztül áttűnő értelemről szeretnék írni. Mert amikor az ember 75 évesen lehetőséget kap, és hozzákezd élete nyilvános áttekintésére, már nem ragadhat meg pusztán a tények felsorolásánál, de nem vezérelhetik pusztán karrier- vagy marketing célok se. Mélyebbre kell ásni, megkeresni azokat a tudatalatti princípiumokat, amelyek alapvetően megszabták életfolyását, és amelyeket tanulságul adhat kortársainak is, de főként a következő nemzedéknek. Ami értelmet adott cselekedeteimnek, alapot döntéseimhez. Eközben persze az ember tehet, és önkéntelenül tesz is olyan általánosításokat, amelyek megszépíthetik, vagy utólagosan igazolhatják tetteit. Bár tudatosan igyekeztem kerülni e buktatókat, lehet, hogy kizárni azokat nem teljesen sikerült. Elnézést kérek értük!

Igen, életem során, praktikus teendőim becsületes végzése mellett, sokszor, sokat gondolkodtam az emberi élet értelméről, logikai úton bizonyosságot keresve, olyan alapvető bizonyosságok mellett érvelve, amelyek bevilágítják, igazolják tetteinket. Ám végül beláttam e kísérlet lehetetlenségét. A ma ismeretelmélete, többek között Gödel és követői nyomán felismerte azt, hogy zárt rendszerek esetén teljes bizonyosságaink nem létezhetnek. Ez az emberi alapszituáció.

Ahol a könyv készül

És igen, mint Hammarskjöld esetében, egyszer csak nálam is eljött egy pillanat, amikor felismertem, hogy e bizonytalanságok ellenére is, **van** átfogó értelme a létezésnek, és én ezt bizonytalanságaival, kockázataival együtt elfogadtam. Ettől kezdve világos lett a célja is az életemnek. És ettől kezdve ugyan már nem volt választásom tetteim alapjait illetően, de minden egyszerűbb lett, a nehéz döntések meghozatala is!

Hammarskjöld, az ENSZ volt Nobel-békedíjas főtitkára sokat küzdött dilemmáival: a rábízott bonyolult praktikus, sok alkuval terhelt társadalmi feladat és spirituális felelőssége közötti feszültség feloldásán. Végzetes halála előtt 4 hónappal vetette papírra, jegyezte be naplójába a fenti sorokat. Hátha nekem még több adatik!

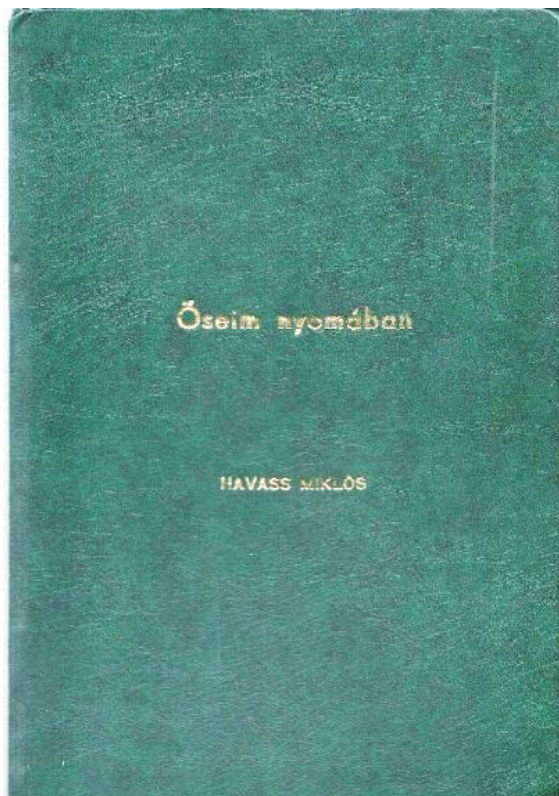
És e döntésed után milyen célok, értékek következtek számodra? Mondhatnám úgy is, hogy kialakultak-e benned – az informatikusra célozván – életed, cselekedeteid „vezérlő rendszerei”, amelyeket máig is magadénak tudsz vallani?

A célt tekintve életemet, tetteimet elsősorban nem személyes jólétem (érdekek) vezérli. Elvi célok (értékek) kormányozzák, amelyek az élet-értelem irányába mutatnak.

És az élet-értelem nyitotta cél(ok)ból azután feladatok, teendők következnek, elköteleződések származnak, tettek, gesztusok ébrednek.

A célt, célokat pedig nem határozhatjuk meg önkényes válogatással (hacsak nem hedonistán élünk). A cél rendszerint adódik, mintegy „előtűnik”. Adódik abból a világból, abból a környezetből, amelyben élsz, s amely segítségre, a Te közreműködésedre is vár. Csak észlelni, észrevenni kell azt. Honnan, hogyan?

Én a családomban találtam meg ezt az értékészletet, mert számomra ez volt az a mindent meghatározó közeg, amely szokásaival, elkötelezettségeivel súgta számomra az utat. Életem tehát bizonyos értelemben családcentrikus. A család: egység, miként egy sejt is az. Sajátos burok veszi körül, mint a sejtet is a sejtfal. A sejtfal megvéd, óv, ezért nélkülözhetetlen. Azonban nemcsak elzár,

Családtörténet

de össze is köt. Élénk anyagcsere folyik rajta keresztül: bizonyos vegyületeket átereszt, bizonyosakat nem. A sejt része a szervek rendszerének, ami az élőlénynek, ami a társadalomnak. Ha egy sejt beteg lesz, a szövet is azzá lehet. De a szövet megbetegíti a sejtet is. Amikor a családot tekintem alapnak, azt nem izoláltan, önmagában értem, hanem mint egy holisztikus egész élő, alkotó elemét.

Kiindulásul szívesen mutatom be ezt a családot, azokat az élményeket, meglátásokat, elköteleződéseket, amelyeket ez nyújtott számomra.

Nagy ebédlőasztalunkon előttem fekszik egy őseim neveiből felrajzolt családfa és egy azt bemutató két-kötetes könyv. Több, mint 5000 név, s mennyivel több ezer hiányzik még, mert nem maradt róluk adat. Mintegy ezerévnyi táv a megélt idő. Őseim egykor még nem sejtették, hogy együtt fognak alkotni egy (nagy) családot – így tudattalanul is összetartoznak – s alkotnak engem, hisz az „őssejtgig vagyok minden ős”. A családfa levelei sokszor pusztá nevek, ám sokszor a név mögül – családi mondákon, történeti feljegyzéseken keresztül – előlép az élő ember, aki munkálkodott, szeretett, harcolt. És ők meg voltak

győződve saját igazukról, szenvedélyesen harcoltak azért, sokszor megsértve a többieket, sokszor kihasználva őket, elbitorolva javaikat. De amellet építettek is, dolgoztak is, szépeket álmodtak is, s ennek eredményeként vagyunk mi itt. Mint a hangyaboly Sánta Ferenc szép regényében. A hangyák kavargó összevisszasága, látszólagos rendszertelensége, tétova nyüzsgése mögött a föld mélyén ott található a szigorú célszerűség és rend, amely nem áll egyébből, mint annak kijelöléséből, hogy mindenki végezze a képességének legmegfelelőbb munkát.⁴

⁴ Sánta Ferenc: Húsz óra. Magvető. Budapest. 1964. 243 old.

Kimondván azt a szót, hogy „haza”, mindnyájan másra gondolunk, más-más jut eszünkbe. Te mire gondoltál, és hova vezettek gondolataid?

Számomra a „haza” ott jelenik meg, ahol őseim, azaz ahol én vagyok, ott vannak ők is, ahol ők voltak, ott én is. Követtem lábnyomaikat, s ahol jártam, megelevenedett, „bensőségessé vált” a táj – Hazává.

Szmrecsány Árpádkori fatemplomának csillárja, 1668-as évszámmal, Szmrecsányi Péter és Kubinyi

Szmrecsány

Zsófia házastársi szeretetét és vallásos érzületét hirdeti ma is. Felismerem, a csillár alatt állva, az ő szerelmük történetét, de egyben az én létemet is „az összejtig vagyok minden ős”.

Kassa orsó alakú főterének 18 fontos épülete őseim rokonságának (Markók, Pocsatkók stb.), a város gazdasági-kulturális életét meghatározó módos kereskedők, iparosok házai voltak.

Rozsnyón az „én” bölcsőmet ragadta el az árvíz, amikor kiáradt a Dráuzus.

Iglón a Bockok (Bókayak) egyszerű, az utca felé nyíló, hátul hosszú kerttel rendelkező kézműves házacskái ma is állnak. Vasárnap délelőttönként, az apák harmónium játéka mellett a család korálokat énekelt. Innen vándorolt János Pestre megteremtve a magyar gyermekgyógyászatot, hogy végül Ybl építsen neki palotát a Múzeum utcában.

Vác főterén végiggördültek az Alföldről érkező, búzával rakott ökrös szekerek. Itt lassan befékeztek, hogy zsákjaikat a Duna-

parton csolnakokba rakva, a vízi molnárok, közöttük a Havassok, liszté őröljék, majd továbbszállítsák a Felvidékre, Bécsbe. Szigorú céhszabályzat határozta meg, hogy körülbelül egyenlően jusson mindenkinek feladat. Senki se éljen vissza jobb kikötő által nyújtott előnyökkel.

Ipolykeszin együtt nézem a legidősebb fiúval, Ipolyi Arnolddal „kúriánk” tornácáról a szemben emelkedő Drégelyvárat.

A gyulai koleratemetőben kettétörött görög oszlop jelzi szépremnyű képviselő szépapám, Terényi Lajos sírját, aki a szabadságharc után, Bécs börtönét megjárva, fiatalon halt meg. Gyulán, a temetőlátogatás után, ha elsétálok a főtéri barokk templom mellett, megpihenek a Százéves Cukrászda hűvös, rokokó szalonjaiban. Folytatva sétám betérek a Ladics házba (ma múzeum), ahol őseim arcával díszített családfa jelzi: dédapám élt itt, s itt kísértett halála után felesége, Czingulsky Borbála szelleme.

Szeged felé menet megállok Csorváson, amely szépapám adományaiból épült, s amely nemzeti ünnepeit sírja mellett ünnepli ma is.

Megállok Fürjesen is másik dédapám, a szorgalmas, jó szívű, „Bach-huszár” főjegyző, Polner Lajos kúriáját övező fácánosban, ahol sok nyaramat töltöttem nagyszüleimmel, kisgyermekként.

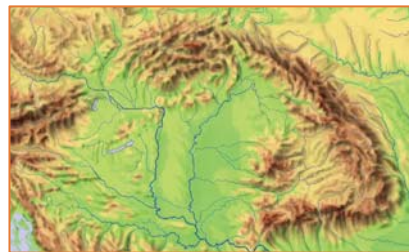
És hány kis kunyhót, tanyát nem ismerek, ahol azok laktak, akik nevét nem őrizte meg a történelem, névtelen robotosai voltak e népnek.

Fürjespuszta – Polner kúria

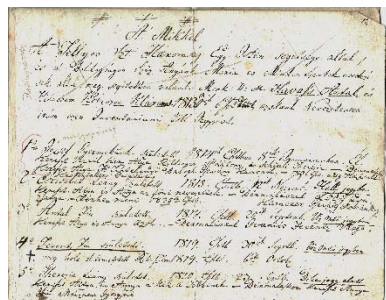
AZ ŐSÖK – HAZA - HAZASZERETET kifejezések itt és most három eltérő szókép, mégis lelkünkben összekapcsolódnak és egy érzést tükröznek, legalábbis nálad biztosan így van, hiszen az eddigiekből erre következtettem. Tévedtem?

Nem, dehogy! Együtt nézve őseimet – és velük együtt magamat is, kibontakozik egy spirituális (nem közigazgatási határokkal szabdalt!) tér, amelyet belaktak, amelyet romboltak vagy építettek, de amelyet alakítottak, megtartottak erővel, munkával, szerencsével. Ez az én földem, itt vagyok otthon. Itt kell, hogy megtaláljam célokat, feladataim. Ide köt a Hűség. Ez a Hazám.

„Aki géppel száll fölé, annak térkép e táj”. Nekem azonban otthonom, munkám területe. Ez a haza sokszor kivetett, sokszor meggyötört. De ellátott teendőkkal is, akarattal, erővel, lehetőségekkel. Mi tehát a cél? Megtartani, építeni e hazát. Alkotni, gyarapítani. De nemcsak a földet, a házakat. Az embereket is!

Kiket? Hát természetesen a lakóit, minket, magyarokat! – vágnám rá rögtön. Hát kiket másokat (vendégeket, betolakodókat, ide nem illő jött-menteket)? Magabiztosságom okai egyszerűek. Nyelvem magyar. Magyar meséken, dalokon nőttem fel. Magyar nyelven észlelem a világot, magyar költőket idézek. Még a nevem is milyen szép magyar: Havass. És természetesen katolikus. A váci Szent Mihály, illetve Szent Miklós Plébániák anyakönyvei egyértelműen bizonyítják ezt. De ezt bizonyítja Havass Antal Inventáriuma (Leltára) is, amelyet gyermekeiről (tizenötön voltak!) vezetett, becsületesen, mint a zsákokban tárolt gabonájáról is. Őseim között akadnak többen, akik a honfoglalás idején vándoroltak ide „honalapítóként”.

Havass Antal Inventáriuma

Ám amikor a családfámat tudatosan szemlélem, rögtön elbizonytalanodom. Polner nagyapám szülei modori, iglói eredetű evangélikus szászok voltak. Felesége délvidéki, ortodox szerb, görög vagy román, gazdag marhakereskedő familiából származott, akik a törökökkel való hadakozás idején kerültek ide, s gazdagodtak meg. Aztán még korábbra lépve jönnek a kassai szlávok, lengyelek, az Ipoly vidéki württembergiek és így tovább az örményekig, sőt kunokig. S ők mind együtt alkotnak engem, ők együtt vagyok én. „Anyám kun volt, apám székel, félig román”, József Attila pedig az egyik legnagyobb magyar költő. Akkor, mi is vagyok? Magyar, szlovák, örmény, evangélikus, katolikus, ortodox? Agyamban egy

igazi sok etnikumú génhalmaz pártoskodik, kavarg. Szétválasztani őket nem tudom. S a családkutatás útjait bejárva meggyőződésemmé vált, hogy ez így van szinte mindannyiunkkal. Nem lehet különbséget tenni aszerint, ki mikor érkezett ide, ki milyen nevet hord, kinek milyen arányban, milyen vér folyik az ereiben. Ki később érkezett, ki hamarabb, ki vérrel szerzett jogot, ki munkával, ki csak éppen erre kószált. Bármit is mondunk magunkról, másokról, mi mindannyian összetartozunk! Összeköt bennünket a közös nyelv, a közös történelem, a közös kultúra, életünk közös tere. És attól, hogy valamelyikünk még történetesen más nyelvet használ, azért még hozzánk tartozik, minket gazdagít.

Mély meggyőződés alakult ki bennem: harcolni kell minden kirekesztés ellen! Nem elég (csak) jogi eszközökkel! A személyiség nevelésével kell elérni azt, hogy ez valamennyiünkben természetes legyen. Ez is az alapállásból adódó feladatom.

Nép, nemzet, változó határok, ellenségek, testvérek, – és még sorolhatnám a törtélem olyan alapszavait, amelyek át- meg átszövik a családok, generációk kapcsolatrendszerét. A családfád kapcsolatrendszeréből bizonyára tanulságos példákön keresztül tudod mindezt szemlélni és illusztrálni.

A generációk feladata: együtt élni, formálni, építeni. Házainkat, saját magunkat, családukat, közösségeinket, népeinket, a világot. Ehhez teremteni kell és tanítani. S nekem: itt! Nem vitatom el a hivatással Lambarénébe települő Schweitzer jogát az otthonváltoztatásra. Nem vitatom el azon fizikusok ésszerűségét, akik tehetségüket a CERN-ben tudják igazán kibontakoztatni, mint ahogy megértem a halált osztó erőszak elől Argentínába menekülő Bíró Lászlót is. De pusztán jobb fizetésért? Nekem itt adott a sors feladatot!

Stummer János

Szemlélem őseimet, hányszor marakodtak, veszekedtek, pártoskodtak, s váltak egymás hóhéraivá. „Hányszor támadt tenfiad/ szép hazám, kebledre,/ S lettél magzatod miatt/ Magzatod hamvvedre!” Nem is sejtették, hogy a marakodó nagyszülők utódai egyszer csak egyetlen családdá fonódnak. És én ki is vagyok? Melyik táborral tartok? A császárhű Koháryt és az őt hűen szolgáló ősemet, Stummer György Füleki várkapitányt Thököly Imre martalócai árulással elfogták, börtönbe vetették. Utódukként kell, hogy igaz labanc legyek! Másik ősemet viszont, nemes Palásthy Gábort Eperjesen zsarpadon kínozott halálra Antonio Caraffa itáliai zsoldosvezér⁵, mert pénzt vitt Zrínyi Ilonának Munkács várába⁶. Utódukként kuruc kell, hogy legyek! Rakovszky, Okolicsányi rokonaimat, akik védték megyéjük, Turóc megye adókiáltóságait, harmadik rokonom Platthy javaslata ellen, a nagyságos fejedelem Rákóczi helyben felkoncoltatta. Áldassanak a labancok! Ám Polner őseimnek azért kellett városukat, Pozsonyt elhagyni és Modorba menekülni, mert Lipót, az osztrák császár nem engedélyezett Pozsonyban evangélikus templomot emelni. És mindegyikük

génjei itt nyüzsögnek bennem. Ki is legyek, melyik táborba is tartozzak? Az egymásnak feszülő szabad jobbágy vagy a földesúr?

És ez az ellentét egész társadalmunkban él. Ezt értettem meg Losonczi Ágnes megrázóan igaz könyvéből: „A sorsba fordult történelem”. 1993-95 között 70 élő budapesti családot faggattak ki három utolsó generációjuk életéről. És nem volt egyetlen olyan család sem, ahol ne erőszakoltak volna meg valakit, ne öltek volna meg valakit, ne aláztak volna meg valakit, ne fosztottak volna ki valakit. S kik? Mi magunk. Mi magunk okoztuk sebeinket magunknak – mint az önmagát pengével vagdosó pánikbeteg. Mindannyinkban ott él a gyanú, a bizalmatlanság a másik szándékaival szemben. Egy ilyen társadalom nem is csoda, ha szélsőségesen anómiás, ahogy Kopp Mária alapvető kutatásai mutatják.⁷ S ami igazán szép Losonczinál, az is kiderült, azok tudtak viszonylag épen megmaradni a forgatagban, akiknek kiforrott értékészletük volt. Meg kell szelídítenünk egymást. Ehhez keresnünk kell a hatékony értékészletet!

⁵ <http://mek.oszk.hu/00800/00840/html/jokai146.htm>

⁶ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1687_marcius_3_megkezdi_mukodeset_az_eperjesi_vesztorvenyszek/

⁷ Kopp M. – Kovács M. E.: A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis. Budapest. 2006.

A generációk történelmét elszenvető és formáló ősök köréből lassan-lassan eljuthatunk a mai szemmel is átlátható, mérlegelhető generációkig, azokhoz, akik – talán – maradandóan is megjelennek saját életünk alakításában. Nálad ez miképpen alakult?

Személyesen nekem az ősök - hányszor homlokegyenest eltérő, igyekezeteinek együttes és távlati szemlélete - egyénileg gyógyulást adott: nem veszek részt semmilyen szekértábor semmilyen torzsalkodásában sem. Egyek vagyunk! Az ország azonban szenved tőle mindaddig, amíg fel nem dolgozzuk történelmünket, ahogyan ezt megtették például a skandinávok. Ebből a káoszból elég! És itt nem elég a „kibeszélés”. Megértés kell, belátás, és kiengesztelődés. Ez is feladat! Hogyan?

Hogyan? Magam az életmintát, értékészletet ehhez a családomtól kaptam.

Családom története a magyar értelmiséggé válás két útját testesíti meg. A Havassok lentről kapaszkodtak felfelé. Felvidéki szabad jobbágyokként jelennek meg az 1600-as évek végén (keresztneveiket sem ismerjük ekkor még). Vácon kezdenek el kézműiparral foglalkozni, vízimolnárként lassan gazdagszanak, hajómalmokat szereznek, üzemeltetnek, hogy egyikük, Sándor dédapám szerencséjét, vasszorgalmát kihasználva a kiegyezés korának egyik jelentős magyar ipartelepítőjévé, gyártulajdonosává váljon. Egy gyárából kikerült vasmacskát kertünkben ereklyeként őrzünk. Fiai már értelmiségi pályára kerültek. Nagypám Géza a szegedi gabona kísérleti intézet alapító igazgatója, a mutációk kutatója. Felesége a kassai Markó (M. Károly festő rokonsága!) bőrgyáros család sarja. Gyermkeik: édesapám, Zoltán, jogász és öccse, Géza, pap.

Az anyai Polnerek-Terényiek Felvidék nemesei. Ők lefelé tendálnak. A hajdan királyi bárókat, nádorokat is adó család lassan elszegényedett, s nagypám idején a „guba a gubához” elvet gyakran felrúgva már a „címer a pénzhez”, vagyis az elszegényedett nemes a gazdag kereskedő-iparoshoz házasodott. Ismerjük ezt rossz kiadásban Noszty fiú esetéből. Esetünkben a házasság sikeres volt. Ödön

nagypa puritán lelkű közjogász, akadémikus, a magyar jogdogmatika kiemelkedő megalapozója. E két család egyesüléséből alakult ki a szüleim alkotta szűkebb család, amely a magyar keresztény úri középosztály jellegzetes képviselője volt. Tudom, hogy ez az osztály (is) a történelem során több hibát is vétett, azonban az a része, amelyiket én szüleimen keresztül megismertem, ideálisan szép képet mutat. Szorgalmas, békés, értéket, minőséget képviselő emberek, szeretetben, kölcsönös tiszteletben, jó modorban. Gazdag pozitív értékészlettel, műveltséggel rendelkeztek. Amit családomtól kaptam, óriási kincs, óriási lehetőség, de egyben óriási felelősség. Kötelez!

Megtanít a fent és lent hatékony kezelésére, soha nem panaszkodom, hisz hány sokkal megrázóbb sorsú ősöm volt. Megtanít a szerénységre. Hiába teszek valami nagyszerűt, rögtön eszembe jut, hogy hányan tettek sokkal nagyobb dolgokat közülük. Megtanít a hűségre az értékek, hagyományok iránt. Az értékekhez hozzá kell tenni, és az értékeket át kell adni. Megtanított arra, hogy közösen mennyit romboltunk, veszítettünk, elhanyagoltunk, ezért építeni kell és nem szónokolni, torzsalkodni. Arra, hogy gondoskodnunk kell a ránk bízottakról: gyerekeinkről, munkatársainkról. Felelősek vagyunk értük.

Gyermekkorunkban esténként sokszor bámuljuk a csillagos eget és keresünk magunknak „vezérlő csillagokat”. Életünk ugyanilyen iránytűinek tekintjük a példaképeinket, azokat, akik cselekedeteinket öntudatlanul is vezérlik. Kik voltak ezek a te csaláodban?

Kettőjükéről külön is szólok. Ödön nagyapám kimagasló tekintélyű közember volt. Példaképem mértékletességben, igazságosságban, jóságban. 1919-ben, a cseh megszállás idején pozsonyi rektor,

Polner Ödön

aki nem volt hajlandó átadni az egyetem kulcsát a megszálló csapatok által kinevezett zsupánnak, mert azt nem tartotta jogszerűnek. Letartóztatták, s a minorita templomba zárták. Hálás tisztelői gyönyörű márvány domborművel emlékeztek meg hősiességéről. Az első zsidótörvények idején néhány köztisztelőben álló társával együtt felemelte tiltó szavát a Pesti Hírlapban, mert a törvény embertelen, igazságtalan és jogszerűtlen volt. Házassága vegyes házasság volt, s a kor szokása szerint a leánygyermek anyjuk katolikus vallását követték. Bár nagyapa világi előjárója volt evangélikus egyházának, maga tanította katolikus hittanra leányát, Juditot. S mert tudatos demokrata volt és polgár, szemem láttára tépte szét a fel nem használt villamosjegyt, mert „az utazást akkor is meg kell téríteni, ha nem jön a kalauz, hisz a törvényeket mi, polgárok alkotjuk a magunk számára. Átlépni azokat erkölcsstelen tett” – tanított. Mint tudósnek szenvedélye volt a könyv, a könyvtár. Az orosz katonák kivonulása után a könyvtárát feldúlva, széttépve, a vizes kádban találta. Egyetlen szóval nem panaszkodott. 80 évesen csendben leült a földre, s szeretettel nekilátott könyvei megmentésének. Hálából, mint nagyapáról, egyetemi emlékülésen tartottam előadást, írtam tanulmányt⁸. A szegedi Klauzál tér 5. szám alatt emléktáblát avattunk tiszteletére. Emlékezetéül, szerkesztve megjelentettem 88 éves (!) korában írt emlékiratait⁹.

Lánya Judit, az édesanyám, életem meghatározó alakítója. Napjai rólunk, gyerekeiről szóltak. Az önzetlen, óvó szeretet és bizalom ösbizalmat ébresztett bennünk az élet iránt. Ha ő ott van, nem lehet baj. Feltétel nélkül elfogad. És valóban, ha már felnőttként vesekővel operáltak Budapesten, mire felnyitottam szememet, már ott ült ágyamnál. Feljött Szegedről. S biztos lehettem, hogy anyatigrisként mindent megszerez számomra, ami megszerezhető. Amit örököltem tőle a tudatalattimban: az életben feltétel nélkül szeretnek, így nem lehet bajom. Ha valaha is örültem rangnak, címnek, autónak, kitüntetésnek, háznak, az azért volt, mert örömet, büszkeséget szereztem számára és az engem ugyancsak rajongásig szerető nagymamám számára. A család a béke szigete volt. Az élet a családról szólt, a családjért, egymásért.

Kismamák, leendő anyukák! Aki ilyen szeretet-, bizalom- és biztonságburokkal kerül a világba, azon nem könnyen fognak annak sérülést provokáló eseményei. Ezt tanítani, elérni szintén feladat!

Pozsonyi emléktábla

⁸ Havass M.: Polner Ödön – a nagyapa. In: Kiss Barnabás (szerk.): Tudományos emlékülés Polner Ödön egyetemi tanárrá történt kinevezésének 85. évfordulóján. SZTE. Szeged. 2008.

⁹ Polner Ö.: Emlékeim. Corner. Budapest. 2008.

Példaképnek fogadjuk a mintát, azt a mintát, amelyet önmagunk követendőnek tartunk. Viszont idő kell ahhoz, hogy ezt magunkban „vallásnak” tekintsük, és ezek szerint éljünk. A „példakép” és a „vallás” így elszakad egymástól, de a családi háttér valahogyan a tradíciók alapján sugallja „ab ovo” a vallást! Miképpen lehet ezt egyesíteni önmagunkban?

E családban természetes módon római katolikusként nőttem fel. Katolikus hittant tanultam, ennek a szabályai szerint életem/élek. De ez soha nem különített el az emberektől, mert dolgom minden emberrel közös. Nem tartozom külön kasztba. Természetesen ministrálni jártam, s ott szedtem fel a férfias jellem és akaratérő első mintáit.

A növekedés vedlési fájdalmai az én gyermekkori vallási képemet sem kerülték el. A természettudományok művelőjeként nekem is meg kellett küzdenem a Biblia metaforikus vagy szó szerinti értelmezésének dilemmájával.

Nekem is szembesülnöm kellett a gyermekkoromban „győzedelmesnek” hirdetett egyház történelmi hibáival és a klérus egyes tagjainak súlyos emberi bűneivel.

Szembe kellett néznem az egyház nagy sebével, az emberi gőg okozta egyházszakadásokkal. Ezért is ma már szívesebben hívom magam egyszerűbben kereszténynek, ideértve valamennyi keresztény egyházat. Vagy katolikusnak (=egyetemes), amely szó az én értelmezésemben valamennyi ember egyetemes teljességélményét jelöli.

Lakos Endre

Azonban soha nem jutott eszembe kilépni, ruhát váltani, hitehagyottá válni. Ide köt a hűség, hisz itt tanultam a jót is, itt hallottam a jellemről, itt találkoztam Szent Ferencel és Néri Fülöppel, itt munkálkodott Teréz Anya, itt nézhettem fel környezetemben Lakos Endrére és ide tartoztak a szeretteim. Azt is látom, mennyi (számokban kifejezhető) pozitív energiát ad e hit a betegeknek, szenvedőknek, haldoklóknak.

Nem a hit más formájában keresem utamat, mert az utam is kultúrafüggő, mint az otthonom. Az eklektikus, innen-onnan összezsívegetett hitelvek rendszertelenségében nem hiszek. A különböző hitekrészletek divat szerinti elegyítése nem út. Azt nem tagadom azonban, hogy e hitek egymásra hatása idővel a teljesség mélyebb megértését eredményezheti. S ez nem különít el mástól, hisz Lukács evangélista szerint békesség jár *minden jóakaratú* embernek. Egyébként is, a világ alapelvei közé tartozik a változatosság, amelyből az új mindig kibomlik.

A szocializmusban a vallás egyben az ellenállás egyik büszke összekacsintással járó eszköze volt: az ellenállás egy békés fajtája lett, mely sokunkat összekötött.

Ma inkább feladat: lehántani egy hatalmas barokk építményről az oda már nem valót. XXIII. János, Ferenc pápák megértették, hogy a lényeghez való visszatérés, a modern világba való szervesülés nem teológiai szörszálhasogatásokon áll vagy bukik, hanem spirituális tetteken: nyitottság, bizalom, szabadság, őszinte szeretet, megbocsátás. Az autoreferenciális énemen (magam határain) túllépni tudó önátadás.

És ilyen háttérrel számomra Hammarskjöld „ismeretlene” már „személyes” kapcsolattá erősödik.

Ahol fiatal éveinket töltöttük, oda mindig visszavágyunk. E mondat közhelynek tűnik, de egy olyan boldog periódust idéz fel bennünk, amelyre mindig szívesen emlékszünk, pláne ha életünket másik városban éljük. Számomra a mennyországot Debrecen jelentette, számodra pedig – gondolom – a csodálatos Szeged. Tévedek?

Nem, pontosan így van! Ha ugyanis folytatjuk a korábban megkezdett képzeletbeli utunkat, Csorvástól délnyugatra, 75 km után a világ közepére érünk. Ha Szegeden jársz, a világ közepén állsz. E városban minden van, ami egy városhoz kell. Egyetem, folyó, cukrászda, színház, klinika, sétatér, püspök, múzeum, focipálya. Sőt, a nemzetközi hírű szabadtéri is. És persze Móra Ferenc, a szegény kisgyermek melegszívű írója.

A város gyönyörű! Rendezett és mégis könnyed, elegáns, de kellőképpen mondén. Pezseg az élettől, és itt tanulnak az ország legszebb lányai, akiknek nem vastagszik meg lábuk, mert nem kell hegyre mászniuk. Az egyetlen emelkedő, a Híd lába előtt pedig leszállnak a bicikliről.

1879-ben a régi várost elmosta a Tisza. Már 1879. március 17-én Szegedre látogatott Ferenc József császár Tisza Kálmán miniszterelnök kíséretében. Ekkor hangzott el a legenda szerint a híres mondata (különleges támogatást helyezve kilátásba!): „*Szeged szebb lesz, mint valaha.*” És így is lett, Tisza Lajos vezetése mellett. A magyarság és Európa, sőt, a világ részvéte páratlan mértékben, bőséges adományok formájában nyilatkozott meg a város iránt. A legnagyobb adományozók neveit örökíti meg a nagykörút egy-egy szakasza. Mélységes otrombasággal a szocialista időszak a nagyvonalúan adományozó Németország emlékét megörökítő Berlini körút nevét Moszkvai körútra változtatta, miközben a Szovjetunió éppen óriási mértékű hadi jóvátételt hajtott be rajtunk.

Vágó Pál: Szegedi Árvíz

Polner Judit, Havass Zoltán

Ha itt jársz a napfény városában, ülj le egy krémesre a Virág cukrászda teraszán, állj meg a Klauzál tér 5. szám alatt nagyapám rózsaszín márvány emléktáblájánál! E ház mellett vettem kiflit (40 fillér!) az éjjel-nappali közértben, az esti egyetemi órák után hazafelé sétálva, végig a korzó platánfái alatt, amelyek hatalmas levelei között este ragyogón törtek át a kandeláberek fényei, s világított a tér végén a pompás illatú Stühmer édességbolt. Nászajándéku, a szüleimtől Berkesi egyik szép (egyébként talán bécsi) festményét kértem, amely ezt a hangulatot árasztja. Itthon vagyok!

Itt mondta az egyetemen 1993-ban Édesapám a köszönőbeszédet társai nevében gyémántdiplomája átvételekor, s hasonlóként én is itt köszöntöttem az egyetemet társaim nevében 2013-ban aranydiplomám átvételekor¹⁰. Hűség a városhoz!

Itt bálozott édesanyám, itt tett házassági fogadalmat a Fogadalmi templomban, s itt szült meg engem is, szeretetben.

¹⁰Havass M.: Aranydiploma köszöntő. In. Díszdiplomás Emlékkönyv. SZTE. 2014.

Ahogy öregszünk, egyre tisztábban, élesebben jelennek meg a gyermekkori emlékek letisztult kontúrjai. Engedj nekünk bekukucskálni a „gyermekkori birodalmadba”!

1940. április 23-án születtem. Két testvéremmel, Évával, aki sajnos már eltávozott körünkől, és Zolival, aki a hódmezővásárhelyi kórház laborjának vezetője lett, harmonikus, békés éveket töltöttünk

1943 Karácsonya Szegeden

a Szentgyörgyi utcai lakásunkban, a háborúig. Az utolsó békebeli karácsonyt 1943-ben éltük meg itt, amikor Éva egy remekmű babaszobát, én egy pompás gazdaságot kaptam. Mindkettő édesapám szeretetteljes, gondos kézi munkája. Sajnos azonban Délvidéken erős lett a partizántevékenység, így jogász édesapámat is behívták a kémelhárítókhoz, adminisztrációs tevékenység végzésére. Az orosz előrenyomulás elől a hadtestet a családokkal együtt vonatra rakták, s Ausztriába menekítették, majd sorsára hagyták.

Vagonokban laktunk tömegesen, csalánfőzeléken éltünk, azonban mi gyerekek ezt jó kalandként éltük meg. Kifosztható, kiégett, elhagyott légvédelmi vagonok, ezernyi sütni való szöcskecomb, repülőkből aláhulló sztaniolok kápráztattak el. És persze a szerelem! Ötévesen házasságot ígértem a gyönyörű, szőke hajú Ildikónak. Édesanyám honvágya azonban hazahozott. A határon kaptam életem első politikai-világnézeti érzelmi képzését. Az Ausztriában megismert csinos, rágógumikat dobáló, vidám amerikai katonák után itt rongyos ruszlik ugráltak fel vagonjainkba, s szedték el óráinkat, egyikünk biciklijét is. (Akkor még nem érzékeltem, hogy ők is egy borzalmas hadigépezet nyomorult áldozatai voltak.) Hazaérve a család az unokákat a már említett Fürjesen gyűjtötte össze, ahol legalább élelmezni tudták őket. Életem gyönyörű fél évét töltöttem itt, bebarangolva és megismerve a rónát, az Alföldet, a komótosan bölcs parasztokat, de egyben egy XIX. századi nemesi kúria, udvarház miliőjét. Amikor a Gyimeseken járok és az autóm ablakán melán bebámulnak a fekete bivalyok, a fürjesi öröm jár át.

Menekültek Radkesburgban

Szegeden jártam általános iskoláimba, s ekkor már keményebb leckét kaptam a politikától.

Volt egy kiváló ministráns vezetőnk, Lakos Endre¹¹ (Bandi bácsi), aki nagy gonddal tanított bennünket férfias jellemre, cserkész praktikákra, népi táncra, és szépen, fegyelmezetten ministrálni. Kontrafék – figyelmeztetett, ha a kellőnél mozgékonyabbak voltunk. Egy reggel eltűnt. Elfogták és börtönbe zárták. Erős ember lévén nehéz fizikai munkát végzett egy bányában. 1956-ban szabadult, s akkor Bécsbe ment lelkiatyai hivatását folytatni. Ekkor értettem meg, hogy vagyunk mi (úgy gondoltam, talán majdnem az egész ország?), és vannak ők. Az ország két kibékíthetetlen részből áll. Azóta is kísért e helyzet, noha azóta „felszabadultunk”. Ám Váci Mihály találó szavai figyelmeztetnek: „mert már nem szolgál régen, - de még nem szabad!”

¹¹ Bálint L.: Lakos Endre. 1919–1969. KÉSZ-METEM. Budapest-Szeged. 2000.

A felhőtlen gyermekkort követi a tanulás korszaka. Ennek vannak könnyebb - nehezebb szakaszai, periódusai, de mindnyájunkban megragadtak olyan pillanatok, amelyek életünkben csillogóan rögződtek és máig is kristálytisztán élnek bennünk. Gondolom, te is így vagy ezzel.

A Csongrádi sugárúti iskola tanulói, külvárosi suhancai szerettek, mert szelíd, szerény, barátságos gyerek voltam. Én közvetítettem, ha verekedés („hírig”) tört ki az udvaron. Meg is választottak úttörővezetőjüknek. Azonban az úttörőszövetség határozata nyomán, az udvar gyülekezési terén felsorakozott csapat előtt, szemben állva barátaimmal bocsánatukat kellett kérnem, s lemondani a bizalmukból elnyert posztomról, mert álnokul elhallgattam, hogy népellenesség vagyok. Ugyanis ekkorra internálták édesapámat (két és fél évet nélkülöztük). Elmondták azt is, hogy, színjeles létemre, emiatt nem is tanulhatok tovább gimnáziumban.

A sors gúnyos fintora volt az, hogy ekkor halt meg Sztálin, s az iskolai gyászmegemlékezésen, mint az iskola rendszeres szavalójának, nekem kellett belső hittől sugárzóan elszavalni Devecseri Gábor egyébként jól megírt, Sztálinról szóló gyászversét: „*Míg ember él a Földön, nem lesz oly pillanat, amelyben ne látná jóságos arcodat!*”.

A tanárok néma szolidaritását jelezte, hogy az év végén készült osztályképen én ülök az előtérben és tartom az osztály táblát: VIII. a. oszt.

De nemcsak ők voltak szolidárisak. Csellótanárom, Báthory Sándor megsimogatta fejem, s azt mondta, sebjaj, felveszlek a zenegimnáziumba, ott nem számít a származás. Fel is vettek. Bár nem

Csongrádi sugárúti iskola 8.a

voltam kiváló adottságú zenész, valamelyik zenekarba biztosan befértem volna tuttistának. S itt megint közbeszólt a sors, abban az évben nem indítottak új osztályt, s bennünket, a már felvetteket átirá-nyítottak a Radnóti Miklós Gyakorló Gimnáziumba, Szeged legkiválóbb középiskolájába.

Mint ahogy mi is szolidárisak voltunk. A legnagyobb szegénységben is két „házi koldusunk” is volt. A szegény Hajós néni és a jezsuita templom előtt kéregető, rongyos Timpauer bácsi.

Mindkettőjüket vendégül láttuk ebédre a

hét egy-egy napján, s egy-egy ruhadarabbal, cipővel, kabáttal segítettük ki őket. Vagy amikor Éva nővérem Giszko nevű osztálytársának édesapját Szovjetunióba hurcolták, s ő egyedül maradt Szegeden, természetes volt számunkra (és másik 6 család számára!), hogy a hét egy-egy napján mi nyújtsunk családi háttérrel, „pásztoroljuk”. Giszko később a kitelepítést sem úszta meg, azonban ragyogó, életerős, fiatalos humora, a családja egészséges értékkészlete túlszárnyalta a megpróbáltatásokon. Kalandjaira egy nagyon kedves könyvben emlékszik vissza.¹²

¹²Somlay G.: Tiszaföldvári napló. Kráter. Pomáz. 2009.

A középiskolás kort szoktuk az „érés, a beérés” időszakánk tekinteni, hiszen ebben a korban sok-sok új és a nagybetűs életet (is)befolyásoló eseményt élünk meg és élünk át.

A „Gimi”-nk nagyszerű iskola, embernevelő hely volt. Ügyes, vonalas igazgatója összeszedte azokat a kiváló, egyetemi szintű tudással rendelkező tanárokat, akiket foltos múltjuk miatt nem tartottak alkalmasnak a szocialista embertípus felsőbb iskolákban való oktatására. Mi 32-en indultunk. Harmadrészben a város művelt, vezető értelmiségének gyermekei, harmadrészben a várost környező falusi iskolák tanulói. El kell ismernem, a felzárkózás esélyének megadása nagyszerű gondolat, ám tény, hogy óriási műveltségi különbségek feszültek az osztálytársak között. De becsületére legyen mondván tanárainknak, e sok gyerekből közösséget faragtak, a nehezebb helyzetben levőket egyénileg is segítették, s megteremtették a lehetőséget számukra, hogy egy generáció múltán, az ő gyerekeik már egyenlőbb pozícióból vegyék fel a versenyt. Ez nem akadályozta meg azt, hogy szorosabb baráti körök ne jöjjenek létre. Hatan voltunk szorosabb barátságban. Kanyó Zoli idővel a szegedi egyetem zseniális képességű fiatal nyelvészprofesszora, Szakács Kálmán gimnazista korában Kantot és a nagy német klasszikus filozófusokat eredetiben tanulmányozó jogász, Gaál Tibor, aki majdan a szívkatéterezést vezette be Szegeden, Szili-Török Imre erdész és faipari mérnök. Ők sajnos már nem élnek. Ötödikként Joó Imre vegyésszel máig tartó családi barátság köt össze. Kissé távolabb álltak

A 99 éves Szörényi tanár úr

tőlünk a mindig lazán elegáns, franciás humorú Kukán Feri (sebészorvos), a focirajongó Fodor Bandi (biológus kutató), Faust Dezső (agrármérnök), a mókamester Benke Imre (zenetanár) és Nemessányi Zoli (radiológus). Az osztály folyamatos összetartását ma is szervezi Gémes Laci (közgazdász). Első kandidatúsrunk Somogyi Gyuri agrármérnök, kitűnő paprikakutató és termelő, akinek szatymazi birtokán gyakran tartjuk éves összejeveteleinket. A tanárok közül három nevet emelek ki. Szörényi József: vérbeli pedagógus, magyartanár, osztályfőnök. Ő tanított meg igazán szavalni, a verseket elemezve, stoppolt zakóm helyett ünnepi zakóját kölcsönözve. Nehéz sorból, félig hadiárva gyerekként küzdte fel magát. Felelősség, humanitás, de határozottság jellemezte. Mint századparancsnok az erőszakoskodó, káromkodó katonáit kiköttetéssel fenyegette meg. Ám parancs megtagadva mentette meg 89-ük életét, amikor a megszállt terület pópája megsúgta neki egy ellenséges páncélos offenzíva beindulását. Aggódó pedagógus, aki fiait nem engedte 56-ban tüntetni, ránk zárta az ajtót. (Nem számolt azzal, hogy az ablakok nem voltak túlzottan magasak.). Nevelési elve volt, hogy minden fontos/kényes kérdést megvitatott az osztályközösséggel. Meghallgatta az ellenzéket (vezérük Kanyó, Fodor és Faust voltak) és a kormánypártot (többnyire Szakács Kálmánt, Gaál Tibit, Joó Imrét és engem). És volt a harmadik szárny, a szkeptikusok (Kukánnal és Nemessányival az élen). Végig személyes kapcsolatot tartottunk, osztálytalálkozóinkat ő vezette még 99 évesen is, állva, mert egy tanár nem ülhet le hevenyészetten tanulói előtt. Közakarattal és közös munkával, Joó Imre vezetésével vívtunk ki számára magas állami, városi és irodalmi kitüntetések. Temetésén nekem jutott a megtiszteltetés, hogy elbúcsúztathassam. Munkásságáról tanulmányt jelentettem meg a Szeged című folyóiratban¹³, és egy róla szóló szócikket szerkesztettem a Wikipédiában.

¹³Havass M.: „... mint a ligeti jázminbokr”. Szeged. 21/6. 25-29 old. 2009.

A középiskolás korszak sokak számára – így nekem is – életre szóló élményeket és kapcsolatokat ad. Gondolom, te is őrzöl magadban ilyeneket.

Márton Piroska igazából apáca volt, aki a rendek feloszlása után lett gyakorló matematikatanár. Szigorú erkölcsű, lelkiismeretes, sokat követelő tanár volt. Ő figyelt fel matematikai képességeimre, s vont be a KML versenyeibe. Ő volt mindig az élő lelkiismeret, ha a KML feladat leadási határideje a Honvéd meccsel ütközött. Idősebb korában ismét templomi szolgálatot teljesített, illetve apácák körében élt. Volt neveltjei meg-meglátogattuk. Halálakor az apácátársak hívtak fel, mert haláláig emlegette fiait, néhányunkat név szerint is. Sirjánál „fiai” közül gyászoltuk: Máté Levente, Krámlí Bandi, Mihályffy Laci és én.

Talán legeredetibb tanárunk Visy József volt, aki szerint „nincstelen” nincs, csak „nincses”. Különös humorú, szuggesztív egyéniség volt. Egy alkalommal méltóságteljesen tartott befelé osztályunkba, ám az ajtóban megtorpant. Lába előtt egy kenyérdarabka hevert. *„Fiaim! Emeljétek fel ezt a veknit, hogy beférjek!”* - mondta, s mi ugrottunk. Más alkalommal egy gyufaszálat talált a küszöbön, amelyet felvett, s így szólt: *„Forradalom van, hogy barikádot emeltetek?”*. Megint más alkalommal észrevette csellómat, melyet a terem hátsó sarkába támasztottam. *„Vigyázzatok! Itt vannak a ravasz görögök, a csel lóval!”* Nagy tudású latin és történelem szakos tanár volt az egyetemen, amikor éppen

Érettségi találkozó 2003

Középen: Ventilláné, Márton P., Szörényi J.

odaengedték. Szigorúan osztályozott (még mínuszokat, sőt görög betűket [„értékelhetetlen”] is használt), hogy azután az érettségi előtt kiváló osztályzatokat adhasson a továbbtanulás érdekében. Ha valaki helytelenkedett óra alatt, valahogy így szólt: *„Nos, fiam, ha te már ilyen jól tudod az anyagot, hogy legyet fogni is ráérsz, két hét múlva számolj be Mátyás király korából! Menj el a könyvtárba, levéltárba, múzeumba, esetleg magad is végezz ásatásokat! Ha hiányosan sorolnád fel a fekete sereg tagjait, akkor feleleted bizony nem éri el az egyest sem. Esetleg a 0.5-et.”*¹⁴

Arcvonásait dombormű örökíti meg a

Tisza Lajos körúton. A gimnázium elsőszámú nagy legendájává vált. Ő ösztönzött történelmi stúdiumokra, amelyek eredményeként helyezést értem el középiskolai történelmi tanulmányi versenyen „Mátyás és a renaissance” című esszémmel.

Az osztály egészségesen élénk volt, tanáraink mint az egyik kedvenc, emlékezetes osztályukat emlegettek. A társ-Tömörkény leánygimnázium tanulóinak udvaroltunk, velük jártunk bálókra. Tréfáink jobbra megtartották a tisztesség és elevenség egyensúlyát. Olykor-olykor hágtuk át, amikor például az érettségi bankettől hazafelé menet befalaztuk az egyik ház kapuját, vagy amikor egy hajnali „kanbuli” után ezüsttálba öntött pálinkán süttünk szalonnát, majd kipisiltünk az emeleti ablakból, a földszinti lakó rosszallását kiváltva.

¹⁴ Fodor A.: Kedves Tanáraim, osztálytársaim. Aranyköpések osztályunkban. Gyűjtemény. Kézirat.

Neked helyben volt az egyetem is, még hozzá egy kiváló oktatói karral, egy magyar Nobel-díjas szellemével Szeged városában. Mesélj erről!

Kitűnő érettségimmal orvosi egyetemre jelentkeztem. A felvételit kitűnően teljesítettem, ennek ellenére mégis elutasítottak. Az egyetem párttitkára, Marton doktor, ideggyógyász azt mondta, hogy „ezen az egyetemen Havass névvel nem vesziünk fel senkit”. Tudniillik kegyetlen munkaszolgálatos századparancsnoka Havas nevet viselte, igaz, nem a mi családunkból. Pótfelvétellel matematika-fizika szakos tanárnak vettek fel. Ebben egyrészt segített az, hogy a KML versenyek rendszeres feladatmegoldója voltam, másrészt a tudományegyetem rektora, Antalffy György, aki nagyapám szegedi tanszékén utóda és tisztelője volt, közbenjáró értem. A Szegedi Egyetem Matematika Intézete ekkor aranykorát élte. A híres nagy triász Kalmár László, Rédey László, Szőkefalvi-Nagy Béla mellett kiváló matematikusok tanítottak: Moór Arthúr, Szendrei János, Tandori Károly stb. Örömmel vettem részt 2013-ban a róluk szóló anekdotás kötet összeállításában.¹⁵ Egyetemi éveim alatt feltárult előttem

Kalmár László

a matematika szépsége, rendje. Igaz, fizika tanáraim is kitűnőségek voltak: Budó Ágoston, Szalay László, Berencz Ferenc vagy gyakorlatvezetőként Kispéter Jóska.¹⁶ Ám az ő kiválóságuk sem tudta kompenzálni közönyösségem és a praktikus dolgok iránti érdeklődésem hiányát. A naftalin nálam sohasem kristályosodott, a lejtőn guruló golyók nem a törvénynek megfelelő időben értek célba, a műhelyben reszelt kalapácsfejem inkább hasonlított ügyetlenül pattintott kőbaltához, mint szabályosan leírható idomhoz. Ezért nagyon

megörültem, amikor Kalmár Laci bácsival találkoztam a Bolyai Intézet kapujában (éppen „Lujza” nevű biciklijéről szállt le, ugyanis ő azzal járt be munkahelyére), aki azt kérdezte, nincs-e kedvem átmenni harmadikban egy új szakra, a fizikát kicserélve a számítástechnikára. Ez utóbbiról addig nem hallottam, azt hittem, hogy valamilyen bérelszámoló-gép féle lehet, mégis igent mondtam.

Ez volt (az egész országban) a második Kalmár által kezdeményezett ilyen évfolyam, amelyik a programozásméletbe vezetett be. Magyarországon akkor összesen két (elég korszerűtlen szovjet) elektronikus számítógép volt, s ez a diszciplína nem volt ismert, nem is tanították. Mi nem a gépek műszaki elveit tanultuk, hanem a programozást, a programozási nyelvek elveit. Miután számítógép nem volt, táblán, manuálisan utánóztuk a gépek működését (kréta-programozás). Erről a korszakról bővebben szólunk egy könyvben, amelyet közösen szerkesztettünk (én társszerkesztőként) az előző évfolyamon végzett kolléganőmmel, Sántáné-Tóth Edittel.¹⁷

Megyesi, Bánkfalvi, Maizl, Havass

Évfolyamtársaim Kalmár Ágota, Megyesi Laci, a „Professzor Úr”, aki algebristaként tanszékvezető lett a szegedi egyetemen. Bánkfalvi Zsolt és Maizl Jóska akik pedig Budapestre kerültek, egy-egy számítógép mellé.

¹⁵ Szabó P. G. (szerk.): Szent-Györgyi lovon? Szegedi Egyetemi Anekdóták. SZTE TTIK. 2013.

¹⁶ Kispéter J. – Tóth L.: Ifjan – Éretten – Öregen. Technika Alapítvány. Miskolc. 2014.

¹⁷ Sántáné-Tóth E. (szerk.)-Havass M. (társszerk.): A számítástechnika felsőfokú oktatásának kezdetei Magyarországon. Typotex. Budapest.2012.

Az egyetemi évek sokak számára az utolsó „gondtalan” életperiódust jelentik, hiszen ezt követően beköszönt a mindennapi munka. Igaz, időnként a nyári munkára is szükség lehet. Nálad ez hogyan alakult?

Az ötödik év első félévét gyakorlótanítással töltöttük. Én a Ságvári Endre Gimnázium első leányosztályába kerültem, a kiváló matematika tanárnő, Nagy Sándorné irányítása alá. Tanítványaimmal (akik között volt a később híressé vált énekesnő, Mari [Mary] Zsuzsi) nagyon megszerettük egymást. Amikor már nem voltam velük, Havass Miki tanulmányi díjat írtak ki emlékemre. Talán nem is lettem volna rossz tanár!

Nyaranta – pénzkeresés céljából is – az egyetem Meteorológiai Intézetével kutató sátoztáborokban „észleltem”. Wagner Richárd professzor egy olyan elektronikus mérőrendszert talált ki, amely központjából kivezető elektronikus mérők a növényeken elhelyezve negyedóránként mikrobiológiai folyamatok tanulmányozásához

mérték bizonyos paramétereket, melyeket mi feljegyeztünk. Három évben egymás után a kopáncsi rizsföldeket, csévharaszi löszhátakat és a Bükk-fennsík töbreit vizsgáltuk.

Bár a zenetanulást abbahagytam, a zenével való kapcsolatom nem szakadt meg. Rendszeres koncertlátogatók voltunk, és sokat jártunk az Operába, amely Vaszy Viktor vezetése mellett olyan előadásokat produkált, amilyen szintűeket azóta is nélkülözök itthon. Nagyon sok híres, de flekkes énekest száműztek oda (Simándy József, Szabó Miklós, Szalma Ferenc, Berdál Valéria, Komlóssy Erzsébet, Lőrincz Zsuzsa, stb.).

Első csellistája voltam a hallgatókból álló Orvosegyetemi Zenekarnak, amelyet a nagyon muzikális Szekszárdi Tamás (később radiológus Ajkán) vezetett. Klasszikus zenei koncertjeink mellett számos kiszálláson kísértük az egyetem népi tánckarát is. A zenekarhoz megható emlék fűz. Egy NDK-s

koncertre készültünk, Drezdába. Az utolsó pillanatban a Belügy letiltotta kiutazásomat. A zenekar tagjai nem költötték el kicsiny napidíjukat, hanem azt összegyűjtve, megvették számomra életem első profi csellótokját, ajándéku. Miután nem volt pénzünk, addig csellóm számára édesanyám befestett egy darab gyöngyvásznat kékre, megvarrta zsákformára, s alól és felől megcsomózva használtam. A szolidaritást számtalanszor megtapasztaltam életemben.

E nincstelen (vagy Visy tanár úr szerint nincses) időszakban albérlőként fogadtunk be egy orvostanhallgatót, Sólyom Tónit, aki remek embernek bizonyult. Családi barátunk lett. Idővel Amerikába került kutató ideggyógyászként, és izgalmas könyvet írt életéről „Egy amerikai magyar orvos” címmel¹⁸. Az orvosi etika jeles művelője.

Kopáncsi tábor lakói

¹⁸ Sólyom A.: Egy amerikai magyar orvos vallomásai. Pécs. 2008.

A szép egyetemi éveket munkával, mégpedig diplomamunkával zárjuk. Te mint immáron informatikus, programozó, mibe ástad bele magad?

Az egyetem ötödik évének második fele arra szolgált, hogy diplomamunkát írjunk. Kalmár Laci bácsi azt javasolta, hogy kapcsoljam össze zenei tudásomat a számítástechnikaival, s írjak egy olyan programot, amely megtanítja a számítógépet zenét szerezni. Korábban az illinoisi egyetemen végeztek ilyen munkát Hiller és Isaacson, valamint a Szovjetunióban Zaripov. Én Kodály ötfokú dallamait vizsgáltam meg statisztikailag, s a nyert matematikai minta alapján szerzett zenét a gép. E munka érdekében fél évet Pesten töltöttem a NIM Számológép-központjában, az első nyugati eredetű, korszerű tranzistoros számítógép mellett, Csébfalvi Károly, a furfangos matematikus segítségét élvezve, akivel rövidesen személyes barátságot is kötöttem. Később 68. születésnapjára barátaival, tanítványaival együtt Emlékkönyvet állítottunk össze.²⁰

A dallamokat a számítógép le is tudta dudálni egy hangszórón keresztül. Meghívtuk Kodályt, hogy hallgassa meg az eredményt. Ott ült a számítógép mellett – kicsit már nagyot hallott – majd meghallgatva a „műveket”, csak annyit mondott: „Jók! Az enyémekek jobbak!” És meghívott a MTA Népzene Kutató Csoportjába.

Diplomamunkám Szegeden nagy érdeklődést váltott ki. Kérdezőm Pollák György volt, híres zeneszerető, hatalmas műveltségű matematikus, aki zsinórban nyerte a Rádióban az akkor még divatos, zenei „Ki mit tud”-okat. Emlékszem rá, amikor a vizsga végén indultam kifelé, Muszka Dani, a híres szegedi kibernetikai katicabogár alkotója állt eléem a rá jellemző széles vigyorral: „*Sic itur ad astra!*” És igaza lett. Ez a munka nagy hírnevet, újságírói és szakmai ismeretséget hozott számomra. Számos interjú jelent meg, Csató István kibernetika könyvében egy egész fejezetet szánt a „nagy”

Vargyas Lajos és a Cser klaviatúra

eredménynek.²¹ Somló Tamással közösen dokumentumfilmet készítettünk, „*Zene és Számítógép címmel*” 1964-ben. Én pedig másodállásban dolgozni kezdtem Kodály, Rajeczky, Vargyas, Járdányi, Halmos, Sztanó mellett az EU népzene katalógus szerkesztésén. Cser hangszerkészítővel egy klaviatúrát szerkesztettünk és kötöttünk a géphez, hogy a dallamokat azon keresztül lehessen a gépbe vinni. Ezt bemutattuk a Népzene Tanács XXVI. Világkongresszusán Budapesten, 1964. augusztusában. Az amerikai elnök (W. Rhodes) úgy gratulált: „*Már megint a magyarok lettek valamiben az elsők.*”

Munkám folytatói: Kőszegi Gyuri, volt fizikus évfolyamtársam, Sipos Misi, a Muzsikás együttes

alapítója, Prószéky Gábor, számítógépes nyelvészprofesszor. Akkor kitűzött teljes célunkat a számítógép kapacitás kicsi volta miatt nem tudtuk megvalósítani. Vagyis nagy mintákon kimutatni az egyes népek zenéinek különbségeit, hasonlóságát, rokonságát. Ezt napjainkban tette meg, adatainkat használva, Juhász Zoli fizikus, akinek erről számot adó „*A zene ősnyelve*” című könyvének én tarthattam a bemutatóját.

²⁰Havass M. (szerk.): Kovász és Kenyér. Corvinus. Zsámbék. 1998.

²¹Csató I.: A kibernetika és az ember. Kossuth. Budapest. 1970.

Diplomát kaptál, még hozzá egy nagy jövőt ígérő új területen, a számítástechnika kibontakozó földjén, ahol honfoglalóként jelenhettél meg. De hogyan történt mindez?

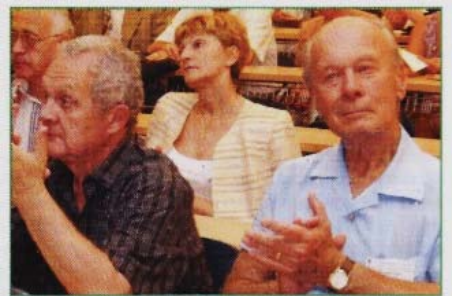
Amikor az egyetemen végeztem, csak Budapesten működött számítógép, így el kellett jönnöm Szegedről Pestre. Logikus választás lett volna a NIM Számológéppont, ahová hívtak is. Azonban az egyik nyári napon egy fekete Volga autó állt meg a házuk előtt (állami intézmények használtak ilyen kocsikat), s egy természetes férfi engem keresett. Radnai József vagyok – mondta – a Pénzügyminisztérium Szervezési és Ügyvitel-gépesítési Intézet igazgatója. „Legfelső szinten, a végzősöket elosztó bizottság úgy határozott, hogy hozzánk jössz, mert nincs ugyan gépünk, de be akarunk szerezni, s ezt elő kell készíteni.” „De én máshová ígérkeztem és oda szándékozom menni” – mondtam. „A parancs, az parancs” – válaszolta. Végül úgy egyeztünk meg, hogy formálisan ők vesznek fel revizori státuszba, 1300 Ft fizetés mellett (amiből 200 Ft-ot katonaadóként levontak, mert akkor még nem voltam katona), a hét egyik felét náluk töltöm, a másikat a NIM-ben, Szakolczai Gyuri osztályán. Cserébe a PM számára írt programjaimat a NIM gépén lefuttathatom.

Külön szót érdemel a NIM Számológéppont „gépterme”. A számítógépek akkor még nagyszobányi méretűek voltak, és különleges környezetet igényeltek. A Markó utca 16. számú épület volt akkor a Nehézipari Minisztérium. Ennek földszintjén rendezték be a géptermet. (Személyes büszkeséget éreztem azért, hogy nagyapám is itt töltött fiatalon néhány évet, mint az akkori Igazságügyi Minisztérium alkalmazottja.) Korszerű Air King klímaberendezésekkel hűtötték a termet. A tisztaság kedvéért köpeny és gumipapucs használata volt kötelező. Állandó portalanítást végeztek. Hideg, éles neonfény világított. És hogy ne legyen mindez „embertelen”, a gépteremben egy nagy akváriumot állítottak be, szép halakkal. Ez rendszeridegen apró gesztusnak számított, egy parányi szépség megjelent egy embertelen rendszer hivatalában.

National Elliott 803/B

A Pénzügyminisztérium patinás, régi, szép épület, halkan köröző páternoszterrel. Az intézet kis mechanikus irodagépekkel foglalkozott, ilyeneket állított üzembe. A stáb zömében korosabb műszerészekből állt. Bár különleges tudású „fehér Istenként” tekintettek rám, nem szerettem meg az intézet intrikus, kisszerű légkörét, ideológiával színezett gondolkodását, bár kétségkívül megismertem

Pompéry Bélával

néhány szimpatikus embert is. Így Terelmes Feri főosztályvezetőt, számviteli szakembert, aki Zeneakadémiát is végzett, és aki idővel a Ferroglobus gazdasági igazgatója és vonósnyegyesünk brácsása lett. Vagy Pompéry Béla jogászt, a tipp-topp, mindig elegáns úriembert. Ő tőlem tanulta meg a számítástechnikát, később át is igazolt a MAVEMI-hez egy GIER gép mellé, és a számítógépek vállalati alkalmazásainak egyik hazai vezéralakja lett. Én viszont tőle tanultam az eredményes szervezést, fellépést, a tárgyalástechnikát.

Egyetlen szempillantással kiszúrta tanulmányaim gyenge pontjait. Később is sokszor találkoztunk, és állandó vezér-szónoka lettem az általa szervezett Szervezési (Informatikai) Akadémiáknak Gyulán. Ma, 97 évesen az Informatika Történeti Fórum tiszteletbeli elnöke és rendezvényeinek szorgalmas látogatója.

Az 1960-as évek közepe, második fele a számítástechnika „zöldmezője” volt, azaz minden eredmény újszerű, úttörő jellegű volt. Magam is így voltam a kontinuummechanika területén. Te melyik területen voltál „Siedler” (ahogyan a németek mondják)?

A PM-nél beszerzésre kiszemelt elektronikus számítógép egy ügyviteli célokra specializált kis NDK gyártmányú gép volt: a Zellatron SER-2. Ezt megismerni, a tübingiai Zella-Mehlisben vettünk részt egy tanfolyamon 1964 januárjában. Gyönyörű havas idő volt, meglátogattuk a híres Oberhof sísáncot. Útitársam Ferenczi Bandi főosztályvezető volt. Intelligens, ám erőszakos ember, később a Datorg egyik vezetője lett. Vele együtt hívott meg családjához házigazdánk, s itt láttam először németesen szendvicset vacsorázni. Vékonyra szelt, vajas fekete rozskenyér, beborítva retekkal, felvágottal, s késsel-villával fogyasztva. Érdekes volt megfigyelni, hogy noha tilos volt NSZK TV adást nézni, a TV antennák mind nyugat felé voltak tájolva. Az NDK annak ellenére, hogy nem árusított tőkés árukat boltjaiban, lakáskultúráját tekintve jóval felette állt a magyarénak. Édesanyámnak 2 db. frottír törölközőt és egy akkor itthon még nem ismert recés élű kést hoztam haza. Másik alkalommal magamnak egy metronómot. A Zellatron gépből később néhány be is jött az országba, én azonban már nem vártam meg, 1965-ben átmehettem a NIM-be. Addigra kineveltem néhány frissen végzett kollégát magam helyett.

A PM-ben töltött 2 év alatt kirajzolódott akkori hivatásom: minél több számítógépes alkalmazás létrehozásával (programozásával) egy új, egyelőre idegen kultúra megteremtése, terjesztése Magyarországon (prófétai szerep!).

Nevezetes munkám volt a PM-ben a pécsi kenyérkiszállítás útvonalainak optimalizálása, amely azért nem aratott nagy sikert, mert nem engedte meg a sofőröknek egyéni kitérőik beiktatását.

A NIM Számológépközpontban végzett feladataim között emlékszem orvos-statisztikai, anatómiai, MÁV útvonaltervező, gázvezeték optimalizáló programokra. 1966-ban előadássorozatot tartottam az Orvos Továbbképző Intézetben. Magam a nem-numerikus alkalmazások szakértője lettem. Mint ilyet kértek fel a Chinoinból egy gyógyszer védjegyeket generáló program elkészítésére. A számítógépből kapott védjegyperveket körbeadtuk néhány orvosnak véleményezésre, hogy jelezzék, mely szavakat tartják jó hangzásúaknak, illetve adjanak hangzásuk alapján terápiás területekre javaslatokat. A legsikeresebb védjegy a HYDALUCADON lett a fogamzásgátlással párosítva.

Hogy mindezek a próbálkozások hogyan s milyen eredményre vezettek? Arról számot adok a „Hullámlovaglás” című életrajzomban.²² E könyvben többek között arról írtam, hogy bármit hiszünk is magunkról, életünket, sorsunkat, eredményeinket nagymértékben befolyásolja a véletlen és a szerencse. Igaz, azt is említem, hogy a szerencse lehetőségének észrevételéhez és megragadásához éberség és a kockázatvállalás bátorsága is kell.

Tudomásul vettem, hogy származásom miatt nem számíthatok jelentősebb vezetői pozíciókra, de az új gazdasági mechanizmushoz közelítve, a rendszer emberarcúbbá válásának idején már nem számítottam különösebb fenyegetettségre sem. Ez utóbbi sejtésem később többé-kevésbé be is igazolódott, az előbbinél szerencsére alulbecsültem a jövőendő lehetőségeit.

²²Havass M.: Hullámlovaglás. (In. Kornai A. (szerk.): Számítógép-tudományról egyes szám első személyben. Typotex. 2013.)

A pályakezdés – és különösen a te területeden, a számítástechnika terjedésének hajnalán, a '60-as évek közepén – általában magával hozza a munkahelyek turbulenciáját. Nálad ez nem jelent meg?

Ó dehogynem, hiszen már 1965-ben átkerültem a NIM-be, addigi osztályvezetőm, Szakolczai helyére, aki elment az Infelorba, ahol több lehetősége kínálkozott a makroökonometria egyensúly és pénzügyi növekedés modellezésére. Kitűnő elméleti közgazdász volt, 56-os bűnökkel. Gazdaság-matematikai modelleket készített például az Árhivatal, a Tervhivatal, illetve egyes minisztériumok részére. Ugyanakkor a mi környezetünkbe jól illő, eredeti egyéniség volt. Ebben az időszakban hatan-heten ültünk egy szobában, s ott fogadtuk ügyfeleinket is. Gyuri, ha álmos lett (éjszakai munka után), mindent lesöpört íróasztaláról, s hanyatt feküdt az asztalon, mint egy hulla, látogatóink nem kis elképedésére.

A NIM Számológóközpont életem szép élménye volt. Esztétikus környezetben, elegáns, modern gép, nagyszerű feladatok. Korosztályombeli fiatalokkal, akik tele voltak energiával és életörömmel. Mi is volt a titka a Számológóközpont szeretni való eleven dinamikájának? Mindenekelőtt vezetőnk, Csébfalvi Károly (együnk között természetesen „Karcsi bácsi”), aki afféle mágusként, újabb és újabb ötletekkel és lehetőségekkel lendítette tovább fiatalos lelkesedésünket. Szakmai tudásán, leleményességén túlmenően áradt belőle a nyíltság, a barátság, a csapatszellem. Igen! Mi, sok lelkes fiatalember, egy csapat voltunk, összetartoztunk. S a csapatért mindenre készek voltunk.

Csébfalvi Károly

Miután komikusnak tartottuk a hivatalosan kötelező „elvtárs” megszólítást, Karcsi javaslatára bevezettük a „bácsi”, „néni” megszólítást, amelyet, ha régi kollégák találkozunk, ma is használunk. Képzeltető a Minisztérium megrökönyödése, amikor az ebédlőben vagy folyosókon taknyos fiatal fiúk és lányok névizték, bácsizták egymást. Ez az egyszerű dolog önmagában is cinkos, de ugyanakkor mély összetartozást csiholt belőlünk.

Innovatívak voltunk és lazák. Ez sok tréfával, humorral járt együtt. Így például, a bürokratikus hierarchia kicsúfolása céljából szabályzatot adtunk ki, amely szerint, ha előljáró érkezett egy szobába, mindenkinek „vigyázzba” kellett állnia. Viszont definíciónk szerint a vigyázzállás azt a pózt jelentette, amelyet akkor foglaltunk el, amikor az előljáró megérkezett.

De ugyanakkor, ha valaki nem talált meg egy hibát a programjában, önként vállaltuk vele az éjszakázást, hogy a programot együtt „futtatva”, közösen leljük meg a problémát.

Rinágel Jóskaival, egyik idősebb, külsős kollégánkkal beszélgettünk egyszer erről a jó hangulatról, amelyet ő is élvezett, s ő azt mondta,

sziget vagytok. Sziget vagytok, mert politikai rendszerünk alaphangulata hierarchikus, ellenőrzött, egyéni kezdeményezéseket elnyomó, bizalomhiányos rendszer. Ti tudtok különbözni, speciális helyzetetek van, jó vezetőitek van. Ám ez azon is múlik, hogy nagyon fiatalok vagytok, fiatalkori lelkesedéssel. Lám az én tervező intézetemnél, ahol vagy 15 évvel magasabb az átlagéletkor, már közénk áll a hiúság, a presztízs, a családfenntartással együtt járó anyagiasság, a nemtelen versengés. De egyszer titeket is elnyel ez a közeg! És akkor született meg bennem az az elhatározás, ha vezetőként tudok tovább dolgozni, azon leszek, hogy megőrizzem az ártatlanságnak ezt a szellemét. Igyekeztem is! De be kell vallanom, nem mindig sikerült.

Az 1960-as évek végén a társadalmunkban megjelent a „gazdasági reform” kifejezés. Ennek egyik - és akkor már teljesíthető igénye az „optimalizálás” bevezetése volt, ami mindenképpen nagy számítástechnikai háttérrel igényelt. Találkoztál ilyen igényekkel?

Amikor Csébfalvi engem kért fel osztályvezetőnek megkérdeztem, hogy „miért pont engem? A legfiatalabb vagyok. Nem a legjobb matematikus közöttünk, és nem is a leggyorsabb programozó. Továbbá nem vagyok erélyes.” „Azért – válaszolta – mert vezetőnek viszont TE leszel a legjobb”. S bár a kinevezésem megtörtént, ez nem változtatott pártviszonyon a kollégáimmal, akik voltak vagy harmincan. Hivatással dolgoztunk féltékenység és intrika nélkül. Proféták voltunk fiatal korunk ellenére. Hittük, hogy mindent meg tudunk oldani, s valóban nagyon sok mindenbe beletanultunk. Közösén dolgoztunk, közösén éjszakáztunk (mert a gép kapacitását teljesen lekötötték a számolnivalók), közösén mentünk nyári túrákra (Skandináviába, Tátrába, Erdélybe). Színes összetételünkre jellemző, hogy egyik legügyesebb programozónk, Esztergár Zsolt korábban oboista volt.

Az osztályunk gazdasági, operációkutatási számításokat programozott. Akkoriban a lineáris programozásnak, szállítási feladatoknak, készletezési problémáknak volt nagy divatja. A mi fiatal társaságunkat idősebb, külsős kutatók egészítették ki, akik a megoldandó feladatok elméleti alapjait adták. Miután mienk volt akkor az ország legjobb gépe, az ország legfontosabb feladatait számolták nálunk: AKM, villamos teherelosztás, vegyi folyamatok vezérlése, Bős-Nagymaros számításai. 1970-ben a moszkvai gáz világkongresszusán (6000 résztvevővel!) tartottam előadást, impozáns fogadásunk a Kremlben volt. Ezekről az évekről, kollégáimról egy tanulmányban számoltam be.²³

Az igény egyre nőtt a számításokra, azonban a számításokért nem lehetett pénzt kérni, mert egy minisztérium nem foglalkozhat kereskedelemmel, nem számlázhat. Ezért a Számológépközpontot beolvasztották a NIMIGÜSZI-be²⁴, amely számlaképes intézetként működött. Az igazgató, Márton Géza értelmes közigazdász volt, aki azonban karrierérdekei miatt, az intézetet pártszerű mechanizmusokkal és káderekkel vezette, így ez a feszes, párt-bürokratikus rendszer vette körül a Számológépközpont fesztelen, fiatalos, szabad szellemét. Az intézet egyéb munkáiból következőleg viszont, a Számológépközpont tevékenysége kiterjedt a komplexebb vállalati szervezésekre is. Személyesen nekem a Gumigyárral (OGV) alakult ki szorosabb munkakapcsolatom, a gumiköpenyek gyártásának szervezése ürügyén. Partnerem az éles eszű OGV-s szervezési főosztályvezető, Kőbán Ferenc volt.

1968-ban megvettem első autóm, egy – amint később kiderült – nagyon öreg Fiat 750-et. Büszkén vezettem vele haza Szegedre, s megálltam a házuk előtt. Javasoltam szüleimnek, menjünk el nagyszüleimhez. Kilépvén a kapun, lezsér mozdulattal mondtam, ni, itt egy kocsis, hátha nyitva hagyták. És nyitva volt! Beültem az autóba és beindítottam a motort szüleim nagy ijedtségére, amit természetesen öröm váltott fel, amikor kiderült a turpisság. Én voltam családjunk első autótulajdonosa. Ezután gyakran tudtam felhozni őket Budapestre, bár a hűtővizem útközben rendszerint felforrt.

²³ Havass M. (összeáll.): A NIMIGÜSZI Számológépközpont. 2014. <http://web.itf.njszt.hu/23r4r23r/uploads/Intezetek/NIMIGUSZI.docx>

²⁴ Nehézipari Minisztérium Igazgatási és Üzemszervezési Intézet

A számítástechnika őskorában, a volt „szocializmus” rendkívüli bezártságában igazán szükség volt a „magyar virtusra”, a magyar találékonyságra, azaz olyan programok megírására, amelyek egy-egy szakmai területet alapozhattak meg. Említenél néhány ilyen, esetleg képviselőik nevesítésével is?

Egy új megrendelőként jelentkezett az EMG, amely ekkor kezdett Klatsmányi Árpád vezetésével számítógépet gyártani. Fiatal, lelkes és tehetséges elektromérnökök fejlesztették a gépet, akiknek azonban nem volt programozási gyakorlatuk. Így külsős programozókat, vagyis minket és az Infelort bízta meg a gép rendszerprogramjainak fejlesztésével. Miután mi sem voltunk professzionális operációsrendszer-építők, csak jó programozási gyakorlatunk volt, rendszeres, heti kétszeri szeminárium-sorozatot vezettem be a nyugati eredmények feldolgozására. Később e szemináriumok munkamegbeszélésekké alakultak, amelyeken minden programunkat közösen átbeszéltünk. Hihetetlenül szolidáris, egymást segítő csapat alakult így ki. Egy-egy megoldásért, vagy hiba megtalálásáért egy pohár sört ajánlottunk fel egymásnak. Már ekkor feltűnt, hogy a nálunk még fiatalabbak (gimnazista gyakorlatosok) milyen ügyesek, sokszor ügyesebbek, mint mi. Akinek gyereke, unokája van, ezt az efféket ma is tapasztalhatja. Közülük emelkedett ki például Szeredi Péter, aki megalapozta a magyar Prolog iskolát, vagy a Bedő-Laborczy páros, a CDL iskola úttörői. Ügyszeretünk odáig ment, hogy közösen dolgoztunk a konkurencsával, például Révész György vezetésével egy COBOL fordítót építettünk közösen az Infelorral, ahol egyébként megismertem Dömölki Bálintot, későbbi főnökömet.

Közben a NIMIGÜSZI kinőtte a korábbi gépét, és lehetőség volt egy új, angol ICL gép beszerzésére. Ebből a célból többször jártam Angliában (London, Sheffield, Edinborough és Stevenage). Ekkor tapasztaltam meg annak a mesészerű ténynek az igazságát, amely nagybátyámmal volt kapcsolatos. Ifj. Polner Ödön angolmán volt, és amikor 3 évente meglehetett, Londonba utazott turistaként. Teaimádó volt, és mesélte, hogy a Cromwell Road egyik Twinings teaházában egy teakeveréket állítottak össze számára, a saját neve alatt (a keverék egyedi arányban Darjeeling, Lapsang souchong és Prince of Wales teákat tartalmazott). Ha Londonban tartózkodva felkereste őket, vagy Budapestről levelet írt nekik, csak a nevét kellett megmondani. És a mese igaznak bizonyult. Első utam odavezetett, és arczudulás nélkül készítették máris a keveréket.

A NIMIGÜSZI-ben lassan csökkent a Számológéppont kezdeti függetlensége, általános lett a személytelen, bürokratikus szellem, elromlott a légkör. Végül Csébfalvi feladta, s eltávozott, így én is el akartam hagyni a helyet. Előbb a MNB-be hívtak számítógéppont vezetőnek. Már Pulai Miklós és Jancsecz Antal elnökhelyettesekkel is megállapodtam, amikor az V. kerületi Pártbizottságon keresztül leállították a kísérletet. Ekkor Tímár György (későbbi kisgazda képviselő) jogással próbálkoztam egy kisserővetkezetet alapítani, ami akkor új, a szocializmusban idegen forma volt, különösen a szolgáltatási szférában. Miután a számítástechnika a KSH felügyelete alatt állt, elküldtek a számomra ismeretlen Rabár Ferenchez, egy

esetleges engedély megszerzésére. Rabár nagyon kedvesen, szimpatikusan fogadott, azonban azt mondta, hogy ha e lehetőség mindenki számára nyitott lenne, nem volna ellene semmit. Kivételeseknek azonban nem engedélyezheti a meggazdagodás egy kiváltságos útját. Szívem mélyén megértettem, és maradtam helyemen 1972-ig.

Az már eddig is kitűnt - és nem egy alkalommal, - hogy a zeneszereteted jóval meghaladja az átlagot. Hallhatnánk erről egy picit többet is?

Bár egyéb munkáim elszólítottak e területről, a zenével való kapcsolatom nem szakadt meg. Négy NIMIGÜSZI-s kollégámmal (Kőszegi Gyuri, Dobosy Anti, Patyi Tamás és jómagam) beiratkoztunk az újpesti zeneiskolába, vonósnégyes szakra. Itt Goitein Frigyes, zseniális pedagógus és muzsikus, vezetett be e műfaj csínjaiba-bínjaiba. Mivel zeneiskolai tanulók voltunk (nagy számár létünkre), ellenőrzőt kellett vezetnünk, abban a hiányzásokat, az osztályzatokat, s miután szüleinktől távol éltünk, magunk voltunk felhatalmazva arra, hogy az ellenőrzőt a szülői helyen aláírjuk. Néhány év során a négyes összetétele megváltozott. Anti és Tamás egyéb dolgaik miatt kimaradtak, viszont örököltünk egy megszűnő trióból egy hegedűst (Kuklis Feri) és egy brácsást, Terelmes Feri. Az így létrejött négyes (a KÖ-KU-TE-HA kvartett) túlélte tanárát és házi muzsikává alakult. Terelmes Feri halálával trióvá, Kuklis Feri betegsége miatt az utóbbi két évben duóvá szelídült. Jelenleg Stamitz szonátákat játszunk.

Jóval később, már Számalkos koromban kollégám, Péter Jóska (aki hívásomra jött haza a Párizsi kereskedelmi kirendeltségről) kezdeményezésére kurátora lettem a Budapesti Fesztiválzenekarnak, amelyik egyike a világ 10 legjobb zenekarának. E zenekar Fischer Iván kezdeményezésére jött létre, aki merte azt mondani az állami egyenértékes világban: hogy kiváló zenekart itthon is lehet szervezni. De ehhez folyamatosan gyakorló, állandó teljesítményt nyújtó, kiváló zenészekre van szükség, akiket ennek megfelelően kell megfizetnünk, és akiket vasakarattal kell vezetni egy irányba. Ivánnak ebben a munkában egyenrangú szervezőtársa akadt Körner Tamás személyében, aki egy személyben impresszárió, és mindenese volt. Ezért is vállaltam szerepet, mert a zenekar sikereiben igazolódni láttam hitemet: mindent elérhetünk, ha valóban akarjuk, s nem spóroljuk meg a napi apró munkát, fáradtságot. Ahogyan később fogom megfogalmazni: ha találunk olyan célt, amiért hajlandóak vagyunk elcserelni napjainkat, fáradtságunkat, akkor „bajnokok” lehetünk. Idővel a kuratóriumban a gazdasági bizottságot is vezettem. Korom miatt azonban 2014-ben abbahagytam a zenekar életében való aktív részvételt.

Közben néhány éven át az akkor vezetésem alatt álló Számalk a partnereit újév táján koncertekkel, operaelőadással, színházi előadással köszöntötte, olykor a Budapesti Fesztiválzenekar közreműködésével. Egyik ilyen alkalommal Yehudi Menuhin dirigálta a zenekart, és egy vele töltött vacsora után a Kéhli vendéglőben dedikálta könyvét, az „Ember zenéjét”. Gyermekkoromban Édesapám hanglemeztárában az ő, illetve Bronislaw Hubermann interpretálásában hallgattam a nagy hegedűversenyeket, így fülembe az ő muzsikájuk ivódott. Ma is velük hasonlítok össze minden előadást, ők az etalon. Kiemelkedő muzsikus volt és kiemelkedő humanista. Életem nagy kitüntetésének érzem, hogy személyesen is találkozhattam vele.

AZ EMBER ZENÉJE

Yehudi Menuhin és Curtis W. Davis

*For Miklos Habas -
To recall our most
friendly evening,
Very gratefully,
Yehudi Menuhin
March 8, 1994
Budapest*

A '60-as évek második fele még nem volt „örömnép” az akkori fiatalság számára, hiszen „menni kellett katonának”. Te megúszad?

Ah, dehogy! 1966-ban behívtak féléves tartalékos tiszti kiképzésre, Kalocsára, a légvédelmi tüzérekhez. Az elején, talán 4 hétig alaki kiképzést kaptunk, amit rendben valónak látok, hisz egy katonának bizonyos alap hadászati ismereteket tudnia kell a gyakorlatban. Eközben megtanították a légvédelmi ágyúk összetételét, alkatrészeit, irányítását. Ez is rendben van, mert ezt is kell tudnia egy légvédelmi tüzérnek, attól eltekintve, hogy sajnos én az ilyen csappantyú-dugattyú ismereteket, szedd-szét, rakd-össze gyakorlatokat nem szeretem. Alapmagatartásom, szándékom szerint, a szerény, csendes, feltűnést nem keltő katona volt. Ez nagyrészt sikerült, már csak kevéssé katonás voltom miatt is. Két dolog zavart az ezután következő 4 hónapban: a semmittevés, amelyet „csuklóztatással” álcáztak, és az intelligensnek mondott kollégáim italozása. Ennél még rosszabb volt a vidékre szorult, akkor még műveletlen csapattisztek alkoholizálása. Egy hónapot Keszthelyen is töltöttem, ahol kiskatonák képzésével kellett foglalkozni, illetve éles lövészetben vettünk részt Drégelypalánkon, valamint repülőgép követési gyakorlaton Kecskemét katonai reptere mellett.

Két epizód fűződik e fél évhez. Az egyik Keszthelyen vágta ki a biztosítékot. Éppen „Semmittevő” órát kellett tartanom egy századnyi legénységnek az egyik teremben. Azt mondtam nekik, csendben, kulturáltan töltsék el az időt, én pedig velük szemben a tanári asztalnál, a szék két hátsó lábán hintáztatva olvastam. Ekkor belépett Tapodi ezredparancsnok, s ahelyett hogy elüvöltöttem volna magam: „*Fel vigyázz, előljáró!*”, és peckesen elé lépve jelentést tettem volna, kedvesen felé fordultam, és meg kérdeztem: „*Mit tetszik?*” Ez sok volt!

A másik malőr a záróvizsgán történt, addig ugyanis sikerült megőriznem jelentéktelenségemet. Akkor azonban belém bújt a kisördög, s azt mondtam hallgatótársaimnak, hogy akármit kérdeznek politikai tárgyból, én halandzsa szöveget adok elő. A vizsgabizottsági elnök a politikai őrnagy volt, egy nagyon szamár, hiú, felfuvalkodott, nagydarab tiszt. Feleletemet a következőként kezdtem: „*Amikor a perturbáns munkásosztály disztribúciója következtében ...*” és így folytattam tovább. Amikor az idegen szavakhoz értem, tisztelettel mindig az elnök felé bólintottam, jelezve, hogy ez az ő intelligenciája számára érthető csak. Ő mindig méltóságteljesen visszabíccentett, jelezve, megértette. A végén kiemelte feleletemet, s kiváló katona oklevelet kaptam. A szomorú következménye ennek az lett, hogy haza kellett vinnem a menetfelszerelésemet, s időnként, mint jó katonát mozgósítottak.

Bennünket az első négy hét után a hétvégeken hazaengedtek. Ám egyenruhát kellett hordanunk otthon is és minden katonának tisztelegnünk. Ez egy szabad értelmiség számára képtelenség. Amint lehetett, megszabadultunk egyenruhánktól, s a mellékelt képen éppen édesapám parádézik bennük.

Havass Zoltán

Életem későbbi szakaszában azután megismerkedtem a honvédség emberi oldalával, amikor együtt dolgoztunk a Haditechnikai Intézet, vagy a HM Térképészet magasan képzett tisztjeivel. Közülük is különös szeretettel emlékszem Bajó József, †Berencei Rezső ezredes barátaimra, akikkel sok éven keresztül dolgoztunk együtt az NHIT illetve a HUNGIS kereteiben.

Az IGAZI társ keresése sohasem egyszerű feladat, megtalálása pedig sokszor a „valószínűség-számítás” témakörébe téved. Nálad ez hogyan alakult?

Tóth Mari

Megnőttek az EMG számára készítendő feladataink, s nem volt elegendő végzett programozónk. Felvételit hirdettünk. Helyettesemmel, Náray Miklóssal felvételiztettünk. Elénk lépett egy feltűnően csinos lány, Tóth Mária, aki operátor volt egy számológéppontban, kisminkelve, gyönyörű frizurával. De vágott az esze. Rögtön súgtam Miklósnak, hogy szó sem lehet róla, a fiúk állandóan körülötte fognak sündörögni. Miklós azonban felelősséget vállalt érte, az esze miatt. Én ráhagytam. „Jó, de kizárólag rád való tekintettel.”

Egy fél év múlva összeházasodtunk. Igaz a közös élet legfontosabb kérdéseit már egyeztettük. Én azt mondtam, ha elveszlek, véglegesnek gondolom a házasságot, és nem válok el. A válasz: ő sem. Én – ránézve csinos, karcsú alakjára – azt mondtam, három gyereket szeretnék, mire ő azt mondta, ő is. Végül ő kérdezte, „*de ugye elviszel táncolni akkor is, ha már a feleséged leszek*”, miután mindketten szerettünk – és tudtunk – táncolni. „*Természetesen*” – válaszoltam én is. Ő megtartotta két ígéretét, én sajnos csak egy ideig az enyémet.

A Mátyás templomban volt az esküvőnk, a Halászbástyán az esküvői vacsoránk. Lent Pest gyönyörű fényei. Munkatársaink ezalatt lyukszalaggal vonták be a Dísz téren parkoló Wartburg autónkat.

Amikor megszűnt körülöttünk a Világ

Nászajándékba kaptunk egy különlegesen szép, faragott tiszafa feszületet. Horváth Jenő fafaragó mester alkotói ereje és a tiszafa erezete művészi jelenséget hozott létre. Néhány év múlva egy barátomat hasonlóval akartam meglepni, s felkerestem a mestert, aki hozzáfogott a feszület kibontásához egy darab fából. Ám egy idő után azt mondta: „*Havass úr! Ebből a nemes fából nem feszület kívánczik, hanem Mater Dolorosa!*” A művész és az anyag birkózását ekkor láttam közeliről. Miért nem készítenek barokk templomot betonból, miért nem Magyarországon született a haiku, miért játszik a dudukon más zenét az örmény Gasparyan, mint a mi pásztoraink a furulyán? Mert az anyag, a művész és a mű párbeszédet folytatnak. Hatnak egymásra, vitáznak egymással, s a mű akkor lesz jó, ha szintézis születik.

Jelentősen eltérő temperamentumunk ellenére házasságunk immár 45 éve tart. Hisz így egyeztünk meg! Vezérelvünket egy vers határozza meg, amelyet nagyapámnak konfirmálására írt lelkésze, Győry Vilmos, aki később a budapesti Deák téri templom püspöke lett. A vers a békességről és a megbocsátásról szól, s sokorosítva mi is továbbadjuk nászajándékként gyerekeinknek:

*„s ha a haragnak fellobbanását, mint gyenge meggátolni nem tudod,
ne hagyd azt vétekké fajulni, s a nap ne menjen le haragodon.”²⁵*

A puszi, a kiengesztelődés minden éjjeli elalvás előtt jár, mert ki tudja nem ez lesz-e az utolsó?

²⁵Győry Vilmos: Mily boldogok, kik békességre vágnak

Elhatározásunknak megfelelően 4 gyermekünk született, Norbert, Miklós, aki pár naponan meghalt, Nikolett, Zsombor, akiket óvodás korukig Mari otthon nevelt. Köszönet érte!

Egy 20 m²-es kis padláslakásban kezdtük életünket, a VIII. kerületben, ahonnan nehéz volt elsőszülöttünket, Norbertet sétálni vinni. Lakást kellett cserélni, ám a VIII. kerületből ez nem volt egyszerű kérdés, pláne egy kertes lakásra, a tetejébe az én kikötésemmel: 4,5-5 m belmagassággal. Mari járt utána. Sikerült neki, hihetetlen energiája van! A ház műemléki jellegű. Neves építésünk, Jakab Dezső²⁶ tervezte az 1895-ös világkiállításra. Amikor megvettük lakásunkat a ház teljesen lepusztult állapotban volt, 9 társbérllővel. A társbérllők lassanként elköltöztek, meghaltak, kivásároltuk őket, s végül megvettük az államtól az egészet. Restauráltattuk, s kúriaszerűen rendeztük be, családi bútorokkal, az ősök arcképeivel. Az épületet a Google térképen sokáig Csudaházként jegyezték.

**Norbert, Zsombor,
Nikolett**

Jakab Dezső: Csudaház

Gyerekeim megnőttek, családot alapítottak. Két fiam, Norbert és Zsombor továbbviszik a Számalkot, korábbi vállalatomat. Emellett Norbert Magyarország legkeresettebb számvitel tanára. Nikolett biztosítási jogász, sikeres ügyvéd. Már 8 unokánk van, s talán ez még nem is a vége. Erős elhatározásunk és törekvésünk volt, hogy egy háztömbben lakjunk valamennyien, amely segít a családi kapcsolatok erősítésében. Majdnem sikerült! Csak lányom költözött ki Solymárra, egy éve. A család „ember” tagjait kiskorom óta kutyák egészítették ki, főként harcias és okos

tacskók, játékos vizslák és egy méltóságteljes dog.

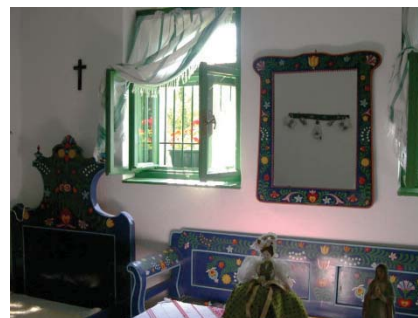
Pontosabban, e magon túl, nagycsaládként szoros kapcsolatban vagyunk testvéreimmal és leszármazóikkal. Évente legalább egyszer családi találkozót tartunk, de sok időt töltünk együtt

mórahalmi családi tanyánkon is. A tanyán a szabadság, a róna, az olajillat és a gyurgyalagok színeinek élvezete mellett gyűjtjük a paraszti élet tárgyait, kellékeit, eszközeit, s parasztházunkban

múzeumot rendezünk be. Mindhárom gyerekem tanult zenét.

Idősebb fiam, Norbert zenei házasságot kötött, felesége Takács Andi csellótanárnő. Ma is együtt játszanak a Szent István Gimnázium Jubileumi Zenekarában. S a muzsikálás gyakorlata folytatódik unokáimnál is. A tavalyi Tücsökzenekar, és az Ütőzenekar összevont tihanyi nyári táborán két unokám is látható (Bori és Balázs).

Mórahalom, tisztaszoba

²⁶ http://hu.wikipedia.org/wiki/Jakab_Dezs%C5%91

Én az „egyetemi páholyból” mint munkahelyemről szemléltem a hazai számítástechnikai kultúra fejlődését. De te a „tűzvonalban voltál”! Összefoglalnád röviden mindazt, amit és ahogyan te tapasztaltál?

Magyarországra 1957-től kerültek számítógépek, egyenként. Először a Szovjetunióból, majd 1962-ben az első nyugati számítógép Angliából. A gépek mellett 30-40 fővel számítóközpontok alakultak üzemeltetőkkel és programozókkal. Azonban a gépek devizát igényeltek, amink nem volt, továbbá nyugati oldalról embargó (kiviteli tilalom) által voltak korlátozva, ezért a gépek számának növekedése lassú volt.

Ugyan már 1959 óta voltak próbálkozások magyar számítógépek gyártására (EDLA, EMG, KFKI), azonban nem értek el érdemi eredményeket. A döntő lépést Koszigin, akkori szovjet miniszterelnök levele jelentette 1968 végén, amelyben javaslatot tett hat európai KGST országnak egységes számítógéprendszer közös fejlesztésére. Először az IBM 360 gépek másolását tűzték ki (ESZR), majd a középkategóriájú PDP gépeket (MSZR). A két sorozatban több, nagyságban különböző modell volt, amelyek gyártását az országok egymás között felosztották. A magyarok a legkisebb gépet vállalták, az ESZR-10-et, azonban eltérően a többiektől, nem (illegális) másolásra alapoztak, hanem francia licencet vásároltak. Ugyanezek az országok az alkalmazási programok közös kidolgozására is együttműködést kötöttek (AIR).

Pesti Lajos

Magyarország részéről a Számítástechnikai Kormányközi Bizottságban Sebestyén János, az OMFB elnökhelyettese vett részt, a gyártást a VIDEOTON-ra bízták. A szoftver, az alkalmazások, az oktatás, a kereskedelem, a szerviz, a gépeladás megszervezését a Pesti Lajos által irányított KSH látta el. Később, mint a Számalk igazgatójának Pesti a főnököm lett. Az ő kettejük irányítói együttműködése szabta meg alapvetően magyar informatika kiépülését.

Ugyancsak ők fogalmazták meg a számítástechnika elterjedésének támogatására a SZKFP-t (Számítástechnikai Központi Fejlesztési Program), amely többek között nyugati licencek vásárlását, központosított fejlesztési alapokból egyes vállalatok számára számítógépek beszerzését és különböző fejlesztéseket tett lehetővé. A magyar számítástechnika története iránt részletesebben érdeklődő számára ajánljuk a Magyar Informatikatörténeti Adattárat (itf.njszt.hu).

E nemzetközi szervezetekben a munka munkacsoportokban folyt, amelyek évente 2-3 alkalommal találkoztak különböző országokban. Magam a programcsomagok és szoftvertechnológiai eszközök koordinálását végző AIR APCS IMCS munkájában vettem részt, amely szakmailag ugyan sok-sok jegyzőkönyv aláírásán túlmenően nem volt túl eredményes (nagyon eltérőek voltak az egyes országok vállalati kultúrái), azonban lehetővé tette, hogy a volt szocialista országokat beutazzuk. Sokfelé jártunk, Kubától a Szovjetunió érdekes városain keresztül Mongóliáig. A munkacsoportokon belül személyes barátságok is alakultak. Így lepett meg például egy családi látogatáson a bolgár Blagodar Szendov egy Grecsaninov lemezzel, a Missa Domestical, amelyet a Szófia-i Alexander Nyevszkij katedrálisban vettek fel Boris Christoffal. Emlékezett rá, hogy emlegettem neki, hogy édesapám lemezei között volt egy részlet e műből, Saljapinnal, s ezt mint gyerek lenyűgözve hallgattam.

A személyi számítógépek, amelyekkel a gépek kikerülhettek a számítóközpontokból, csak a 1982 utáni években váltak országos mértékű eszközzé.

Az 1968-as gazdasági reform alapvető változást okozott számos területen a gazdaságban. Te mint egy új terület – a számítástechnika – egyik vezetője, a szabad, kreatív munkahelyi gondolkodású ember hogyan élted meg a változásokat munkahelyeden?

1972. január 1-vel az Infelorhoz igazoltam, ahová Dömölki Bálint hívott. Teamjeink már korábban együtt dolgoztak az EMG projekten példát mutatva arra, hogy létezik jó kooperáció vállalatok között. Ugyanakkor Bálinttal együtt tevékenykedtünk az NJSZT-ben is, amiről később tesztek említést. Az elképzelés az volt, hogy féléves együttműködés után a hosszabb ideje betegeskedő Dettrich Árpit váltom a PRF (Programozási Rendszerek Főosztálya, vagy 70 munkatárssal) vezetésében. Örökölttem titkárnőjét is, Keresztes Rózsát, akivel azután 30 évet dolgoztunk együtt, már ismerve egymás minden rezdülését.

Az Infelorban a NIM Számológépközpont után, egy másik tündérországot leltem – intézetnyi méretben. Az Infelorról azt kell tudni, hogy a KSH alapította abból a célból, hogy erjesztője legyen a magyar

Rabár Ferenc

elektronikus adatfeldolgozásnak, alkalmazásoknak. Igazgatója Rabár Ferenc azonban ennél jóval nagyobbát álmodott. Létrehozta a szocializmus első szabadszellemű, emberi kreativitásra épülő, piaci alapokon működő vállalkozását. Az intézet igazi értékközösséggé vált, szemben a többi, magyar, hierarchikus, ideológia-telt, keresztül-kasul ellenőrzött szervezettel. Ebben Rabárt elsősorban Dömölki, Pádár Gyula és Szentiványi Tibor hasonló gondolkodású igazgatóhelyettesek segítették. Az intézmény országszerte hihetetlen vonzó lett. Sereglettek a jó képességű fiatalok. Ebben már az új mechanizmus szelleme is segített, amely megkísérelte becsempészni a vállalkozói szemléletet a merev tervutasításos gazdálkodásba. Egy példa Rabár vezetési stílusára: bevezette a sabbaticalt. Néhány év munkában töltött

idő után, szabad, fizetett félét adott a jól teljesítő munkatársaknak. Ez elképzelhetetlen volt az akkori, blokkoló órák időkben. Amikor mi magunk, „alvezérek” is kifogásoltuk a rendszert, túlzott engedékenységgel gondolván, ő azt mondta: „*Én bízom bennetek. Tehetséges emberek vagytok. Ha valaki elmegy sabbaticalra, az első három hétben talán nem csinál semmit. Pihen. De azután elkezd unatkozni – a mag nem sokáig bírja a talajt csírázás nélkül – s valami számára érdekesen gondolkodni. Így jönnek a kreatív, új ötletek.*” Az intézet szárnyalt.

A munkám itt megváltozott. Egy ragyogó intézet felsőbb vezetője lettem és egy nagy főosztály szakmai munkáját koordináltam.

Az intézet ekkor már 350-400 munkatársból állott. A felső vezetés (ideértve az igazgatóhelyetteseket, főosztályvezetőket, gazdasági vezetést) évente egyszer, január elején három napra elvonult a Visegrádi Silvanus szállóba, s teljes nyíltsággal megtárgyalta évi stratégiáját. Ezután az egységek lényegében szabadon dolgoztak. Pontosabban az egyes igazgatóhelyettesek alá tartozott néhány egység (például Dömölki alá két nagyobb főosztály – az én főosztályom, és a Krajcsovits Marci vezette Alkalmazási Rendszerek Főosztálya – és két kisebb önálló osztály, amelyeket Siklaky Pista, és Sárossy Jóska vezettek), akik vezetői informális beszélgetésekben (és nem utasításokban) gondolkodtak együtt tovább.

Szentiványi Tibor, Pádár Gyula

A számítástechnika, a programozás a '60-as évek végén, a '70-es évek elején ugyancsak úttörő jellegű volt hazánkban még akkor is, ha a volt KGST országok egységes számítástechnikai rendszerének kialakítása megtörtént. Nem eredményezett ez „bezártságot” számotokra mint „fontos emberek, nagy titkok tudóinak” számára?

Főosztályom csupa szeretni való, aktív fiatalemberből állt, hasonlóan a NIM Számológépkezelő Osztályhoz. Mindannyiukon érződött még az ártatlanság hímpora, és a világmegváltás lelkesedése. Miután megbízásaink száma nőtt, utánam jött vagy tizenöt korábbi munkatársam is. A főosztály rendszerprogramok írására specializálódott. Ez azt jelentette, hogy nem egyszerűen programozással foglalkozott, hanem igyekezett elsajátítani a szoftverelmélet professzionális alapjait, ami felsőfokú oktatás híján, valamint az ország elzártsága miatt hiánycikk volt (e hiány megoldásában sokat segített az NJSZT is). A megszerzett tudás rangot adott, s feljogosított bennünket arra, hogy bonyolult programrendszereket fejlesszünk. Először Magyarországon. Ennek elismeréseként kaptunk

megrendeléseket a számítógépgyártóktól. Az EMG lecsengése után, ekkor már a Videoton számára dolgoztunk. A Videoton feladata volt az ESZR gépcsalád legkisebb tagjának gyártása, és szoftverrendszerének

kifejlesztése, illetve illesztése a sorozat nagyobb gépeihez. Később egy beszélgetésben Kázmér János, a Videoton igazgatója megemlékezett, azért volt gyárának szüksége munkánkra, mert ez magas szakmai hitelt biztosított számunkra.

Így talán mi készítettük az országban az első komplex operációsrendszert, a VIDOS-t (Videoton Operating System). Elláttuk a gépet fordítóprogramokkal és egyéb rendszerprogramokkal

Amikor a gyártók kifogytak a megbízásokból, illetve saját maguk átvették a karbantartást, az Infelor kutató-fejlesztő intézetként keresett fejlesztési projekteket, a KSH, valamint az OMFB megbízásából a szoftvertechnológia területén, és bonyolult, például időkritikus rendszereket fejlesztett. Ennek a területnek az adta a létjogosultságát, hogy az embargó korlátozásai miatt mi magyarok nem juthattunk hozzá szabadon a nyugati világ új elméleti-gyakorlati eredményeihez. Ezért szükségünk volt olyan fejlesztésekre, amelyek során „leutánoztuk”, elsajátítottuk, kipróbáltuk a legfrissebb fejleményeket. Ehhez hozzásegített az is, hogy ilyen érdekek miatt a számítástechnikában, eltérően a civil élettől, szabad volt a külföldi utazás. A konferenciákon, szakmai szervezetekkel való kapcsolattartáson keresztül sok ismerethez jutottunk. Talán e lehetőség következménye lett az, hogy szakmánk sohasem lett bezárkózó, provinciális közösség, szellemünkben nem a keleti blokk tagjai voltunk, hanem a világközösségé. Talán ez is oka volt annak, hogy amellet, hogy tág tere volt a növekedésnek, a mi szakmai közösségünkben nem dúltak kicsinyes féltékenységi harcok.

E tevékenységünk eredményeként afféle szoftverházzá váltunk, egy nyugaton megvalósult üzleti modell első magyar megvalósítójaként. Korábban ugyanis nem volt szokásos szoftvert önállóan, mint terméket piacra fejleszteni. Ez a munkastílus segített bennünket ahhoz, hogy megteremtsük a magyar szoftverexportot, amely azután tovább erősítette a külföldi tapasztalatszerzést, s amelyről később még fogunk beszélni. Ugyanakkor ez a tevékenység magas elismertséget biztosított számunkra a szocialista országok között is.

Erről az időről, munkatársaimról, eredményeinkről a 70 éves Dömölkinék ajánlott tanulmányomban számoltam be részletesebben.²⁷

²⁷ Havass M.: A magyar szoftveripar kialakulása (avagy 50 év Dömölki Bálinttal). (Budapest. MIL-ORG Kft. 2005. 35-41. o.)

Az 1970-es éve elején megindult némi „visszarendeződés”, ami magával hozta azt is, hogy a „vezető káderek” képzettségét és rátermettségét is formálisan a megfelelő „papírok” megszerzésével is igazolni, bizonyítani kellett. Te hogyan teljesítetted e kritériumokat?

Az 1974-es évek folyamán tevékenységünk fejlesztő irányultsága, és a változó szabályzó rendszerek adta előnyök jobb kihasználása miatt célul tűztük ki, hogy nagyobb presztízsű, és előnyösebb gazdasági lehetőségeket biztosító kutatóintézeté válunk, s lehetőségünk adódott egy méltó épület felépítésére a Csalogány utcában. Sajnos azonban Rabárt elhívták a Bécs melletti Laxenburgban létrehozott IIASA nemzetközi kutató intézetbe, ahol egy UNESCO projekt vezetője lett, így a világ élélmezésének kérdéseivel foglalkozhatott. Emiatt 1975-től, amikor megalakult a Számki, már nem ő vezette az intézetet. Külföldi munkája végén, amikor hazajött, már én voltam az utódintézet vezetője, így bár a Közgazdasági Egyetemre ment egyetemi tanárnak, tanácsadónk lett a Számalkban. 1990-ben, a rendszerváltáskor rövid ideig pénzügyminiszter lett. Posztumusz művének, a „Kötéltáncos magányosságának”²⁸ könyvbemutatóját 2002-ben, felesége, Mária felkérésére én tarthattam, s miután abban átgondoltam Rabár emberi kvalitásának lényegét, akkori megemlékezésem szövegét mellékeltem.

1979 február-márciusban a British Council ösztöndíjával 2 hideg, év eleji hónapot töltöttem Londonban, ill. Manchesterben. Szállásadóm, egykori magyar katonatiszt, Galambos Lajos lakásában tapasztaltam meg az angol élet nagy hátrányát. Szimpla ablakok kis réssel, külön nyílások az ajtókon Sallynek, a macskának és jóformán teljes hiánya a fűtésnek. Esténként 9 fokot mértem. Londonban a London School of Economics-ben töltöttem 6 hetet, ahol a strukturált programozással, illetve adatszervezéssel foglalkoztam, majd meglátogattam a Manchesteri Egyetem számítástechnikai tanszékét.

A lazuló gazdasági rendszerben a korábbi „politikai megbízhatóság” után a vezetőkkel szemben hármas követelményt állítottak, amelyeket igazolni kellett: felsőfokú szakmai tudás, vezetői képesség és ideológiai felsőfokú képzettség. Az első követelménynek megfelelttem matematikusi diplomámmal. A párton kívüliek számára az ideológiai felsőfokú képzettséget a levelező Marxista-Leninista (gúnyneven Foxi-Maxi) Egyetemen lehetett megszerezni. Én a filozófia-szociológia szakokon szereztem képesítést. Meg kell jegyezni, a szociológián ekkor már kifejezetten polgári elméleteket oktattak, amelyeket nagyon élveztünk a szemináriumokkal együtt. Ekkor a legkiválóbb reformközgazdászok tanítottak bennünket.

A vezetői képességek elméleti erősítésére, a már meglévő gyakorlaton túl egy három hetes, bentlakásos vezetőképző tanfolyamra küldtek az MNB exkluzív visegrádi üdülőjébe. Itt nagyon kellemes, intelligens, vállalatvezetői körben hallgattam kiváló előadásokat. Az üdülő uszodájának rendszeres látogatója volt Kádár János, aki akkor téli szabadságát a Dobogókői Pártüdülőben töltötte. Egy érdekes tényre figyeltem fel mint vezető és gyakori oktató. Az igazi sikereket nem az OVK²⁹ hivatásos, nemzetközi irodalmon képzett, kitűnő didaktikai képességgel rendelkező előadói aratták, hanem azok, akik a gyakorlatban művelték azt, amiről szóltak, még ha rekedtes is volt a hangjuk, ha nem is használtak modern oktatástechnikai eszközöket, akikről azonban éreztük, hogy témájuk mély összefüggéseit is ismerik. Legmélyebb előadóként Balassa Ákosra, az OT főosztályvezetőjére emlékszem.

²⁸Rabár F.: A kötéltáncos magányossága. Osiris. Budapest. 2002.

²⁹OVK: Országos Vezetőképző Központ

Jómagam, gépészmérnök lévén - a nagyon számításigényes alkalmazott mechanikusként végezve az egyetemen - azt tapasztaltam, hogy az 1970-es évek elején az igazán fiatal korosztály zsongott a gépek előtt. Időnként egy-egy csoportra rápillantva még órarendi foglalkozásokon sem lehetett tudni, hogy ki tanít kit, mert mindenki nagyon fiatal volt. Nálatok ez hogy volt?

1960-at követően lassanként egy-egy újabb számítógép érkezett az országba, és körülöttük újabb és újabb számítóközpontok, ipari szervező intézetek alakultak. A gépek mellett 30-60 fős stábok toborzódtak, teljesen vegyes előélet után. Matematikusok, mérnökök, fizikusok, zenészek, közgazdászok adtak körükben találkozót, hiszen ebben az időben még nem volt számítástechnikai felsőoktatás. Az új iránti érdeklődés hozta őket össze, és a lelkesedés, nem pedig a szakmai ismeret vagy előélet. Zömükben fiatalok voltak, s vágyaik az égig törtek. Mindent tudni, mindent megoldani. Ez a féktelen tudásvágy nyílttá tette az embereket. Csináljuk együtt! Miután akkor nehezen lehetett Magyarországról külföldre jutni, s nehéz volt szakkönyveket beszerezni, egyre feszítőbb lett az igény a megszerzett tudás másoknak való átadására és a tőlük való megtanulásra. Ha egy új számítógép érkezett, összeálltak az érdeklődők, és mindent kiszippantottak azokból, akik a gép környezetében új információk birtokába kerültek. A programozás, illetve a

rendszerprogramozás területén Dömölki Bálint körül kezdett kialakulni egy lelkes, önképző csapat. Bálint az első, magyarok által működőképesse varázsolt szovjet számítógép életre keltésének volt a spiritusz rektora. Miután Szovjetunióban kandidált, oroszul jól beszélt, s először a szocialista országokban, majd nemzetközi tekintélyre is szert tett. Rajta kívül Bakos Tamás, Dávid Gábor, Dettrich Árpai, Fidrich Ica, Lőcs Gyuszi, Zsombok Zoli és jómagam voltunk a társaság aktív magja. Együtt tanultuk az új programozási nyelveket, az

Havass Miklós, Dömölki Bálint

Algolt, a COBOL-t, az Algol-68-at. 1968 augusztusában nyári programozási egyetemet szerveztünk Esztergomban, ahová meghívtuk az Algol-68 nyelv egyik kidolgozóját, a kanadai Peck-et, a PL/I ismertetésére Bécsből Dolph-ot, és az ALMO fordítórendszer bemutatására Ljubimskiját, a Szovjetunióból. A konferencia utolsó napjaiban történt Csehszlovákia megszállása a Varsói Szerződés csapatai által. A szovjet Ljubimskijjal az élen kondoleáltunk a csehszlovák résztvevőknek. 1965-ben Berlinben vettünk részt egy munkakonferencián, ahol nekifogtunk az Algol, illetve a COBOL programozási nyelvek továbbfejlesztéséhez, ezek „szocialista” verzióinak a definiálásához. Az előbbi munkacsoportban Dömölki, az utóbbiban Fidrich Icával ketten képviseltük a magyar színeket.

Az információmegosztásnak ezt az erős, kollektív szándékát a MTESZ is felismerte, s Philip Miklós egy munkacsoportot kezdeményezett (AIOT), amelyből fokozatosan alakult ki a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (NJSZT), amely első 20 alapító tagja közé tartoztam. Az első elnök Tarján Rezső, a főtitkár Kádár Iván volt. Fontos szereplők voltak még Dömölki Bálint, Kovács Győző, Obádovics Gyula, Szelezsán János, Szentiványi Tibor és Vasvári Gyurka.

Ekkor kapcsolódott be az életembe, és mindmáig elkísér, a professzionális szakmai munka mellett a társadalmi tevékenység. Az aktuális feladatok vonzása mellett (hiszen valóban kellett egy tudást közvetítő szervezet!) fontosnak éreztem, hogy világnézetileg különböző, ám párbeszédre képes emberek együtt mozduljanak valamilyen cél felé.

Ha egy szakma meghonosodik, akkor szervezetein keresztül megerősödik. Hogyan volt ez a számítástechnika kapcsán?

Dettrich, Dömölki és én voltunk az NJSZT Szoftver Szakosztály létrehozói. Miután Dömölki hamarosan az NJSZT vezetésében kapott helyett, belőlem lett a szakosztály vezetője. Ekkoriban Bakos Tamás, Dávid Gábor, Dettrich Árpai, Lőcs Gyuszi, Máté Levente, Zsombok Zoli alkották a csapatot. Fő művünk a háromévente Szegeden megrendezett Programozási Rendszerek Konferencia sorozata volt, ahol terítékre kerültek a Magyarországon gyártott gépek rendszerszoftvereinek újabb eredményei. 1978-ban elnyertem a társaság Neumann-díját, amely szakmám első nyilvános elismerését jelentette, ráadásul igen fiatalon, amikor általában még a „nagy öregek” kapták ezt a kitüntetést. 1975-től az NJSZT életében jelentős előrelépés történt. Vámos Tibort választottuk meg elnöknek és Kovács Győzöt főtitkárnak. Tibor széleskörű nemzetközi kapcsolatai lehetővé tették a társaság jelentős külföldi nyitását, másrészt magas kapcsolatai a társaság befolyásának növelését. Az ő érdeme volt például a személyi jogok kérdésének erőteljes felvetése. Hívására Sólyom László tartott átütő előadást, amely következményeként Könyves-Tóth Pali dolgozott tovább a kérdésen, egészen a személyi jogokat megalapozó törvényig. Kovács Győző pedig páratlan lelkesedéssel és ügyességgel fogott a számítástechnika társadalmi hatásainak szélesítéséhez, kihasználva azt, hogy ekkor már egyre több mini és személyi számítógép jelent meg az országban. A társaság vállalta a középiskolai tanulmányi versenyek szervezését az informatikában, kibővítette tagjai körét a diákok, katonák stb. irányába, lapot indított, kiállításokat szervezett.

1987-ben Dömölki lett az elnök, én pedig a főtitkár. 1990-ben már elnökké választottak, kétszer kétéves periódusra. A napi tevékenységek vitelében a lendületesen aktív Tóth Mari volt a segítségemre. A fő feladat: megőrizni, újraértelmezni a Társasági életet a rendszerváltás idején, biztosítva a társaság anyagi alapjait. A rendszeressé váló osztrák-magyar konferenciák mellett bevontuk az együttműködésbe a szlovákokat, görögöket és 1990-től az akkor alakuló Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaságot, illetve alapító elnökét, Selinger Sándort. Örömmel köszöntöttem 2015. februárban a NJSZT nevében, Kolozsvárott a 25-ik évfordulóját ünneplő

**Köllő Gábor, Selinger Sándor,
Fodor Alpár, Bíró Károly.**

EMT-t. Elnökségem végén (1995) volt az NJSZT legnagyobb létszámú Kongresszusa (Tóth Mari és az én szervezésemben), 450 résztvevővel. Ennek nyitó nagy előadását magam tartottam, „Ezt, Itt, Most” címmel, méghozzá úgy, hogy Váci Mihály egy-egy versrészletére felelgetve (amelyeket meghívott vendégünk, Lukács Sándor színművész adott elő) fejtettem ki gondolataimat. Elsőprő többséggel nekem szavazták meg a konferencia előadói díját. Ez a momentum is nagyban hozzájárult későbbi előadói tevékenységem megindulásához. A társaság életének kiemelkedő csúcspontja 1998-ban volt, amikor Ausztriával közösen megrendeztük az IFIP Világkongresszusát Bécs-Budapest helyszínnel, egy napig pedig a kettő között, a Dunán hajózva. A NJSZT-ben végzett tevékenységem során kiléptem egy vállalat lokális keretei közül, így munkám az egész magyar számítástechnikára terjedt ki.

1998 óta, mint tiszteletbeli elnök segítem tovább szakmánk hazai közösségének életét.

Természetes emberi tulajdonságnak tartom azt, hogy életünk második felében nyíltan kimondjuk az olyan elődeink nevét, akiktől sokat tanultunk, akiket példaképnek tartunk ilyen vagy olyan szempontból. Gondolom, te sem zárkózol el e kérdés elől?

Az eddig ismertetett emlékeimben három nagyszerű intézményről és négy nagyszerű emberről is szóltam, vezetőimről, mestereimről, barátaimról. Mind a négyüktől sokat tanultam, bár nagyon különböző megjelenésű, stílusú, gondolkodású emberek voltak.

Csébfalvi Karcsi invenciózus fiatalember, tele ötletekkel. Mágnesként magával ragadó mesélő. Ha átment az utca másik oldalára, annyi élményről tudott beszámolni, mint más egy élet alatt. Rabár Feri nagyvonalú, szabad intézetet építő ember. Vonzott egyenessége, nyíltsága, embersége. Számomra ő biztosította később az intézményvezető mintaképét.

Dömölki Bálint egy szakma mély tudója, soha nem lankadó erejű nagymestere. Ma 80 évesen is állandó kezdeményező és átgondolt szervező. Vámos Tibor körül pezsgő szellemi élet alakult. Az élet poklait is megjáró, bölcsé érett, ragyogó gondolkodó-társ.³⁰

Mi a titkuk? Egyszerűen egyéni karizmájuk! Soha nem kényszerítettek, s mi mégis mindig követni akartuk őket. Figyeltünk rájuk. Önálló belső értékrendszerük volt, amely átsugárzott rajtuk, s amely vezérelte őket. Mintákká váltak. És egy csapatnak szüksége van a mintára és, ahogy Kovács Ervin mondja: „*Valakire, akinek tetszeni akar*”. Mert az egyén a „csapatban”, egy „ügyben” nyer igazán értelmet. Pusztán egyedi tulajdonságaid alapján besorolható vagy. Egy szívsebész értékesebb, mint egy beteghordozó. Ám a csapat egészét tekintve egyenlők vagytok. Mert a csapat csak akkor teljesítheti a feladatát, ha mindenki a helyén van. Ez a nyugati gondolkodás, vagyis az egyenlőség elvünk-alapja. Nem egyetlen szám vagy, hanem a létednél, a teljességhez való viszonyodnál fogva egyszeri, egyedi méltóságod van. Az a vezető, aki ezt nem veszi figyelembe, lehet eredményes diktátor, akár sikeres „kapitalista” is, de nem lesz soha „vezető”.

S ez egy további érdekes megfigyeléshez is vezetett. A szocializmusban hatékony felsőbb vezető csak akkor lehetett az ember, ha ideológiai szempontból megbízható volt. Hisz ekkor kerülhetett olyan pozícióba, ahol hatalma, ereje is támadt. Sok félművelt, alkalmatlan „káder” nyert így vezetői megbízást. Ám közülük is kiemelkedtek nagy hatású, követésre méltán számító vezetők. Mert elkötelezettek voltak egy (náluk nagyobb) ügynek, s nem saját érdekeiknek. Tarján Rezső, Zentai Béla, Pesti Lajos, Sebestyén János közülük tartozott. 2005 táján az Aquincum szállóban hívtuk össze, Báti Ferivel a „nagy számítástechnikai intézmények” még akkor élő vezetőit, és az őket követő második generációt. Csoportképüket e könyvben is felidézzük, közöttük az „öregeket”, Klatsmányi Árpádot, Sándory Mihályt, Vámos Tibort, Pesti Lajost, Kázmér Jánost. Ha az élet megengedte volna, Csébfalvi Karcsi, Náray Zsolt, Sebestyén János is rajta lenne a fényképen.³¹

³⁰ Egyed L.: A digitális karmester. In: Bán L. (szerk.): Óriások vállán, Vince kiadó. Budapest. 2003.

³¹ A hátsó sorban: Báti Ferenc, Binder László, Szlankó János, Gantner János, Faragó Sándor, Dömölki Bálint, Verebélyi Pál, Havass Miklós állnak.

Az „egyívásúakra” jellemző az, hogy fiatalon együtt mondják, hogy „hol az az oroszlán”? Később, amikor már tapasztaltabbak, ez a hang csendesedik, elhalkul, hiszen kialakul egy természetes verseny, ami felerősödhet azzal, ha a vezetés szintje megváltozik. Nálad voltak-e ilyen turbulenciák?

1975-ben az Infelor saját kezdeményezésre Számítástechnikai Kutató Intézeté (Számki) alakult át előnyösebb pénzügyi lehetőségek céljából. Sajnos azonban erre az időre esett az is, hogy igazgatónk, Rabár megvált az intézettől.

Új igazgatóként egy más típusú embert kaptunk a MTA SZTAKI-ból. Arató Matyi vonalasabb volt elődénél, kiváló matematikus, de kevesebb integráló vezetői karizmával. Nem kerülve a konfliktusokat a matematikusok világában is ellentétei voltak, ezért is (igazságtalanul!) később kapta meg az őt megillető akadémikusi rangot vagy a Széchenyi-díjat. A hangsúlyt ő a gyakorlati alkalmazásokra, azok között is a nagy adatbázisokra, mint politikailag is fontos eszközökre helyezte. A számítástechnikát numerikus matematikusként közelítette meg, s nem informatikusként.

Arató Máttyás

A személyi változás további személyi változásokat hozott. Ahogy vezető-változásoknál lenni szokott, egyesek pozíciója meggyengült, másoké erősödött. Egyesek elhagyták az intézetet, helyükbe újak jöttek. Így Dömölki elment az SZKI-ba, s ez megviselte a Számki szoftverfejlesztő profilját. Érdekes és jellemző epizódként emlékszem vissza arra, hogy Bálint szívesen magával vitt volna néhány hozzá közelálló tehetséges munkatársamat. Nem titkolózott, nyíltan megkeresett. S noha politikai síkon megakadályozhattam volna áthelyezésüket (ahogyan egyébként korábban megakadályozták azt, hogy Bálint a SZTAKI-ba mehessen vagy én a MNB-be) igazságérzetem és mások szuverenitásának tisztelete semmilyen gátat nem gördíthetett áthelyezésük ellen. E fiúkkal azóta is barátságban vagyunk.

Igazgatóhelyettest is hozott kívülről Arató. Pádár Gyula és Nyíry Géza (aki jól használta a KSH-ban pártkapcsolatait) mellé, szintén a SZTAKI-ból, Ser Vlagyimirt, Rákosi Máttyás unokaöccsét (akiről a tévedések elkerülése érdekében el kell mondanom, hogy jó eszű, mély műveltségű, jó kedélyű, humánus ember, aki nem tagadta meg rokoni kapcsolatait akkor sem, amikor azt emlegetni nem volt előnyös). Így a mozgalmi vonal megerősödött. Ez nem is ártott néha. A csehek megszállása idején, 1968-ban a magyar értelmiségiek egy köre tiltakozó petíciót írt alá a magyaroknak a megszállásban történő katonai részvétele ellen. Többek között párttitkárunk, a nemzeti vonalat képviselő nyílt eszű reform közgazda, Pölöskei Pali is aláírta a petíciót. Bizony össze kellett fognia az intézet vezetésének azért, hogy ne essen Palinak komolyabb bántódása. Meg kell mondani, hogy ilyen szempontból szakmánk tisztességes volt és hasonló esetekben általában összezárt.

Később, már Számalkos koromban én is elkövettem azt a könnyelműséget, hogy egy német lapnak túl őszintén beszéltem a bolgár lemezek megbízhatatlanságából származó problémákról, amit a felsőbb pártvezetés titokkiadásnak minősített. Az én főnökeim is átvették az ügyemet és „szigorú megrovásban” részesítettek, valamint hallgatásra ítélték.

Azt is meg kell említenem, hogy bár nekünk, „infeloristáknak” honvágunk volt a régi intézményi kultúra után, ebben az időben számos fiatalembert vettünk fel, akik viszont ezt az időszakot emlegetik ma nosztalgiával.

Önkényesen kiragadva a munkahelyed változó elnevezéseinek sorából az Infelor – Számki – Számalk kifejezéseket, gondolom, nem csupán a nevek, hanem a tartalom és ezen belül a feladataid is változtak. Kérlek, mondj ezekről valamit!

1975-ben felépült a korábban megkezdett, és Pádár Gyula, valamint Szentiványi Tibor lelken viselt elegáns székház, a Csalogány utcában (ma a Szerencsejáték Zrt. székháza). A székházat megosztottuk az ÁSZSZ-szel, amelynek élére Szelezsán János került, akivel akkoriban szoros, szakmai-baráti kapcsolatba kerültem, ami máig is tart. Az ÁSZSZ egy nagy számítógéphálózat üzemeltetője volt, amelyet azért hoztak létre, hogy külön-külön gépek helyett egy nagy rendszerbe fogják össze a több fontos minisztériális intézmény adatbázisát. A gépkiválasztás és az intézmény megszervezése, előkészítése induláskor a Számki feladata volt.

Csalogány utcai székház

Az Arató vezette Számki szerette a nagy rendszerek készítését. Itt készült például az ÁNH Adatbázis, a MÁV teherszállítási rendszere, a Chinoin vállalatirányítási rendszere stb.

Magam, mint a szoftveres részleg vezetője három fő területen dolgoztam. Egyrészt a szoftverexport tevékenységet bővítettem (Földvári Iván segítségével) már csak azért is, mert ebben az időben a megszerzett valuta egy részét visszafektethettük nyugati szoftverek vásárlására, és országos terjesztésére. Ez a viszontkereskedelem a Számki fontos területévé vált. Így került be például az országba az első nagyszámítógépes adatbázis-kezelő (IDMS), az első nagy véges-elemes program (ASKA), a Microsoft szoftverek képviselője. Harmadrészt bonyolult gép- és időkritikus egyedi szoftverrendszereket készítettünk többek között a szovjet hajózó olajkutatók számára, a

szovjet vasúti közlekedés számára stb. Ebben az időben kerültek hozzánk (néhányan közülük frissen végzettként) a magyar informatika olyan a későbbiekben jeles képviselői, mint Beck György, Kozma László, Szalai Imre.

Egy idő után, a szoftveres munkák gyarapodásával Arató 1978-ban engem is felkért igazgatóhelyettesnek. Majd, amikor tudott lett, hogy a Számki-t 1982-ben beolvasztják egy új, nagy intézménybe, a Számalkba, Arató elfogadott egy külföldi vendégprofesszori felkérést és elutazott, az utolsó fél évre pedig engem bíztak meg az igazgatói teendők ellátásával.

Ebben az időben munkahelyi feladataimon kívül rendszeresen részt vettem a NJSZT életében. A társaság megerősödött, és fontos motorjává vált a magyar informatikus közösség kialakulásának. A társaság azóta is aktívan folytatja ezt a tevékenységét a cserélődő elnökök irányításával. A társaság vezetőinek tablóját bemutatjuk.

Az 1970-es évek végén, a '80-as évek elején – még talán közepén is – a magyar gazdaságot leginkább az embargó blokkolta. Ennek lényege, hogy bizonyos fejlett termékeket hazánk nem szerezhett be a nyugati államokból, hiszen ezek számunkra a tiltólistán szerepeltek. Ekkor is jött a „magyar virtus”, az úgynevezett kiskapuk keresésére, ami többnyire meg is találtatott. A számítástechnika területén is voltak ilyen kiskapuk, avagy barter üzletekkel lehetett előbbre jutni?

A szocializmus idején a magyar gazdaság nagy problémája volt a nyugati deviza hiánya, vagyis a nyugati exportra való képtelensége. Ez volt a következménye a piaci igényeket figyelmen kívül hagyó, központi tervutasításos rendszer mennyiségi orientáltságának, azaz az igénytelen szocialista piacra orientált iparszerkezetnek. Ennek eredménye pedig az lett, hogy az embargó hatásától eltekintve sem tudtunk jó, tőkés számítógépeket beszerezni.

E hiány megoldására kitalált konstrukció a barter üzlet volt, azaz a tőkés számítógép fejében valamilyen magyar terméket (gyümölcs, méz stb.) szállítani. Azonban többnyire ilyen áruból sem volt elég, így felmerült a kérdés, vajon a fejlődő magyar elektronika nem tud-e ellentételezni? Így merült fel a magyar szoftverexport kérdése is, hiszen egyetemet végzett szoftvereseink már voltak 1972-re, míg nyugaton szoftveres kapacitásproblémákkal küzdöttek. Először egy japán Fujitsu gép esetében merült fel a lehetőség, amely lehetőséget az Infelor szerezte meg. Néhány programot rendeltek, amelyek tesztelésére, átadására Japánban került sor. Éppen akkor folyt a teljesítés, amikor a PRF-re kerültem. Kollégáim bizony alaposan megizzadtak, mert a Japánok a magyartól jelentősen eltérő (alaposabb) vizsgáztatásnak vetették alá az elkészült programokat.

Ezt az üzletet néhány másik is követte, például az angolok (ICL), svédek (DATA SAAB), finnek (Tietotekhas), németek (Siemens, Phillips) felé. A szerzett tapasztalatok alapján a vezetésem alatt álló Infelor-PRF lett az induló magyar export bölcsője.

A kedvező tapasztalatok eredményeként ugyanis Szentiványi Tibor vetette fel a gondolatot, vajon nem tudunk-e – a viszontüzletől eltekintve is – projekteket elvállalni külföldre, vagy rosszabb esetben embereket kölcsönözni, exportálni egy-egy külföldön folyó projekthez? Ennek lehetőségét az adta, hogy akkor még nem volt nyitott a szabad munkavállalás számunkra Európában, vállalatok között azonban létesülhetett üzleti kapcsolat. Miután ez a munka is elindult elsősorban Németország és Ausztria irányába, további lépésként merült fel külföldi üzletszerző (projektszerző) irodák létesítésének gondolata. Hamburgban Halász Gábor részvételével közös vállalatot alapítottunk DATORG GmbH. néven, amelynek további fiókvállalatai voltak Stuttgartban és Münchenben, valamint Wiesbadenben. Földvári Iván közreműködésével közös vállalatot hoztunk létre Londonban (Densitron Ltd.). Londoni irodánk segítette például Bojár Gábort kapcsolatai kialakításához, amit ő jól hasznosított, ugyanis itthon fejlesztett magyar termékkel tudott megjelenni a nemzetközi piacon, sikerrel. Ez volt ugyanis a következő lépés. Olyan szoftvertermékeket találni, és készíteni, amelyek nem függték erősen a társadalmi környezettől. Ilyen terület volt például az elsősorban a gépektől, fejlesztési technológiától függő technológiai szoftver. Így mi, akkor már a Számki-ban ilyenekkel próbálkoztunk (Pl. SOFTORG, ADAM-ÉVA, GENESYS). Bár voltak eredményeink, a nagy nemzetközi sikernek gátját szabta a tökehiány, és az intenzív piaci-társadalmi kapcsolat, a jelenlét. Ez utóbbiaknak mostanában jött el az ideje, a nemzetközi kockázati tőke és az internetkapcsolatok korában, a virtuális jelenlét biztosításával. Néhány tehetséges magyar informatikus bizonyítja e gondolat életrevalóságát. Több jó nevű magyar termék vagy szolgáltatás került a globális világpiacra.

A számítástechnikai ismeretek és különösen a programozás mindig is „piacképes termék” volt, van és lesz. Gondolom ebből sem te, sem az általad vezetett csapat nem maradt ki?

Az export munkák kapcsán személyes barátom lett például német üzlettársam, Eckhardt Sydow, az NDK-ban született, onnan pedig az NSZK-ba szökö üzletember. Nagyon kedves, korrekt, jó partner. Tőle hallottam először profitorientált nyugati üzletemberként a „lebenskvalitát” életcél. Jellemző, hogy évenként egyszer kirándulni vitte az egész NSZK-ban dolgozó Számalk team-et Németország különböző részeibe. Emlékszem egyik kirándulásunkra az Elba széles tölcsérű tengeri bejáratánál, ahol a teherhajók egymásután hajóztak be Hamburg kikötőjébe. A torkolat mentén üldögéltünk egy kilátóval ellátott vendéglőben, és hallottuk, amint folyamatosan bementék a behajózó egységek nevét, kapitányának nevét, és eljátszották a hajó nemzeti himnuszát. Egyszer csak mit hallunk: „Üdvözljük a Számalk legénységét, Havass kapitány vezetésével”, majd felhangzott a magyar himnusz. Úgy éreztük magunkat, mint az olimpiai bajnokok a dobogó legfelső fokán.

1990-ben - Marival együtt - Eckhardt és felesége, Ute meghívására közösen ünnepeltük Eckhardt 50. születésnapját egy emlékezetes hamburgi kiruccanás.

Eckhardtnak rokonai (talán fivére?) maradtak Rostockban. Segíteni szeretett volna nekik, így a vasfüggöny felgördülése után üzemelt létesített Rostockban, valamelyik rokona vezetésével. Az üzlet jól ment, Eckhardt biztosította a megrendeléseket, és elérkezett az a pillanat, amikor – jó bérért – már túlórázni kellett volna. A munkások sztrájkba léptek: „Nem engedjük, hogy a tőkések kizsákmányoljanak.” Mi is tapasztaljuk a

Előtérben a Havass és a Sydow házaspár

rendszerátalakítás kapcsán, reflexeink generáció(k)ra beégték.

A szoftverexport fő szervezői Földvári Iván, Halász Gábor, Komor Tamás voltak. A Számalk létrejöttét követően, a Számok hozományaként, exportunk kiterjedt az oktatásra is. Ennek szervezője Nagy Kálmán volt. Alapja egy korábban a CDC-vel kötött oktatási licencszerződés volt, s exportunk kiterjedt a fejlődő, észak-afrikai, közel-keleti országokra is.

Exportmunkák megszerzése céljából utaztam 1984 júniusában Minneapolisba, a Magyar-Amerikai Gazdasági Tanács X. ülésére. 1984. január 14-ével kezdődő héten pedig Jim Garcin, az IBM nemzetközi kapcsolatok igazgatójának a vendége voltam New Yorkban (White Plains-ben), Brányik Tamásné, és néhány más magyar üzletember társaságában. Ezt megelőzően 1981-ben La Hulpe-ben (Waterloo mellett) töltöttem egy hetet az IBM európai kiképző központjában. Itt láttam először intelligens házat, szerviz szempontjából teljesen automatizált épületet. Kaptam egy plastikkártyát, amelyen rögzítették jogosultságaimat, s egy ennek megfelelő színkóddal látták el. Szabadon járkálhattam az épület megfelelő színű zónáiban és vehettem igénybe szolgáltatásait: étkezés, rekreáció stb.

A számítástechnikához kötődően szinte burjánzott az intézmények sora ebben az időben. Hogyan tűnt fel ezek között a Számalk, miért és miképpen hozták létre?

A magyar számítástechnika fejlesztési programban kulcsszerepet játszott a KSH, amely felelős volt a számítástechnika terjedéséért. E célt segítő, jelentős intézményhálózatot épített ki. Legfontosabb pilléreként kialakította a SZÜV hálózatot, amely keretei között minden megyeszékhelyen számítóközpontot szervezett. A központokba rendszerint szocialista gyártmányú számítógépeket telepítettek, amelyek szervizelését és szállítását az OSZV vállalat végezte. A számítástechnikai képzésre a Számokot hozták létre az UNDP segítségével. Az alkalmazások kutatás-fejlesztése, a szoftverfejlesztés a Számkinál történt. 1991-ben az intézmény-rendszert fenyegetés érte. A Számokot be akarták olvasztani az éledező magyar felsőoktatásba, a Számkit pedig meg akarták szüntetni mint fejlesztő intézetet, egy, az ország burjánzó kutatóintézet hálózatát felülvizsgáló bizottság javaslata

nyomán. A KSH előremenekült és összeolvasztotta a három különböző célú és szellemiségű intézményt. 1982. január 1-ével tehát egy 1400 fős nagyvállalat jött létre: a Számalk (Számítástechnikai Alkalmazási Vállalat), a legnagyobb magyar számítástechnikai szolgáltató vállalat. Ezen új formátum a méreteit egy furcsa konstrukciónak köszönhetette. A szocialista országok számítógépeket gyártottak. A gépek azonban alkatrészbázisuk és technológiájuk gyengesége miatt eléggé

megbízhatatlanok voltak. Mi több, a gépek árusítását és szervizelését nem a gyártók maguk végezték, hanem minden ország létrehozta e célból a maga szervezetét. A Számalknak az OSZV-n keresztül e tevékenység volt a központi magja. Miután a magyarok, akik a sorozat legkisebb gépét gyártották és kelendő gépeket állítottak elő (nettó exportőrök voltak), magyar érdek volt, hogy a számítástechnikai áruk értékét magasán állapítsák meg a nemzetközi egyeztetések során. Ennek másik oldalon az lett a következménye, hogy a behozandó gépek ára is magas lett a megbízhatatlanságuk ellenére. Így nehéz volt eladni azokat. Ezen az segített, hogy a KSH gépeket juttatott az állami vállalatokhoz, minisztériumokhoz, azonban úgy, hogy az ár felét az állam megtérítette.

Az intézmények összeolvasztása a KSH szempontjából jó megoldás volt, azonban vállalati szinten nagy problémákat vetett fel. Alapvetően különböző kultúrájú, érzékenységgű és orientáltságú embereket ültettek össze önhatalmúlag, ám integráló célt nem tűztek ki a vállalat elé. A vállalat helyzetét jól reprezentálta az OSZV székháza előtt elterülő Bikás park közepén álló, egymástól erővel széthúzó három bika szobra.

A vállalat élére a pártközpontból nevezték ki Juhász Jánost, aki közgazdász volt, ám sem vállalati gyakorlata, sem számítástechnikai ismerete nem volt. Megszűnt a vállalat értelmiségi jellege, s átvette a központi pártapparátus légkörét. Juhász mellett vezérigazgató-helyettesekként működtek tovább a korábbi intézetigazgatók, Faragó Sanyi, Nyiry Géza és én. Gazdasági igazgató Vámos Ferenc lett. Ezt az együttest „különös szerencsét” hozó ötlevelű lóhere formájában ábrázolta a vállalati lapunk, a Tájékoztató 1983-as (újévi) száma.

Igen mozgalmas életet éltél, sok minden történt veled. Ezek közül talán – ahogyan a matematikusok mondanák – „lokális maximum” a Számalk vezérigazgatói beosztása lehetett számodra. Hogyan jutottál ide?

1986 májusában Juhász halálával megürült a vezérigazgatói poszt. Magához hívatott Nyitrayné, a KSH elnökhasszonya, aki a felügyelőnk volt, s megkérdezte. „Havass elvtárs! Bár több lehetőségünk is van, a szakma magát szeretné vezérigazgatóként látni. Igaz, maga nem párttag. De ha megkérdezném a Központi Pártbizottságot, hogy kinevezhetem-e, és engedélyeznék, maga elvállalná-e?” Bár a gondolat játékként már előzetesen felvillant fejemben, kevésbé tartottam reálisnak származásom, előéletem miatt. Így némi hezitálás után feleltem csak igennel. Néhány nap múlva azonban abban a formában jött meg a pozitív válasz, hogy javasolták, nyújtsak be pályázatot. A posztot meg is kaptam. Néhány évig az ország – legalábbis nagyságban – vezető számítástechnikai szolgáltató nagyvállalatának lettem vezetője. Céлом, ifjabbkori álmomnak megfelelően az volt, hogy helyreállítsam a vállalatnál a Rabári-féle szabadságot, nyíltságot, örömet. Hogy a vállalatot az „eltartott” szocialista vállalat státuszából a szabad versenyben megerősödő vállalattá alakítsam. Megvallom, ez az igyekezet csak részben sikerült. Más dolog egy új intézményt létrehozni egy ethosz alapján, s megint más dolog egy meglévő vállalati légkört átalakítani. Különösen, ha a meglévő vállalati szellem összeegyeztethetetlenül inhomogén volt az örökségük miatt.

Első teendőm az volt, hogy egy termelési értekezletet hívtam össze a vállalat összes dolgozója számára a kelenföldi moziba. Ott arról az álmomról beszéltem, hogy alkossunk együtt egy szabad, önbizalomra, együttműködésre, alkotásra építő vállalatot. Az elhangzottak ugyan nagy sikert arattak, ám három teljesen külön kultúrájú, és feladatú nagy intézmény önkényes összegyúrása hosszú és nehéz feladat. E munkában azonban volt néhány jelentős támaszom. Néhányuk kiegészítette azt, ami nálam hiányzott. Weisz Istvánné, Judit furfangos szakértője volt a jogi csűr-csavaroknak. Sokat köszönhettem Kutas Jánosnak, aki szerteágazó kapcsolatrendszerével, jó kereskedelmi érzékével az üzleti ügyekben segített. Idővel hozzánk igazolt Kovács Győző, a leleményes, új ötletek nagymestere. Más munkatársaim a napi rendszeres munkát vitték vállukon: Hajtó Aurél, majd Halmos Gyuri megbízható háttérrel nyújtott a gazdálkodás területén. Végül olyan barátokra is szükség volt, akik intellektuális kapacitásuk miatt partnerek lehettek a hosszú távú gondolkodásban. Kovács Ervin a magas intellektust, a békebeli, megbízható, precíz mérnök szemléletét kölcsönözte.

Az oktatók, fejlesztők között sok régi barát, a magyar számítástechnika első nagy hullámának jellegzetes képviselője dolgozott. Hálás vagyok barátságukért. Emlékezetemben őrzöm őket.

Munkatársaimmal szemben alapelvem a feltétlen bizalom volt mindaddig, amíg vissza nem éltek vele. Sőt, többnyire azon túl is! Sokuknak tudtam apróbb-nagyobb stiklijeiről, visszaéléseiről, de ritkán éltem egzisztenciát sértő büntetőeljárással.

Az igazgatóság.

**Állnak: Peller R., Kovács E., Papp T.
Ülnek: Weisz J., Havass M., Romek M.,
Hajtó A.**

Egy új terület robbanásszerű fejlődését – különösen egy politikai rendszerváltás – meglehetősen összekuszálja, az intézményeit sokszor „tiszavirágéletűvé” teszi, azaz fejlődik - virul és elhal. Nálatok ez miképpen volt tetten érhető?

A belső problémák megoldásán túlmenően egymás után három nagy külső kihívással kellett megbirkózni, amelyek nem hagytak sok időt a hosszú távú nyugodt építkezésre.

1. Meg kellett küzdeni a lazuló gazdasági rendszerben megjelenő sok mozgékony kisvállalkozás dinamikájával, akik a múlt kötelékei nélkül szabadon építették piacukat. Támogatta lehetőségeiket az is, hogy ekkor terjedtek el tömegszerűen a személyi számítógépek, melyek teljesítményükben, divatos voltukban óriási konkurenciát jelentettek a hagyományos (szocialista gyártmányú) nagyobb gépekkel szemben.
2. 1990-ben összeomlott a KGST piac. Az állam kivonult a szocialista gépek ártámogatásából és szabaddá tette a gépkereskedelmet. Ezzel a Számalk egyrészt elveszítette bázisát, forgótőke és piac nélkül vágott neki a következő éveknek, ugyanakkor át kellett vennie és ki kellett fizetnie az egy-két évvel korábban megrendelt számítógépeket, amelyek a vám után egyenesen a zúzdába kerültek. Az óriási likviditási hiányunkat néhány épületünk kényszerértékesítése bánta.
3. 1994-re szembe kellett nézni a vállalat privatizációjával.

**Tárgyalás a Hoskynssal:
Havass M, K. Sadler, P. Kelly**

Ami az első kérdést illeti, sokat segített a KFKI-ból átigazoló Báti Feri, aki új profilt alakított ki és miniszámítógépeket építve és ezzel jelentős forgalmat generálva. Mint vezető hazai szoftervállalat erősítettük a kiforrott külföldi alkalmazási szoftverek importálását. Első lépésként a vállalatirányítást akartuk jó termékkel ellátni (Hoskyns MAS rendszerével), majd a számítógépes műszaki tervezés területére kirándultunk az ASKA programcsomag megvételével. E területet fellendítendő CAD konferenciát rendeztünk a Számalkban. A CAD megoldások elsősorban a gépípar-orientált felhasználásokban kerültek alkalmazásra. Azonban a rendszerváltást követően érdekes

fordulatot vett munkánk e téren. Ugyanis a gépípar átmeneti összeomlása miatt e területen nemigen jutottunk megrendeléshez. Így egy ausztrál joint-venture keretei között automatizált hímzésbe kezdtünk kiskereskedelmi vállalkozásban. Másik próbálkozásunkban - egy texasi ötlet alapján - egyszeri alkalomra használatos kutya-macska samponokhoz vágattunk ki változó képi megjelenéssel színes műanyag tasakokat. Ezeket a Szilas Mgtsz. által termelt és készített gyógynövény készítményekkel töltöttük meg, s elképzelésünk szerint (nemzetközi) repülőtereken árusítottuk (volna) a duty-free üzletekben. Az ötlet jó volt, technikailag a kísérlet sikerült, azonban szembetalálkoztunk a multinacionális illatszergyártók megsemmisítő konkurenciájával.

Azt is a feladatunknak éreztük, hogy a több helyről örökölt, különböző tevékenységeket integráljuk, s létrehozuk Magyarország első rendszerházát, vagyis egy olyan vállalatot, amely kulcsrakészen tud szállítani teljes számítástechnikai megoldásokat a hardvertől a szoftveren keresztül a szolgáltatásokig (pl. kiképzés, szerviz stb.). Át is neveztük Számalk Rendszerházzá, azonban az integrációt a 2000-es válság ellenkező irányba fordította, dezintegrációvá.

A volt szocialista országok versenyképes, közös számítógépparkjának kialakítása látványos kudarcba fulladt. Minden ország nyugatra kacsingatott, de az embargó elvileg erős korlátokat jelentett. A rendszerváltás körüli időben azonban a „magyar virtus” újból hazai eredményekre vezetett. Ezt a „TPA” rövidítés fémjelzi. Mi is történt?

A rendszerváltás előtt az afgán háború kitörése után különösen kemény embargó sújtotta Magyarországot; azaz a hadászatban nagy jelentőségű számítástechnikai termékek csak korlátozottan voltak elérhetők. Az egyik ilyen „tilos” gépcsalád volt a Digital Equipment Corporation (DEC) által gyártott gépek családja. Ám a KFKI ügyes mérnökeinek, Sándory Mihály vezetésével sikerült visszafejteni a számítógép architektúráját, s részben szocialista, még inkább csempésztet alkatrészekből sikerült gyártaniuk is azt TPA néven. Vezérigazgatóságom alatt ezzel mi is foglalkoztunk Báti Feri irányításával. Nálunk jelentős szoftverfejlesztés is volt, és az Oktatási Irodánk

***Szemben a magyar fél:
Balatoni Gy, Straub E, Havass M, Báti F,
Gál Ödönné, Beck Gy.***

rendszeresen indított Digital tanfolyamokat. A rendszerváltás idején küldöttség érkezett a DEC-től Magyarországra, azzal a tervvel, hogy jogsértési eljárást indít néhány titokban becsempésztett gépük ügyében. Meglepve tapasztalták, hogy vagy ezer DEC-klón működik, nagy szoftveres háttérrel. Így ellátogatva a KFKI-ba és hozzánk üzletet ajánlottak. Hármasban alapítsuk meg a DEC Magyarországi Kft-t, nagyobb arányú részesedést bírva a hazai számítógépes piacon, mint a nemzetközi konkurensok, továbbá szoftvere-seinket is be tudnák vetni a környező országok majdani nagy projektjeiben. Ehhez természetesen engedélyt kellett szerezni a főhatóságunktól, akit ekkor Straub

Elek KSH elnökhelyettes képviselt. Azt mondta, hogy azt teszünk, amit tudtunk, ám segíteni minket csak baráti jelenlétével tud. Mint a batáviai tribunus esetében.

A szerződést megkötöttük, s 1990. április 2-án megnyitotta kapuit a DEC Hungary. Igazgatója Báti Feri lett, akit a szintén tőlünk átigazolt Beck Gyuri követett. Az eredeti megállapodás majoritást adott a DEC-nek és azt az opciót, hogy kivásárolhassák a magyar tulajdonrészt, amelyet meg is tettek. Irodaépületet tőlünk béreltek a Vahot utcában. Több ponton maradtunk üzleti kapcsolatban, s rendszeresen részt vettünk a Digital Klub rendezvényein, amelyeken a magyar közélet kiemelkedő személyiségei tartottak előadásokat egy-egy alkalommal. Jelenleg folyik az akkori előadások videofelvételeinek digitalizálása és felvitele a Magyar Informatikatörténeti Adattárba.

A DEC azóta megszűnt, felvásárolta a COMPAQ, amelyet viszont a HP. Így már talán elmondhatom azt, amit a kereskedelmi etika különben nem engedne meg. A DEC alapítója a skandináv származású amerikai mérnök, Ken Olsen volt. Híresen puritán ember hírében állt egészen a haláláig. Cége alapelvei között szerepelt az, hogy a cége nem korrumpálhat. Azonban sok országban a kereskedelem nélkülözhetetlen része a „csúszópénz” (szocialista nyelven: alkotmányos költség). Ilyen ország volt Izrael is, amely viszont fenyegetettsége miatt igencsak igényelte a hadiipari termékeket. A DEC a dilemmát úgy kerülte meg, hogy tőle látszólag teljesen független fantomcéget hozott létre az ügyletek bonyolítására.

Ekkor éreztük közről, hogy a kapitalista gazdaság egészen más elvek és gyakorlat alapján működik, mint amiben mi felnevelkedtünk.

1990 - a rendszerváltás éve - Számalknak az összeomlás éve volt. A magyar állam megszüntette a szocialista gépek ártámogatását, s ezzel lehetetlenné tette azok eladását. Egy pillanat alatt megszűnt az 1400 fős vállalat gazdasági létalapja.

1992-ben, a magyar piac újrendeződése következtében, még komolyabban kellett áttekinteni, hogy mire képes a Számalk az új helyzetben, amikor Magyarországon számos tőkeerős nyugati cég jelent meg versenytársként, nemzetközi termékekkel. Egy alapos, fél éves, az egész intézményt megmozgató stratégia elkészítését hirdettem meg, s annak vezetésére Kovács Ervint kértem fel, és segítségül hívtuk közös vállalatunk, a Diebold Magyarország Kft. igazgatóját, Kirchknopf Gyurit. A kidolgozott stratégia eredményeként szűkítettük profilunkat. Teljesen feladtuk a szovjet gépek üzemeltetését támogató szerviztevékenységünket, hiszen a márkaszervizek tipikusan más formában jönnek létre, illetve egy sor feladat (pl. kábelezés, adatátviteli berendezések felszerelése stb.) tipikusan kisvállalkozási formában üzhető eredményesen. Fájdalmamra feláldoztuk a szoftverfejlesztést is tőkeerő hiányában. Megerősíteni két ágat akartunk: egyrészt az oktatást arra gondolva, hogy a magyar nyelvű oktatás nem lesz erős nemzetközi konkurenciának kitéve, illetve támaszkodni tudtunk meglévő technológiánkra. A másik vonal a nyugati termékek disztribúciója volt. Vezető termékeink a Compaq, a Borland, a Novell és a Microsoft lettek, amely üzletek létrehozásában személyesen is részt vettem. Ezek nagy forgalommal fel is futottak, mindaddig, amíg a gyártók nem szorították le a disztribúciós jutalékot több disztribútort alkalmazva, néha saját jelenléttel. Erőfeszítéseink eredményeként a Számalk megtartása sikerült egyedülként a többi szervezési-számítástechnikai intézettel szemben. Sőt, a szabad kereskedelmi lehetőségeket jól kihasználó, gyorsan felfutó magán számítástechnikai kereskedő cégeket (Control, Microsystem, Kontrax stb.) is elsöpörte a nagyarányú változás. Elvitte őket a hitelspirál. Ennek ellenére meglepetésként ért 1997-ben, a válságot eredményesen menedzselő munkám elismeréseként kapott Aschner Lipót-díj, amelyet az év vállalkozójaként kaptam. Jólesett, de meg is lepett, mert sohasem vállalkozóként tekintettem magamra. Egyszerűen egy feladatot kaptam az élettől: megtartani azt a vállalatot, amelyet rám bízta. Ezt az időszakot a nemzetközi vállalatok erős

Dukakis a Számalknál

érdeklődése jellemezte a magyar lehetőségek, befektetések iránt. Elérkezett az az idő, amikor külföldi partnereink Magyarországon hoztak létre velünk közös vállaltokat: a Hemingway számítástechnikai és tanácsadó vállalatot, a Diebold stratégiai tanácsadó vállalatot, a brémai Close számviteli tanácsadó vállalatot és a dán Mentor számítástechnikai fejlesztő vállalatot.

1990-ben Esther Dyson szervezett East-West High-Tech Forumot, amely Kelet-Európa és a Nyugat számítástechnikai vállalkozóit hozta össze, s amelyen a Számalkot képviseltem.

1990. október 3-án Michael Dukakis, massachusettsi kormányzó és az Egyesült Államok elnökjelöltje látogatta meg

a Számalkot. Rendszeres látogatói voltunk (már csak szoftverexportunk miatt is) az angol, amerikai, francia, német, kanadai, dán, holland, kínai és orosz követségek fogadásainak. A legemlékezetesebb talán John M. Palmer meghívása volt arra az estére, amelyet a Budapestre látogató id. George Bush elnök tiszteletére adtak.

A rendszerváltás egyik - és nem éppen egyszerűen kezelhető - periódusát a nagy állami vállalatok „lebontása” jellemezte, amelybe ugyanúgy beletartozott a nagyvállalatok szétbontása kisebb cégekre, mint az addig ismeretlen, tömeges elbocsátások sorozata. Ekkor új és nem éppen szívderítő érzéssel találták szembe magukat a felsővezetők. Te ezt miképpen élted meg, dolgoztad fel?

Székely Évának van egy szép és sikeres könyve: „*Sírni csak a győztesnek szabad*”. A tehetséges, jól úszó kislányt, a „pillangókisasszonyt”, aki életét arra tette fel, hogy egyszer olimpiai bajnok lesz, az üldöztetés éveiben származása miatt nem engedték versenyezni. Amikor minden álma összeomlani látszott, nagy akaraterővel, konoksággal tovább úszott, tornázott és sohasem adta fel a reményt. Amikor már a medencébe se engedték be, a szárazföldön edzett. És 1952-ben elérte azt, hogy az olimpiai dobogó legfelső fokára állhatott. Könyve címe azt üzeni: ha életed nehéz is, nem sírhatsz, ne morgolódj, ne add fel! Szorítsd össze a fogad, küzdj és küzdj, s végül, ha győztél, a Himnusz hallgatva megengedhetsz magadnak egy könnycseppet. De addig nem! Ilyen értelemben a könyv üzenetével mélységesen egyetértek.

Ám az 1990-1992-es évek különösen nehezek voltak számomra is. És nem is magam miatt – az lett volna az egyszerűbb. Egy körülbelül 1400 munkatárssal rendelkező intézmény egyik napról a másikra, elvesztette a létalapját, piacát, lehetőségeit, azt a célt, amiért létezett. Ebben a helyzetben nem volt más kiút, mint Rabár tanácsát követve a nagy monolit céget kisebb, önálló kft-kre osztani, s rájuk, ügyességükre bízni, hogy találjanak piacot a bennük található szaktudás számára. Ez persze nagyon nehéz feladat volt, ráadásul igen rövid idő állt rendelkezésünkre.

Ezt a folyamatot nem lehetett megúszeni elbocsátások nélkül. Elbocsátani valakit, aki hozzád tartozik, a csapatod tagja, akiért valahogyan te is felelős vagy, bizony durva dolog. A mintaképek, a nagy nyugati óriás számítástechnikai cégek (pl. IBM, DEC, CDC stb.) vállalati etikai kódexei nem hiába tartalmazták a kompenzáció nélküli elbocsátás tilalmát. Azonban, amint később láttuk, ők is áthágták azt, amikor komoly bajba kerültek.

És vezérigazgatóként, mit csinálsz akkor, amikor megkeres egy fizikailag enyhén sérült kismama, akit férje elhagyott, akinek kis keresete biztosította azt, hogy gyermekei nála legyenek elhelyezve, s aki őket is elveszti akkor, ha elbocsátjuk? De a gazdaság törvényei nem engedtek kivételt, külön eljárást, s mint vezérigazgató én sem tehettem másként, én, aki a szabályozást bevezettem. Mit tehet az ember, amikor olyan sorsokkal találkozok, ahol a szenvedésen változtatni nincs esély, nincs remény. Ilyenkor az ember csak sírni tud. Igen, kemény vezérigazgató létére is, igaz, csak otthon, az éjszakai sötétben, amikor senki se látja. Igaz, ilyenkor egy vezető megteheti azt is, és meg is kell tennie, hogy magánemberként kapcsolatait vagy saját erőforrásait felhasználva próbál segíteni.

20 évvel vezérigazgatói pályám végét követően, még ma is vannak gyámolítottjaim, abból az időből, akiket akkor elnyelt az örvény. Mert a munkatárs nem csupán egyetlen szám. Ő része egy csapatnak, ha segítségre szorul, segíteni kell. A hivatal és a magánélet ilyenkor összemosódik.

Igen! Meggyőződése, hogy van a tehetetlen együttérzésnek, szánalomnak olyan foka, amikor nem tudsz mást tenni, nem tudsz vigasztalni, csak együtt szenvedni és sírni. És akiben nincs meg a megrendülés képessége, az híjával van a teljes emberségnek. Értérendszeremnek ez is fontos eleme. A mély megrendülést idézi fel bennem Elena Filipova, ha kristálytiszt, telt hangján felcsendül Verdi „Requiem aeternam”-ja. Mástól még nem hallottam így megszólalni az elfogadhatatlan megrendült tudomásulvételét.

A számítástechnika robbanásszerű fejlődése, perspektívái szinte önmagában kikényszerítik az „élethossziglani” tanulás szervezeti megvalósulásának igényét. Jómagam ezt először az Open University munkatársain keresztül ismertem meg. A számítástechnika területén ez hazánkban a Gábor Dénes Főiskola létrejöttével realizálódott. De hogyan?

Stratégiai elképzeléseinknek megfelelően bővítettük oktatási tevékenységünket a tanfolyamrendszerű számítástechnika oktatáson túl is. Célunk az volt, hogy olyan oktatási hiányterületeket keressünk, ahol vagy hiányzott a magyar gyakorlat, vagy az állami oktatás rugalmatlansága nem tudta betölteni az űrt. E vállalkozások jelentős része így nyugati mintára vagy kooperációban jött létre. Ebben nagy segítségemre volt Kovács Győző, aki kitűnő kapcsolatépítőként, kreatív igazgatóként járta a világot és hozta az ötleteket. A megvalósítást általában már nem Győző, hanem a jobb rendszerezési képességekkel rendelkező menedzserek végezték. Az én fő szerepem az ötletek rostálása, és a kezdeti belső ellenállások leküzdése volt.

Győző javaslatára - még rendszerváltás előtt - látogattuk meg például Londonban az angol Open

Kovács Győző Londonban

University-t, és elhatároztuk, hogy az ő mintájukra távtanuláson alapuló főiskolát hozunk létre. Magyarország zárt felsőoktatási rendszerében ez lehetetlennek látszott. Első nagy kérdés mindjárt az volt, hogy hogyan lehet egy főiskola magán? Másodsorban az egyetem fegyelmet kíván, mit lehet kezdeni a laza távoktatással. A probléma viszont megoldást igényelt. Ugyanis a felsőfokú informatikaoktatás késői beindulása és a számítógépek viharos gyorsaságú terjedése olyan helyzetet eredményezett, hogy a legtöbb szakember fontos számítástechnikai pozíciókat töltött be, már gyakorlati tudásuk is volt, ám nem volt szakmai felsőfokú diplomájuk (például zenészekből, tanítókból, fizikusokból verbuválódtak). Továbbá a rendszerváltást követően hirtelen megnőtt a tanulási igény, hisz sok állását veszítő ember felismerte, hogy az új rendszerben ki-ki a maga szerencséjének kovácsa, a munkát senki nem biztosítja automatikusan. Az egyetemek

rugalmatlansága nem tudta követni ezt a megnövekedett igényt.

A helyzetet velünk egy időben felismerte az LSI-ATSZ is, aki a Gödöllői Egyetemmel karöltve kívánt ilyen képzést elindítani. A két intézmény vezetői (Kovács Győző, Kovács Magda, Szendrő Péter és jómagam) együtt kerestük meg a KISZ KB titkárságon Szórádi Sándort, hogy a segítségét kérjük. Ő meg is értette a problémát, s az ügy mellé állt, azonban a bürokrácia nehézkessége miatt szabad utat csak az új Fidesz kormányzattal kaptunk, amely akkor még támogatta a liberalizációt és az új kezdeményezéseket. Miután egyetlen főiskolát engedélyeztek, összefogtunk az LSI-vel. Így hoztuk létre a Gábor Dénes Alapítványt, amely megalapította a főiskolát. Az alapítvány kuratóriumát, ill. a főiskola rektori posztját rotációval adta a két alapító. Így Kovács Magda, Szelecsán János, Zárda Sára és jómagam, töltöttük/töltjük be e posztokat. A valóságos igényt évi több ezer hallgató jelentkezése támasztotta alá. Már csak képzésünk távoktatási jellege miatt is az országban egyedülálló tankönyv- és oktatócsomag ellátást biztosítottunk a hallgatóknak.

A főiskola megalapítását és az első évek kimagasló sikereit az állami intézmények nagy féltékenységgel fogadták, s számos formális és informális eszköz segítségével igyekeztek tevékenységünket akadályozni.

Az 1990-es évek szlogenje az „élethossziglani” tanulás volt. Ennek szolgálóleánya a távoktatás, ami burjánzott ebben az időben. Ti milyen szeletekhez jutottatok?

A kilencvenes évek elején szenvedélyes vita folyt a magyar és román hatóságok között arról, hogy milyen formában legyen magyar nyelvű felsőoktatás Romániában. A politikai csatornákat kikerülve számunkra kézenfekvő volt a főiskolánk technológiájának átvitele Erdélybe, vállalkozási formában. Az iskola megszervezését (1993-ban) Selinger Sándorra, régi EMT-s barátomra bíztuk. Kiköttem azonban azt, hogy nemzetiségi villongásokat elhárítandó, legyen az intézetnek román társigazgatója is. Meg is találtuk egy európai gondolkodású, kompetens kolozsvári mérnök, Mirca Bocu személyében. A Számalk és az LSI kételkedve fogadták javaslatomat, ezért elhatároztam, hogy meghívom vezetőinket egy erdélyi szemlére. Velünk jött Weisz Jutka is, aki fennhangon hirdette, hogy nem hisz az egészben. Itt történt egy kedves epizód. Kolozsvári szállodánk elé érkezett meg a kisbuszunk, ahol Mirca és Selinger Sanyi vártak. Én szálltam ki először, s Mirca szórakozottságában és abban a hátsó tudatban, hogy hölgy is érkezik velünk, kezet csókolt nekem. Innentől kezdve nagyban megnőtt a tekintélyem kollégáim előtt. Lám-lám, Romániában már úgy fogadnak, mint egy tekintélyes keresztapát. Az iskola sikeresen beindult, hat városban nyitott képviseletet (Csíkszeredában, Kolozsvárott, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Szatmárnémetiben és Székelyudvarhelyen). Ezernél több hallgatónk végzett. Idővel azonban a magyar állam a Sapientia Egyetem létrehozásával és az ingyenes tanulás biztosításával, megszüntette az iskola bázisát, hiszen az, ha profitot nem is termelt, ám önköltséges volt.

A rendszerváltás új gazdasági rendszer bevezetésével is járt. A versenygazdaság más vállalatvezetői filozófiát és módszereket igényel. Tudtuk jól, hogy a magyar makrogazdasággal foglalkozó közgazdász-képzés ugyan jó színvonalú, azonban azt is tudtuk, hogy hiteles kapitalista vállalatvezetői gyakorlat híján a (vállalati) közgazdász képzést meg kell újítani. E célból hoztuk létre az IBS-B-t, amely angol franchise rendszer alapján működik angol tananyaggal, angol nyelven, angol ellenőrzés mellett együttműködésben az Oxford Polytechnics-School of Business-sel. Az iskolát nagy sikerrel vezettük be.

A távoktatás gyakorlatát idővel kiterjesztettük a tanfolyami képzésekre is. Kétéves szakképzést követően különféle szakmák okleveleit tettük elérhetővé a scrantoni (USA) International

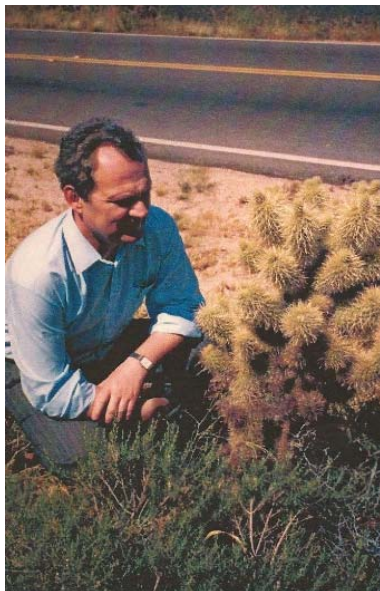

Középen Meixner Mihály

Correspondence Schools technológiájával, amely intézmény akkor a világ legnagyobb távoktatási hálózata volt.

Közben rendszeres kiállítói voltunk a BNV-nek versenyezve a dinamikus, új kereskedő vállalatokkal. Egy kedves emlékem fűz ehhez az időhöz. Ifjúkori szegedi barátom, Szőkefalvi-Nagy Kati férje, Meixner Misi vezette akkoriban az ebédidőben játszott, méltán népszerű „Ki nyer ma?” vetélkedőt a Kossuth Rádióban. Felajánlotta, hogy egy alkalommal a vásári standunkon rendezze meg az eseményt, s én adhatom fel a rejtvényeket, míg egy vásárlátogatótól vártuk a válaszokat.

A távoktatás kezdeti sikereit csak gerjesztette az a technikai fejlődés, ami a számítástechnika - vagy helyesebben az információtechnológiai - területén a '90-es évek végén bekövetkezett. Ebben természetesen elől jártak az angol nyelvterület országai. Korábbi kapcsolataitok révén e kezdeményezésekbe beleláttatok. Mit sikerült meghonosítani? Jelentett-e problémát, gondot az eltérő kulturális háttér?

Havass M. Arizonában

hallgatók programozott tankönyveket sajátítanak el önálló munkával, hanem egy videokonferencia rendszer segítségével az állam több pontján egyszerre, egymástól nagy távolságokra lévő helyszíneken hallgatták ugyanazt az előadót, akivel ugyanakkor interaktív kapcsolatban is álltak. A közös, alaposan kidolgozott elképzelés az volt, hogy az időeltéréseket kihasználva vezető amerikai üzletemberek (akár

J. G. Sperling Budapesten

Felmerült az az ötlet is, hogy a már funkcionáló, magasabb beosztású, de még fiatal menedzsereket DMS vagy MBA diplomákkal lássuk el, akik így a napi munka mellett tanulnának. Az Angliában letelepedett, és ott oktató Iglér György segített a kezdeményezés megszervezésében a Buckinghamshire College nevű iskolával a háttérben. Az MBA képzéseinkben számos, később vezető pozíciót betöltő közgazdász, bankár, vállalatvezető szerezte meg a diplomáját. A képzések vezetője Tömpe Zoltán volt.

Hasonló angol nyelvű képzést indítottunk el a felsőfokú bankárképzés területén is. A képzés szellemi vezetője az MNB volt elnökhelyettese, a nagy műveltségű és nemzetközi kitekintésű Bácskai Tamás volt. E képzést később integráltuk a Bankárképző Központ képzéseibe.

Szintén Kovács Győző hozott Amerikából egy ötletet 1991-ben. A Phoenix University of Arizona élenjáró volt a távolsági online képzésben. Az ő módszerük nem elsősorban azon alapult, hogy a hallgatók programozott tankönyveket sajátítanak el önálló munkával, hanem egy videokonferencia rendszer segítségével az állam több pontján egyszerre, egymástól nagy távolságokra lévő helyszíneken hallgatták ugyanazt az előadót, akivel ugyanakkor interaktív kapcsolatban is álltak. A közös, alaposan kidolgozott elképzelés az volt, hogy az időeltéréseket kihasználva vezető amerikai üzletemberek (akár magyar anyanyelvűek is, mint például Andy Grove) tudnának oktatást tartani az itthoni hallgatóknak. Az ötlet gazdája J. G. Sperling volt, az amerikai távoktatás fenegyereke (fiatal korában élenjáró rockzenész), az egyetem elnöke. Nagy erőfeszítéssel dolgoztunk a projekten, létrehoztuk a kísérleti rendszert, amit aztán fel is támasztottunk. Bemutatónkon jelen volt Amerikából DeConcini szenátor, valamint a budapesti amerikai nagykövet, Blinken. Végül a terv a nagy költségek miatt, a gyakorlatban nem valósult meg. Phoenixi tárgyalásaim emlékét örökíti meg az a kollégám, Zárda Saci által készített fénykép, amelyen a virágzó kaktuszok szépségét csodálom.

E sok próbálkozással a távoktatás magyar úttörői és szakértőivé váltunk, akik az elméleti tudás mellett be tudtuk azt is mérni, hogy Magyarországon mik a megvalósítás valódi lehetőségei. Kísérleteink nyomán általában olyan „vegyes” képzések alakultak ki, amelyek az otthoni, programozott tanulás mellett heti egy vagy két alkalommal kontaktórákat is tartalmaztak.

A 90-es évek közepén a „privatizáció” szót zengte a közmédia minden területen. Ti sem kerülhattétek el. Hogyan találtad szembe magad e kifejezéssel és következményeivel?

Ez volt a harmadik nagy kihívás. 1994 táján az állami vállalatok nagy része privatizálásra került. Állami szinten döntöttek arról, hogy a korábbi számítástechnikai szolgáltató intézményeket is privatizálni kell, ami úgy történt, hogy egy értékbecslő meghatározott egy árat, s a menedzsmentnek lehetőséget adtak arra, hogy befektetőt keressen. A Számalk örömmel akart élni e lehetőséggel, hisz ez függetlenséget hozhatott számunkra, és esetleg nemzetközi beágyazottságot.

Három lehetőség állt előttünk:

- vagy egy nagybefektetőnek (ha lehet külföldi, szakmai) eladni a vállalatot,
- vagy dolgozói részvényeket kibocsátani,
- vagy egy MBO-t³² szervezni.

Az első megoldás szellemében először olyan külföldi szakmai befektetőt kerestünk, aki hajlandó feltőkésíteni a vállalatot, piacot tud hozni, nem akarja rögtön feldarabolni a céget, s akivel lehet olyan megállapodást kötni, hogy egy ideig a meglévő menedzsment viszi a céget, majd az eredmények tükrében később születik döntés a továbbiakról. Bár több pénzügyi és szakmai befektetővel voltak előrehaladt tárgyalásaink (Pl. Vollmac, Newtron, Diebold), ez az üzlet nem sikerült, mert egyben nem akarták megvenni az egész vállalatot, túl széles volt a profilja. A második megoldás nem érdekelt, mert úgy véltük, a dolgozók a jövedelemben érdekeltek, s nem a hosszú távú építkezésben. A harmadik megoldást választottuk. Banki hitelt szerezve tízen vásároltuk ki a vállalat tulajdonát. Arra törekedtem, hogy minden tulajdonos érdekelt legyen, ugyanakkor a vállalat kormányozható legyen, ezért magamnak viszonylag nagyobb, de nem döntő részt (40%) kötöttem ki.

A privatizációt a Dunaholding közreműködésével hajtottuk végre úgy, hogy előzőleg egy alapítványba bizonyos mennyiségű tőkét helyeztünk el, hogy a (már) privatizált cég az alkotó munkatársait is bevonhassa a tulajdonosi körbe kisebb pakettekkel. Ezt a lehetőséget akkoriban nagyon kevés intézmény használta fel. Nálunk azonban fontosnak véltem az alkalmazását, mert a vállalat zöme felsőfokú végzettségű, szellemi alkotótárs volt. A privatizáció első lépése sikerült, azonban az új felállás új érdekviszonyokat teremtett.

Magántulajdonosként (és egyben vállalatvezetőként) két érdekes jelenséggel szembesültem. Az egyik az, hogy a privatizáció előtt úgy gondoltam, hogy a privatizációval nem fog megváltozni semmi a munkámban, hisz korábban is lelkiismeretesen láttam el a feladatomat, a vállalatvezetést, így a privát vállalatnál sem fogom ezt jobban tenni. Ám tévedtem! Mint privát vállalat vezetője ugyanis szembetalálkoztam a tőke racionalitásával, illetve korlátaival. Sohasem tehettem többé azt, amit szépnak, jónak láttam, hanem csak azt, amire lehetőség nyílt, ami gazdaságosnak tűnt.

A magántulajdonosság másik jelensége a szabadság és a függetlenség nagy élménye. Tulajdonosként szabad vagy. Nem kell főnök, miniszterek, párttitkárok, kormányfő előtt hajlongani, kérni, ám – ha kedved van – szabadon felajánlhatod segítségedet számukra. Polgár lettem, autonóm szabad ember. Ám azt is tudnom kellett, hogy sikertelenségem esetén azt nem háríthatom senki másra. S ha kellemetlen dolgot kellett munkatársaimmal tudatni, nem indokolhattam azt többé a „felsőbbiségek” parancsával. Vagyis olyan kötél táncossá lettem, aki alatt nem feszül többé háló.

³² MBO: Management Buy Out, azaz a vállalatvezető menedzserek által történő megvásárlása

A Számalk-ról mostanában kevesebbet ír a sajtó, a média többi része is mintha lényegesen kevesebbet foglalkozna vele, mint a '90-es évek végén, vagy a 2000-es évek elején. Tényleg így van ez, vagy csupán én érzékelem így?

Részben van így. A Számalk bizonyos értelemben profilt váltott. Ugyanis néhány év után, az együttesen a többséget kitevő 8 részvényes – leginkább a kora miatt - abba akarta hagyni a munkát, meg akart válni a vállalatától. Így a Számalkot ketté kellett osztanunk. Meg kellett tenni ezt azért, mert nem volt annyi forgótőkénk, hogy a távozókat kifizessük. Ketten maradtunk meghatározó tulajdonosok Zárda Sárával. A szétválásnál, tanulva az eseményekből, már megtartottam a majoritást, hogy ne kerülhessünk még egyszer ilyen helyzetbe. A távozók hamarosan eladták a hozzájuk került részeket, amelyek azóta meg is szűntek. A Számalk viszont ma is él családi vállalkozás formájában. 62 éves koromban nyugdíjba mentem a vállalatcsoport vezetését Zárda Sára bízva. Erre az időre esik az, hogy korábbi telephelyünket felszámoltuk, s egy új, modern, célszerűen megtervezett épületet emeltünk, amely 2009-ben elnyerte az Építészeti Nívódíjat.

Azonban a recesszió és a belső problémák miatt 2 év múlva „reaktíviáltam” magam, elnökként. A lassú konszolidáció eredményei mellett örültem a Kármán Tódor-díjnak, amelyet mint a Számalk vezetője kaptam (Zárda Sárával közösen) 2010-ben vállalatunk fokozott társadalmi felelősségvállalása elismeréseként.

Véglegesen 2011-ben távoztam a vezetést átadva két fiamnak, Norbertnek és Zsombornak, illetve Zárda Olivérnek. Az átadás nemcsak a vezetés átadását jelentette, hanem a vállalati részvényeim átruházását is gyermekeimre kötelező egyútt szavazási kikötés mellett. Ezt követte egy olyan családi megállapodás, amelyben gyerekeim azt fogadták el, hogy örökségüket úgy kezelik, mint egy egységes, a mindenkori egész család épülésére, fejlődésére szolgáló javat, amelyet nem felélni, de gyarapítani kell. Ezzel megelőztük egy hazai „Trust” rendszer kialakulását.

Havass Zsombor, Havass Norbert

2011-ben az iTF által szervezett, magyar számítástechnikai bölcsőintézményeket bemutató sorozatban, a Számalkot bemutató rendezvényen 450 egykori kolléga jelent meg, s mint ilyen ez a rendezvény volt a sorozat legnagyobb vállalkozása. Ebből az alkalomból jelent meg a Számalkot és elődintézményei történetét bemutató könyv.³³

A Számalk egyes részlegei azóta is évente rendeznek „öregfiú” találkozót. (Halász Gábor, Szokolczai György, Tolnai János a fő rendezők).

Miután ekkor befejeztem pályafutásomat a Számalk élén, feltettem magamnak a kérdést. „*Mi a vállalat hosszú létezésének, sikeres metamorfózisának titka ma? Miért maradt fenn egyáltalán?*” Válaszomat az imént idézett könyv 65. oldalán így fogalmaztam meg: „*A folyamatos fennmaradás és fejlődés számunkra küldetés. A vállalat a vezetői számára nem eszköz, hanem cél. Nem profittermelő gépezet, hanem olyan «lény», amely rászolgál arra, hogy gondozzák, hogy a jövő számára «visszafektessenek» bele, hogy folyamatosan megújítsák. S ebben (a talán egyetlen) kérdésben a vállalatnál konszenzuson alapuló diktatúra volt.*”

³³Havass M. (szerk.): A Számalk és elődei. D-Plus. Budapest. 2011.

Az úgynevezett „első generációs” sikeres vállalkozók egyik legnagyobb problémája a „kinek adjam át”, a „ki viszi tovább” kérdések megválaszolása. Ezt tapasztalom a saját korosztályomban, évfolyamtársaim körében is. Részben ezt sikerült már megválaszolni, de van-e erre nézve általánosítható megoldás?

A rendszerváltást követően számos magyar vállalkozás alakult. Nagyrészüket kényszervállalkozás volt. Rövidebb-hosszabb kínlódás után megszűntek. Voltak azonban olyanok, amelyek jól választottak tevékenységet, piacot és egy hozzáértő menedzsmenttel, kitartóan dolgoztak. Ezek között a cégek között van jó néhány, amelyek tulajdonosa nem a gyors meggazdagodás reményében vezette a cégét, hanem a haszon folytonos visszaforgatásával növelte annak értékét. E cégek jelentős része családi kezelésben lévő, családi vállalkozás. A pénzről mint a jövőt megalapozó forrásról és annak etikus használatáról egyébként egy interjúban számoltam be egy kedves BOM-os diákunknak, Csonka Zsófinak.³⁴

Az eltelt 20 esztendő után azonban az alapító generációk lassan kiöregszenek, s gondolkodni kell az utódlásról. Ha a céget a család meg akarja tartani – számos nagy nemzetközi vállalkozás így működik – egy sereg kérdés merül fel. Mikor hajlandó az alapító kiadni kezéből személyes kapcsolatait, amelyek jelentős része valóban az ő személyes képességein alapszik? Hogyan készül fel a következő generáció? Hogyan osztják meg a vagyont az egyes családtagok? Ki vezeti az üzletet: családtag vagy egy külső személy? Jogi, szabályozási kérdések is felmerülnek. Egy cég vagyona jórészt eszközökben áll. Örökösödési adó esetén az örökösöknek általában nincs elég készpénze, így a cégből kell tőkét

Számalk a Mérnök utcában

kivinni, ami rontja versenyképességét. Az alapító, ha kiadta kezéből vagyont, már nem rendelkezhet annak felhasználásával. Nyugaton léteznek olyan családi alapítványi formák („Trust”), amelyek keretei között ezek és a hasonló kérdések rendezhetők.

E kérdések hazai megoldása lassan érni kezdett. A Kürti család kezdeményezésére jött létre a Családi Vállalkozások Szövetsége (Family Business Network-Hungary, vagy röviden FBN-H), amely a hasonló nemzetközi szervezet hazai szekciója. Az egyesületet

mintegy harminc, éves 2 milliárd Ft-os forgalmat meghaladó üzletmenetű cégtulajdonos alapította, közöttük a Kürt Kft, a Zwack Zrt, az Ivanics Zrt, a Bárány László vezette nagy kelet-magyarországi baromfi konszern, a Rudas vezette ÁSZSZ, a Berendi féle Roland üzletház, vagy a székesfehérvári Jülich Glass.

Ennek az egyesületnek lettem a családommal együtt én is az alapítója és az egyik mozgatója. Célunk olyan jogi-gazdasági környezet megteremtése, amely segíti a hosszú távon működő, szolidan adózó és a jövőbe fektető vállalatok működését. Ennek érdekében egy parlamenti támogató csoportot szerveztünk parlamenti képviselők közül, minden parlamenti pártból jelöltet szerezve. Egyik első eredményünk volt az örökösödési adó eltörlése.

³⁴ Csonka Zs.: A pénz nem önérték, hanem eszköz egy morális alapú, méltányos ökoszociális élet megteremtéséhez. Beszélgetés Havass Miklóssal. In: Soós E. P. – Vargha M. (Szerk): Monetársak. 2014.

A neved a MTESZ vezetésével kapcsolatban is nagyon ismerősen cseng nekem ugyanúgy, mint nagyon sok természettudományos beállítottságú szakembernek. Mit jelentett számodra e terület?

1994. december 9-én a MTESZ (Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetsége) Tisztújító Közgyűlése a Szövetség elnökévé választott. Az elnöki feladatot küldetésnek fogtam fel és komolyan vettem. Ennek megfelelően a hét egyik felére beköltöztem a Kossuth Lajos téri székházba. Úgy gondoltam, hogy a rögtönzésekben és lelkesedésekben-csüggedésekben gazdag, könnyen acsarkodó országnak - benne a magyar értelmiségnek, a társadalomnak - az újjászervezéséhez szüksége van minél több, a póre érdekeken túllátó, mérlegelni-megegyezni képes fórumra. Úgy véltem, hogy a racionális alapokon nyugvó természettudományos, mérnöki társadalom erre jó terep lehet. Kétségtelen, hogy a MTESZ politikailag nehéz terhet hozott magával. 1948-ban „felülről” hozták létre a „megbízhatatlan” értelmiség kordában tartására. Egyrészt azért, hogy ezen a csatornán keresztül közvetíthessék a Párt direktíváit, másrészt, hogy érzékeljék, befolyásolják az értelmiség törekvéseit, mozgását. Éppen ezért a vezető tisztségeket az állampárthoz hű emberek látták el, legutolsó „szocialista” elnöke Fock Jenő volt. Ám 1990-re létrejött egy széles egyesületi bázis (40 feletti tudományos egyesület, 120.000 körüli tagság), minden megyében egy Technika Háza, olajozott struktúra, s érdemleges nagyságú (1995-ben 60 millió Ft, amely elnökségem alatt 100 millió Ft fölé emelkedett) költségvetési támogatás. A rendszerváltást követő „átmeneti” elnök, a művelt Bihari István és utóda, a határozott és tisztességes Náray-Szabó Gábor az újraformálás, megtartás híve volt új feladatokkal, új tartalommal.³⁵ E megújulási folyamatnak mint a tagegyesület NJSZT főtíkára, elnöke, 1990-től mint a MTESZ elnökség tagja magam is részese voltam. Mindenekelőtt új, demokratikus alapszabályt alkottunk. Élve a Parlament közelségével és a Technika Háza országos hálózatával élő kapcsolatot alakítottunk ki a szerveződő pártokkal évi rendszerességgel fórumokat ajánlva számukra, ahol a műszaki értelmiség előtt ismertethették nézeteiket. Ezzel a lehetőséggel a pártok rendszeresen éltek is. Egy ilyen alkalommal alakult ki például kölcsönös szimpátia Szabó Iván

***Gőncz Árpád, Kerkápoly Endre,
Havass Miklós***

és közöttem, amely eredményeként rendszeresen gondolkodtunk együtt az ország jövőjéről. Őt is a túl korán elvesztett személyek között tartom nyilván. Nagyon érdekes és kellemes személyes meglepetést jelentett számomra Torgyán József, aki a nyilvános politikai pódiumról (a „hordóról”) lelépve melegszívű, okos embernek mutatkozott. Rendszeresen vetettünk fel és tárgyaltunk meg súlyos, közérdekű kérdéseket, amely tanácskozásokon az ország legfőbb méltóságai is megjelentek (Antall József, Göncz Árpád, Horn Gyula, Mádl Ferenc). Szót ejtettünk velük például a mezőgazdaság kérdéseiről, az energiapolitikáról vagy éppen a bösi erőmű sorsáról. Meg kell mondanom, hogy a mögöttünk álló szaktudás sokkal racionálisabb megoldást sugallt ez utóbbi kérdésben, mint a politikai ideológiák által végül is kialakított nézetek, amelyek következtében Magyarország szinte minden területen veszített.

³⁵Ézsaiás E.: Tudás, Türelem, Tisztesség. Náray-Szabó Gábor életpályája. Lexicon. 2013.

A MTESZ létrehozásának nyilvánvaló célja anno - mint mondtad is – a szakmai értelmiség „egycsatornás kezelésének elérése” volt. Ez az „egyenruha” azonban idővel természetesen szűkké válik egyes csoportoknak, különösen akkor, ha megjelennek az anyagi kérések is a megtermelés-elfogyasztás megosztásban, ami végső soron az együtt vagy külön-külön alapkérdésben csúcsosodik ki. Te hogyan tapasztaltad mindezt belülről?

Elnökként két fő feladat állt előttem: fenntartani a szervezet működőképességét, megtalálni a helyét a világban, illetve Magyarországon, másrészt olyan katartikus eseményeket hozni létre, amelyek érzelmi gerjesztői lehetnek egy pezsgő szellemi építkezés kibontakoztatásának. A napi élet rutinjában erős segítségemre volt Halmai Laci főtitkár, aki az apparátus minden csínját-bínját ismerte, és Bíró Erzsike, a mindig szerényen mosolygó, de szakszerű - sok elnök rigolyáit kibíró - titkárnő. A politikai élettől való kapcsolatokat a gazdag összeköttetésekkel rendelkező, sajtós múltú Szauder Misi biztosította. Azon nehéz emberek csoportjába tartozott, aki kívül volt a konvencionális társadalmi viselkedések korlátain, azonban eredményesen és hűségesen szolgálta a MTESZ-t, s akivel azóta is barátság köt össze. Ilyen „nehéz” ember Nagy Feri „ünnep-mérnök” barátom is, akinél az egyetlen nehézség a túlradó ötletek mederben való tartása volt. Mindig szívesen dolgoztam (és védtem) az ilyen eredeti, ám sokak által nehezen elfogadott emberekkel (még NIMIGÜSZI-s koromban az ilyen kollégáimat nevezték a többiek „Miklós rút kiskacsáinak”, de ők elfeledték Andersen meséjét a hattyúvá nemesedő kiskacsáról).

Mindenekelőtt stabilizáltuk kapcsolatainkat és elvállaltuk a világ- illetve az európai mérnökök szervezeteinek (WFEO és FEANI) képviselőtét. Előbbi magyar tagozatának elnöke Náray, az utóbbié Ginsztler János lett. 1995-ben házigazdái voltunk a WFEO General Assembly ülésének. Szövetséget alakítottunk ki más magyarországi reálértelmiségi szerveződésekkel megalapítva és működtetve, például a Reál Értelmiségi Egyeztető Tanácsot (meghatározó tagjai a MTESZ, a Magyar Mérnök Akadémia, a Magyar Innovációs Szövetség, a Magyar Mérnök Kamara, a Magyar Építész Kamara stb.). Tettük ezt annak ellenére, hogy elvileg nem értettünk egyet például a szakmai kamarák szervezésével, amelyekről azt tartottuk, hogy a szabad verseny ellen ható, zárt céhvilág rekreációi. A zárt, kötelező tagság eredményeként osztott privilégium rendszert korellenesnek, versenyellenesnek véltük.

Egy nagy társadalmi szervezet döntési mechanizmusai szükségszerűen lassúak, nehézkesek. Különösen akkor, ha még éppen kialakulóban vannak a demokratikus egyeztetés technikái. Így folyamatos belső viták tüzeiben állt új erőforrások bevonásának lehetősége/szükségessége, a Technika Háza pénzügyi fenntartásának, tulajdonjogának kérdése, a területi szervezetek önállóságának kérdése valamint a Szövetség által az egyesületek számára nyújtott anyagi erőforrások nagyságának kérdése. Általánosabban fogalmazva az egység vs. szétesés kérdése. Én eltökélten az egység pártján álltam. Legélesebb vitám Matolcsy Matyival alakult ki. A közöttünk lévő vita lényegét egy választanulmányomban vázoltam a Gépiparban, amelyet e kötetben is mellékelek. A tanulmány pasztikussá teszi az akkori viszonyokat, a vita lényegét és az én állásfoglalásomat. Álláspontom egyrészt ma is igazol engem, az MTESZ későbbi szétesésének fontos oka volt az egyesületek anyagi széthúzása, szűkkeblűsége és kompromisszumképtelensége.

Az események másrészt igazolják Matolcsyt is, mert a központosított nagy szervezet nem állta ki az idők próbáját. A MTESZ ma felszámolás alatt áll. Személyesen fájlalom megszűnését, mert nap mint nap érzem hiányát, a reálértelmiség érdemi szakmai vitáinak fórumait. És érzékelem az értelmiség – nem parciális jellegű – akaratérvényesítéséhez szükséges csatornák elégtelenségét.

Hogyan tovább MTESZ? Mit sikerült tenni az első években? Sikerült-e magad mellé állítani a tömeget?

Fontosnak véltem, hogy az újrászerveződő MTESZ megtalálja azokat a közös, egész nemzet identitását, optimizmusát tápláló gondolatokat, amelyek igazolják létének értelmét a nyílt versenygazdaság környezetében is. Kapóra jött, hogy rögtön elnökségem elején, 1994 decemberében két hazánk fia is Nobel-díjban részesült (Harsányi István és Oláh György). Egy percre sem hezitáltunk, s mindkettőjüket meghívtuk feleségeikkel egy magyarországi látogatásra és a méltó köszöntésükre. Erre 1995. május 3-10. között került sor. A nemzet valóban nagy lelkesedéssel ünnepelte őket.

***A Harsányi-, az Oláh házaspárokkal
és Nagy Ferivel***

Megnyilatkozásaikon a lépcsőkön is ültek, még az illusztris vendégek, miniszterek is. Számomra a nemzeti egység ünnepe volt az esemény. Fogadta őket a köztársasági elnök, a miniszterelnök, emlékfákat ültettek Balatonfüreden, s több egyetem is díszdoktorrá avatta őket. Két nyíltszívű barátot szerzett az ország is, és én is. A magyar Nobel-díjasok és kiemelkedő tudósok tiszteletére márványtáblákat állítottunk a MTESZ Fő utcai székházának bejáratánál. Mindebben az ötletadó-kivitelező Nagy Feri volt. 1995-ben a MTESZ Bács-Kiskun Megyei Szervezete és a Kecskeméti Városi Önkormányzat kezdeményezte (valószínűleg szintén Nagy Feri

javaslatára) a magyar tudomány napja megünneplésének gondolatát. Javaslatukat felkarolva levélben, majd személyes beszélgetésben fordultam Kosáryhoz, az MTA elnökéhez, hogy tegyünk ezzel kapcsolatban közös előterjesztést a kormánynak. Kosáry a javaslatot „nem tartotta időszerűnek”. 1996-ban a MTESZ szervezésében létrejött Millecentenáriumi Tudóstalálkozó zárónyilatkozatának első pontja az a javaslat volt, hogy Bolyai születésnapját a kormány deklarálja a Tudomány Napjává. Ezt a javaslatot is továbbítottam az új MTA elnök, Glatz felé, azonban ismét sikertelenül. Ezek után 1997-ben az Akadémia egyoldalú előterjesztése alapján a kormány november 3-át jelölte meg a Magyar Tudomány Napjaként. Az eredmény félsiker lett. Elértük azt, hogy a Magyar Tudomány Napja megszülessen, azonban feltehetően az Akadémia (vagy elnökeik) féltékenysége miatt nem közös értelmiségi kezdeményezésként, és nem is egy tudós emléknapijával kapcsolódott össze, hanem az Akadémia intézményének megalapításának napjával, kisajátítva a tudományt az Akadémia számára. A feudális akadémiai szervezet ebben az esetben is sikeresen ellenállt a modern tudomány és technológia demokratikus nyitottságának. 1995-től erőteljes lobbizást kezdeményeztünk az energiahatékonyság érdekében. (Az idők múlnak, de problémáink nagyrészt maradnak!) Részben a BNV éves konferenciái keretében energiahatékonysági konferenciákat szerveztünk, részben megjelentettük az Energiatakarékossági Revüt. Még fontosabb volt a Technika Házak bázisán létrehozott energiahatékonysági tanácsadó központok hálózatának megszervezése. E tevékenység fő hajtóereje Valaska László volt. Ma érezzük igazán bőrünkön az európai energiaellátás problémáit. 1996-ban Terplán Zénót, a Miskolci Egyetem karizmatikus idős tanárát, a GTE korábbi elnökét köszönhettem⁷⁵ életének betöltése alkalmából.³⁶

³⁶Terplán Z. – Tóth L.: Ifjan – Éretten – Öreg. Technika Alapítvány. Miskolc. 2001. 106. old.

A '90-es évek közepén, második felében a médiát a „magyarok összeborulásának” hírei töltötték meg. Félreértés ne essék, mindezt a szó valódi jó értelmében mondom, hiszen a korábbi rendszer szemlélete szinte tiltotta a hazánkból eltávozottakkal a kapcsolatok tartását, erősítését. E folyamatban a MTESZ kezdeményező szerepet vállalt. Jól látom?

Megegyezésre jutottunk Csoóri Sándorral³⁷, hogy 1996. június 17-18 között együtt ünnepeljük meg a Magyarok IV. Világkongresszusát és a Millecentenáriumi Tudóstalálkozót. Az elnöki asztalnál Csoóri Sándor, Horn Gyula, Dobos László, Havass Miklós, Sütő András ültek, s ők köszöntötték a kongresszust. Köszöntőmet a mellékletben csatoltam. E két esemény összekapcsolásának egyik (hátsó) szándéka

A világhongresszus színpadai a pódiumon: Csoóri Sándor, Horn Gyula, Dobos László, Havass Miklós és a felszólaló Sütő András

részméről az is volt, hogy a nagy magyar világtalálkozók ne csak a múltba merengő nosztalgiát ápolják, de reálisan nézzenek szembe mai kihívásokkal is.

1996. június 24. és június 28. között kiállítást rendeztünk az Országos Műszaki Múzeummal (Vámos Éva) közösen Bíró László, a magyar származású argentin feltaláló életművéről és az általa feltalált golyóstoll történetéről. A kiállítás anyagának nagy részét – a tablókat, a golyóstoll

eredeti rajzait Bíró kivitelezésében – Mariana Bíró-Sweet, a feltaláló Argentínában élő lánya bocsátotta a szervezők rendelkezésére. Miután Bíró születésnapja egyben az Argentin Feltalálók Napja is, módunkban volt a kiállítást - kibővítve a híres magyar feltalálók tablóiival - megismételni, de nem itthon. 1998 májusában kiállítást rendeztünk a Buenos-Aires-i Recoleta Kultúrközpontban. Itt Mariana Bíró és Székács Miklós voltak vendéglátóink.

1997 januárban a fizikus Marx Gyurkával indítottunk mozgalmat Modernizációs Charta'97 néven a népszerű napilapokban. A Charta célja a magyar reálértelmiség mozgósítása és felsorakoztatása volt a jövő számára fontos értékek és eszközök képviselőire: iskola, tehetség, magyarságtudat, tömegtájékoztatás. A Chartát eredetileg 50 neves tudós, mérnök írta alá. Azonban a következő esztendő alatt a mozgalomhoz több ezer ember csatlakozott aláírásával. A Charta kiadásának évfordulóján rendezett konferencián a Chartát aláíró Pokorni Zoltán képviselő azt nyilatkozta, hogy *„olyan tekintélyes értelmiségi társaságra szükség van, amelyik elkötelezett a természettudományos műveltség fejlesztése, támogatása iránt.”* Ez a megállapítás mindmáig időszerű lenne. 1997-ben a Tudóstalálkozó

Marx Györggyel és Mojzes Imrével

folyományaként aktívan működünk együtt a kormány által rendezett Magyarország 2000 konferencia előkészületeiben, amelyben a kormány hazahívott számos külföldön élő neves hazánkfiát, hogy megvitassák az ország előtt álló kérdések megoldását, felhasználva külső tapasztalataikat, amely alkalmat adott a jövőről való gondolkodásnak.

³⁷ Magyarok Világszövetségének elnöke

A MTESZ igazán pezsgő élete a 2000-es évek kezdetéig tartott. Mindenki tudomásul vette a rendszerváltást és annak következményeivel szeretett volna élni, azaz a teljes önállóságra törekedett a társadalom minden területén, a családi gazdaságoktól a szakmai szervezetekig. Ez rányomta bélyegét a MTESZ-re és annak tagszervezeteire is. Hogyan volt?

1997-ben emléktáblát állítottunk Kemény János tiszteletére a szülőházán. 1998. június 29-én jubileumi kongresszuson ünnepeltük a MTESZ megalakulásának 50. évfordulóját. A kongresszus fő szónokai: Bihari István, Glatz Ferenc, Havass Miklós, Mosonyi Emil és Pokorni Zoltán, oktatási miniszter.

1998-ban indítottuk útjára a „Barokk utak” rendezvénysorozatot, amely az Európa Tanács Kultúrközpontjának kezdeményezéséhez csatlakozva a barokk Magyarországot kívánta bemutatni egymáshoz fűződő konferenciák sorozatával, amelyeket egy-egy Technika Házban rendeztünk a helyi művelődéstörténészek bevonásával. A sorozat szervezője Tóth Istvánné, Mari volt, aki időközben megvált a NJSZT-től és a Conference Tours utazási irodát vezette a MTESZ keretei között. A konferenciák egyes eseményeit, ha tehettem, magam nyitottam meg, mert nagyon élveztem a műszaki és a művészi szférák termékeny találkozását.

1998-ban Székesfehérváron egy interaktív számítógépekre alapított játszóházat hoztunk létre (Multicenter), amely az önkormányzat segítségével az iskolásoknak, óvodásoknak adott informatikai bevezetést és oktatást (akkor a személyi számítógépek még nem voltak az otthonokban elterjedtek). Nagyarányú további terveink is voltak, tucatnyi helyen akartunk ilyen központokat létrehozni, amelyeket az Oktatási Minisztérium ígéretei támogattak. A minisztérium azonban távozásom után kifarolt a projektből, s vezetői tévedések következtében a projekt veszteségeket okozva kimúlt.

Eszmecsere Klein Györggyel

Fő szervezője voltam a 2000-es Magyar Tudóstalálkozóknak. E konferenciasorozatot Pungor Ernő kezdeményezte még 1992-ben, amikor sok-sok év bezártság után, az országnak lehetősége nyílt a világban szétszóródott magyar tudósok hazahívására és találkozájára.³⁸ Az ezt követő konferenciákon sok régi barát, kutatótárs találkozott, sok tapasztalatot cseréltek ki, számos lehetőséget dolgoztak ki fiatal magyar kutatók külföldi meghívására. 2004-től azonban a társadalom és a nemzetközi

kapcsolataink normalizálódása már nem tette szükségessé az ilyen demonstratív találkozókat.

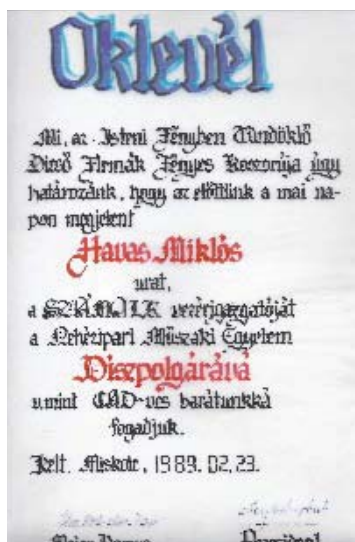
Elnökségem után exelnökként új alapszabály létrehozásán, illetve vagyonpolitikai elvek kidolgozásán dolgoztam.

A MTESZ mára szétesett, felszámolás alatt áll. Vagyonát széthordták, az állam a támogatását megvonta. Ebben véleményem szerint nagy szerepe volt utódaim (ártatlan) inkompetenciájának, és annak, hogy nem tudták erővel megállítani a széthúzást, illetve az anyagi érdekek elburjánzását. Sajnálom, mert nyolc szép évem munkája és erős reményeim hullottak porba.

³⁸Pungor E. – Tóth L.: Ifjan – Éretten – Öregen. Technika Alapítvány. Miskolc. 2003.

Amikor megismertelek, röviden úgy jellemeztelek magamban: a „kiforrott előadó”. Nyilván nem az egyik percről a másikra jutottál ide. Vannak-e emlékezetes pillanataid?

1978. április 4-én egy új területet hódítottam meg. Akkoriban a politikai ünnepeket, így április 4-ét, hazánk „felszabadításának” évfordulóját a vállalatoknak meg kellett ünnepelniük. Általában valamelyik vállalati vezető tartott ünnepi szónoklatot. 1978-ban én kerültem sorra. A felkérést el kellett fogadni, ám a sablonos ideológiai jelszavak ismétlése távol állt tőlem. Ezért olyan beszédet tartottam, amely nem tagadta azt a tényt, hogy április 4-én a szovjet hadsereg előrenyomulása eredményeként vége lett egy fasiszta diktatúrának, azonban ezután nem a kötelező dicsőítő szlogenek következtek. A beszédem többi része a szabadságról, az életről, a szépségről, az alkotásról szólt. Óriási sikert arattam! A második alkalom 1986-ban adódott, amikor a Számalk vezérigazgatói posztját átvéve egy termelési értekezletet tartottam, ahol egy emberarcú közösség képét vizionáltam. Megint zajos sikerben volt részem. Mint a Számalk vezetőjét, mint oktatót és mint közéleti vezetőt azután egyre több előadásra kértek fel, afféle „sztárelőadó” lettem. Valóban szerettem, és azt hiszem, tudtam is előadni. Ebben bizonyára segített Szörényi tanár úr értő verstanítása. Talán örököltam nagybátyám, a nevezetes ifjúsági egyházi szónok tehetségét is. De nem hiába féltve őrzött darabja könyvtáramnak Quintilianus Szónoklástana sem. S minden bizonnyal jól hasznosítottam a számítástechnika elméletében megfogalmazott strukturált gondolat-alkotás technológiáját is. A legfontosabb a világos gondolat kifejtés, és a zenei kompozíciós struktúra alkalmazása. Kovács Ervin szerint: „Nálad – előadásaidnál, írásaidban – azt szerettem mindig, hogy éreztem rajtuk, tudod (észen tartod): az «UNALOM - ÖL». Képes megölni a legjobb szándékot, a legnemesebb gondolatot is. Fel tudtál úgy menni a pódiumra, hogy - még mielőtt kinyitottad volna a szád - a hallgatóság már érezte, most valami fontosat fog tőled hallani, mert tudta (látszott rólad) különben nem vállaltad volna a szereplést.” Így válik talán érthetővé, hogy az első informatikus előadója voltam a Mindentudás Egyetemének, amelyen szünni nem akaró vastapssal jutalmaztak.³⁹ Így lettem 10 éven át folyamatos „főelőadója” a miskolci microCAD, a gyulai Szervezési Akadémia és a lillafüredi RICOMNET konferenciáknak. A microCAD konferenciák kedves mozzanata volt a hagyományos, ünnepélyes szakestélyeken való részvétel, amelyek alkalmával szép, egyedi söröskorsókkal ajándékoztak meg. De ezeken a szakestélyeken tapasztaltam meg Terplán Zénó, az emblematis, komoly professzor aktív részvételét a hagyományokon kiforrott diákrendezvényeken. Ragyogóan és fiatalos humorral alakította a Presidium tisztjét. Egyik alkalommal tréfás oklevélben CAD-ves barátjukká, és a Miskolci Egyetem díszpolgárává fogadtak.

De folyamatosan kaptam a meghívásokat az 1990 után a hazánkba települő nagy nemzetközi cégektől is: IBM, DEC, COMPAQ, Diebold, Coopers & Lybrand, Butler Fox Foundation stb. 1996 márciusban az Ericsson Egerben rendezett nemzetközi vezetőképző programján tartottam előadást (*Technology and Beyond*). Ilyen alkalmakkor természetesen a honorárium szóba sem kerülhetett, azonban sokszor gondosan kiválasztott ajándékokkal leptek meg. Az Ericssontól például egy nemes vonalú, világoskék Orrefors kristályvázát kaptam, amely ma is – mindig friss virággal – díszíti az ebédlőasztalunkat.

³⁹ Havass M.: A számítógéptől az információs társadalomig. Multimédiás előadás a Mindentudás Egyetemén. Elhangzott: 2003. november 25. (www.mindentudas.hu). Megjelent könyv formában is. Mindentudás Egyeteme. III. kötet. Kossuth kiadó. Budapest. 2004.

Az információtechnológia fejlődésének fontos gyakorlati eredményei a nagyközönség számára többnyire egyszerűen és könnyen hozzáférhető térinformatikai adatok. Gondoljunk csupán az útvonaltervező rendszerekre mint az egyik legszélesebb körben ismert alkalmazásra. E témakörbe miképpen ástad bele magad?

Zuglóban élek, ami településszerkezeténél fogva lehetővé teszi a környék lakóinak kisvárosi jellegű, baráti ismerkedését. A telekszomszédunkban élő Csillag család fia, Miklós (jogász volt a Geometriában) azzal keresett meg 1994-ben, hogy mint ismert informatikus nem vállalnék-e szerepet a térinformatikával foglalkozó HUNGIS Alapítvány új kuratóriumában. A kérésre igennel válaszoltam, mert egyrészt nem szívesen utasítok vissza kérést, másrészt az informatika egy új, érdekes alkalmazási területének a megismerésével kecsegtetett.

A térinformatika a térben található tárgyakkal kapcsolatos információk digitális feldolgozásának tudománya, például a közművekről, épületvagyonról, földhasználatról gyűjtött és tárolt információk gyűjtése, feldolgozása és térképszerű megjelenítése. Kezdetben a régi, papíralapú térképek digitalizálása volt a fő cél, ma már az okostelefonjaink navigációs eszközeként naponta szembesülünk a digitális térképekkel. Én magam egyik szoftverexport célú kanadai utam kapcsán Torontóban találkoztam először ezzel az új területtel, ahol egy általam meglátogatott várostervező irodában új városrészek, plázák, stadionok gazdasági vonzóképességének számításait, tervezését ilyen alapon végezték, figyelembe véve egy adott körzet adófizetési potenciálját.

Magyarországon e területen úttörő vállalkozásba a geodéta Szilágyi János kezdett 1985-ben. Kétéves líbiai kiküldetése során gyűjtött pénzből vállalkozást indított, amely eredményéből a később jelentős exportmunkákat is bonyolító Geometria Zrt. nőtt ki. János előrettekintő, közösségben is gondolkodó ember volt, így a születő új alkalmazási terület támogatására alapítványt hozott létre, valamint a Térinformatika című lapot (főszerkesztő: Szabó Szilárd). A HUNGIS Alapítvány elnöki posztjára Detrekői

Ákost, a BME tanárát kérte fel, Berencei Rezsőt, a frissen nyugdíjazott HM térképész ezredes pedig ügyvezetőnek. Én a kuratóriumhoz csatlakoztam. 1998-tól azonban Ákos egyéb megbízásai miatt én vettem át a kuratórium elnöki tisztét. Az alapítvány termékbemutatókat, fórumokat rendezett a térinformatikai vállalkozóknak, valamint a potenciálisan jelentős felhasználói kört jelentő önkormányzatoknak. 1991-től évente térinformatikai konferenciákat szervezett Szolnokon. Diplomamunka pályázatokat hirdetett végzős egyetemistáknak. A Nemzeti Informatikai Stratégiához csatlakozva, amely munkáiba bekapcsoltam Detrekőit is, az ő vezetésével elkészült a Térinformatikai Stratégia is. Az EMT-vel kialakult kapcsolataim révén Erdélyben is workshopot hirdettünk. Az Európai Térinformatikai Szövetség (EUROGI) tagjaként megszerveztük a Magyar Térinformatikai Társaságot (HUNAGI), amelynek elnöke, majd tiszteletbeli elnöke lettem.

E téren végzett munkám során sokat köszönhettem Berencei Rezsőnek, aki hallatlanul precíz, megbízható, pontos szervező volt gyors és kegyetlen haláláig. Ugyancsak kiemelkedő nemzetközi szervezőteljesítményt nyújtott a HUNAGI motorja, Remetey-Fülöpp Gábor.

Az elmúlt 20 esztendőben megtörtént az ország légi felvételezése sőt, a Nav-N-Go kereteiben a világ egyik jelentős digitálístérkép-szállítói lettünk.

A kor előrehaladtával az ember figyel, analizál és megkísérli a következtetések levonását mindarról, amit már nem tehet meg, azaz, hogy az életét hogyan építse fel. Tapasztalatom az, hogy aki következetesen a saját feje után megy, messzebbre jut (már csupán azért is, mert a feje mindig kéznél van!). Gondolom, a te „vezérlő csillagod” is a bensőd volt!

Gyermekkorom híres-szép, 7 Oscar-díjat nyert filmje volt Bing Crosby főszereplésével a „Magam útját járom” (Going My Way). A film egy nonkonformista fiatal papról szól, aki derűsen járta a maga útját konzervatív plébánosa rosszsallása ellenére is. A film sokszor jutott eszembe életem során mint magatartásminta. Két kulcsszót emelnék ki e mintából: belső autonómia és derű. Ha értelmes célt találtam, én is mentem a magam útján előre, s a cél kötötte le figyelmemet. Nem foglalkoztam mellékkérdésekkel (pénz, jutalom, egészség, elismerés stb.), és talán ezért nem is lázadoztam ellenük. Nem voltam forradalmár típus, előnyben részesítettem a megújító rendet. Szerettem volna ugyan 180 cm magas, atlétikus fiatalember lenni, de nem úgy sikerültem. Ám ezt elfogadtam, helyette kaptam például türelmet. Az utam maga nem volt egyenes: akadályok, konzervativizmus, ellenvélemények, szerencse vagy balszerencse övezték. S ezeknek megfelelően gyakran cikk-cakkosra sikeredett. Ám bensőmben egy tudatalatti giroszkóp működött, ami folytonosan a cél felé korrigált.

Mint vezető, természetesen támaszkodtam kollégáim tanácsára (szerettem a nálam okosabbakkal együtt dolgozni). Ám döntéseim szuverének voltak, olyanok, amelyek végül is a cél felé lendítettek. Amikor a Számalkot privatizáltuk, teljes mértékben a kezemben volt a döntés arról, hogy kik és milyen mértékben lesznek tulajdonosok, ahogy az is, hogy én hogyan részesedem. Én azonban a célt láttam: a vállalatot, a kollektívát egyben átvezetni a nehézségeken, s nem az általam nyerhető vagyont számolgattam. Az átalakulásban kitűnő partnerem volt Weisz Jutka, aki ugyan soha nem lett személyes barátom karaktereink különbözősége miatt, akinek azonban vázoltam céljaimat, s ő korrekten tartotta magát azokhoz, miközben a vállalatot teljesen felfordította a jogi szükségnek megfelelően. És miközben jártam életutam a célt látva, s nem az epizódokat, mindig eltöltött az élet izgalmas szépsége, s a vele járó derű. Jól tudjuk az észlelés-elméletből, hogy a bennünket körülvevő információözbönből gondolatsémáink segítségével mi állítjuk össze (tudat alatt) azt, amit végül is felfogunk. Ha erősek és szilárdak az értékvázak és a megoldást kereső mechanizmusok, akkor a rájuk települő, külső impulzusokból bennünk összeálló kép nem lesz lehangoló. Jövőorientált lesz. Utamról talán még egy momentum méltó említésre. Járv a saját, belsőleg vezérelt utamat, magányos voltam, mint a kötélátúzó. Sokan szurkoltak értem, sokan elfogadtak, néhányan talán szerettek is, ám a következő lépés kockázata mindig egyedül az enyém volt és az magányos döntést igényelt. Az első számú vezető alatt nem feszül háló, magányosan néz szembe a sorssal. Mint a daganatoperáció előtt álló beteg. Magányos, mint Don Quijote.

Éjjelisze krényemen az ő Valenciából származó bronz szobra áll jelképként. Ne a valóság esetlegességeivel bíbelődj! Törekedj eszméid megvalósítására! Még ha egyedül is vagy, ha mások ki is nevetnek. Don Quijote nem hóbortos, zavaros öregúr, mint sokan hinni vélik. Ő a tiszta, nemes gondolat bajnoka. És ami vigasztaló, hogy bármit is mondhatunk az emberiség gyarlóságairól, eszmeként mégis őt tisztelik, őt hordozzák, s nem praktikus, földhöz ragadt, élelmes társát, Sanchót.

A „MTESZ és a kutatás-fejlesztés” elszakíthatatlan gondolattársítás! Jómagam egész életemet a K+F szférában éltem le, hol mint egyetemi oktató, hol pedig mint a néhai Pungor Ernő által megálmodott és létrehozott non-profit K+F struktúra résztvevője, formálója. Milyen terveitek voltak és ezekből mit sikerült megvalósítani?

1996 nyarán Tarnói Gizella vitát indított el az Élet és Irodalom ECO rovatában, a műszaki innovációk állami támogatásával kapcsolatban. A vitaindító alapkérdése a következő volt: „*Kutatásra és fejlesztésre pénzünk nincs, ha mégis akad, esztelenül költjük el, így előzve meg, hogy a műszaki fejlődés a gazdaságban többletpénzeket generáljon, melyeket, koncepció híján, esztelenül volnánk kénytelenek elherdálni, minthogy a prioritásaink tisztázatlanok, megfelelő intézményrendszerünk pedig amorf. Most akkor támogatni, vagy nem támogatni?*”

Ez a kérdés a magyar fejlesztéspolitika régi sarokponti kérdése volt. Pénz a magyar költségvetésben sohasem volt nagyon ilyesmire. A (makro)közgazdászok elképzelhetetlennek tartották, hogy a fejlesztésbe „öntött” pénz bármi hasznot hozhatna. Többségük az állam gazdaságpolitikáján egyszerűen árfolyampolitikát értett. A Tudományos Akadémia az elért kutatási eredmények magas idézettségét, és az azt elérők dotálását támogatta elsősorban előzetes célok, határidők kitűzése nélkül. Az OMFB, hagyományai alapján, fejlesztési prioritásokat, célokat, projekteket támogatott volna, ha lett volna pénze. A 90-es évektől megjelenő magánvállalkozások jelszava pedig az volt, hogy az államnak semmi szerepe nincs a kutatás és fejlesztés támogatásában, elintézi azt a szabad piaci

**Medgyessy Péter
megbízást nyújt át**

verseny (elfeledkezve akkor arról, hogy magyar tulajdonú ipar nem rendelkezett tőkével, a nemzetközi vállalatok pedig alapvetően nem itt kutattak). 1996 augusztus és 1997 tavasza között 29 hozzászólás/tanulmány érkezett be a vita kapcsán, amelyekből Tarnói egy kötetet szerkesztett.⁴¹

A vitában én is részt vettem mint a Számalk és a MTESZ elnöke, illetve az OMFB Tanács tagja. Jómagam, mint az ilyen vitákban általában, az erős nemzeti prioritások meghatározása mentén (a kevés erőforrás eredményes felhasználása miatt) számon kérhető fejlesztési feladatok kitűzése mellett kardoskodtam, ami nem mond ellent annak, hogy a rendelkezésre álló pénzek egy hányadát ne lehetne a legkiválóbb alapkutatókra, illetve nemzeti

kulturális feladatokra fordítani. Mint vállalatvezető mindig is hittem a keretek között tartott, kiválasztott irányokban folyó fejlesztésekben, amelyek egy vállalat stratégiájának is az alapját képezik.

Havass M., Boda M., Bendzsel M., Széles G., Bejczy A., Nagy F.

De ezt tanította számomra a számítás-technika története is. Az áttörést jelentő eredmények nagy nemzeti célok (pl. az űrháború megnyerése, a Holdra szállás stb.) és nagy tőkekoncentráció mellett jöttek létre. Egy ilyen célú konferencián a gyárilap képviselőivel tárgyaltuk meg a lehetséges célokat, feladatokat.

⁴¹Tarnói G. (Szerk.): K+F. Gondolatok a kutatásról, fejlesztésről, innovációról. Irodalom Kft. Budapest. 1997.

Innováció, K+F, nyitott gazdaság, rendszerváltások sorozata a volt szocialista országokban, Közép-Európában. Mit juttatnak eszedbe a fenti kifejezések?

Azok mellett az OMFB vezetők mellett szerettem dolgozni, akár mint tanulmánykészítő, akár mint bizottsági tag, akár mint OMFB vagy NKTH Tanács tag, akik a gyakorlati szemléletet támogatták, s többnyire vállalati háttérrel rendelkeztek (pl. Sebestyén János, Bihari István, Boda Miklós). 2005. februárban a Nemzeti Fejlesztési Hivatal „Magyarország Jövőképe” címmel vitát rendezett a magyar innovációról. Mit érdemes közpénzen támogatni, mik a húzóágazatok és mi várhat a többiekre, hogyan lehetne hatékonyabbá tenni az innovációt, hogyan kellene átalakítani a kutatásfejlesztés aktuális intézményrendszerét. A vitaindító előadásra engem kértek fel, majd Kroó Norbert, Csapody Miklós, Csermely Péter, Duda Ernő, Pap László, Siegler András, Varga György, Vass Ilona, Bojár Gábor fejtették ki nézeteiket. Az eszmecsere rövidített változata megjelent az Élet és Irodalomban is. Elő-adásomban ekkor is a fejlesztéssel valóban foglalkozó szakemberek bevonását sürgettem a tervezésbe. A fejlesztéspolitikával kapcsolatosan volt egy érdekes kalandom. 1995-ben a Coopers&Lybrand kezdeményezésére, velük társulva, beneveztek a kínai műszaki fejlesztéssel foglalkozó kormány szerv által rendezett, „World Design Forum” című, szűk körű, meghívásos tanácskozássra, amelyre mintegy 70 vállalatvezetőt hívtak meg a fejlett világ kapitalista részéről. A kapitalizálódó Kelet-Közép-Európát egyedül én képviseltem. A C&L képviselőjéhez, aki az utazást intézte, a budapesti repülőtéren csatlakoztam volna, ám az utolsó nap lemondta az utazást, telepítve az úti jegyet. Így én alig ismerve a körülményeket utaztam Pekingbe. A kínai taxis egy zárt város kapujáig vihetett csak el, onnan nem engedték tovább. Fegyveres őr állt egy hatalmas kerítés kapujában. Csak nehezen értettem meg magam, hogy be szeretnék menni. Végül egy telefon segített, kijöttek értem, s egy egykori császári parkba vittek be, ahol a rendezvényünket tartották a világtól elzárva. Nagy kiterjedésű, rendezett, derűs kertben patakok és szökőkutak sokasága, közöttük sok szép pagoda. A Diaoyutai állami vendégház volt, a magas rangú külföldi vendégek szálláshelye. Megfordult itt többek között Erzsébet királynő és Gorbacsov is. A tanácskozás fontos kérdése volt a gazdasági nyitással kísérletező Kína és a magántulajdon, illetve a befektetések kapcsolata. Az amerikai résztvevők folyamatosan ostromolták a kínai partnereket az 1989-ben a Tienanmen téren történt véres atrocitások miatt. A tanácskozást vezető öreg kínai elnökhelyettes csendes, szerény mosollyal mondta: *„Különbözők vagyunk. Maguknál, ha meglöknék egy tál vizet, legfeljebb feltörlik azt, ami kiloccsan. Nálunk a medencényi víznek más tehetetlenségi következményei vannak. Csak lassan haladhatunk!”* Anélkül, hogy politikusi jogokat vindikálnék, valóban azt hiszem, különböző történelmi kultúrák különböző lehetőségek előtt állnak, eltérő utakon járhatnak, még ha történetesen távlati céljaik azonosak is. Csak relatív igazságosságokat tudunk elérni. Még később (már életem delelőjén) jött az a felismerés, hogy sajnos ez igaz az emberi megismerés egészére is. Csak közelítő igazságokhoz juthatunk elvileg is, praktikusan is.

Talán ez a gondolkodás eredményezte, hogy matematikus létemre 1994-ben a Magyar Mérnökakadémia tagjául választott. A tagsági oklevelet Rubik Ernő elnöktől vehettem át.

A tudás hatalma az alkalmazásának etikája!? Örök kérdés volt, van és lesz. Te miképpen értekeled és értékeled ezt a kapcsolatot?

A 20. század vége: a modernitás vége. Lényegében oda érkeztünk vissza, ahol annak idején Descartes és Pascal elindultak, noha lényegesen többet tudunk, sok mindent ismertünk meg. A racionális tudomány *elvilég* nem juthat a végső igazság birtokába. Nincsen biztos tudásunk, ám lehetnek a jónál jobb közelítéseink. A radikális kételkedés az objektív tudásunkban kötelező. Igaz ez a természettudományokban, de fokozottan a pszichológiában, a teológiában (mint filozófiában), a társadalomtudományokban. És még inkább ismernünk kell ezt a saját véleményeinkkel kapcsolatban. Bármily erősnek tűnik is álláspontunk, tudnunk kell a többi lehetőségről is. (S a vezető sorsa: mégis dönteni kell. Mint ahogy az ősember elődünk sem volt minden tudás birtokában akkor, amikor veszély esetén életéről döntött, cselekedett). Csak valószínűségeink vannak. Ám azt is tapasztalnunk kellett, hogy az elszabadult vak érzelmek szintén katasztrófákhoz vezetnek. A fundamentalizmusok (sem a tudományos, sem a vallási) az értelem korlátjai nélkül nem állták ki az élet próbáját. Az embernek meg kell tanulnia egyensúlyozni az értelem és a szíve parancsa között. (Emlékezzünk Descartes és Pascal korára!). „Fides et ratio” (Hit és tudás) a címe II. János Pál pápa egyik enciklikájának, ami pontosan erről a dilemmáról szól, megfogalmazva azt a szép hasonlatot, hogy a madár röptéhez is két szárnyra van szükség. Mint fejlesztéspolitikával foglalkozó egyén számára, azért is lényeges számomra ez a kérdés, mert (az igazsággal kapcsolatos) korlátok ellenére a tudományos fejlődés az utolsó évszázadban nagyon felgyorsult. Eredményei megfelelő korlátozások nélkül ma már a létet fenyegetik. Mint informatikus már régóta figyelmeztetek arra, hogy az informatika előnyei végzetes károkhoz is vezethetnek kontrollmechanizmusok nélkül.⁴² Ma a robotok bármilyen rutinmunkát olcsóbban és pontosabban végeznek el, mint az emberek. És mivel fogják keresni a kenyerüket az emberek? De a másik oldalon, Neumann világosan megfogalmazta: a fejlődést feltartóztatni nem lehet. Az ember vágyát a „minden megismerésére” nem lehet korlátozni. Ám e váaggal gyakran jár együtt a mindent uralás vágya is. Ezért is a szív és az értelem közötti egyensúlykeresés az a ma központiá vált feladat, amelyben fontos szerepe van a világetikának. Nem véletlen hogy vállalataimnál, számítástechnikai szervezeteinknél a tehetségsegítésben az egyik fő mozgatója voltam az etikai kérdések nyílt rendezésének. Azt gondolom, hogy a tudósnak, fejlesztőnek az a szabadsága és kötelessége, hogy egyre mélyebbre hatoljon az ismeretlenek világába, de egyenrangú feladatként kapja a felelősséget is az ember, a személyek, a természet iránt. Talán ennek az álláspontomnak volt

köszönhető, hogy az Akadémia 2000-ben engem kért fel a Mérnök és társadalom elnevezésű konferenciáján a „Mérnök – etika” című előadás megtartására. Továbbá ez munkált akkor is bennem, amikor Fasang Árpád és (a volt osztálytársam) Fodor András felkérésére elkészítettem „Szeretetdeficit felszámolásának esélyei” című nagy hatást elért tanulmányomat, amelyben az értelmiség hivatását boncolgattam.⁴³

⁴²Havass M.: Paradigmaváltások. Magyar Tudomány. 1995/6.

⁴³Havass M.: A szeretet deficit felszámolásának esélye. In: Hivatás és Hitvallás. Mundus Kiadó. 1998.

A számítástechnika hazai bevezetésében mindenképpen elévülhetetlen szereped volt. A kezdeti lendület azonban mintha lanyhulni látszott volna, az „információs társadalom” kialakulása kisebb sebességgel haladt előre. Alapvetően mi lehetett, mi volt ennek az oka? Gazdasági, azaz erőforráshiány, avagy a szokásos politikai háttér, a meg nem értés, a kormányváltások?

A hidegháború végét követően Amerikában nagy távközlési kapacitások szabadultak fel, amelyeket polgári célokra kívántak hasznosítani. Al Gore alelnök meghirdette az Informatikai Szupersztráda programot, amely az amerikai társadalom minél több folyamatának elektronizálását (digitalizálását) tűzte célul megvetve egy új technológiai forradalom alapjait. Más lendületes országok (pl. Malajzia, Finnország, Írország stb.) szintén elkészítették saját stratégiájukat.

Szlankó Jánossal, a KFKI Számítástechnikai Zrt. igazgatójával mi is hasonlókon töprengve kerestük meg Pál Lacit, az akkori ipari minisztert, aki korábban az OMFB-ben kortársunkként a számítástechnikáért volt felelős. Laci készségesen támogatta az ötletet. Vezetésemmel megalakítottuk a Nemzeti Informatikai Stratégiai Bizottságot, s szakértő csapattal láttunk a feladat kidolgozásához minisztériumi képviselőkkel és jelentősebb társadalmi, szakmai szervezetek küldöttjeivel. A tanulmányt Nemzeti Informatikai Stratégia címen 1995 decemberében tettük közzé.

Kihasználva a MTESZ országos hálózatát, társadalmi kapcsolatait olyan társadalmi vitát, egyeztetést szerveztünk, amely szerintem azóta is példaértékű kellene, hogy legyen. Megtárgyaltuk a szakmai előkészítő anyagokat az NJSZT különböző fórumain, az államigazgatási szervezetekkel, kis- és nagyvállalatokkal, kamarákkal, szakszervezetekkel. Mintegy 300 oldalnyi észrevételt gyűjtöttünk össze. Számtalan előadást tartottunk különböző értelmiségi körökben. Egyeztetést végeztünk a MTESZ 45 tudományos egyesületével, valamint több más szakmai szervezettel. A tapasztalatokat figyelembe véve a kormányt képviselő Miniszterelnöki Hivatal és az Informatikai Tárcaközi Bizottság (Horváth János vezetésével) felkérésére sokoldalú tárcaegyeztetést végeztünk, végül a kialakuló anyagot megtárgyaltuk az Országgyűlés két bizottságával (Tardos Márton, Szabó Iván). 1998 márciusára elkészítettük „Az információs társadalom kialakításának kormányzati teendői” című tanulmányt, illetve az az alapján kidolgozott kormány-előterjesztést, amelyet azonban a kormány a közelgő választásokra hivatkozva akkor már nem tárgyalta meg. Az 1998-ban megalakult új kormány, hivatalosan egy új koncepciót kívánt készíteni. Azonban miután engem kértek meg annak szakmai vezetésére is, folytattam a megkezdett munka átdolgozását a szakemberek egy széles körű csoportjával bizonyos prioritások megváltoztatásával. 1999 decemberére elkészült a Magyar Válasz című stratégiai anyag. 1999 végén a kormány átszervezte az informatika irányítását, Informatikai Kormánybiztosságot hozva létre, amely félretette az addigi anyagokat, újabb stratégiát (Nemzeti Információs Társadalmi Stratégia) dolgozott ki, amelyben szakértőként vettem részt. 2002-ben az akkori új kormány – a magyar szokásoknak immár megfelelően – új stratégia kialakításába kezdett, miközben létrehozta az Informatikai és Hírközlési Minisztériumot. A különböző pártérdekek (vagy inkább hatalmi harcok) azonban ezt a programot szétvetették, s végül a minisztérium is megszűnt.

Bár a kormányzati világ nem tudta megérteni a folyamatos szakmai építkezés szükségességét, a kialakult gondolatok közül több is megvalósult: például egyablakos közigazgatás, a különálló informatikai irányítószerv, az ECDL program, a már korábban is megkezdett NIIF program megerősítése, Sulinet, Nemzeti Digitális Könyvtár stb.

Az előrelátó tervezés gondolatát hasonló adottságokkal rendelkező szomszédjainknál is bemutattuk, így például 1997-ben Kolozsváron tartottunk konferenciát. Később a balkáni országoknak nyújtott EU támogatás keretében vittük tovább a gondolatot. Lajta Gyuri később egy személyes beszélgetésben mondta: „Miklós, akkor voltál a csúcson. Sokat reméltünk tőled”.

Jellemző módon a politikai adminisztrációra 1999-ben, a mi stratégiánkkal egy időben ugyancsak a Miniszterelnöki Hivatalban, annak a Stratégiai Elemző Központjában egy másik társaság is stratégiát kezdett készíteni, „Tézisek az Információs Társadalomról” címen. Ennek összefogója Talyigás Judit volt.

Szakmánk tisztességére vall, hogy amikor tudomást szereztünk egymásról, nem egymás ellehetetlenítésére törekedtünk, hanem kooperációba kezdtünk. Közös fórumokat, elemzéseket hoztunk létre, hivatkoztunk egymás eredményeire. E társalgás a privát szférában is folytatódott, s össze-összejöttünk Mojzes Imre tahi nyaralójában.

A társaság együtt maradt akkor is, amikor közös feladataink már megszűntek, s időről időre, mintegy háromhavonként találkozunk, s meghányjuk-vetjük világunkat. Ez a kezdeményezés szép példája a polgári életben hagyományos baráti köröknek, amelyekre oly nagy szükség volna ahhoz, hogy megszelídítsük egymást, s ahhoz, hogy demokraták módjára magunk egyeztessük, s oldjuk meg dolginkat. A „Tahi Kör” tagjai: Bakonyi Péter, Dömölki Bálint, Farkas János, †Gordos Géza,

Havass Miklós, Magyar Gábor, Megyery Károly, †Mojzes Imre, Pap László, Prószéky Gábor, Székely Iván, Talyigás Judit. A „törzsi összetartozás” jeléül természetesen nyakba akasztható amulettünk is van. A barátság máig tart.

Egyik kezdeményezője és szervezője voltam Dömölki Bálint és Gordos Géza 70. születésnapja alkalmából tartott megünneplésnek. A Kör megszervezte az én megünneplésemet is, amint arról még szót ejtünk.

A társaság beszélgetéseiből, az információs társadalommal kapcsolatban kialakult felfogásáról, s a tagok személyes életéről állított össze egy interjúkötetet Hovanyecz László: „e-Világi beszélgetések.hu”⁴⁴ címmel.

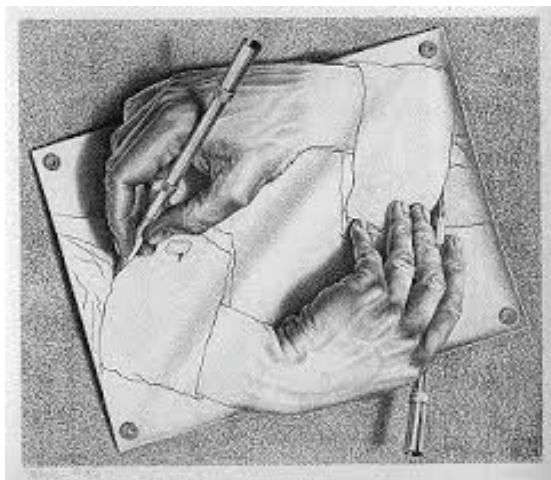
Talán ezen előzmények miatt hívott meg Baráth Etele 2004-ben a II. Európai Terv összeállításához szakértőnek az informatika távlati lehetőségeinek beépítése céljából. Etele az emberszabású politikusok közé tartozik, akinek sikeresen művelt szakmája is, műveltsége is van, és racionálisan tudott gondolkodni másokkal együtt a jövőről. (Belső politikai csatáiban ez nem volt mindig hasznára.) Eredményeinket 2005 januárjában prezentáltuk a „Gondolkodjunk együtt Magyarország jövőjéről” címmel a Parlamentben rendezett konferencián, amelynek szervezője a Nemzeti Fejlesztési Hivatal elnöke, Szaló Péter volt. A fenntarthatóság és eredményesség mentén alakuló elképzeléseket azonban ismét elemésztette a hatalmi torzszalkodás.

⁴⁴Hovanyecz László: E-világi beszélgetések. hu. Peszto Kiadó. 2003.

„Textilipar – vasúti közlekedés – gépkocsigyártás – számítástechnika – nanotechnológia”. Valahogy így jellemezhetők azon mérőföldkövek, amelyek generációkon átívelve alakították, alakítják a gazdaságot, társadalmat. Az információs forradalom, az információs társadalom eszköze a „számítástechnika”. Sikerült-e olyan „csapatot” létrehozni, amelyben a társadalom legszélesebb köre képviseltette magát, megteremtve azt a konszenzust, amely a társadalmat letükrözi?

A NIS létrehozása idejében az információs társadalom jelensége még nem állt itthon az érdeklődés homlokterében, gyakorlatilag ismeretlen volt. Ezért is nagy problémának éreztük, hogy a NIS írói elsősorban informatikusok, távközlési mérnökök voltak, és nem találtunk olyan társadalomtudósokat, akikkel a helyzetet együtt elemezhetjük volna. Igaz, hogy a nagy változásokat (a társadalomban is) alapvetően a technológia okozta, azonban ez olyan mértékű társadalmi folyamatokat indított el, amelyek irányait mi nem voltunk képesek belátni. Két színes egyéniség volt a csapatunkban, azonban ők nem voltak elegendők, miután saját kutatási területeik nem e témára fókuszáltak. Ők voltak Péter György esztéta és Csepeli György szociológus, aki később az Informatikai Minisztérium egyik államtitkára is lett.

Néhány évvel a tanulmány megjelenése után a társadalomtudomány is megmozdult. Már a NIS publikálása idején érdeklődött a téma iránt Karvalics Laci és asztaltársasága. Munkájuk eredményeként a BME-n szerveződött egy csapat, amely ilyen témákkal kezdett foglalkozni. Ők fordították le magyarra Castells háromkötetes könyvét, valamint Beniger műveit. Nemzetközi felméréseket végeztek, tanulmányokat írtak, konferenciákat szerveztek, sőt elindították az „Információs Társadalom” című folyóiratot. E munkát 2001 óta részben alapítványi formában végezték, amelynek elnöki tisztére engem kértek fel (Infonia – Információs Társadalomért, Információs Kultúráért Alapítvány).

Azóta a kutatások mélyen kiterjedtek a társadalomtudományok területére is. Az informatika, illetve elektronikus média olyan társadalmi kérdések újrafogalmazását teszik például szükségessé, mint a nyilvánosság, a képviseleti demokrácia, nemzeti identitás stb. De új, mély problémák merülnek fel a nyelvészet területén is. A közösségi hálók, mobil eszközök a társadalom széles rétegeit vonják be a folyamatos kommunikációba, amely közlésáradat nagyon felgyorsítja a nyelv változását, másrészt az

elektronikus technológiák angolszász eredete miatt is erős nyomás alatt állnak a nemzeti nyelvek. Sok nyelvész szerint évek kérdése, hogy a kis nemzetek nyelvei eltűnjenek. Noha számomra ez túlzó hiedelemnek tűnik, a nyelvünk (úgy is, mint hagyomány-, kultúra-, és identitásközvetítő eszköz) figyelemmel kísérése mégis fontos feladat. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet Tanácsadói Testületébe ilyen célból hívott meg Bencze Lóránt. A problémát nehezíti, hogy egy sajátos, a pszichiátriában jól ismert kettős kötés (double bind) szituációjában vagyunk, amikor egyrészt részvételünk hozza létre az elektronikus digitális világot, amely hatalmassá és mintaadóvá duzzadva visszahat, formál minket, ahogyan Escher grafikáján is látható. Ez a helyzet az elemzéseket mindenesetre nehezíti.

Az információtechnológia forradalma, az információs társadalom kialakulása összetett folyamat. Minimum reális és a szakemberek által jól átbeszélt, kiérlelt víziójára van szükség, majd pedig a következetes bevezetést segítő, az azt szolgáló törvényi háttér megteremtésére. Mit és hogyan sikerült megvalósítani ezekből?

Az információs társadalom technológiai alapja a digitális konvergencia, tehát az egybemosódó számítástechnika, távközlés és digitális média. Együttes társadalmi méretű hatásuk következtében közös szabályozásukra van szükség. E célból hozta létre a magyar kormány az ennek a szakmai háttérét adó Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsot mint a kormány tanácsadó szervezetét. A Tanácsnak már kezdetektől (1996) tagja voltam, 3 cikluson keresztül az is maradtam, majd mint szakértő tanácsadó dolgoztam benne tovább. Így életpályám a kormányhivatalnokok szférájába is elvezetett.

A Tanács tagjai részben képviselőket, részben delegálás útján kerültek jelölésre. Tagjai e szakmák képviselői, illetve e szakmákhoz értő jogászok voltak

Az első elnök Zombory Laci volt. Az ő periódusának feladata a Magyar Posta monopóliumának

Az NHIT, Zombory László elnökkel és Katona Kálmán miniszterrel

megszűnését követő versenyalapú távközlés szabályozás rendszerének (1997. évi Távközlési Törvény) kidolgozása volt.

A következő elnök, Simonyi Ernő időszakában elsősorban a kialakuló/kialakítandó Információs Társadalom metrikáit kutattuk, mértük, s ennek nyomán tettünk javaslatokat.

E törekvések keretein belül nagyszerű lehetőségeket kaptunk az informatika nemzetközi friss eredményeinek követésére, részben a legfrissebb kiadványok beszerzésével, részben a mértékadó éves tavaszi hannoveri elektronikai vásárok látogatásával,

részben az amerikai Gartner világelső információs technológiai kutatóintézet nemzetközi konferenciáin történő részvétellel (Cannes-ban).

Detrekői Ákos a hangsúlyt az országos adatbázisok hozzáférhetőségének, nyilvánosságának, tulajdonjogainak védelmének kérdéseire helyezte.

A Tanács fővonalán belül Bakonyi Péterrel és Dömölki Bálinttal a legújabb technológiai trendek figyelését végeztük, amelynek eredménye egy vaskos kötet lett.⁴⁵ 2007-ben pedig az IFTF (Institute for the Future) Paolo-Alto-i jövőkutató intézettel egy közös konferenciát rendeztünk a várható jövőről, Budapesten, „Visions of the Future” címen. A konferencia témája a mindenütt jelen lévő számítástechnika legújabb eredményei, várható felhasználásuk és várható hatásuk volt. Rám a záró gondolatok megfogalmazása maradt.

Az NHIT változó szakértői közül különösképpen megmaradtak az emlékezetemben mértékadó távközlési tagjai: Bajó József, Bölszkei Imre, Heckenast Gábor, Gordos Géza, Kauser Alajos, Magyar Gábor, Sallay Gyula, akiktől sokat tanultam, és akik feddhetetlen szakértelemmel végezték munkájukat a közösségben. Jó volt olyan törvényhozásra is befolyással bíró közösségben dolgozni, amelyben a szakmai-etikai követelmények voltak a meghatározóak a napi politikai, vállalati érdekekkel szemben.

⁴⁵Dömölki B. (szerk.): Égen-Földön Informatika. NHIT–Typotex. Budapest.2008.

Tevékenységed meglehetősen sokszínű, szerteágazó ugyanúgy, mint a könyved elején röviden érintett korábbi generációdé. Belepillanthatunk ezekbe is?

1996-ban Somody Imre, aki sikerrel vezette be a vitaminokat a pezsgőtabletták világába (Plussz pezsgőtabletta), s ebből sikeres vállalkozást futtatott fel (Pharmavit), eladta vállalkozását és jövedelméből a kultúrát támogató akciókba kezdett. Többünk véleményében megfürösztve, alaposan megtervezve megvásárolta és eredetiben felújította az egykor híres, a monarchia nagykávéházainak hagyományait újjáéleszteni kívánó Centrál Kávéházat. A kávéház még ma is a kedvenc találkozóhelyem, ha irodán kívül akarok tárgyalni valamiről.

De 2000-ben megalapította az akkoriban a legkiemelkedőbben díjazott, nagy médiaeseményként megszervezett Bolyai-díjat is, amelyet évente egy-egy kiváló tudós nyer el. Néhány év múlva a díjazottak egy Alapítványt (Bolyai Műhely) hoztak létre abból a célból, hogy évente kiválasztva 25-35 tehetséges fiataalt, három éven keresztül rendszeresen foglalkozzanak velük, és így hozzájáruljanak egy új értelmiségi hálózat kialakulásához. A rendszer szellemi atyja Kőhalmi Feri filmesztéta, egykori filmfőigazgató volt, aki azt a rendszert alakította ki, hogy a hallgatók havonta egy-egy kiemelkedő világirodalmi művet elolvasva, egy-egy kiemelkedő filmet megnézve, csoportosan beszéljék át a művek esztétikai, etikai üzeneteit, értékeit. A harmadik év végén a diákoknak egy-egy „Esszencia” kötetben kell egy tanulmány formájában beszámolniuk szakmájuk egy-egy eredményéről, a Műhelyben tanultakat alkalmazva. Ahhoz, hogy a hallgatókból közösség alakuljon ki, közös tárlatlátogatásokat, kirándulásokat, határon túli túrát is szerveznek.

A tapasztalatok alapján jelenleg olyan digitális élményutak létrehozása folyik Kőhalmi vezetésével, amelyek kép-, film-, szövegmontázsokkal, élményszerűen mutatnak be egy-egy összefüggő „nagy” témát. Az első két etűd elkészült. Az első az Odisszeusz mint az ember vándorlásainak, megpróbáltatásainak, hazatérésének (Hűség!) jelképe. A második az első atombomba kidolgozásának, illetve etikai kérdéseinek (Felelősség!) bemutatása.

Munkában a kuratórium (2015)

Fodor István keresett meg 2005-ben, hogy nem vállalnék-e kuratóriumi tagságot az Alapítványban? Ezt nagy örömmel tettem, hisz az értékekkel kapcsolatosan szerveződő, különösen fiatalságot érintő mozgalmak közel álltak szívemhez. Akkor a kuratórium elnöke a kitűnő humanista Bendzsel Miklós volt. A tanulmányi igazgató Benyhe István.

Később az elnök Roska Tamás lett, míg az ügyeket vivő társelnök jómagam. Tamás szomorú halála után az elnöki tisztelet Vizi Szilveszter tölti be. Az ügyvezető igazgató Balázs Géza nyelvészprofesszor.

Magam társelnökként nem csak a kuratórium ügyeivel törődöm, de részt veszek a csoportok életében is. Általában én nyitom meg az őszi gólyatábort. A legutolsó Esszencia kötetben arról írtam például egy hosszabb esszét, hogy mit jelent magyarnak lenni, mire lehetünk büszkék.⁴⁶

⁴⁶ Havass M.: Történelmi lecke fiúknak. In: Miklós Á.– Mucsi S. (szerk.): Így terjed a jó. Esszencia kötetek IX. Bolyai Műhely Alapítvány. Budapest. 2014. 194-211 old.

A világot a múlt – jelen – jövő egységében nézed és a tapasztalatok birtokában a fiatal generációkhoz szólsz. Benső világodba bepillanthatunk itt és most is?

Múlt év (2014) utolsó hónapjában arra kértek, hogy egy Bolyai Szalon rendezvényen személyemről,

Havass Bori, Havass Miklós, Rác Márk

családomról, értékeimről beszéljek, hogy a hallgatók közelebből megismerjenek. A beszélgetés címe „Haza-család-hűség” volt. Hogy személyessé tegyem a beszámolót, megkértem Bori unokámat, hogy támogasson azzal, hogy személyesen elénekel valami szép dalt. Erről az estről Koczka Flóra hallgatónk a következőt írta a BOM elektronikus újságjában. „Az est egyik legszívmelengetőbb pillanata volt, amikor fiatal lány lépett ki elénk, és elénekelte egy dalt – hangjára az egész terem hangulata megváltozott arra a néhány percre, bámultuk a tehetségét”. Mint kiderült, [az előadó] három gyermeke egyikének lánya volt, aki

jelenlétével végérvényessé tette, hogy van jelen, jövő, hogy az elhangzottak nem a végét jelentik valaminek, hanem a kezdetét. Róluk és családjáról mondta [Miklós]: „Ezek a gyerekek nem bírják ki, ha kevesen vannak. Még mindig egy-kéttömbnyire lakunk egymástól, Olyanok vagyunk, mint egy hangyaboly, s ez egy nagyon erős kötés.”

A fiatal tehetségek és az innovációs merészség támogatása vitt a Pakucs János szervezte Innovációs Szövetség Országos Innovációs versenyei bírálóbizottságaiba is, ahol a valódi, megvalósult eredményeket, vagy az ifjúsági versenyekben, ahol az új, az igazi innovatív ötleteket kerestük. Ugyancsak ez a gondolat munkál bennem, amikor részvételemmel, munkámmal támogatom Szendrő Péter által szervezett OTDK mozgalmat, s veszek részt a Magyar Rektori Konferencia Tehetséggondozó Állandó Bizottságának munkájában. Ne a múlton keseregjünk! A jövőt formáljuk erőnk szerint!

Talán a fiatalság kapcsán célszerű leírni azt az útravalót, amelyet a Mindentudás Egyetemen tartott előadásom végén fogalmaztam meg.

„Vallom azt, hogy **minden** ember önmagában álló érték, mással össze nem mérhető, csodálatos lény. Vallom azt, hogy mint szabad személynek, minden embernek felelőssége van a világért, s ezért élete során **feladata** van. A harmonikus élet nem más, mint e feladat felismerése és az elvégzésére fordított elszánt erőfeszítés.

Életem számomra három nagy feladatot adott.

Az élet minden kockázata, esetlegessége ellenére három gyermeknek adtam életet és neveltem fel, **bízva** a jobb jövőt.

Ismerve az emberi képességek kibontakozásának minden ambivalenciáját, veszélyét informatikusként azon dolgoztam, hogy új tudományom kivirágozzék, mindezt abban a **reményben**, hogy az igazság mélyebb ismerete végső soron segíteni fogja az embert.

Bár nap mint nap tapasztaltam mindennapjaink megannyi becstelenségét, intrikáját, árulását mint vállalatvezető eltökélten **hittem** az ember belső szabadságán és a szolidaritáson alapuló kollektív munka szépségében.

Nem furcsa ez? A Mindentudás Egyetemén bizalomról, reményről, hitről vallani?

Nem! A posztmodern kor közepén, végén már illik **tudnunk**, hogy az ember csak a **Jóság**, az **Igazság** és a **Szépség** harmóniájában képes lakható világot berendezni.”

2006-ban Csermely Péter keresett meg néhányunkat, akik tehetségsegítéssel foglalkoztunk (én a Bolyai Műhely: BOM keretei között), felvetve azt, hogy nincs-e itt az ideje annak, hogy összehangoljuk a magyar tehetségsegítés területén kifejtett erőfeszítéseinket. Ötletét örömmel fogadtuk, s 26 szervezet és néhány fontos beosztású tisztviselő megalakította a Nemzeti Tehetségsegítő Tanácsot (NTT), valamint ennek a jogi képviselőjét is ellátó Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetségét (MATEHETSZ). A két szervezet elnöke és spiritus rectora Csermely Péter orvos-biológus lett, tisztaszívű, karizmatikus vezetője a magyar és nemzetközi tehetségsegítésnek. E társszervezetek egyik alelnökévé választottak engem is.

Mindig úgy tartottam, hogy a nemzet sorsa alapvetően polgárai műveltségén, értelembeli és társas intelligenciáján múlik. Nyilvánvalónak tűnik számomra, hogy ezért az igazán tehetséges fiatalokat segíteni kell, hogy tudásukkal az ország szellemi vezető rétegeként segítsék elő annak fejlődését, a gyengébbeket, elesettebbeket pedig gyámolítani kell, hogy ne válják az ország a gazdagok és a nyomorultak szétváló társadalmává, ahogyan azt például Dél-Amerika egyes országaiban tapasztaljuk, s amely társadalmakban tragikus az élet.

Kidolgoztunk egy stratégiát, amely alapján megnyertük a kormányt és a segítségükkel az EU-t, hogy hosszú távú elképzelések mentén támogassák a tehetségsegítést, és azon belül mozgalmunkat. Az elgondolás lényege az, hogy az országot behálózva létrehozzuk a Tehetségpontok (intézmények, szakemberek) egy olyan hálózatát, amely pontokban tehetségeket támogató foglalkozások vannak, illetve amely pontok átirányítják a speciális tehetségű gyerekeket más, olyan képzési helyekre, ahol igényeiknek megfelelő mentorokat találnak. E célból felkészítő tanfolyamokat szerveztünk a leendő mentoroknak, tanároknak. Elláttuk a Tehetségpontokat információkkal, és pályázatokat szerveztünk számukra. Minden évben közösen és regionálisan megünnepeljük a Tehetség Napját, és kiválasztjuk a

I. Országos Konferencia

bennünket képviselő és szimbolizáló Tehetség-nagyköveteket.

A Magyar Tehetseggondozás I. Országos Konferenciájának 2008-ban a Számalk adott otthont, s azon megjelent Sólyom László köztársasági elnök és Gyurcsány Ferenc miniszterelnök is, jelezve, hogy az ország vezetése együttesen is nyitott a gondolat iránt. Itt hirdette meg a kormány hosszú távú elkötelezettségét, a magyar Nemzeti Tehetség Programot.

Az elképzelés sikeres nemzetközi fogadtatásra talált.

Az EU Budapesten hozta létre Európai Tehetsegközpontját, s az EU Tehetségsegítő Szövetség élére Csermely Pétert választották.

2009-től kétéves periódusokkal elindultak a MATEHETSZ koordinálásában az egymásra épülő tehetségprogramok, megfelelő pénzügyi fedezettel: Génius Program, Tehetseghidak Program, Talentum Program.

A fenti Programoknak mára kialakultak alapelvei, struktúrái, stabil szervezetei, amelyeket Balogh László és Bajor Péter irányítanak.

A tehetséggondozás hazánk jövőjének szellemi bázisa, de a hátrányos helyzetűek felkarolása ugyancsak ezt a célt szolgálja. Mit sikerült e területen elérni?

Együttes erőfeszítéseink következményeként létrejövő eredmények mellett mint alelnök, fontosnak éreztem a tehetségekkel kapcsolatos etikai kérdések felvetését is, az ezzel foglalkozó bizottság létrehozását, illetve az etikai alapelvek kidolgozását. Etikai Bizottsági társaimnak, Nagy Leventének (aki elnöke a bizottságnak), Béres Tamásnak, Fuszek Csillának és Mentler Mariannak köszönettel tartozom. Ugyancsak örömmel viseltem szívemen a tehetségsegítő munkát a társadalom előtt képviselő Tehetségnagykövetek programjának, szép jelvényének megalkotását, és az első nagykövetek kiválasztását Sulyok Katával együttműködve.

E program során ismertem meg a hátrányos helyzetű gyerekek segítésének megszállott kutatóját és szervezőjét, Gyarmathy Évát. Mert, ahogyan előzőleg írtam: „a gyengébbeket, elesettebbeket pedig gyámolítani kell, hogy ne válják az ország a gazdagok és a nyomorultak szétváló társadalmává”. Ennek az elvnek gyönyörű megvalósulását látom a J. A. Abreu álmának megfelelően Venezuelában létrehozott „El Sistema” nevű programban, amely a nincstelen utcagyerekeket karolja fel utat mutatva és jövőt adva nekik a zenén keresztül. 1975 óta 102 ifjúsági zenekart szerveztek szegény venezuelai fiatalok számára, amelyekben megtanítják őket a hangszerek kezelésére és az együtt zenélés szépségére. Célt, és közösséget ad életüknek.

A fenti keretek között a tehetségsegítésben végzett munkánk azért is áll közel szívemhez, mert arra mutat példát, hogy ha egy (akár országos) ügyet tehetséges és elkötelezett civilekre bízunk, akkor az az ügy nem lesz a politikai periódusok rövid távú acsarkodásának az áldozata, s a (szív parancsának engedelmeskedő) elkötelezettség óriási többletet tud adni a (paragrafusok szerint eljáró) „hivatalból” végzett munkával szemben.

2014-ben a korom miatt elkészítem e sikeres munkától, s ez alkalommal a Tehetségek Szolgálatáért életműdíjat kaptam meg, melyet Csermely Pétertől, és Szendrő Pétertől vehettem át. Amint a

Számalkkal és a Budapesti Fesztiválzenekar kuratóriumával kapcsolatban is említettem, s amint még fogok egy fejezetben az idős kor kérdésével foglalkozni, az a felfogásom, hogy egy „kézben tartott” élet fontos mozzanata a tervezett, időben történő, méltó visszavonulás képessége is. A világon minden változik, generációk

jönnek-mennek, divatok, szokások változnak. És egyszer el kell jönnie annak az időnek, amikor Akela már nem képes úgy hajtani a vadat, mint ahogy a fiatal falkavezérjelölt tudja. Akelának még egyszer, utoljára meg kellett mérkőznie, ám az embernek ezt a pillanatot éreznie kell. És itt mindig kísért egy megható pasztell jelenet Hunyady Sándortól, amikor az öreg Z. gróf, megérzi/érti azt, hogy akkor szolgálja jobban a hozzá ragaszkodó fiatal barátnője érdekeit, ha elbocsátja őt.⁴⁷

⁴⁷Hunyady Sándor: A nehéz étel.

A „belülről vezérelt ember mindig a saját útját járja”, és ez így van jól! Az ilyen egyén képtelen alkalmazkodni a pillanatnyi előnyökért küzdökhöz, a mindenkori politikai élet elvárásaihoz. Így voltam, vagyok és leszek is a hátralevő időmben. Téged is ilyennek ismertelek meg. Valóban jól látom, avagy csupán az „élet szemüvegén” tört meg a fény?

Kezdjük talán az elején! Társadalmilag érzékeny vagyok. A politika ezért érdekel, noha ismerem a politika hatalmi természetét, s ezért nem avatkozom szekértáborai harcába. Távol tartom magam. Kétszer kértek fel miniszteri pozícióba – de mindig visszautasítottam. Független értelmiségi vagyok önálló értékekkel, ezért kissé mindig kritikus, kívülálló. Ezért nem lehettem és nem lehetek soha párttag. Az én utam a magam útja, a bensőm igazsága vezérel. Ezzel szemben a politikust szükségszerűen a közvélemény megnyerése.

A szocializmus időszaka számomra egyértelmű állásfoglalást hozott. Ők a rosszak, akiket muszájból elviseltünk, akikkel kompromisszumokat kötöttünk az élet nevében. (Talán fiatalon nem vettem még észre, hogy elfogadhatatlan diktatúrája ellenére a szocialista rendszer egy-két nagy, addig rendezetlen magyar sorskérdést azért megoldott!)

Nem tagadhatom, hogy a rendszerváltás nagy örömmel és reménnyel töltött el. A szabadság felelősséggel társulva nagy reményekre jogosított. Az újrakezdésnek ezt a komolyságát jelenítette meg számomra Antall József, akit Rabár Feri barátján, O'sváth Györgyön keresztül volt módom megismerni. Számomra meghatározó jellemzői: hivatástudat, politikai felkészültség, méltóság, felelősség. Korai halála nemzeti tragédia!

Halála előtt már felderengett a kialakuló magyar politikai élet provinciális volta. A háború előttiék kisszerű tehetségtelensége, a baloldal tunya hataloméhisége. Akkor azt reméltük sokan, majd az új generáció, az ifjúság, a Fidesz alapjaiban lesz más. Ám 1998-ban fájdalmasan tapasztaltuk ugyanazokat a hibákat, és főleg az erkölcsi hiányokat. A Fideszben is az előző rendszeren felnevelkedett magyarok ösztönei jelentek meg: az elkenés, csúrés-csavarás, képmutatás, hazugság, sunyi haszonszerzés. S ez azóta is így tart.

Hamarosan kiderült: „*a Kádár-korszak felemás kispolgárosodásából nincsen közvetlen átjárás a valódi piaci kapitalizmushoz. A kádári alkudozás és szabálykerülés világában felnőtt embereknek nehezebb az alkalmazkodás a világpiaci versenyhez, mint más közép-európai polgároknak. A szabaddá vált országban egyszerre kiviláglott: a magyarok ösztönei, vágyai és reményei, kultúrája és magatartásmintái súlyosan sérültek, inkább mutatnak kelet-európai és balkáni, mint közép-európai alakzatot.*” – írja Tölgyessy Péter. Sőt, véleményem szerint - Bíbó, Cartledge⁴⁸ gondolatai nyomán - a gyökerek még messzibbre vezetnek: a túlérett, hosszú feudalizmusig, a polgárosodás elmaradásáig.

S a politikus is, sőt (fájdalmas csalódásom!) az értelmiség is olyan, mint a népe. Erről szólt beszédem a Parlamentben 2005-ben⁴⁹, amelyet a mellékletben itt is közlünk.

És akkor is itt kell élnünk és tennünk, mert **ezt** a homloknyi országot adta sorsunkul a lét.

*„Ha barátokat akarok karolni,
őket kell szívembe ölelni,
kik most élnek körültem. Nincs időm
megvárni tökéletes unokáikat,
s nem szerethetem bölcs atyáikat.
Ezt az életet kell megértenem.”⁵⁰*

⁴⁸ B. Cartledge: Megmaradni. Officina. 2008.

⁴⁹ Havass M.: A magyar társadalom versenyképessége. (Élet és Irodalom. 2005. január 20. 3-4 old.)

⁵⁰ Váci Mihály: Ezt! Itt! Most!

Az elesettek, hátrányos helyzetűek segítése valóban rendkívül fontos! Hazánkban ezzel egy nagy társadalmi rétegnek, a cigányságnak kell nap mint nap szembenéznie. Te hogyan látod mindezt?

Mint a világot megjárt, sok szenvedővel találkozó ember tudom, hogy mennyien szorulnak mások segítségére, könyörületére. Segítséget megtagadni a kérőtől sohasem szabad! Szokták mondani, hogy ne adj a kéregetőnek, úgyis elissza. Nem tudhatjuk, milyen sors, milyen szülők, milyen traumák juttattak valakit abba a helyzetbe, hogy csak alkohol mellett válik elviselhetővé élete. Nem az a feladat, hogy kívülálló okosként ítélkezzünk, hanem az, hogy segítsünk. Ahogy lehet! Különösen szívemen viselem azoknak a betegségtől, szegénységtől, kitaszítottságtól szenvedő gyerekeknek a sorsát, akik ártatlanul, még csak nem is vétkeesen néznek a szinte feloldhatatlan reménytelenséggel szembe. S ahol tudom, segítem is őket. A magyar társadalom egyik legnagyobb kihívása ma a kulturálisan, vérmérsékletben, tudásban olyan nehezen asszimilálódó cigányság jövőjének megoldása. Sorskérdés nekik is, nekünk, többieknek is. Nem találtuk még meg az általános, jó receptet. Sem ők, sem mi. Ezért is nincs más, mint naponta ott segíteni, ahol tudunk.

Vámos Tibor hozta azt az ötletet, hogy nem volna-e érdemes azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy hogyan lehetne megismertetni az iskolák diákságával a cigánygyerekek életét, nehézségeit, a bűnözés gyökereit. Hogyan lehet odáig eljutni az előítéletekkel teli világban, hogy legalább kezdet fogjanak velük. Ha igaz is az, hogy börtöneinkben nagyobb arányban vannak cigányok, mint a nem cigányok, egyetlen ember sem élhet stigmával homlokán, csak azért mert 'oda' született. És különben is, nekik is van sajátos kultúrájuk, amire büszkék lehetnek. A gondolkodás eredménye az „Uccu” alapítvány létrehozása volt részemről, amely azt tűzte ki célul, hogy sikeresebb cigány fiatalokat mint mentorokat toborozva látogatásokat tegyenek az iskolákba, s ott beszélgetést, közös gondolkodást kezdeményezzenek a diákokkal. Az alapítvány munkáját az elkötelezett László Flóra vezeti nagy lelkesedéssel. Amikor e sorokat írom, éppen azzal próbálkoznak, hogy sétákat szervezzenek a „Nyóckerbe”, a pesti cigányság egyik centrumába, hogy megmutathassák azokat az életképeket, kincseket, amelyeket a cigány kultúra tegnap és ma teremt.

Balázs János: A nap szerelmese

Hasonló megfontolással állok a GDDK⁵¹ tagjaként is, a „Hejőkeresztúri kezdeményezés” mellett.

**A módszer alkalmazása
Bükkaranyoson**

Egy nagyszerű iskolaigazgató (K. Nagy Emese) fejébe vette, hogy egy olyan településen, ahol nagy a mélyszegénység, és nagyszámú cigány lakosság él, olyan iskolát hoz létre, amely minden gyereknek biztosítja a csoportos tanulás szép élményét, a kooperatív munkát, és valódi életközösséget hoz létre. Amerikai módszertan alapján kitartó nevelőtestületi munka segítségével az iskola tanulói szinte kivétel nélkül továbbtanulnak, s táblajátékokban országos bajnokságokat nyernek. A sikeresnek bizonyult modellt lépésről lépésre terjesztik ki az ország egyéb részeire is. Ismét eszembe jut, hogy ne a mostoha feltételeinken morgolódjunk. Feladatunk van, oldjuk meg!

⁵¹ GDDK: Gábor Dénes Díjasok Klubja

Életünknek vannak metszéspontjai. Egy ilyen találkozási pont a Gábor Dénes Alapítvány, a Gábor Dénes-díj és az Alapítvány által működtetett Klub, ill. azon közös célunk, hogy az Alapítvány minél szélesebb körben szólíthassa meg az utánunk jövő generáció tagjait, a mostani középiskolásokat és szakmai pályájuk kezdetén már sikereket felmutató egyéneket. Legutóbb, 2014-ben az elnöki pulpituson láthattalak. Te hogyan értékeled e tudományos - szakmai közösséget?

A NOVOFER Innovációs Közös Vállalat 1989-ben egy alapítványt hozott létre a műszaki-szellemi alkotások támogatása céljából. Az Alapítvány még abban az évben elhatározta, hogy az alkotó munka jeles képviselői számára kitüntetést létesít, amelyet Gábor Dénes-díjnak neveztek el. 1989 decembere óta évente általában 7 díj kerül kiosztásra. A javasolt kitüntetettekre 3-3 ajánló tehet javaslatot, s egy kuratórium választja ki közülük a kitüntetésre legérdemesebbeket. Az alapító Jamrik Péter és az Alapítvány korábbi elnöke Garay-Tóth János, valamint Kosztolányi Tamás titkár jelentős társadalmi elismertséget szereztek a díjnak. Ma sokan úgy emlegetik, mint a legmagasabb, a technológusoknak, mérnököknek adományozott civil kitüntetést. A díjat az ország „zászlósurai”, a Parlament elnöke, miniszterek, az Akadémia elnöke, a Szabadalmi Hivatal elnöke stb. adják át, és több esetben nagy hírveréssel a Parlamentben rendezik meg az átadást.

Gábor Dénes, a holográfia atyja jelentősen hozzájárult a mai számítástechnika fejlődéséhez, ugyanakkor elkötelezett humanistaként mint a Római Klub tagja foglalkozott az emberiség jövőjének kérdéseivel.

1998-ban én is megkaptam a díjat. Abban az évben díjazták az informatika területéről Bojár Gábort és Kürti Sándort is, ami jól mutatja az informatika robbanásszerű térnyerését. Azóta rendszeresen segítem az Alapítvány munkáját például emlékkiadványok szerkesztésében, tanulmányok írásában. Ugyancsak szívesen működök közre a diákok számára rendezett Gábor Dénesről elnevezett ifjúsági versenyek pályázatainak elbírálásában, a díjakra érdemesek kiválasztásában.

Talán e tevékenységek elismeréseként az Alapítvány Kuratóriuma 2013-ban tagjai közé választott, ahol Gyulai Jóska⁵² elnökle mellett segítem az Alapítvány munkáját. 2014. december 18-án nekem volt módom levezetni a kitüntetést adományozó ünnepi ülést a Parlament felsőházi termének elnöki

2014. évi Gábor Dénes díjak átadása a Parlamentben

pulpitusán. Ez volt az az alkalom, amikor a szünetben veled, Laci, összetaláloztam, s te felkértél a könyvünk megírására.

A Gábor Dénes-díjjal kitüntetettek egy informális klubot (GDDK) hoztak létre, amelyet jelenleg Darvas Feri vezet, s amelynek intézőbizottságában évek óta tevékenykedem. Célunk a műszaki értelmiség egy adott körével megvitatni a társadalom aktuális, műszaki, oktatási, fejlesztési kérdéseit.

⁵² Gyulai J. – Tóth L.: Ifjan – Éretten – Éltesen. Technika Alapítvány. Miskolc-Budapest. 2012.

70. születésnapom megünneplése szakmai barátaim részéről számomra valóban felemelő élményt hozott. Almási Jóska építőmérnök barátom, és felesége Klári, aki még a NIM-ben volt kollégám,

Erdődy palota

2010. április 24-re meghívtak Marival együtt egy közös ebédre, és azután egy hangversenyre a budai Várba. Ebben nem volt semmi szokatlan, mert hasonló korú gyermekeink lévén, sok közös nyaralás, kirándulás köt össze bennünket. Autóval mentünk fel a Várba, ahol a Ruszwurmnál Almásiék vártak, és azt javasolták, hogy ülünk be egy konflisba, és járjuk körbe a Várat. A körhintőzés végeztével azonban a lovaskocsi nem állt meg, hogy kiszálljunk, hanem behajtott az Erdődy palotába. Ott leszállva beinvitáltak a nagy előadóterembe, ahol vagy 250 szakmatársam, barátom, családtagjaim vártak egy ünnepségre. A köszöntők (Dömölki Bálint, Csermely Péter, Detrekői Ákos, Talyigás Judit, Kőszegi Gyuri) mellett Juhász Zoli és Prószék Gábor furulyáztak, egy vonósnégyes Mozart kvartett tételt adott elő, majd tíz kedves, komoly-gyermek kollégám Prószék rendezésében előadta Szőke Szakáll (alias Gärtner Sándor) híres kabaréját, a Vonósnégyest, célozva házi-muzsikáló kedvemre. Még szép plakátot is készítettek hozzá, amely a mellékletben látható, a szereposztással együtt. A szereplők között egyetemi tanárok, Széchenyi-díjasok, barátaim. A bohózatot több híres szereposztásban is láttam már, azonban olyan felszabadultan, mint ebből az alkalomból, még sohasem játszottak színészek. Később bevallották, hogy életük egyik legszebb epizódja volt az a félév, amikor az előadásra készülve a próbákat tartották. A mindig elkéső, elfoglalt, „fontos” emberek pontosan, felspannolt várakozással érkeztek a próbákra, hogy gyermeki örömmel komédiázzanak. Az örök homo ludens! És ez még semmi! Utolsó számként, meglepetésként bekonferálták a „Havass-triót”, előszedték az addig rejtve tartott hangszereinket, hangszeremet, kottáinkat, s felkértek a színpadra. A felkérés olyan váratlanul ért, hogy primásunk beintésére én más kottát kezdtem el játszani, mint az előre beavatott társaim.

A Szőke Szakáll szereplői

A barátság, szeretet valóban megható ünnepe volt ez a nap, amelyet ezúton is köszönök. Mint kiderült, a turpisság fő szervezői a Tahi Kör tagjai voltak. A könyvünkben látható fényképeket pedig Remetey-Fülöpp Gábornak köszönhetem.

Ez már a jó kotta!

A közönség (részlet)

„Tekints a múltba és meglátod a jövőt”! Ezt a - többek között Kossuthnak is tulajdonított – mondást az sugallja, hogy ha a múltat nem ismered, akkor nem értheted meg igazán a jelent és reményed sincs a jövő tudatos formálására. A számítástechnika immáron lassan túl van a félvszázados születésnapján. Mit sikerült megőrizni a „gyermekkorból”?

A Neumann Társaságban Kovács Győző volt a Társaság történésze kétféle értelemben is.

Megszállottan gyűjtött minden információt Neumann Jánosról, meglátogatta családtagjait; fivérét Miklóst és lányát, Marinát. Hazai és nemzetközi konferenciákon, előadásokon hirdette, hogy a számítógépet (is) egy magyar, Neumann János találta fel (amiben azért nem volt egészen igaza, a számítógép feltalálása egy sokszereplős folyamat volt), állított szobrokat, emléktáblákat.

Másrészt nem kis ellenállás mellett gyűjtötte a számítógépeket és perifériákat. Nagy nehézségei voltak a sok tonnányira szaporodó számítógépek elhelyezésével is. Először az ÁSZSZ, majd Szeged nyújtott segítő kezet neki, ahol Muszka Dani és Bohus Misi vették át megszállottan a stafétát, a számítógépek gyűjtését, elhelyezését egy volt szovjet laktanyában. Az itt összegyűlt alapítványi gyűjteményből Alföldi István erőfeszítéseinek következtében egy nagyon elegáns számítógéptörténeti kiállítás jött létre az EU segítségével létesült szegedi Agorában.

Az informatikatörténet azonban itthon is túlhaladta az 50-ik évét. A rendszerváltás következtében nagy változások, intézményi megszűnések, selejtezések következtek be, számtalan információ elveszett. A magyar informatikát megteremtők első generációja pedig lassan végleg elhagyja a színpadot. Időszerű összegyűjteni és legalább digitálisan tárolni azokat a fejekben még esetleg rekonstruálható eseményeket, amelyek megszabták, meghatározzák a magyar informatika történetét.

A NJSZT Informatika Történeti Fóruma 2012-ben akcióbba kezdett. Elhatározta, hogy megalapítja a Magyar Informatikatörténeti Adattárat (iTA), amelyben digitálisan összegyűjti a múlt meghatározó szereplőit, intézményeit, termékeit, rendezvényeit, tanulmányait. (Hűség a szakmához!)

A gyűjtést egy önkéntes csapat szervezi és az NJSZT támogatja. Az Adattár szervezői: Ballai János, Bedő Árpád, Dömölki Bálint, Havass Miklós, Kertészné

Gérecz Eszter, Koltai Tamás, Kutor László, Megyery Károly, Sántáné-Tóth Edit és segítők: Bereczki Bálint, Dettai Eleonóra.

Ilyen gyűjteménnyel nem sok ország dicsekedhet, talán csak a legnagyobbak. Úgy gondolom, hogy fontos forrása lehet a jövő tudomány-történészei munkájának.

Így utólag, beszámolóm vége felé azt is be kell vallanom, hogy az Adattár építésének hajlama, családtörténeti kutatásaim, és talán a jelen könyv megírása is egy régebbi gyökerű vonzalom késői megjelenései. Amint már elbeszéltem, orvosnak jelentkeztem, matematikusnak tanultam, informatikus lettem, s számos szép mozzanata életemnek a zenéhez kapcsolódott. Ám szívem mélyén – talán Ödön nagypapa szellemi hatása alatt, talán Visy tanár úr tanítása nyomán – történész szerettem volna lenni. Akkor, abban a korban ezt nem mertem megkockáztatni. De nem hibáztatok ezért senkit és semmit, hisz érett fejjel tudom, a történelem változik, hol feldob, hol elejt. Ám a szívem mélyén megbújó, már-már számomra sem hallható vágy talán így virágzik ki váratlan helyeken.

Az emberiség gondolatait, ismereteit, létének tapasztalatait könyvekben őrzi és adja át generációk sorozatának okulásul, az életben való eligazodást segítvén. Gondolom neked az életed formálásában ugyancsak szerepet kaptak a könyvek?

Polner Ödön könyvtárában

Könyvek között nevelkedtem fel, ezek kísérték végig életemen. Hiszem, hogy az emberiség (és az ember-lét) fontos meghatározója a könyv. Benne rejlik a hosszú távú gondolkodás és így a jövő tervezésének záloga. A történeti múlt kifürkészése, és a tudományos ismeretek akkumulációja. Az a vita nem különösképpen érdekel, hogy papír-e, vagy elektronikus-e a könyv. Nem ez a lényegi kérdés. Bármilyen formában is, de kétségtelenül hatalmas előnyt jelent az életben, ha birtokolod a „könyvtudást”. Sokszor tűnődtem el, hogy szerencsém, eredményeim vajon biológiai

képességeimnek vagy szellemi hozományomnak köszönhető-e inkább? Mindig nagyapám könyvtárát akartam utolérni. Hasonló érzés töltött el, amikor még a 70-es években Vermont államban, Paul Stockwell Lyndonwill-i egyetemi tanárnál vendégeskedhettem, s találkoztam hatalmas, a teljes műveltségre kiterjedő, impozáns könyvtárával. (Esténként a könyvek között ülve beszélgettünk és tanultam meg a go játék alapjait.) Ma már én is kevéssé férek el a könyveimtől a lakásomban. Ez az igazi vagyonom, bár takarításkor Mari ezzel nem mindig ért egyet. Sok könyvet sorolhatnék fel, amelyből tudást, ismeretet, szépséget merítettem. Számomra a könyvek élén, napi olvasmányként Saint-Exupéry: „Citadella” című gondolat gyűjteménye áll. Egy félig elkészült mű, amely egy berber fejedelem feljegyzéseit tartalmazza a fia számára a tudatos életről, a jó uralkodásról, majd az elhunyt apa nyomába lépő utód rezonáló-megerősítő tapasztalatait. Az élet értelme – amit utódainknak meg kell tanítani – a *csere*. Elcserélni magunkat, életünket valami másra, valami nálunk értékesebbre. Hímzőnő az oltárterítőre, ács a hajóárbocra, anya a gyermekére. És nem is a csere eredménye az igazán érdekes, hanem a csere ténye maga. Az út. Megtanítani azt, hogy embernek lenni pontosan annyit jelent, mint felelősnek lenni. Érezni, hogy minden kövel, melyet lehelyezek, a világot építem tovább. És ezt igazolja a modern pszichológia. Hazánkfia, Csíkszentmihályi Imre Flow című könyvében írja: a boldogság titka nem más, mint a folyamatos erőfeszítés valami nemes cél elérésére. Birtokolni valamit nem érdekes. De törekedni annak elérésére! Az igen! Igen, ezt kell tanítanunk, sugároznunk embertársainknak, vezetőinknek, a ránk bízottaknak, gyermekeinknek. Igen, a feladat, a cél spirituális (nem hatalmi!) fejedelemsé, mesterré válni.

Idős koromra kiváló gondolkodótársammá vált a nálam fél emberöltővel korosabb, nálam bölcsőbb, ám több területen eltérő gondolkodású szakmatársam, Vámos Tibor. Eltérő családi környezetből jöttünk, mások az ideológiai alapjaink, más a mentalitásunk, ám mindkettőnket egyaránt foglalkoztat a „másik” – akár eltérő – világának tisztelete, megértése. A különbözőségeink esetlegességein túlmutató emberi azonosság. Megtisztelt néhány kiadatlan kéziratával⁵³, amelyekben páratlan őszinteséggel, közhelyektől mentesen, néz szembe saját életével, munkájával, felismeréseivel és változásaival. Írásai azt példázzák, hogy az „útnak”, amíg élünk nincs vége. Írásai kissé példaként is szolgálnak a jelen „útibeszámolóm” számára.

⁵³ Pl. „Mit hagyok itt?” Vagy: „Zsidó vagyok”.

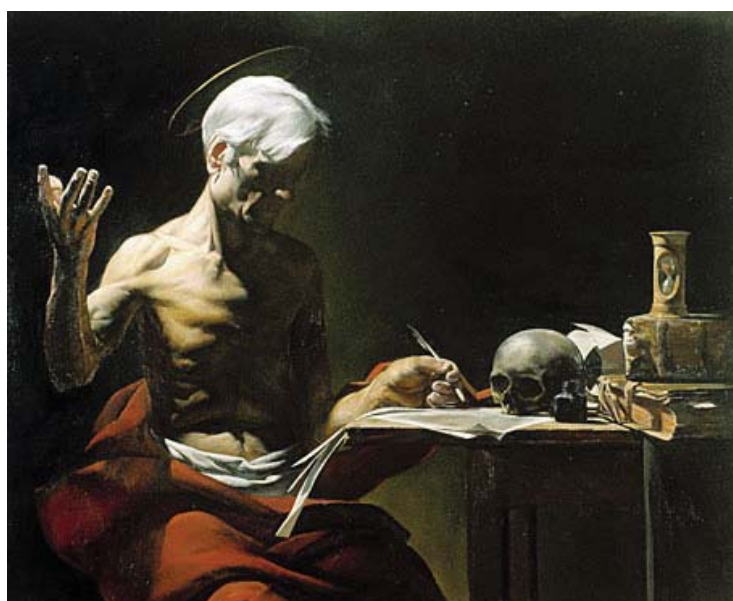
*A gondolkodó ember életének vezérfonalai lassan-lassan kristályosodnak ki, ugyanúgy, mint a cukros vízbe tett fonalakon a cukor. Az idő múlásával egyre egyszerűbben, egyre rövidebben, egyre inkább már csupán tömör szavakban jelennek meg azon attribútumok, amelyek jellemzik az egyént, amelyek a cselekedeteik fókuszában, gyújtópontjában vannak. Beszélgetéseinkből az szűrődött le számomra, hogy neked e három szó az **igaz**, a **szép** és a **jó**. Kifejtenéd-e mindezt részletesebben?*

A klasszikus görög filozófia három egymásra vissza nem vezethető gyökér-ideát, transzcendentálét határozott meg. Az igazat, a szépet és a jót. Aquinói Tamás ehhez még egyet adott, a szentet. Ezek állnak annak az értékipiramisnak a tetején, amelynek könyvünkben nyomában jártunk.

Életemben azok a dolgok érdekelték igazán, amelyek ezekkel – lehetőleg egyszerre többükkel – vannak kapcsolatban.

Mint matematikus, aki megismerte a matematika kristályszerkezetét, tiszta logikáját, állhatatosan keresem az **igazat**. Irtózom a mellébeszéléstől, a zavarostól.

Mint zenével folyamatosan együtt élő embernek számomra mindenben feltárul a **szép**. A kristály

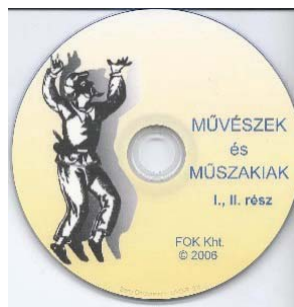

poharak pendülésében, Metro Goldwyn Mayer nagysörényű oroszánjának horkantásában, a mosogatás eredményeként előálló rendben.

Mint közösségi ember számára meghatározó az igazságosság, a közjó. Megindít a Zim-zum parazenekar – a gondozottak egyéni képességeire kialakított hangszerekkel játszott – zenéje. És szeretem azokat a filmeket, amelyekben az igaz és a **jó** győz.

Folyamatosan keresem azt, ami mulandó egyediségünkön túlmutat, például életünk – egyedi, önző voltán vagy a múltó percek boldogságán túli – értelmét.

Különösen is megragad, amikor ezen értékek közül egyszerre több fénylik fel. Egy matematikai tétel igaz voltát felismerni egyben érzéki szépséget is jelent számomra. Egy Bach fűgában áttetszik a matematika rendje. Kisléghi Nagy Ádám szép Szent Jeromosát áthatja a fény és a szent. Grecsaninov misztikus áhitatú liturgiájában, vagy a lámák meditatív énekében, ott zeng a szép is. Ron Fricke, Baraka c. filmjének élesen metszett reális képsorai felindítják az együttérzést, a szánalmat és az irgalmat – a jót. Munkácsy vak Miltonja fénytől ragyogóan fejezi ki a szemei miatt már sötétségbe borult, ám gondolataitól lánggra kapott zseni szellemi szárnyalását.

Alapvető műnek tartom Hofstadter: „Gödel, Escher, Bach” című nagyszerűen szerkesztett könyvét, amelyikben rámutat e transzcendentálék belső, mély összefüggésére, harmónijára. E bonyolult kérdés nyomában jártunk tizenkilencen abban a 2006-ban készült filmünkben, amelyet „Művészek és Műszakiak” címen rendezett Talyigás Judit és Mata János. Egy fiktív kerekasztal beszélgetésben boncolgattuk a művészet, a klasszikus művészet, a modern művészet, a természeti törvények és a tudomány kapcsolatait.

*Emlegetni szokták, hogy az emberi létnek három korszaka van: tanulás, alkotás és a „de jól nézel ki!”
Te már a harmadikban vagy. Mit is csinálsz most?*

Életem egy fontos, s valószínűleg hosszabb szakasza elmúlt. Ezt az is jelzi, hogy immár 13 éve „nyugdíjba” mentem. Hányszor találkozom hasonló korú barátaimmal, akik nekem szegeznek a kérdést: és most mit csinálsz, mivel foglalkozol? A kérdés mögött érzem a rejtett kíváncsiságot: Mi a fenével töltöd napjaid? Mit tudsz kezdeni az időddel? Nem zavar, hogy már nincs hatalmad, nem vagy fontos? Miért is létezel akkor egyáltalán?

Legtöbbször elütöm a választ azzal, amit a konvencionális beszélgetésekben ilyenkor használnak az emberek. „Sokat írok, olvasok, rendezem a kertem, társadalmi megbízások, s az unokák!” Persze mindez igaz! De most mégis szeretném pontosabban megfogalmazni azt, amit igazán gondolok. Ehhez segítségül hívom a Teremtés könyvét. Az nem lázas kapkodásról, sürgés-forgásról szól, mint oly sok nagy építkezés. Ellenkezőleg: Nyugalom, szimmetria és egymásba simuló rend tölti ki a célig vezető utat. Jól elhatárolt periódusok váltják egymást, eltérő feladatokkal. Mindennek megvan a maga ideje! Először elvált a sötétség a világtól. A lét, a nemléttől. - Megszülettem. S ennek örültem. Hogy látni kezdtem, hogy megismertem egy arcot, hogy válaszolni tudtam. Hogy játszani hagytak!

S azután a világ berendezkedett. - Tudást szereztem és megismertem a világot. Feszülő erővel nekifogtam saját képmásomra alakítani azt. Alkottam, tevékenykedtem. S ha nem sikerült: újrakezdtam. Sőt, akkor is újat, mást kezdtem, ha változás érett meg bennem. Határidőnapló, koordináció, kooperáció. Így épült fel lázas tevékenységgel életem.

S azután érkezett a hetedik nap. A pihenés napja. - A pihenés nem életünk során elmulasztott dolgaink lázas pótlását jelenti, nem ugyanannak a lázas ritmusnak továbbvitelét! Nem is annak immár cél nélküli, látszatfenntartását. Ne keresd azt, ami elmúlt! Ám nem is semmittevést jelent! Ilyenkor van itt az ideje, hogy mint a mécs olaja, csendesen, meleget sugárzó *fénnyé* váltsd át magad. Hogy töltődjenek azok a kutak, amelyekből soká isznak – mások.

Rembrandt híres önarckép sorozatán jól tetten érhető e lassú lelki érés, amelynek eredménye: belső csend, felülemelkedés, elmélyülés. „Túl jón és rosszon”. Könyvünk borítóján található arckép-kollázs is talán ezt a folyamatot jelzi: ifjan – éretten – éltesen.

A tábortűz leglátványosabb részei valóban a rőzsegyűjtés, a tűzgyújtás, a lángok hatalmas lobogása, a vidám énekszó, a szalonna sütése. Ám, talán észrevetted már, ha a parázs is kihunyt, a hamuban már csak a krumplicsüreg töpörödik suttogva, lassan sötét lesz, hűvösebbé válik az éj, s a tűz körül ülők összecsúsznak, a vidám nevetés elcsendesedik. Ilyenkor kerül egymáshoz legközelebb a csapat. A lelkük összeér. Kedves potenciális tábortűz-nagymama/nagyapa! Legtöbb ígéretet kétségtelenül venyige-formában hordozod. Legszebb vagy, amikor égő lánggal lángolsz. A legtáplálóbb, amikor parázslasz. Ám amikor már kihunyóban vagy, már alig látszol, akkor egyesítheted a tábort.

Hogyan is írja Mécs László?

*„Egy ismeretlen, ősi fényű
örök Titokról elszakadtan
küldöncnek jöttem, s eltűnök majd,
ha üzenetem által adtam.”⁵⁴*

⁵⁴ Mécs László: Üzenet

Az élet igazi értelme a folytatásban rejlik. Abban a reményben hagyjuk el az élet színpadát, hogy amit láttunk, tapasztaltunk, meg- és átéltünk, abból egy-egy pici részletet esetleg mélyebben megért és tovább fog vinni valaki, aki nagyon közel állt hozzánk, akinek megszületésében nekünk is volt valamilyen – a családja szempontjából – apró szerepünk. Az is tény, hogy a „folytatás jeleit” többnyire a második generációkban véljük felfedezni. Talán azért is, mert rájuk talán jobban és kötetlenebbül figyelünk. Unokáid számában ugyanolyan gazdag vagy, mint életed eredményeiben. Ők is ilyenek lesznek?

Unokáim – akikben életem folytatódik – életének, eredményeinek bemutatása még korai lenne. Ki tudja, mi lesz a tojásból, amikor majd csirke bújik ki belőle? Ki tudja, hogy milyen béka lesz az ebihal? Bár már ötévesen ott álltam az radkesburgi táborban karonfogva Ildikóval, ki tudta volna megmondani, mit oldok meg az életemben, és mit rontok el? Ám unokáim életének egy lényegi elemét már ma is tudom.

Mindegyikük ugyanannak az érték- és életközösségnek az ígérete!

Benyus, talán a jövődöbeli Havass-klán főnöke,
 Bori, talán a melegsívű énekes,
 Bazsi, talán akiért egykor a Barcelona fog vetekedni,
 Boldi, talán a vidám rézfúvósok mestere,
 Blanki, talán aki mindent megold és megszervez,
 Barni, talán aki mindent megmagyaráz,
 Norka, talán az akarát bajnoka,
 Henrik, akit fejedelmi neve miatt talán már gyermekkorában sem hülyézhetnek le az osztálytársai.

Ők együtt a következő generáció! A folytatás ... ! Ez is az életem értelme!

Benyus

Boldi

Norka

Henrik

Bazsi

Bori

Blanki

Barni

EPILOGUS

És most illesse köszönet mindazokat, akiknek érdekes életemet és e beszámolót köszönhetem.

Köszönöm Tóth Lacinak a könyv ötletét, a beszélgetés gondos megtervezését és vezetését. Korunkban, szakmában ez természetesen nagyrészt digitálisan, Interneten keresztül történt, ő Miskolcon, én Budapesten.

Köszönetet mondok mindazoknak, akik információkkal, tanácsokkal segítettek az emlékek előhívását. Kiemelten is köszönetet mondok barátomnak, egykori munkatársamnak, Kovács Ervinnek, aki fogalmazványaimat korai változatban látva betöltötte az éber, szigorú minőségbiztosító szerepét. Megjegyzéseit olykor szó szerint átvettem a könyvem szövegébe. Köszönöm Szűcs Katalin sziszifuszi munkáját, aki nyelvi lektorként ismét és ismét helyrehozta azt, amit én újból és újból elrontottam. Mondják, a magyar nehéz nyelv.

De köszönetet mondok mindazon egykori szellemi vezetőmnek, osztálytársamnak, pályatársamnak, barátomnak, családtagomnak, elődömnek, akik aktív részesei voltak életemnek. Mélyen hiszem azt a perszonálfilozófia nagy öregje, Buber nyomán, hogy az örök Te nélkül nincs Én. Az ember sorsa az, hogy társadalomban, emberek hálózatában él. Ő is hat (ezt is számba kell vennünk feladataink megértése folyamán!), őt is befolyásolják. „*Hiába fürösztd önmagadban, Csak **másban** moshatod meg arcodat.*” Könyvünk nyomdába küldése után kaptam a hírt †Pompéry Béla barátom haláláról. Ezúton is köszönöm barátságát, kitartó bátorságát, útmutatásait, szeretetét.

Köszönetet mondok feleségemnek, Marinak, mert egy életen át hűségesen állt mellettem, nevelte gyermekeinket, unokáinkat, viselte el szeszélyeimet. Még spárgát is többször főz a kedvemért, mint egy átlagos magyar családban szokásos.

Köszönetet mondok orvosaimnak, különösen is Préda Istvánnak, Potecz Györgyi és †Dévai Ágnes tudógyógyászoknak, †Wabrosch Géza professzornak és Kovács Andrásnak, akik a veseköveim kínzó fájdalmait enyhítették, Öry Örs szemésznek, különböző szemhályogjaim bravúros operatőrének és baráti kezelőjének, Tassy Margit háziorvosomnak, aki végtelen türelemmel kezeli családunk napi panaszait. Valamennyien nagy hivatástudattal és hozzáértéssel álltak/állnak mellettem. Tudom, hogy egyszer majd nem segíthetnek tovább. Tudom, hogy olykor tévedhettek is. Ám a rajtuk keresztül tükröződő hivatástudat, személyes figyelem végtelen bizalommal tölt el. Emlékszem, amikor a szívinfarktusom után további teendők kivizsgálása érdekében szorongva a Szabolcs utcai Kórház Kardiológiai Osztályára mentem, kedves, segítőkész orvosok fogadtak, azonban azt mondták, hogy a végső döntéssel meg kell várni főnöküket, a két nap múlva visszaérkező Préda professzort, mert a szívkatéterezés akkor még új és drága eljárás volt. Emlékszem, amikor magas termetével, ősz hajával belépett a kórterem ajtaján, vidám szemmel, laza sportos egyszerűséggel (semmi professzoros!) az ágyam szélére ült, áttérpesztett rajtam jobb kezével, figyelmesen megkopogtatott, meghallgatott és kimondta a szentenciát: holnap katéterezés! Milyen megnyugvást éreztem a kockázatok ismeretével együtt is: biztos kézben, sínen vagyok! S azóta is mondom, ha a magyar egészségügyet szidják, netalán a kiégett orvosokat, hogy nekem ők eddig már 20 többletétet ajándékoztak!

Egy dolog foglalkoztat még. Mikor nővök végre fel, s milyen lesz az? Máig nem értem, hogy becsületes nevem helyett/mellé miért aggatnak rám mindig különböző címeket. Jobban értem a gyerekeket és szívesebben beszélgetek velük, mint hallgatom a felnőttek számomra unalmas és sokszor érthetetlen fecsegését a fogadásokon, pletykáikat vagy az élet mostohaságáról szóló panaszaikat.

*Édesanyám, két fiával, a szegedi
Dóm téren*

Nem értem, miért neveznek naiv fickónak, ha világosan látva a kockázatokat is, jót tételezek fel mindenkiről. Hisz így szebb élni! Ma is nagyobb csodálattal gyönyörködöm egy óriás szitakötő által húzott szivárvány ívében vagy a vödörből a mély gémeskútba visszacsorgó víz csobogásában, mint a tőzsdei index viselkedésében. Megértem kis unokámat, aki a dinamikus performansz jegyében leönti ingemet-nadrágomat paradicsomlevessel, s gyönyörködik a folt gyors terjedésében, ám nem értem immár felnőtt gyermekem korholó szavait. És ma is elpirulok, ha egy szép leány rám néz – amikor átadja helyét a villamoson.

Mint Édesanyám! Aki 90 évesen térdízületei kopása miatt már nem hagyhatta el lakását, de hihetetlen személyes érdeklődéssel kísért minden eseményt, minden leszármazottja életének folyását. A család tagjai hozzájártak dolgaikat kidumálni, kipanaszkodni, mert minden érdekelte, mindent megértett, mindenkit magába ölelt. Mert tisztaszívű gyermek maradt.

Köszönet érte és hála!

Mellékletek

Szakmai életrajz

Kitüntetések

Családfa kivonat

Írások válogatott jegyzéke

Válogatott társadalometikai írások

A 70. Születésnap

Havass Miklós

Szakmai életrajza

HAVASS Miklós 1940-ben született, Szegeden

Családi állapot: Nős, három gyermek, nyolc unoka

Iskolai végzettség: 1958 Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium
 1963 József Attila Tudományegyetem, Szeged, matematika-alkalmazott matematika szak
 1975 MSZMP Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem Szociológia-Filozófia tagozat

Munkahelyek: 1963-65 Pénzügyminisztérium Szervezési és Ügyvitelgépésítési Intézet (PMSZÜI), revizor
 1963-68 MTA Népzene kutató Csoport, tudományos munkatárs
 1965-72 Nehézipari Minisztérium Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézet (NIMIGÜSZI) munkatárs, majd osztályvezető
 1972-82 Infelior Rendszertechnikai Vállalat, majd Számítástechnikai Kutató Intézet (Számki) főosztályvezető, majd igazgatóhelyettes, majd igazgató
 1982-07 Számalk Holding Rt. (korábban Számítástechnikai Alkalmazási Vállalat, majd Számalk Rendszerház Rt.), vezérigazgató-helyettes (1982-86), vezérigazgató (1986-1990), elnök (1990-2003), tanácsadó (2003-07),
 2002-07 Számalk Oktatási Rt., Felügyelő Bizottság elnöke
 2009-11 A Számalk-Holding Zrt, és a Számalk Oktatási és Informatikai Zrt. igazgatóságainak elnöke

Nyugdíj: 2004-

Szakmai érdeklődés:

1961-72 a számítógépek nem-numerikus és közgazdasági alkalmazásai, operációkutatás
 1968-75 rendszerprogram-tervezés magyar számítógépek számára
 1968-82 szoftvertechnológia, oktatás
 1982-94 vállalatmenedzsment, pénzügyi menedzsment, vállalati stratégia, oktatás, távtanulás
 1982-95 az információs társadalom jelenségei, oktatás, távtanulás, innovációelmélet
 1995-2005 nemzeti informatikai stratégia, informatikai szabályozás
 2000- tehetségsegítés
 2012- informatikatörténet

Vállalatvezetői aktivitás:

A magyar szoftverexport elindítása, vegyesvállalatok létrehozása

Datorg (Hamburg, Stuttgart), Densitron (London, 1972), Syscomp (Kolozsvár, 1993)

Egy vezető, centralizált állami vállalat sikeres átszervezése vállalatcsoportként működő, controlling alapon szervezett, profitorientált, magánkézben lévő részvénytársasággá (1982).

Egy magániskola-hálózat megalapítása

- Open Business School (1989)
- International Business School Budapest (1990)
- Gábor Dénes Távoktatási Főiskola (1992)
- Gábor Dénes Főiskola Romániai Tagozat (1993)
- Informatikai Szakközépiskola (1996)
- Angol nyelvű általános iskola (2000)

Magyarországi közös vállalatok alapítása

Digital, Diebold, Kontext, Hemingway Computing, Mentor

A Számalk csoport 2003-ra Magyarország legnagyobb forgalmú, magyar tulajdonú informatikai cége (13 Mrd Ft/év)

Szakmai-közéleti tevékenység:

Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (NJSZT): alelnök (1985-90), elnök (1990-94), exelnök (1994-98), tiszteletbeli elnök (1998-)

Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ): alelnök (1990-1994), elnök (1994-98), exelnök (1998-2001)

*Magyar Térinformatikai Társaság (HUNAGI):*elnök (1994-99), tiszteletbeli elnök (1999-)

Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB): Tanács tag (1994-2000)

Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács (NHIT): tag (1996-2008), tanácsadó (2008-2010)

Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács (KuTIT): tag (2004-2006)

Nemzeti Távoktatási Tanács: tag (1996 - 1998)

Magyar Tudományos Akadémia (MTA):

- Informatika- és Számítástudományi Bizottság tagja (1991 - 1998)
- „Mérnök, társadalom, jövő” ad hoc bizottság tagja
- Informatikai Elnöki Bizottság tagja (1997 - 2000)
- A Kormányzati Információs Társadalom Stratégiát támogató ad hoc bizottság tagja
- „Információs társadalom elvi kérdései” bizottság tagja (2005-?)

Magyar Országgyűlés Informatikai Szakértői Bizottság: tag (1990 -)

Informatikai Tárcaközi Bizottság Szakmai Tanácsadó Testület: tag (1994-1998), elnök (1998-2000)

Magyar Akkreditációs Bizottság, Informatikai Albizottsága: tag (2000-2004)

Kormányzati Informatikai Stratégiák készítése

- a Nemzeti Informatikai Stratégia (1994-95) szerkesztője,
- a Kormányzati Informatikai Stratégia (1997-98) egyik szerkesztője,
- a „Magyar Válasz” (1999) főszerkesztője,
- Nemzeti Információs Társadalom Stratégiája (2001) Bizottságának tagja,
- a Magyar Információs Társadalom Stratégiájának (2002) közreműködője,

- a Nemzeti Fejlesztési Terv 2. informatikai témáinak koordinátora a Nemzeti Fejlesztési Hivatal megbízásából (2005-2006).

Az informatikai és hírközlési miniszter Tanácsadó Testülete: tag (2002-2006)

Felsőoktatási Programfinanszírozási Pályázatok Műszaki Tudományok Albizottsága: tag (1996-2000)

Nemzeti Kutatás-Fejlesztési Program 2. sz. programtanács (Informatika): tag (2000-2003),

társelnök (2003-2004)

Magyar Innovációs Szövetség: elnökségi tag (1998-2003)

PC WORLD Szerkesztőbizottság tagja (1996-2002)

Kossuth- és Széchenyi-díj Bizottság Elektronikai és Informatikai Albizottság: tag (1997-99)

Magyar Nyelvstratégiai Intézet: tudományos tanácsadó (2015-)

Több társadalmi díjat és kitüntetést odaítélő bizottság tagja

(Pl.: Neumann Társaság, Vállalkozó Informatikusok Szövetsége, Magyar Innovációs Szövetség, NOVOFER)

Több felsőoktatási intézmény társadalmi szenátusának tagja

(Pl.: Kandó Kálmán Főiskola, Gábor Dénes Főiskola, Open Business School stb.)

Nemzetközi Szervezetek:

Stability Pact eSEE magyar tagja (2001- 2004)

International Federation for Information Processing (IFIP)

Tanácsadó Bizottsági tag az 1998. évi Világkongresszus előkészítésében (Bécs-Budapest)

A SZAT APCS-IMCS magyar tagja (1976-80)

A SZAT STT -IMCS magyar tagja (1980-86)

Ösztöndíjasként két hónapot töltött Angliában, adatbázisok témájában (1975)

- London School of Economics
- University of Manchester

Magyar Tudóstalálkozó

- IV. Magyar Tudóstalálkozó (1996) fővédnöke, társelnöke
- Az V. Magyar Tudóstalálkozó (2000) Szervező Bizottságának elnöke
- A VI. Magyar Tudóstalálkozó (2004) Szervező Bizottságának elnöke

Társadalmi Tevékenység:

Alapítványok kuratóriumi tagsága:

- Bolyai Műhely Alapítvány (kuratóriumi tag, társelnök: 2005-)
- Nemzeti Tehetségsegítő Tanács (tag: 2006-; elnökh: 2009-2014)
- Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége (Fb. tag: 2006-; elnökh: 2009-2014)

- Infonia - Információs társadalomért, Információs kultúráért Alapítvány (elnök: 2001-2008)
- Bay Zoltán Tehetséggondozó Alapítvány (tag: 1993-1999; 2005-2012; elnök: 2000-2005)
- Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskola Távoktatási Alapítvány (tag: 1992-2005, 2007-; elnök: 2005-2007)
- Szellemi Erőforrások Fejlesztéséért és Hasznosításáért Alapítvány (elnökségi tag: 1997-2000)
- Informatika a Környezetvédelemért és Esélyegyenlőségért Alapítvány (elnök: 2001-2007)
- Magyar Felsőoktatás Barátai Alapítvány (Felügyelő Bizottsági tag: 2000-?)
- Budapesti Fesztiválzenekar Alapítvány (kuratóriumi tag: 2000-2012; pénzügyi bizottsági elnök: 2010-2012)
- HUNGIS a Magyarországi Térinformatikáért Alapítvány (tag: 1995-2005, elnök: 2005-2009)
- Soros Alapítvány Oktatási Albizottság (1998-1999)
- Mérnökök a Békéért és az Egyetemes Kultúráért (1995-?)
- Tudományos Fejlődésünkért Alapítvány (elnök: 1990-1994)
- Információs Technológia Alapítvány (tag: 1990-1996, elnök 1996-2002)
- Magyar Innovációs Szövetség (elnökségi tag: 1999-2003)
- INNOSTART Nemzeti Üzleti és Innovációs Központ Alapítvány (Felügyelő Bizottsági tag: 1999-2012)
- Agrárinformatika c. folyóirat kuratórium (2010-2013)
- Magyar Rektori Konferencia, Tehetséggondozási Állandó Bizottság (2010-)
- NOVOFER Alapítvány (kuratóriumi tag: 2013-)

Társadalmi Egyesületek tagsága:

- Bolyai János Matematikai Társulat
- Neumann János Számítógép-tudományi Társaság
- Institute of Electrical and Electronics Engineers
- Nagycsaládosok Országos Egyesülete
- Európai Párbeszéd Egyesület (1997-2002)

Alapítvány alapítás

- Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány a cigányok elfogadásáért (2010)

Havass Miklós

Kitüntetései

HM Dicsérő Oklevél (1966)

Minisztertanács „Kiváló Munkáért” kitüntető jelvény (1978)

Neumann János Emlékérem (1978)

Honvédelmi érdemérem (1987)

Szocialista Kultúráért kitüntetés (1989)

Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Díszpolgársága. Oklevél. (1989)

Fényes Elek emlékérem (1990)

NJSZT emléklap (1993)

Magyar Mérnökakadémia tagság (1994)

MTESZ Díj (1994)

A legjobb előadó díja (VI. Országos Neumann Kongresszus. 1995)

Aschner Lipót-díj (1997), az év menedzsere

Gábor Dénes-díj (1998)

Osztrovski Nagydíj (1999)

Pro Scientia Transsylvanica (2000)

A 10 éves Gábor Dénes Főiskola Jubileumi Emlékplakett (2002)

A legjobb előadó díja (XIV. Országos Térinformatikai Konferencia. 2004)

Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (2005)

Bay Zoltán-emlékérem (2005)

MTESZ Jubileumi Emlékérem (2008)

Kármán Tódor-díj (Zárda Sárával megosztva) (2010)

OTDT Arany Kitűző (2011)

SZTE TTIK Jubileumi Díszdiploma (2013)

Tehetségek Szolgálatáért életműdíj (2014)

Havass Miklós

Családfájának kivonata

Dédszülők: Havass Sándor és Leidenberger Ágnes
Markó Gyula és Pocsatkó Ilona
Polner Lajos és Bókay (Bock) Zsuzsanna
Stojanovits Gyula és Terényi (Stummer) Berta

Nagyszülők: Havass Géza és Markó Margit
Polner Ödön és Stojanovits Erzsébet

Szülők: id. Havass Zoltán és Polner Judit

Testvérek: Havass Éva Máray Ferencné,
Havass Miklós, felesége Tóth Mária
ifj. Havass Zoltán, felesége Tekulits Györgyi

Gyerekek: Havass Norbert, felesége Takács Andrea
Havass Nikolett, férje Magyar Attila
Havass Zsombor, felesége Károly Viktória

Unokák: Havass Benedek (Benyus)
Havass Borbála (Bori)
Havass Balázs (Balu, Bazsi)
Havass Boldizsár (Boldi)
Havass Blanka (Blanki)
Havass Barnabás (Barni)
Magyar Henrik
Havass Norka

Havass Miklós

Írásainak válogatott jegyzéke

1. Havass M.: Zeneszerzés Számítógéppel (Diplomamunka, 1963.)
2. Máray F. – Havass M.: Hálózati alaptérkép (Netzkarte) adatainak meghatározása gépi úton. (Kézirat. Újítás, 1963.)
3. M. Havass: Simulation of Musical Composition (Comp. Linguistics III., 1964.)
4. E.N. Ferentzy – M. Havass: Human Movement Analysis by Computer (Comp. Linguistics III., 1964.)
5. M. Havass: Remarks on the Usage of Computers in Music Theory (Internationl Folk Music Council. XVII. Annual Conference, 1964.)
6. Ferenczi E. – Havass M. – és mások: Lyukszalag technika az elektronikus adatfeldolgozásban (PM jegyzet, 1964)
7. K. Csébfalvi – M. Havass: Systematization of Tunes by Computers (St. Musicologica, 1965/1-4)
8. Somló T. – Havass M.: Zene és Számítógép (MAFILM. Foratókönyv, 1965.)
9. Popper Gy._ – Havas M. – Rinágel J.: Magasabb fokú algebrai egyenletek egy numerikus megoldásáról. (Számítástechnikai Közlemények, 1965/3)
10. Havass M. – Várkonyi Zs.: MÁV kilométerező program (In: NIM Számítástechnikai Közlemények, 1965/2)
11. Havass M.: Gyógyszernevek generálása elektronikus számítógépen (In: NIM Számítástechnikai Közlemények, 1965/6)
12. Havass M.: Számítógépek és az operációkutatás alkalmazása a szervezésben (In: NIM Szervezési Tájékoztató, 1967. február)
13. Havass M. – Krepuska J.: Elektronikus számítógépek és vegyészeti alkalmazásuk (NIM Jegyzet, 1967)
14. Havass M.: Megjegyzések az elektronikus számológépek összehasonlításáról (In: Számvitel és Ügyvitel Technika, 1968/8)
15. Bíró A. – Havass M.: Országos gázvezeték-hálózat keresztmetszetrendszerének tervezése (NIMIGÜSZI, 1968.)
16. Havass M. – és mások: A Számítástechnikai Program software-fejlesztési feladatai (OMFB Tanulmány, 1968.)
17. Havass M.: Gázvezeték-Hálózat optimális fejlesztési variánsainak meghatározása. I. Rész (NIMIGÜSZI, 1969)
18. Harsányi I. ... Havass M. ... :Vezetési-szervezési fogalmak, meghatározások, kategóriák. (BME Kézirat, Bp., 1970.)
19. Garai T. – Havass M.: Országos gázvezeték-hálózat fejlesztésének optimalizálása. (In: Bányászati és Kohászati Lapok, 1970/8.)
20. T. Garai – M. Havass: Design of Complex Gas Pipeline Systems by Optimizing the Investment and Operating Costs (11-th. Internat Gas Congress, Moskwa, 1970.)
21. Bogdánffy G. – Havass M.: Digitális Szimuláció (SZÁMOK Jegyzet, 1972.)
22. Havass M.: A Programozási Rendszerek Főosztálya 1973. évi eredményeiről. (Infelór Híradó, 1974.)
23. Baráth Cs. – Havass M.: Az R-10 számítógép szoftver rendszere (In: Információ Elektronika, 1973/3.)
24. Havass M. – és mások: A nagyüzemi software-gyártás kifejlődésének hatása a számítástechnikára (OMFB Tanulmány, 1974.)
25. Havass M.: Áttekintés a software fejlesztés egyes tendenciáiról. (Infelór Kézirat, 1974. október)
26. Havass M.: Software fejlesztési munkák vezetése. (Infelór 1219/1974.)
27. Havass M. – és mások: Rendszer-, és felhasználói programok létrehozásának automatizálása (MTA Tanulmány, 1974.)
28. Havass M. – és mások: Softwarek gazdasági értékelése (OMFB Tanulmány, 1977.)
29. Havass M.: Vélemény a SZÁMOK által kifejlesztett Remote-Text Editorról. (Kézirat, 1977. szeptember.)
30. Havass M.: A nagyüzemi szoftvergyártás és az automatizált rendszertervezés és szervezés módszereinek és eszközeinek kutatás-fejlesztése és létrehozása. (SOFTTECH D1, 1977.)
31. Halmos – M. Havass – Gy. Kőszegi: Recherches en Automatisation d'Analyses, de Systematisation et de Listing de Melodies Populaires Monodiques. (Artinfo Musinfo. Juin 1977. pp. 22-50. www.artinfo-musinfo.org/scans/aimi/aimi27p3.pdf)
32. Havass M.: Programok strukturált programokra történő visszavezetése. (In: Információ Elektronika, 1977. augusztus.)
33. Havass M.: Programozás-módszertani vizsgálatok a SZÁMKI-ban. (In: Információ Elektronika, 1978/2)
34. Havass M.: Néhány gondolat a nagyüzemi szoftvergyártásról (In: Információ Elektronika. 1978/5.)
35. Havass M.: A strukturált programozásról (In: Információ Elektronika, 1979/2.)
36. Havass M. – Kertész Á.: Számítógépek rendszertechnikája és programozása III. (Tankönyvkiadó, 1979.)
37. Havass M. – és mások: Vasútüzem automatizálása és számítástechnikai feltételei (OMFB Tanulmány, 1980)
38. Havass M. – és mások: Számítógéphálózatok műszaki kialakításának K+F feladatai (OMFB Tanulmány, 1981.)

39. Havass M.: Vélemény a „Számítástechnika” 1981. szeptember havi számáról. (Kézirat, 1981.)
40. Havass M.: Megjegyzések „A termelékenység problémája az amerikai szoftveriparban” c. összeállításhoz. (Kézirat, 1981.)
41. Havass M. – és mások: Az MSzR számítógépek hazai elterjedésének feladatai (OMFB Tanulmány, 1982)
42. Havass M. – és mások: Automatizálási és Információfeldolgozási Rendszerek (OMFB Tanulmány, 1983.)
43. Havass M. – és mások: A hazai szoftver technológiai fejlesztések megalapozása (OMFB Tanulmány, 1984.)
44. Havass M. – és mások: Számítástechnikai termékösszetétel korszerűsítése az 1980-as évtizedben (OMFB Tanulmány, 1984.)
45. M. Havass.: The Hungarian IT. (Hungarian – US Economic Council. Minneapolis, 1984.)
46. Havass M.: Hozzászólás a műszaki fejlődés és tömegtájékoztatás kérdéséhez. (MTESZ-MUOSZ Tanácskozás, 1986.)
47. Havass M.: Minőség – a jövőnk (In: Minőség és Megbízhatóság 1990/2. 3.o.)
48. Havass M.: Újságírás és etika (MTESZ II. Újságíró Konferencia. 1992.)
49. Havass M.: Az informatika új lehetőségei (V. Országos Neumann Kongresszus. 1992.)
50. Baráth J. – Havass M. – Heppes A. – Holyinka P. – Pákozdi I.: Szakértői vélemény az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság számára az EDS Ltd. által kidolgozott megvalósíthatósági tanulmányról. (NJSZT Kézirat, 1992. december)
51. Havass M.: A szoftver vizsgálat múltja és jövője (II. Minőségi Hét Konferencia. 1993.)
52. Havass M.: A gazdaság – állandó tanulás. (Műszaki Magazin, 1993. szeptember. 4. o.)
53. Havass M.: A jubiláló Neumann Társaság. (NJSZT Tájékoztató, 1994. január.)
54. Havass M.: Hibák a stratégiában (In: Népszabadság, 1994. március.)
55. Havass M.: Gondolatok a MTESZ jelenlegi helyzetéről, gondjairól, teendőiről. (MTESZ Hírlevél, 1994.)
56. Havass M.: Hibák a stratégiában, mégis bővül a vállalkozók piaca. (In: Népszabadság, 1994.)
57. Havass M.: Paradigmaváltások (In: Magyar Tudomány. 1995/6). Ismételt megjelenés: In: Az információs társadalom korai magyar irodalma. (Szerk: Juhász L. – Bodansky Gy.) Gondolat-Infonia. 2007. 534-562 old.
58. Havass M.: Az információs társadalom hajnalán (In: Fizikai Szemle, 1995/11.)
59. Havass M.: Magyarország és az Információs Társadalom (In: Magyar Távközlés, 1995/11.)
60. Szlankó J. – Havass M. – és mások: Nemzeti Informatikai Stratégia. MTESZ, 1995. (Megtalálható: Mi a jövő? OMFB-ORTT-HÉA, 1998.)
61. Havass M.: Detrekői Á.-Szabó Gy.: Bevezetés a térinformatikába - recenzió. (In: Térinformatika, 1995/5.)
62. Havass M.: Az OMBKE 83. Küldöttközgyűlésének köszöntése. (In: Kohászat, 1995/128. 476 o.)
63. M. Havass: National Overview (Hungary). (Engineering Yearbook, FEANI, 1996.)
64. Havass M. és társai: Nemzeti Informatikai Stratégia (In: Jel-Kép, 1996/3. 5-80 o.)
65. Havass M.: Az MTESZ felhívásáról. (Energiatakarékossági Revü, 1996. szeptember. 25-27. 10. old.)
66. Havass M.: A visegrádi találkozó és a műszaki kultúra. (A visegrádi királytalálkozó 660. évfordulójára, 1996.)
67. Havass M. – Csoóri S.: Előszó, Magyar Krónika. (Millecentenárius, 1996.)
68. Havass M.: Magyarország és az Információs Társadalom. (Autonómia, 1996. május. 17 o.)
69. Havass M.: Magyar paradigmák (Magyar Jövőkép, Székesfehérvár, 1996.)
70. M. Havass: Information Strategy in Hungary (Intl. Conf. on Inform. Infrastr. ICII196. Bejing 1996.)
71. Havass M.: Tűnődések lehetőségeinkről (avagy Trabanttal szupersztrádán?) (In: Info-Társadalomtudomány, 1996/38.)
72. Havass M.: Oroszlánbőr és Bunkó (In: Élet és Irodalom. 1996/XL/44.) (megjelent a K+F - Gondolatok a kutatásról, fejlesztésről, innovációról. Irodalom KFT. Budapest. 1997-ben is)
73. M. Havass: The Hungarian Informatics Strategy (Electronic Government in the Information Society, 30-th ICA Conference, 1996.)
74. Havass M. – Remetey-Fülöpp G.: A Magyar Térinformatikai Társaság célja és tevékenysége. (In: Geodézia és Kartográfia, 1996/12. 9-15o.)
75. Havass M.: A MISZ közgyűlésen. (1997. április. 71. old.)
76. Havass M.: A Világhálózat és a személy (In: Élet és Irodalom, 1997. május)
77. Havass M.: Jövőnk a tudás. (In: Világlap, 1996. július. 44-45. o.)
78. Havass M.: A MTESZ az energia-végfelhasználók informálásáért (Energiatakarékossági Revü, MTESZ-IKM-MEH, 1997.)
79. Marx Gy. – Havass M.: Modernizációs Charta'97.
80. Havass M.: Barangolás az informatika és az etika határán (In: Távlatok. 1997/3-4.)
81. Havass M.: Barangolás az informatika és az etika határán (Quo Vadis Domine, Pannonhalma, 1997)
82. Havass M.: Meteorológia, informatika, globalizáció (In: Léggör, 1997/4)
83. Havass M.: A szeretet deficit felszámolásának esélye (Hivatás és Hitvallás, Mundus Kiadó, 1998.)

84. Havass M.: Civil kezdeményezés a jobb energia hatékonyságért (Energiatakarékossági Revü, GM-MTESZ-MEH, 1998. 10. o.)
85. Havass M.: Informatikai trendek és kilátások. (In: Magyar Tudomány, 1998/2. 155-167. o.)
86. M. Havass: Effects of Geographical Information Systems on Societies. (3-rd GIS WORKSHOP, Cluj, 1998. Oct. 8-9)
87. Havass M.: Köszönet helyett. (In: Centenárium Emlékkönyv II. Klauzál-Radnóti Gimnázium. 1998. 67-69. o.)
88. Havass M.: Jövönk az információs társadalom (COMPEXPO Hírlevél, 1998/V/11.)
89. Havass M.: Zen-e a zene? (avagy harmincöt év múlva) (Kenyér és Kovász, Corvinus Kiadó, 1998.)
90. Havass M.: Az információrobbanás és Magyarország, Magyarország – hogyan tovább. (GTT, 1998.)
91. Havass M.: A virtuális valóság mítosza (In: Magyar Napló, 1998/X.)
92. Havass M.: Feladatunk a 21. század (In: Fizikai Szemle, 1998/11.)
93. M. Havass: The Knowledge Engineer, The Impact of Globalization on Engineering Education and Practice. (WFEO, 1999.)
94. Havass M.: A Tudásmérnök (In: INCO I/1, 1999.)
95. Havass M.: Magyar Válasz az Információs Társadalom kihívásaira. (Networkshop '99.)
96. Havass M. – és mások: Magyar Válasz az Információs Társadalom kihívásaira. Vitaanyag. (MeH, 1999)
97. Havass M.: Paradigmaváltás a felsőoktatásban (Informatika a Felsőoktatásban '99, Debrecen, 1999.)
98. Havass M.: A nemzeti információs stratégia és az elektronikus kereskedelem. (1999.)
99. Havass M.: Találjuk fel a jövőt! (In: Fizikai Szemle, 1996/6.)
100. Havass M.: Találjuk fel a jövőt! (In: Informatika, 1999/2)
101. Havass M.: A nagy pillanat (avagy: Széljegyzetek a Nemzeti Informatikai Stratégia Margójára) (Médiakönyv, 1999.)
102. Havass M.: Magyar Válasz az Információs Társadalom kihívásaira. (ICOMNET'99. 5-7 o.)
103. Havass M.: Lehetőségeink az információ társadalomban (Az információs társadalom — Stratégiai Kutatások az MTA-n, 2000.)
104. Havass M.: A digitális világ és az értékek (Magyarország-2000. IV. Tanácskozás, Budapest, 2000. május.)
105. Havass M.: A mérnöketikáról (Kézirat, 2000.)
106. Havass M.: Információ és Társadalom (Az 1997. évi Tanuló Társadalom Konferencia Naplója. Pécs, 2000.)
107. Havass M.: Előszó, A XXI. század sikeres Magyarországaért. (Tudóstalálkozó, 2000.)
108. Havass M.: Az információs társadalom: esélyek és kihívások Magyarország számára, A XXI. század sikeres Magyarországaért. (Tudóstalálkozó, 2000.)
109. Havass M.: Miért van a MTESZ? (In: Gépipar, 2001/11)
110. Havass M. (szerk.): A 6. (Alkalmazás) Fejezet, In: Lajtha Gy. (főszerk.): Távközlő hálózatok és informatikai szolgáltatások, on-line könyv. Kiadta HTE, www.hte.hu
111. Havass M.: Köszöntő, GDF Erdélyi Konzultációs Központ tíz éve. (Kolozsvár, 2003.)
112. Havass M.: Ajánlás., In: Lukács J.: TPA történet. A lyukszalagtól az informatikáig. (KFKI, 2003.)
113. Havass M.: Tájékoztató Neumann után 50 évvel. (MTESZ Heves megyei Szervezet. Tudományos Közlemények 6., Eger, 2004. 15-18 o.)
114. Mire cseréljük magunkat? Hovanyecz László riportja Havass Miklóssal, In: E-világi beszélgetések.hu. (Pesztó Kiadó, 2003.)
115. Havass M.: A számítógéptől az információs társadalomig (Multimédiás előadás a Mindentudás Egyetemén. Elhangzott: 2003. november 25. www.mindentudas.hu)
116. Megjelent könyvformában is. Mindentudás Egyeteme. III. kötet. Kossuth kiadó. Budapest. 2004.
117. Havass M.: Újévi Köszöntő. (In: Számítástechnika, 2004.)
118. Havass M.: Bízunk magunkban! (In: Számítástechnika, 2004. május. 9. o.)
119. M. Havass: Hi, Mr. Havass. What the Hell are You Doing? (IEEE ICETA, Kassa, 2004.)
120. Havass M.: A magyar társadalom versenyképessége. (In: Élet és Irodalom, 2005. január 20. 3-4. old.)
121. Havass M.: Az információs társadalom kihívásai. 2005. (Bácztopolya)
122. Havass M.: Magyarország jövőképe. Eszmecsere az innovációról. (In: Élet és Irodalom, 2005. február 25. I. old.)
123. Havass M.: Tizenöt év múltán. (In: Távlatok, 2005/2. 186-191.)
124. Havass M.: A magyar szoftveripar kialakulása (avagy 50 év Dömölki Bálinttal). (Budapest, MIL-ORG Kft, 2005. 35-41. o.)
125. Havass M.: Tell Vilmos esete az almával. Milyen lesz viszonyunk 2010-ben az informatikával? (In: eVilág, IV/8. 2005. 6-12o.)
126. Havass M.: Jövönk a tudás - de melyik? (In: Magyar Gazdaság Fenntartható Növekedése. 43. Közgazdász Vándorgyűlés, Miskolc, 2005. július 3-5. 101-109.)

- 127.Havass M.: Isten Veled, Károly bácsi! (NJSZT Mi Újság, 2005. november)
- 128.Havass M.: Vázlat az informatika kultúrtörténetéhez. (In: ARCHITEKT-TÚRA, BMF, 2006. 5. old.)
- 129.Mata János: Művészek és Műszakiak. Ismeretterjesztő film. FOK Kht. 2006. (A film egyik szerzőjeként és szereplőjeként.)
- 130.Havass M.: Az informatika kultúrtörténete. In: Buzás O. (szerk.): Az e-kommunikáció kultúrája. (NestPress, Budapest, 2006. 159-262. old.)
- 131.Havass M.: A dallam matematikája. (In: Parlando, 2007. XLIX/2. 49-52.)
- 132.Havass M.: Az Internet, ami lelapította a Földet (In: Mérnök Újság, 2007. XIV/5. 40-42. – XIV/6. 40-43.)
- 133.Havass M.: **ηηηηηηηη** (A duduk) In: Talyigás Judit.(szerk.): Mozaikok a hazai telematika eredményeiből. (HTE, 2007, 115-120. old.)
- 134.Havass M.: Az idő sodrában. (In: Térinformatika, 2007/8. 4-5 old.)
- 135.Havass M.: Köszöntő. In.: Kiss G. – Csermely P.(szerk.): A magyar társadalom a tehetség szolgálatában. A Magyar Tehetséggondozás I. Országos Konferenciája. (Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2008. 10-11 old.)
- 136.Havass M.: Polner Ödön – a nagyapa. In.: Kiss Barnabás (szerk.): Tudományos előadókülés Polner Ödön egyetemi tanárrá történt kinevezésének 85. évfordulóján. (Szegedi Tudományegyetem, 2008. 29-40 old.)
- 137.Havass M.: A korai magyar számítástechnika előfutára. In: Erdősi Gy.-Kádár K (szerk.): Az iskolateremtő Ladó László professzor.. (Pontus Kft, Budapest, 2008. 31-33 old.)
- 138.Havass M.: A nők és a kör négyesítője. (Kézirat, 2008. december)
- 139.Havass M.: A muzsikáló számítógép (In: Computerworld, 2009. II. 17. 8. old.)
- 140.Havass M.: Miért? Három rövid parabola, Tisztelgés a száz esztendő Szörényi tanár úr előtt. (Kézirat, 2009.)
- 141.Havass M.: „... mint a ligeti jázminbokr”, A száz éves Szörényi József köszöntése. (Szeged, 2009. június. 25-29 old.)
- 142.Gergely Cs. – Havass M. – Kovács Gy.: Szentiványi Tibor halálára. (In: Mi Újság, 2009. június. 11. old.)
- 143.Havass Miklós: Ahogyan én látom. (Kézirat, Szeged. 2009. július 12.)
- 144.Havass Miklós: Egy évfordulóra. In: NOVOFER Alapítvány a műszaki szellemi alkotásokért. 1989-2009. (NOVOFER Alapítvány, Budapest, 2009. 12-13. old.)
- 145.Darvas F. – Dömölki B. – Havass M.: Szerkesztői előszó. In: Kosztolányi Tamás (szerk.): Gábor Dénes-díjasok az innováció élvonalában. II. (NOVOFER Alapítvány, Budapest, 2009. 8-9 old.)
- 146.Balogh L. – Havass M. – Pakucs J. – Szendrő P. – Bajor P.: A Nemzeti Tehetségsegítő Tanács a tehetségtutatópótlás szolgálatában. (In: Magyar Tudomány, 2009/12. 1538-1542 old.)
- 147.Havass M.: Metafora és tudomány. In: Béres Tamás (szerk.): Történet – Metafora – Párbeszéd. (Kálvin János Kiadó, 2009. 115-140. old.)
- 148.Havass M.: Az ipolyi-, és terényi Stummer család 300 éve Magyarországon. (Kézirat)
- 149.Havass M. – Zárda Sarolta: Gábor Dénes születésének százötödik évfordulójára. (NOVOFER Alapítvány a műszaki szellemi alkotásokért. 1989-2010. NOVOFER Alapítvány, Budapest, 2010. 6-8 old.)
- 150.Havass M. – Zárda Sarolta: Két díj, üzenettel. (In: Természet Világa, 2011. július. 322. old.)
- 151.Havass M. (szerk.): A Számalk és elődei. (Számalk, Budapest, 2011.)
- 152.Havass M.: A SZÁMALK rövid története. In: Havass M. (szerk.): A Számalk és elődei. (2011. 9-68. old.)
- 153.Havass M.: Sugallat (Az 50 éves Kisléghi Nagy Ádám köszöntése, felesége, Márta asszony által szerkesztett képes-füzetben. 2011. augusztus)
- 154.Havass M.: Interjú előkészítő anyag Szakszon Rékával. (Kézirat, 2011.)
- 155.Kovács Béla – Ordódy Judit: EXCELSIOR - mindig magasabbra. (Film.. Riportalany. 2011)
- 156.Havass M.: A KŐ, (Kőhalmi Ferenc 70. születésnapjára készült fényképes köszöntő kiadvány. Budapest 2011. december 9.)
- 157.Havass M.: Ifjúkori emlékszilánkok. (dr. Csernay László 75. születésnapjára készült köszöntő kiadvány. Szeged, 2011. december 9.)
- 158.Havass M.: Az EMG gépcsalád szoftvereiről. (2012. április 24.)
- 159.Sántáné-Tóth Edit (szerző és összeállító) – Havass M. (társszerkesztő): A Számítástechnika Felsőfokú Oktatásának kezdetei Magyarországon. (Typotex, Budapest, 2012.)
- 160.Havass M.: A jövőnkön tünődve. In: Havass M. – Hesz A. – Kosztolányi T. (szerk.): Feltaláljuk a jövőt! (NOVOFER, 2012. december. 21-26. old)
- 161.Havass M.: Búcsú Kovács Győzőtől. (Mi Újság, 2013. február)
- 162.Havass M.: Elhunyt Dr. Detrekői Ákos. (Mi Újság, 2013. február)
- 163.Havass M.: Hullámlövágás. In: Kornai András (szerk.): A Számítógép-tudományról egyes szám első személyben. (Typotex, 2013. 137-182 old.).
- 164.Szabó Péter Gábor (szerk.): Szent-Györgyi lovon? Szegedi Egyetemi Anekdóták. (SZTE TTIK.)

- 165.Havass M.: is! (2014. április 8.)
- 166.Havass M.: Aranydiploma köszöntő. (2014. SZTE.)
- 167.Csonka Zs. - Havass M.: A pénz nem önérték, hanem eszköz egy morális alapú, méltányos, ökoszociális élet megteremtéséhez. In: Soós Eszter Petronella-Vargha Márk: Monetársak. (2014. 67-71. old)
- 168.Havass M.: Történelmi lecke fiúknak. In: Miklós Ágnes – Mucsi Sándor (szerk.): Így terjed a jó. Esszencia kötetek IX. (Bolyai Műhely Alapítvány, Budapest, 2014. 194-211 old.)
- 169.Havass M.: Tehetség és szeretet. In: „általa híres e föld.” Géniuszkönyvek 39. (MATEHETSZ, Budapest, 2014. 38-40 old.)
- 170.Havass M.: Egy új pedagógia felé. In: Bencze Lóránt: Polgári nevelés – digitális oktatás. (Magyar Nyelvstratégiai Intézet, 2014. 12-20. old.)
- 171.Havass M. – Tóth L. Ifjan – Éretten – Öregen. (2015)

:

Havass Miklós

Válogatott társadalometikai írásai

5.1 Köszöntő⁵⁵

Tisztelt Kongresszus! Hölgyeim, Uraim!

A Kongresszushoz csatlakozó Tudóstalálkozó követeként engedjék meg, hogy köszöntés helyett egy ténymegállapítással kezdjem:

*„Annyi balszerencse közt,
Oly sok vizsály után
Mégfogyva bár, de törve nem
[- 1100 éve -]
Él nemzet e hazán!”*

Ez az egyszerű tény, a túlélés képességének diadalát hirdeti! Ez – kétségtelenül - siker! Mi vagy ki adja e túlélés titkát?

Az egyszerű kétkezi iparos, a földjét művelő paraszt, a gyermekét nevelő édesanya, akik napról napra tették, amit tudtak, amit éppen lehetett.

Az a néhány bölcs fejedelem, akik nem hatalmi eszközként tekintettek az országra, de akik szolgálták azt, iskolát építettek és templomot.

Az az értelmiség – pap, tanító, tudós, mérnök –, aki volt, hogy mártírként életét áldozta, de aki mindig hitelesen mutatta a jövőt. Mutatta, hisz ez volt a dolga, kötelessége.

Mint a magyar értelmiség képviselője én erről a jövőről hozok néhány üzenetet!

1. Íme, az *első üzenetem*! Anyáinkért, őseinkért ismernünk és tisztelnünk kell a múltat. Merítsünk belőle tapasztalatot és erőt!

De – gyermekeinkért – fő erőnkkel alkossuk, s tettel tegyük a jövőt! Hasonlóan Saint-Exupéry kertészéhez, aki amikor hajnalban végigjárta földjét, ha kőre bukkant, felemelte azt, ha tövisre, kitepte azt. Nem bosszankodott sem a tövis, sem a kő miatt. Szépítette földjét, és nem érzett mást, csak szeretetet. Tette munkáját, szótlanul, napról napra, mert tudta, hogy a kertjét – jöjjön bár jég, aszály vagy zivatar – ő teremti maga, s kertjével együtt formálódik a lelke, teremt családot, barátot, közösséget, nemzetet. Tegyük hát a dolgunkat!

2. S hogy mi a dolgunk, erről szól a *második üzenetem*. Önöknek, nekem, nekünk nem több a dolgunk, mint hogy beleoltsuk nemzetünkbe a *siker* titkát, s a siker alkotásának örömét. Mert a siker nem magától jön, azt teremteni kell! Mikor sikeres egy nemzet? Ha tagjai

szelleme ép, magabiztos,
teste egészséges,
ha elfogadható gazdagságban élnek, vagyis
ha tetteikben – mert nem béklyózza semmi -
szabadok.

Dolgunk tehát, mint a jó gazdának, egyszerűen számba venni, hogy mink van. Hol állunk? Mit tehetünk? Mit kell tennünk? E kérdésekre kell válaszolnunk nekünk, neked. Nekem, nekünk Közösén, hogy mindannyiunknak elfogadható legyen.

S ahány közösség – épüljön annyi műhely! S e műhelyekben készüljenek jövőnk építőkövei. S azután, mert a kő önmagában csak pusztá kő, közös izzadsággal napról napra szorgosan rakjuk össze köveinket, emeljük katedrálissá, magasztosítsuk az ország katedrálisává azokat!

3. S mi a *harmadik üzenet*? A világ drámai változás előtt áll. A formálódó új társadalom neve: információs társadalom. Ahogyan ma a TV-k hálózák be a városokat, falvakat, úgy érik el az évezred fordulóján az információs számítógép-hálózatok az iskolákat, intézményeket, sőt, a lakásokat, egyéneket. E hálózatokon keresztül nemcsak híreket kaphatunk, de híreket adhatunk mi is, távolból kapcsolatba léphetünk, sőt,

⁵⁵ Köszöntő, amely elhangzott a Magyarok IV. Világkongresszusán, 1996. június 17-én

távolból be is avatkozhatunk. E társadalom most van kibontakozóban. Számos lehetőséget, előnyt kínál, és számos kihívást, nehézséget emel. De aki tudja, aki tapintja, hogy e világ merre halad, az elsőként szakajthat gyümölcseiből, s enyhítheti a buktatókat.

Magyar! Ha a jövődre gondolsz, véd az eszedbe, hogy először adatott meg számodra az a történelmi pillanat és felelősség, hogy másokkal együtt az elsők között lépj be egy új társadalomba, nem elkésve. Merj vállalkozni! Bátran – a siker reménye kecsegtet!

S hogy mi kell ehhez? Tudd! Eme új társadalom alapvető erőforrása a szellem és a tudás.

A tudás lesz az, ami megszabja az egyes nemzetek sorrendjét, erőviszonyait. A tudás lesz az, ami meghatározza a nemzetek versenyképességét, lehetőségeit. A versenyképességet, ami meghatározza azt, hogy mit költhetünk egészségünkre, környezetünkre, művészetünkre.

4. Így szól tehát a *negyedik üzenetem*. Ha beruházunk valamibe, a tudásba ruházzunk be! Itt a legbiztosabb, legmagasabb – legidőállóbb a megtérülés.

Ide ruházz be, te, apa és anya, akár mai lemondásod árán is, amikor a gyermeked neveled. Legyen belőle tanító, földmunkás, élj bár határon túl kisebbségi létben. Ha gyereked tud, világértéke lesz! Ha nem tud, menthetetlenül lemarad! Bolyai János, Bay Zoltán, Neumann János, és Bartók Béla emlékeztessenek arra, hogy e talajból fakadt gyermeked, tehát még *minden* lehet!

S te, állam, építs iskolát, állítsd bátran tevékenységed *középpontjába* a tudást, műveltséget, szakértelmet. Legyenek olyan iskoláid, amelyek számítógépei felszínre hozzák gyermekeid kreativitását, megtanítanak a közös munka örömére, a párbeszéd képességére, a megegyezések kimunkálására. Ha ezt teszed, olyan polgáraid lesznek, akikben megvan az a képesség, hogy e nagyon gyorsan változó világhoz alkalmazkodni tudjanak, legyen munkájuk, eredményeik, sikereik.

Ez a kor új értelmet ad magyar nyelvű közösségünknek is, amelyet összeköt a nyelven alapuló közös gondolkodási képességünk. Hisz nem választ el bennünket többé távolság, határ. Közös nyelvünk e hálózaton keresztül valóban kommunikáló, valódi közös-séggé formálhat bennünket. Amit Argentínában tudsz, cseréld ki azzal, ami nekünk van. S ami Erdélyben van, váltsd át azzá, ami Ausztráliában elérhető. Cserénk egyenértékese a nyelv. S a közös haszon a nemzeté.

5. S ha mindezt megtetted vagy kész vagy megtenni, akkorra szól *utolsó üzenetem*. Akkor már nincs más dolgod, mint

„*Légy hű, s bízzál jövődben, nemzetem!*”

5.2 A kötél táncos magányossága.

(Rabár Ferenc azonos című könyvének bemutatása a 2002. évi könyvhéten.)

1972-ben történt, Sziénában. A fülledt nyári estén a lenyugvó nap még egyszer végigpásztázott a város szűk utcáskáin. A két ház között magasan fenn egy kötél feszült. A kötélen óvatosan ember lépkedett: Emilió, a kötél táncos. Kezébe hosszú bot. Alatta nem védte háló. Tátongett a mélység. Amikor elébb lendült, selyem-, vagy talán vászoncipőjét végigcsúsztatva a kötélen, s mielőtt áthelyezte volna rá testsúlyát, lepillantott. És akkor tekintetünk - akkor és ott legalábbis úgy éreztem - összekapcsolódott. Nézése megható, zavarba ejtő volt, már-már elviselhetetlen magányosságról árulkodott. Akkor és ott értettem meg, vagyis inkább *éltem át* először a kötél táncos magányosságát, amely egy furcsa, kétarcú jelenség.

A kötél táncos egyrészt a *közösség*, a polisz gyújtópontja. Amikor a mutatvány után a kocsmában a közönségével ünnepel, soha nem látott tájakról hoz hírt, mesél. Személye borzongató vágyaink beteljesülését hordozza. A megérintett elérhetetlent. Tette helyettünk provokálja a végzetet anélkül, hogy saját kockázatunkat vállalni kellene. Hozzáérni, vállalt megvergetni, netalán barátnak nevezni sokak által vágyott személyes öröm, kitüntetés.

És mégis, ott a kötélen ő a végtelen *magány*. Ő az, akivel senki nem vállal - mert senki nem vállalhat - közösséget, aki sorsát senkiével nem kapcsolhatja össze. Döntésében, mozgásában megoszthatatlanul *magára utalt*.

Ma, 2002-ben Budapesten a kezemben egy könyvet tartok. Címe: „A kötél táncos magányossága”. A kötet szerzője Rabár Ferenc, akinek publicisztikája, válogatott tanulmányai jelentek meg az idei könyvnapra e címen. Kötetének névadója egy, a kötetben is megtalálható tanulmánya, melyben a szerző a 90-es évek Magyarországnak szorító helyzetét vázolja, amely helyzetet a világ nemzetközössége ugyan érdeklődéssel szemlélte, amely helyzetben megtett sikeres lépéseket talán udvariasan megtapsolt, ám biztonsági hálót nem feszített alánk, „kötél táncunkban magányosak vagyunk” – írja a szerző.

E ragyogó, érzékletes kép pontosan jellemzi akkori (s minden bizonnyal mai) helyzetünket. Mégis, e találó szimbólum talán mélyebb rétegekből jött. Talán tudat alatt, de Feri, Rabár Ferenc saját, megélt léthelyzetéről árulkodik.

E léthelyzet két pilléren nyugodhatott.

Mindenekelőtt Rabár Ferenc nem absztrakt teoretikus volt. Élete, tevékenysége, személyisége mindig is gyújtópontja volt a közönségnek, amelyben munkálkodott. Vállalatának, nemzetközi kutatócsoportjának, miniszterként országának véleményformáló, irányt mutató, közösségszervező és -képző magja volt. Minden munkája, teljes tevékenysége, sőt, személyes élete is az emberekről, az emberekért szólt. Az Isten-saját-képmására-teremtett-ember *méltósága* volt az, ami foglalkoztatta, s az, hogy e méltóság miként közelíthető meg legjobban *véges feltételeink* között. Ez volt a lényege tevékenységének, ez a mondanivalója, kvintesszenciája a jelenleg közreadott kötetnek is. Hogyan lehet megtalálni e méltóságot a kifosztott környezetben, szegénységünkben, szociális egyenlőtlenségeinkben a globális kapitalista gazdaság merev korlátai között.

Az ember méltóságának felismerése nála egyben *hit* az ember *szabadságában* és az erre való *képességében* is. Emlékszem rá, mint munkatársa magam is heves ellenzői között voltam, amikor az 1970-es években, az akkori szocializmus blokkoló-órás bürokratizmusában munkatársai számára több hónapos nagyságrendű alkotói szabadságot kezdeményezett. „Értsétek meg! Ez nem egyszerűen jószág – érvelt. Meglátjátok, az első hetek lézengése után az értelmes ember nem lesz képes nyugodni. Alkotótevékenységet keres. S az új, szabad feltételek kitágítják invenciók tere lehetőségeit!”

És itt érintjük a kötél táncos léthelyzetének másik alkotóelemét. Rabár Ferenc ugyanis *független*, szuverén személyiség volt. Felette, kívül állt papírizú elméleteknek, politikai ideológiáknak, csoportoknak, populáris vélekedéseknek. Független volt mint menedzser, független mint közgazdász, független mint politikus. Csak lelkiismeretének tartozott felelősséggel. Mint független személyiségnek magának kellett meghoznia a döntéseit. Ebben nem segítette, mint oly sokunkat, a konvenciók biztonsági zsinórja. Így döntött szuverén módjára, felhatalmazás nélkül a taxis sztrájk idején, így döntött akkor, amikor személyes kutatói szabadsága érdekében lemondott igazgatói megbízásáról, s így döntött akkor, amikor elméleti közgazdászként a modellek hűvös racionalitásának ellenében az etikai humanizmus diktálta igazságot merete kimondani a meghatározó, hivatalos iskolák sokszor oly erőszakosan súlykolt elméleteivel szemben. Ahogyan egyik tanulmányában párhuzamot von Hayek és Soros György között, akik közül talán Hayek volt

logikailag következetesebb, ám – mint Rabár mondja – az adott kérdésben mégis Sorosnak volt igaza. Ezt a logikaitól oly sokszor különböző igazságot merte vállalni, kimondani, cselekedni ő is.

Merte vállalni az iskolákon kívül állók különvéleményét. Musil-lel együtt vallotta, ahogyan idézi is, hogy az élet nem egyszerűen az objektív igazságok halmaza. Mert „...ha szeretünk, szerelemmé válik minden, még ha önmagában fájdalom vagy ellenszenv is. A kis faág és a fakó ablaküveg az esti fényben mélyen a lényünkbe merül, szavakkal alig kifejezhető élménnyé válik. A dolgok mintha nem fából, kőből lennének, hanem grandiózus és végtelenül törekeny-finom immoralitásból, mely érintésünk pillanatában mély, morális megrázkódtatássá alakul át.” Ezt, a **morális megrázkódtatás pillanatát** próbálta tanulmányai nagy részében tetten érni.

A morális alapokon nyugvó függetlenség volt az, amelynek következtében szembe mert nézni korunk alapvető kérdéseivel, miközben nem kendőzte el azok nehézségeit, s megoldásul mindig a morálisan elfogadhatót javasolta, még ha nehéz is volt kimondani azt. Nemzet, globalizáció, szegénység, környezetszennyezés, politikai kultúra, s mindezek keresztezési pontján az ember. E kérdések tárgyalásához közgazdászként mert olyan fogalmakat használni, mint szolidaritás, szeretet, felelősség, másokkal való törődés.

Etikai megfontolásból emelt szót azért, hogy politikai csatározásaink, érveléseink ügyekről szóljanak, s ne szenvedélyesen személyekről. De ebben is kívülálló maradt! Ahogy kötélházként magányosan küzdött végig a taxis sztrájkot, amikor nem a presztízst, nem közgazdasági racionalitást, de az emberi méltóságot védte, amint azt a kötetben megjelent interjú is tanúsítja. Erről szólt miniszterségéről való elegáns lemondása, ahol megint csak nem emberi hiúság, nem az átlagos közgondolat, a hatalom megtartása, hanem egy magasabb etikai szempont vezérelte. S ebben a helyzetben nem a sértődöttség, de a közös ügy továbbvitelének gondolja hangzik ki – a könyvben is közölt – lemondó leveléből. Mert elegánsan tudott saját magán is **kívül** maradni! Pedig személyes élményeimből tudom, hogy belül neki is fájt!

Emberi méltóság és függetlenség. Ez volt az a két elv, amelyek megélt életté-váltása kötélházként, magányossá avatták akkor is, amikor munkatársai, barátai, hallgatói rajongva vették körül, szerették, idézték, emlegették.

Már pályája vége felé egy volt munkahelyi összefüggésen, az általa egykor vezetett Infelior munkatársainak találkozásánál fogalmazta meg oly szépen számunkra. „Tudjátok, sohasem azt éreztem, hogy igazgatótok vagyok. Inkább azt gondoltam, hogy Balu vagyok, a medve Kipling Dzsungel könyvéből, aki az **igazságra** tanítja, oktatja – olykor ha kell, megmancsolva – a kis ember-fiát, aki egykor hatalmasabb lesz nála. Íme - folytatta -, ez az idő bekövetkezett. S immár ma talán nem is Balu vagyok, a hajdan erős tanító, hanem inkább a kopott, szőrét vesztett játék: Micimackó, akit gazdája, Róbert Gida egyik lábánál fogva vonszol fel a lépcsőnkön, s miközben a mackó feje oda-odakoppan, a gazdája álmosan így biztatja, «No, gyere aludni kicsi, öreg medvémm»”.

De ma, ha együtt elolvassuk e könyvet, amelyet a kezemben tartok, csodálatos metamorfózisnak leszünk tanúi. Újra Balut hallhatjuk, az ember-vadon független, bölcs tanítóját, akinek nem rész igazságokra futotta csupán, aki mert nemcsak egyszerűen, logikailag következetes lenni, de merte élni, felmutatni az élet ama teljesebb igazát.

Kívánom e könyv minden olvasójának, hogy szívével, eszével fogja fel e magasabb rendű igazság szépségét, erejét. S ha ezt megértettük, együtt mondjuk: Köszönjük Balu, köszönjük Feri, a **reményt!**

Budapest, 2002. június 10.

5.3 Miért van a MTESZ?

„Ne azt kérdezd, mit tehet érted a haza,
hanem azt kérdezd, mit tehetsz te a hazádért?”
J.F. Kennedy

A Gépipar két ízben közölt a MTESZ-szel kapcsolatos nyílt levelet Matolcsy Mátyástól. („Nyílt levél Havass Miklóshoz, a MTESZ Alapszabály Bizottság elnökéhez.” Gépipar, 2000/12; „Most akkor újra kérdem: mégis kié az MTESZ?” Gépipar, 2001/9). Matolcsy mindkét levelét hozzám intézte. Az első levelet válasz nélkül hagytam, attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy az Alapszabály Bizottság elnökének semleges pozícióból kell segítenie a bizottság tagjainak különböző érdekű és nézetű álláspontjainak konvergenciáját, s nem szabad az elnöki posztból adódó befolyásolási lehetőségeket felhasználva a szimmetrikus érvelési teret megsértenie.

Sajnos a második levél is úgy ért, mint az utóbbi időkben létrehozott Vagyon Bizottság elnökét, amely bizottság feladata a Szövetség egyik legkényesebb kérdésének megoldása. Miután azonban kétszeri nyilvános kritika már nem maradhat a kritizált fél álláspontjának ismertetése nélkül, úgy határoztam, hogy elnöki tisztemről lemondva szabadabbá teszem magam a válasza, felvázolom elképzeléseimet röviden rámutatva néhány olyan lényegi vitapontra, amelyekről a bizottságokban egymástól eltérő elvi nézeteket vallottunk.

1. Mindenekelőtt néhány **történeti tény**, amelyek tekintetbe vétele nélkül egyetlen organizmus működése sem érthető meg.

A magyar természettudományos és mérnöki értelmiség a Magyar Mérnök-Egylet megalakításával 1867. május 20-án nyilvánította azt az akaratát, hogy a már korábban is meglévő egyesületek mellett **együttesen** viselje gondját az „elméleti és gyakorlati tudományok tökéletesítésének.” A következő nyolcvan esztendőben számos szép eredményt ért el az egylet, miközben maga is, tagjai is változtak, cserélődtek, s a történelmi környezet is alaposan újraíródott.

A világháborúból újjáéledve - természetesen az akkori kor hangszerelésében - 1948. június 29-én, a MTESZ megalakításával ismét úgy voksolt ez az értelmiség, hogy az adott lehetőségek között **közös** autonóm szervezetet hoz létre. Az alapító egyesületek száma 15 volt. A következő ötven évben számos említésre méltó kezdeményezés mellett a Szövetség országos szintű reputációt és az ország gazdaságához képest magas színvonalú infrastruktúrát teremtett meg. Ez az infrastruktúra – a Technika Házak hálózata – ma már kibogozhatatlan erőfeszítéséből jött létre a jövőt világosabban értő, tetterős magasabb állami, vállalati, szövetségi vezetőknek, az egyes egyesületek vezetőinek és tagságának, valamint a lokálpatriotizmustól vezérelt megyei, városi erőknél. Verítékük, fáradozásuk kimondott célja az volt, hogy a **mindenkori reálértelmiség** szerepet, teret, lehetőséget kapjon. Tegnap 15 egyesület, ma 45, holnap talán 100.

Ha utólag fel is tehetünk kérdéseket azzal kapcsolatban, hogy hogyan használta fel/ki az akkori hatalom e szerveződést, bizton állíthatjuk, hogy a szövetségi tevékenység a nemzet reálértelmiségének apró munkájából, szakmaszeretetéből, fáradságából tevődött össze. 1989-ben a Szövetség már 33 tagegyesületből állott, kialakult az életritmusa, szervezete, profilja s természetesen önbecsülése; máig is ható jó és rossz szokásai. Magánvallomásként mondhatom, hogy én magam mint megrögzött pártonkívüli már a 60-as évektől nagy szeretettel vettem részt a MTESZ, illetve néhány egyesülete által nyújtott szakmai közéletben, amely kollegiális, élhető életteret biztosított.

Így érkezett el 1989, amikor a MTESZ-nek döntenie kellett, hogy az új (egyesületi) keretek között átalakul-e megtartva szellemi, jogi folytonosságát, avagy feloszlik. A kérdésre akkor, viták után ugyan, de majdnem egyöntetű választ adtunk: amit elődeink létrehoztak, azt csak megszüntetve-megtartani lehet továbbfolytatva a munkát a kor igényei szerint, mai életlehetőségeinkhez alakítva azt. Ebben a döntésben – magam is ott voltam, vállalom – szerepet játszott az a fennkölt gondolat, hogy egy elemeire hulló országban szükség van integratív erőkre; szerepet játszott annak gyakorlati nyugtázása, hogy jelentős tekintélyt, befolyást mondhattunk magunkénak; valószínűleg hatott a megszokotthoz való kishitű ragaszkodás; és az a

pragmatizmus is, hogy csak így, a jogfolytonosság megőrzésével van egyáltalán lehetőségünk Technika Házaink megőrzésére.

Az újjáalakulásnak az ezúttal járható technikája az volt, hogy az egyesületek mint tagok alakítottak „újra” egy „egyesületet”, szövetséget. A jogfolytonosság megőrzése mellett történő döntés nem volt egyedi: ezt választotta valamennyi egyesületünk is.

E megoldás kapcsán azonban dönteni kellett a korábban egységes MTESZ vagyonának kérdéséről is, amit a pillanat szolgáltatott lehetőségek között úgy oldottunk meg, hogy azt mondtuk ki, hogy a vagyon ugyan a Szövetség feloszlásáig *osztatlanul* a MTESZ-é, azonban tagjai a taglétszámuk arányában (azaz annak megfelelően, hogy milyen arányban képviselték az akkori szervezett reálértelmiség egyes rétegeit) gyakorolják a vagyon felett az ellenőrzés jogát. Ma már tudjuk, hogy e formula több hiányossággal rendelkezik. Mi is egyáltalán a vagyon? Nyilvánvalóan nem csak az ingatlan, amelyet korábban elsősorban annak tekintettünk. Ha a vagyon körébe tartozik a pénz, a forgóeszköz, a befektetés stb. is, akkor nyilvánvalóan másként kell szabályozni az egyes vagyont kategóriák feletti rendelkezési jogokat. Ha az elmúlt esztendőben jelentősen átalakultak az egyesületi taglétszám arányok, új egyesületek kértek helyet a Szövetségben, akkor újra kell fogalmazni a vagyon feletti ellenőrzésből fakadó jog mértékét, arányait. Akkor, amikor az állam megadta a tulajdonjogot a Szövetség által használt épületekre, felmerült a kérdés néhány egyesületben, nem lehet-e nevükre íratni az ingatlanok megfelelő hányadát? Ezen aktuális, ám kényes, feszültségeket teremtő kérdések megoldására szerveződött a Vagyon Bizottság.

Ma azonban azt mondani, ahogyan ez elhangzott, hogy nem kellett volna a MTESZ-nek fennmaradnia, enyhén szólva történelmietlen gondolat. Egyébként az önkéntes kilépés lehetősége – ahogyan akkor is – minden egyesület számára adott ma is.

2. Mit kaptunk a MTESZ-szel? Mindenekelőtt *lehetőséget*. Lehetőséget arra, hogy a kor igényeinek megfelelően újradefiniáljuk feladatainkat, támaszkodva a munkánkat elismerő költségvetés köszönetet érdemlő anyagi segítségére, támogatására; házaink fedelére.

Az elmúlt tíz esztendő fájó folyamata a társadalom elemeire bomlása volt. Márpedig a legfrissebb szociológiai, pszichológiai, társadalomelméleti kutatások is egyértelműen bizonyítják (pl. Marmot, Matsumoto, Kawachi, Bibó, Kopp, Csíkszentmihályi stb.), hogy a magasabb szintű közösséghez tartozás, az *összetartozás élménye* az egészséges egyén és a főbiamentes társadalom *nélkülözhetetlen* eleme. Az összetartozás azonban alázatot, igazodást, lemondást, megértést is igényel, amelyet minél több szinten tanulunk, minél több terepen gyakorolunk, *élnünk* kell. A MTESZ tehát nem vagyon, de *feladat*, amelyet mindenkor tagjainak kell úgy élettellel megtöltenie, hogy ezt a közösségi élményt, a „mi-tudatot” szolgálja. A helyes kérdés tehát nem az, hogy kié is a MTESZ, hanem az, hogy mit tehetünk a MTESZ-ért, *közös* jövőnkért? S ha mégis feltesszük a kié kérdést, a válasz az, hogy azé, aki felelősséget vállal érte.

Mert van mit tennünk! Vajon ki fogja megmondani egy értékválsággal küszködő társadalomban, hogy mit értünk etikus mérnöki magatartáson? Vajon hogyan alakul ki mértékadó, megfontolt vélemény arról, hogy milyen pozíciót foglaljunk el a genetika új eredményeinek felhasználhatóságával kapcsolatban, ha nem a szakmai szervezetek diskurzusában? Kire lehet támaszkodni a felsőfokú oktatás átalakításával kapcsolatban felmerülő nehéz szakmai kérdéseinek exponálásában, a curriculumok parciális érdekektől mentes ajánlásában, az energiagazdálkodás sok tudományágra átfogó megoldási technikáinak kidolgozásában, ha nem az abban kompetensek közvetlen szakmai érdekeken túllemelkedni tudó szervezeteinek vitáira? Hol van lehetőségünk arra, hogy ismét és ismét felvessük: mit tehetünk a kettős kultúra centripetális erőivel szemben, vagy hogyan vehetjük rá politikusainkat fokozódó nyomással arra, hogy ne percben, de távlatban gondolkodva vessenek fel olyan kérdéseket, amelyek csak hosszú távon kezelhetők?

E sorokat egy frissen installált DeskJet-en nyomtatom ki, amelynek előlapja büszkén tanúsítja, hogy megfelel az IEEE, az amerikaiak átfogó nagy mérnökszervezeti (amelynek előbb voltam tagja, mint a tagegyesületének, a Computer Society-nek!) előírásainak. Jól mondom: az *IEEE* előírásainak, hiszen ebben az átfogó szervezetben vannak *együttesen* képviselve azok a szempontok, amelyek egy sokszínű, multimédiás eszközzel szemben támasztandóak.

És ez egy újabb vitapont! Vajon a MTESZ egyesületei érdekeinek képviselése mellett betöltheti-e a mindenkor (így a jövőbeli) reálértelmiség képviselőjét is, avagy pusztán a szövetséget jelenleg alkotó egyesületek érdekképviselői szerve? Magam azt vallom, hogy a MTESZ, szervezete, kerete, lehetőségei a

mindenkori értelmiség eltulajdoníthatatlan javát képezik, amely értelmiséget minden időben az adott egyesületek, egyesületekben a tagok testesítenek meg. A MTESZ a mindenkori magyar társadalom reálértelmiségének **dinamikus potenciálja**, amely a jelen értéken kívül a gradienst is szolgálja. Nem hordható szét, nem prédálható el, nem sajátítható ki egyetlen mai szervezet által sem. Mert nem biztos, hogy Számítógép-tudományi Társaság létezik majd száz év múlva is, hiszen a technológia gyors változásának vagyunk tanúi, de nagy valószínűséggel állítható, hogy száz év múlva is lesz, sőt, egyre nagyobb számban képviselteti magát egy olyan értelmiségi réteg, amelynek életét, álmait, tetteit a természet vallatása és átalakítása jelenti. Ha a MTESZ-re gondolok, én rájuk (is) gondolok! Ezt a szándékot, állapotot fejezi ki az alapszabálynak az a megfogalmazása, hogy a MTESZ vagyona **osztatlan**. Ez a sors hasonlít az Országház vagy az Akadémia sorsára. Az Országházat ugyan a ma meglévő konkrét pártok használják, igazgatják, ám az nem az övék, hanem a mindenkori parlamenté, a magyar társadalomé, a jövő társadalmáé. Élettér, levegő, amelyet a **ma** nem szennyezhet, nem pusztíthat, nem emészthet el.

Az természetesen egy jogos kérdés, hogy ki definiálja a gradiens komponenst. Csak nem az önérdékű apparátus? Azt hiszem, hogy a **van** és a **kell** a mi időnkben e területen nem esik egybe. A kíváncsú természetszerűleg az lenne, ha az egyesületek (netalán azokon kívül álló, ám meghívott) szakmában kiművelt, kompetenciával rendelkező, parciális érdekeken túlemelkedni tudó, jövőorientált tagjai diktálnák az irányt, a tempót. Ám ha a jelen nehézségei miatt e tér még üres, az természetesen betöltődik az egzisztenciálisan mozgásra kényszerülő apparátusi törekvésekkel. Jogot akkor vindikáljunk, ha a kötelezettséget is vállaljuk!

És e kérdés fényében egy másik vitapont: van-e létjogosultsága a MTESZ-ben a közvetlen **területi képviselőnek**. Határozottan állítom, hogy van. Van, mert az ember sokszínű lény: egyszerre tudószakember, családapa és egy város szülőtte. Nem könnyen simítható logikai kategóriákba. A helyi érdekek, értékek igenis vannak sokszor erősebb emberi kapcsolatot teremtve, mint a szoros szakmai közösség. Kapcsolatokat, amelyek átnyúlnak a szakmai szerveződések egyes érdekein, ám amelyek részét képezik a jelen reálértelmiség törekvéseinek. Ezeknek a sokszínű kapcsolatoknak az értelmiség vázolt közösségében teret kell kapnia, ha e közösség ezt igényli. Ez a gondolkodás természetes az anyaegyesületemnél, az NJSZT-ben, ahol vannak szakmai szervezetek és vannak területi szervezetek, s az egyén mindkettőnek lehet a tagja; ez a gondolkodás természetes a másik egyesületemben is, az IEEE-ben, ahol a tagság szintén a régió és a szakma kettősében épül fel. Az erős birtoklási hajlam nem uralhatja a természetes emberi szabadság sokszínűségét!

3. És még mit örököltünk a MTESZ-szel, avagy különben minden rendben van? Szó sincs róla! Örököltünk egy hatalmi szervezetet, ahol e gondolkodásmód a lélegzetvételhez tartozik (mert ennek segítségével létezhetett, mert így tudta létrehozni azt, amit létrehozott). Örököltünk hatalmas, inefficiens apparátust és rossz összetételű ház-vagyont, mert akkor ez így tudott működni, s ennek voltak meg az anyagi alapjai. Örököltünk múltba (is) mutató célokat, rutinokat, eljárásokat. Örököltünk személyi ellentéteket, intrikákat. De látnunk kell, hogy az örökség nemcsak a jó, hanem a rossz is. Így összecsomagolva, összegubancolódva. Amint mondtam, a MTESZ-ben dolgozni feladat. **Ezt** a környezetet, **ezt** a MTESZ-t, ezt a társadalmat **kell** élhetővé alakítani. „Utat, irányt, célt **itt** mutassatok!” (Váci Mihály). Tudom, hogy lehetséges alternatíva ennek elhagyása is; külföldi munka, kivonulás a közéletből. De hiszem, hogy az értelmiség ugyan ajándékba kapta tudását, ajándékba, amely azonban kötelezettséggé válik, kötelezettségé, hogy felhasználja azt környezete sorsának megjavítására.

Erről vitázni, erről gondolkodni, ez az igazi dolgunk!

4. Ha tehát az vetődik fel, hogy ki legyünk-e szolgáltatva az apparátus önkényének, sorscsapásként kell-e elviselni a meglévő szerkezeteket, el kell-e fogadnunk azt, hogy nem látunk az adott kérdésekben világosan, nos, ezekre a kérdésekre a válaszom határozottan **nem**. Jogunk, kötelességünk, **feladatunk**, hogy a MTESZ struktúráját átalakítsuk a mai korszellemnek, lehetőségeknek megfelelően. Ez, és csak ez a MTESZ sikeres megmaradásának záloga! Az új vajúdva születik, fájdalommal jár. Vitázhatunk, eltérhetnek nézeteink, de a közös célt ne tévesszük szem elől!

Ehhez azonban két megjegyzést teszek. A MTESZ egy élő organizmus; dolgozókkal, emberekkel, jó és rossz tradíciókkal. Az élő organizmus alakítása, átalakítása nem mechanikai feladvány. Nem egyszerűen egy elhatározás. Tapintatot, türelmet, megértést, időt igényel az egyik oldalon, de kitartást, szívósságot, folytonos erőt a másikon.

A másik megjegyzés. Minden kutató, mérnök tudja tapasztalatból, hogy a megértést nem adják ingyen, a megértés munkát igényel, azt ki kell harcolni. Ezért nem tudják sokan „biztosan”, hogy a MTESZ-nél „mi mennyi”. Az, hogy az MTESZ milyen gazdasági helyzetben van éppen, nem a hiedelmek, nem folyosói pletykák kérdése. Pontosan meghatározott és tudott is mindazok számára, akik beleölték azt a fáradtságot e nagy szervezet átlátásába, amit az igényel. Aki néhány kimutatásból szeretné e képet megismerni, annak örök titok, homály, rejtély, netalán visszaélés-gyanús ügy marad. S itt a következő nagy dilemma, amelyben talán nem is az álláspontok térnek el, hanem a megoldás heroikus nehézségű útjai. Szeretnénk egy demokratikus, nagy szervezetet, amelyet a társadalmi kontroll kellően kézben tart, esetleg irányít. De azt a munkát, amely ehhez szükséges, nem tudjuk rászánni. Szövetségi Tanácsunk, Elnökségünk, bizottságaink fele-harmada a tagság jelenlétével működik, s a jelenlévők sem tudják előteremteni azt az időt, ami az előzetes információk megértéséhez szükséges. Jó szándékúan rögtönzünk. E jelenség nem emberi hitványságból adódik, hanem, hogy nagyon jól tudjuk, a társadalmi átalakulás óriási egyéni erőfeszítésének igénye miatt. Az „apparátus” viszont nem ér rá magyarázkodni. Ahogyan Major Tamás mondta egykor: „Hosszú!” Ezért cselekszik saját szakállára, sokszor kontroll nélkül. Nehéz a dilemma, csak kölcsönös megértéssel, szukcesszív közelítéssel oldható. Nagyvonalú bizalom, kompetencia, hatékony ellenőrzés. De mindezzel kapcsolatban ki kell találunk, hogy hogyan.

5. Nehezen megoldható dilemma a hatalomgyakorlás kérdése. A múltban, ez nem vitás, a teljes körű hatalom gyakorlatilag a főtitkáré volt, aki szuverén módon intézhette az MTESZ ügyeit. Nem tehette dolgát olyan rosszul, ha annyi reputációt, vagyont tudott felhalmozni! Az újjáalakulás az elnöknek adott nagyobb súlyt, s kérdéses maradt az Elnökség önállósága, hatalma. A legfőbb szuverén azonban a Szövetségi Tanács lett. Elvileg e szereposztás kitűnő. Gyakorlatilag azonban egy közel kétmilliárd forint összegű forgalmat bonyolító szervezetet nem könnyű társadalmi munkában, teljes felelősséggel irányítani. Arról nem is beszélve, hogy az 52 tagú (váltakozó összetételű) Szövetségi Tanács hogyan foghatná át a gazdálkodást. Még az ügyek konzisztens figyelemmel kísérése, memorizálása is problémát jelent. Így marad vagy az Elnökség fokozottabb bevonása, vagy az immár főigazgató névre hallgató főtitkár nagyfokú önállósága. A társadalmi vezető jön, s megy, s hogy mit hagy maga mögött, az számára nem egzisztenciális kérdés. Marad a felelősség a hivatásos vezetőn, akinek szabadságát viszont kordában akarjuk tartani, nehogy az egyesületi szempontokkal ellenkező önérdek valósuljon meg. Magam sem tudom az optimális megoldást. Az valószínűleg függhet a mindenkori vezető tisztségviselők tudásán, képességein. A közöttük kialakított munkamegosztást talán nem kellene dogmatikusan kezelni. Magam vállalati múltjából azonban azt megtanultam, hogy hatékony, gyors döntéseket csak *autonóm személy* gyakorolhat. Ellenőrzését pedig csak a gazdasági ügyekben mélyen jártas, ritkán alkalmazott vétőjoggal rendelkező személy végezheti. Ez a mai gyors gazdaság követelménye. S minél kevesebb operatív bizottság! Az alapkérdések itt is a bizalom, s a számonkérés előre rögzített, világos módja.

6. És jön a következő vitapont! „Inkább mi mulassuk el a vagyont, ne a MTESZ bokázza el!” - fogalmaznak. A fő kérdés „az egyesületi munka, az maradjon sértetlen. Minden ennek érdekében történjen!” Mindenekelőtt: senkinek sincs elmulatni való joga, hisz az elődeink által összehordott szellemi-anyagi kincs a jövőé! Látnunk kell, hogy sok más szervezettel szemben a MTESZ nem hordta szét a vagyonát. Őrizte, megtartotta, sőt, jelentősen megnövelte azt. Igaz azonban az, hogy az a struktúra, amit a MTESZ örökölt, a mai gazdasági rendszerben nem tartható fent tovább. A MTESZ-nek, miként a lényegesen kisebb kötelezettségekkel terhelt GTE-nek is, veszteségei, sokasodó pénzügyi nehézségei vannak. Működési módja átalakításra, pénzügyi problémái megoldásra várnak. Az apparátustól ez nem várható, hiszen saját magát kellene átszabnia. A területi szervezeteket, társadalmi tisztségviselőket számos kis érdek láncolja a meglévőhöz. Elvenni azt, amit az idő, a történelem, a szokás joggá alakított, nagyon nehéz. Külső erőt megfizetni egy társadalmi szervezetnek alig áll módjában. Ezért a MTESZ gazdálkodásának átalakítása rendkívüli feladat. A Szövetségi Tanács (tehát az egyesületek!) és az Elnök úr felkértek egy lehetséges gazdasági struktúraváltás felvázolására. Hangsúlyozom, egy gazdálkodási változást

vizionáló vázlat kidolgozására. E kérdésnek eleget tettem, egy koncepciót a kért időre a Szövetségi Tanács asztalára helyeztem. Az elképzelés radikális, tartalmaz egy sor olyan tapasztalatot, amelyeket vállalatvezetési gyakorlatomban szereztem. A javaslat arra vár, hogy megfelelő elmélyültséggel megértve egy vita alapja legyen. Ennél nem több és nem kevesebb. Azt az elvemet azonban itt is meg kell erősítenem, hogy apró változásokkal nehezen kezelhetőek gazdálkodásunk hiányosságai. A struktúraváltás viszont fájdalommal, érdekek csorbulásával, kockázattal jár. Biztos az eredményben ma senki nem lehet, legfeljebb elkötelezett. Hogy elképzelésem részben vagy egészében hibás-e? Meglehet! Éppen erről kellene vitát, **érdemi vitát** folytatni! A magam mentségére mindössze azt tudom felhozni, hogy a szóban forgó anyagot, fél év előkészítő ismerkedést rászánva, két hónap alatt, egyéb munkám mellett **készítettem el**. Mint korábban a MTESZ elnöke, a MTESZ gazdálkodását megértettem, átláttam, s egy veszteséges MTESZ-ből négy év során folyamatosan nyereséges MTESZ-t teremtettem kollégáimmal jó együttműködésben, s nagyrészt az ő erőfeszítéseik eredményeként. Civil életemben egy 10 milliárdos, sikeres magyar vállalkozás vezetője vagyok. Mindez persze nem biztosíték, de arra elegendő, hogy javaslataimat érdemi vita (igen, az egyesületek szakértőivel, képviselőivel is folytatandó vita) fogadja! S azt természetesnek tartom, hogy a vitáknak a Szövetség alapszabályának hangolásával párhuzamosan kell történnie ott, ahol alapszabályi kérdéseket érint (még ha nem is olyan sokat!).

Ami pedig az egyesületek kérdését illeti! Nagyon fontosnak, kulcsfontosságúnak érzem létüket, munkájukat. Magam is alapítója, korábban vezetője, ma egyik tiszteletbeli elnöke vagyok egyiküknek. Jól ismerem gondjaikat, nehézségeiket. Látom időnként a megélhetésért felcsapó piaci torzskódásaikat, olykor a MTESZ-szel is. Mint elnök én magam adtam ki a jelszót, hogy egyetlen egyesületet sem hagyhatunk megszűnni anyagi ellehetetlenülés miatt. De világosan tudni kell, hogy a MTESZ nem előlük szívja el az életteret. Fordítva, a MTESZ anyagilag is segíti őket, még ha nem is olyan gavallérosan, mint ahogyan jó lenne. Meg kell érteni, hogy a sok ezer magyar egyesület **töredéke** jut csak állami segítséghez, azok is átlagosan egy-kétszázezer forinthez. A MTESZ mint ritka, koncentrált, **átfogóan** működő, a múltban is eredményeket felmutatni tudó szervezet, a **saját jogán** szerzett állami támogatásából enged át 25-30 milliót egyesületeinek; az **által** felhalmozott KTA-ból segíti ki az ideiglenesen megszorulókat; **egykori vezetői által** összetoborzott Tudományos Fejlődésünkért Alapítványból segít egy-egy egyesületi rendezvényt. Ennyi telik, igaz, telne valamivel több is egy racionálisabb struktúra esetén.

7. Két további nem alapvető, de elvi fontosságú kérdés.

Az ingatlanok tulajdonáról folyó viták vezettek oda, hogy néhány egyesület, közöttük a GTE, bírósághoz fordult a MTESZ ellen. Az Ellenőrző Bizottság ügyészséghez fordul vagy legalábbis azzal fenyegetőzik a MTESZ vezetésével szemben. Ugyancsak az ügyészség intervencióját helyezi kilátásba szükség esetén Matolcsy Mátyás nyílt levelében. Jól tudom, a magyarázat mindössze annyi, hogy jó volna világos jogértelmezést kapni. (Megjegyzem a magyar bírósági döntések jogbiztonsága kérdésessé teszi még a jogértelmezés elfogadhatóságát, időtállóságát is.) Mégis, ez az eljárás szerintem nem elfogadható. Egy közösségnek képesnek kell lennie **magának** arra, hogy vitáit, ellentmondásait kihordja, azokat **ön maga** megoldja. Higgyünk abban, hogy minden félnél megtaláljuk azokat a nagyvonalú erőket, akik a legnehezebb helyzetben is konszenzust tudnak létrehozni! Hisz ennek mesterségét megtanulni, éppen ez (is) minden közösség dolga. A családé, a nemzeté, a MTESZ-é. Miért várjuk azt, hogy életünket, történetünket, nehézségeinket nem ismerő, csupán formális jogi igazságot szolgáltatni tudó szervezetek oldjanak meg (helyettünk) dilemmákat? A külső hatalomtól származó, erőből fakadó ítélet a vesztes felet legyőzötté alázza, a győztest elbizakodottá teszi. Gondoltak-e erre a közvetett hatásra azok, akik jogi úton keresnek megoldást feszültségeinkre. Megélhető együttlétet csak a **közös méltányosság** alapján hozott, **együttes erőfeszítésből** származó, kompromisszumokat is tartalmazó megoldások kínálnak.

A család konfliktusát a „belső egymásra hangoltság”, és nem a válókereset oldja meg. Családunkban kötelező magatartási elvvé keményedett: mindent megkérdezhetsz, mindent szóvá tehetsz, mindent megvitathatsz, de tudd: megoldást csak magadtól várhatsz. Magadból, azaz a család közösségéből. S e viták nem tartoznak másra, a külvilágra! Ezt a magatartást tartom ez esetben is etikusnak, elfogadhatónak, s az egyetlen megoldásnak. Különösen igaz ez akkor, ha nyilvánossá tett vitánk ára: közös értékeink, vagyontárgyaink, egymás iránti bizalmunk. Ha mást már nem tudunk kitalálni, tegyük azt, amit az indiánok; válasszunk egy vének tanácsát, amit bizalmunkkal tisztelünk meg.

A fentiekhez az már csak apró csemege, hogy a jogilag megtámadott MTESZ-nek minden érvét, információját fel kellett fednie – mint tulajdonos előtt – az öt jogilag támadók előtt, amit fordítva természetesen nem gyakoroltak a feljelentők.

A másik kérdés a **demokrácia**. Egy közösség egymás elszenvedéséből is áll a felismert közös jóért. Magam ugyan hiszek a jó királyban is, tudom azt, hogy olykor igen hatékony lehet. Csak a jó király megelégedésének nem látom biztos módját. Marad a demokrácia. A demokrácia viszont a mások, a többség akaratának elfogadását is jelenti, természetesen nem visszaélve a kisebbség helyzetével.

Miért ejtek szót e trivialitásról? Elnökségem utolsó hónapjaiban konfliktusok merültek fel a MTESZ és a GTE vezetői között. A konfliktusok megoldásául választottuk azt a technikát, hogy egy Alapszabály Bizottságot hoztunk létre, amelynek vezetésre felkértük. E bizottságban alapvetően mondtuk ki, hogy minden kérdés felvethető és újra felvethető, hogy a kérdéseket az egyesületi képviselők tárgyalják meg elsősorban, és nem az apparátus. Alapvetőnek tartottuk, hogy a GTE-t képviselő Matolcsy Mátyás és Takács János exponálják azokat a kérdéseket, amelyeket problematikusnak vélnek. Mégis, amikor mintegy két év türelmes munkája után a végső szavazásoknál kiderült, hogy a GTE képviselői néhány, általuk lényegesnek vélt kérdésben kisebbségben maradtak, a Szövetségi Tanácsot „obstrukcióra” készítették. Oly módon sikerült ezt elérni, hogy mivel a Szövetségi Tanácsot két óránál tovább kellő létszámban nehéz egybetartani, az Alapszabály Bizottságban már lezárt vitát a Tanács előtt prolongálták, amelynek a végén, a javaslatot támogatók meghatározó többsége ellenére is, a helyszínen maradtak száma már nem volt elegendő az alapszabály életbeléptetéséhez, aminek véleményem szerint éppen az utóbbi hónapok történései tükrében a MTESZ nagy kárát látja. És ezért ki vonható felelősségre? Ezt az esetet idézi Matolcsy így: „Az Alapszabály Bizottságban a MTESZ megújítását, átalakítását célzó alapvető javaslataink – nyílt levelemben is elismertem, hogy a demokratizmuson – megbuktak.” De nem hagyták ennyiben! Következett az obstrukció! E viselkedési mód mint technika ügyes, a szándék tisztességét nem kétlem, de mint életviteli elv, netalán közösséget kormányzó elv – elgondolkodtató.

8. Papírra vetett gondolataimat átnézve felvetődik bennem a kérdés, hogy nem voltam-e túlzottan patetikus, lehet-e eme gondolatokat komolyan venni, mi ad nekik hitelt?

Nincs igazán jó válaszom, pusztán ennyi! Aki életemet közelről ismeri, az tudja, hogy tetteimet ezek az elvek vezérelték. Mindig hittem és hiszek abban, hogy **jót**, s jól érdemes tenni. Ez, hogy úgy mondjam, kifizetődő. Nem, nem feltétlenül anyagi értelemben! A MTESZ-ben végzett munkámért és sok más egyéb társadalmi munkáért soha hálát nem vártam, soha fizetséget, juttatást, repülőjegyet nem fogadtam el. Ellenben olykor a magam vagyonából, én segítettem e szervezetek életét, tevékenységét. Csak a legutóbb, ez év tavaszán félmillió forint adománnyal járultam hozzá a MTESZ egyesületeinek tevékenységét támogató Tudományos Fejlődésünkért Alapítvány munkájához.

*

Írásomnak nem volt célja az, hogy bárkit is megsértsek. Nem hiszem azt, hogy ne lehetne egyéb módon is szemlélni ugyanazt a valót. Hiszek azonban abban, hogy ha lassan is, sok vitával is, de a kitartás, az idő meghozza görceink oldását, s a közösen elviselhető, de mégis életképes, jövőbe mutató megoldásokat. Dolgozzunk ezen közösen!

(S erre talán több lehetőséget ad a csendes műhelymunka, mint a Holubár módjára vívott vitézi torna e lap hasábjain.)

5.4 Az értelmiség hivatásáról⁵⁶

1. A jelen tanulmány egyetlen szólama kíván lenni annak a kollektíven szerzett kompozíciónak, melyet ifj. Fasang Árpád vezényel. Az egyes szólamokban szabadon hangzanak fel vezérmotívumok, eltérő témák, témavariációk, ellenpontok. A kérdés az, hogy a szólamok nagyfokú különbözősége ellenére, az izgalmas pillanatok létrehozó hangnemi kitérések ellenére megvan-e a közös tonalitás, az az alap, amely mégis összhangzó harmóniát ad a kompozíciónak. Ha a felhangzó mű nélkülözné is majd a harmóniát, szükségünk van rá, mert a sokszólamú művet egyben hallva jobban ráébredünk a harmónia hiányára, s a mű egészét halló percepció és az idő meghozhatják a szólamok igazodását. Higgyük, hogy ez esetben is megtörténhet az, ami a zenetörténetben már megtörtént a többszólamúság – amely új kifejezőerőre emelte a zenét – kialakulásával!

2. A tanulmány írója nem szociológus, így arra a kérdésre, hogy mi a (magyar) értelmiség hivatása (ma), nem szaktanulmánnyal válaszol, hanem szubjektív vallomással arról a képről, vagy inkább arról az érzésről, amely a magyar értelmiség egyetlen tagjában e kérdésről kialakult. E képet azonban – tekintettel arra, hogy olyan vitáról van szó, amelyben cél a közös pontok keresése – igyekeztem a személyes szélsőségektől megtisztítani, elhagyni azokat a sajátos ideológiai, filozófiai, teológiai, faji, nemzetiségi álláspontokat, fogalmakat, amelyek ugyan hozzátartoznak a személy identitásához, mégis amelyek említése szükségtelenül félreviszi, más irányba tereli a közös gondolkodást.

Ahhoz azonban, hogy közösen gondolkodjunk, minimális közös alapra szükségünk van. Magam egyet javaslok csupán, nevezetesen azt a feltételezést, hogy az értelmiségi lét nem egyszerűen strukturális, szerkezeti, oktatási – azaz mennyiségi kategória. Az értelmiségi lét, amelyről ma vitatkozni érdemes – véleményem szerint – *értékkategória*. Elismerem, hogy sok egyetemet végzett, szellemi munkát végző számára ez nem így adott. Mégis azt hiszem, hogy a jelen vita szempontjából e feltételezés elfogadható.

Abból a célból, hogy gondolkodásom ne tévedjen túlzottan sajátoságos mellékösvényekre – ahogyan Dante Vergiliust, az antik kánon általánosan elfogadott alakját –, magam vezetőmül, szellemi útítársamul Antoine de Saint-Exupéryt választom, akinek hamvas, ártatlan, s mégis oly okos „kis herceget” tapasztalatom szerint sokan fogadják el az emberi személy egy kívánatos archetípusául. (Ahol megjelölés nélkül használok idézetet, ott Saint-Exupéry valamely művéből idézek!) Ugyanakkor megkísérlem utam során az eredményeket a sokak által elismert nagy magyarok (Babits, Bibó stb.), vagy más gondolkodók gondolataival összevetni, s kihallani az univerzális rímet, harmóniát.

3. Mindenekelőtt mint értelmiségi – *ember* vagyok, az emberi közösség egy tagja, sajátos jellemzőkkel, tudással, individualitással, mégis alapvetően közösen meghatározott *sorssal*. Saint-Exupéry művének alapgondolata: „megkeresni az *emberi élet értelmét* a családban, az igazságban, az otthonban, a mesterségben, a szeretetben, a boldogságban, a testvériségben, a szabadságban, az emberi közösségben, s mindezek túlhaladásában egy náluk is magasabb rendű nagyságba emelő erőfeszítés segítségével. Ez az erőfeszítés, ez az igyekezet azonban nem feltétlenül a legnagyobb dolgokban nyilvánul meg. A lényeg: veszendő létünk elcserélése valamire, aminek értelme van. A hímzörámájuk felett vakoskodó asszonyok gyönyörű, Isten házáat ékesítő hímzett terítőkre cserélik magukat, a gyermekét ápoló anya egy édes mosolyra, a szegkovács és a deszkát fűrészelő asztalos hajóra, az építész templomra, az uralkodó népe boldogságára. Mindenkinek megadatik a csere lehetősége: az élet elpusztulhat, de amit másokért alkotunk, az megmarad, mint a hímzőnők elpusztíthatatlan remeke vagy az építész évszázadokkal dacoló temploma.” (Pődör L.) Az emberi élet értelme tehát komoly, ám véges erőfeszítéssel a végtelenbe emelő *csere*. Erre a cserére mondjuk sokszor közhelyszerűen: a jövőnek, fiainknak, az emberiségnek élünk, dolgozunk.

⁵⁶ Megjelent a Hivatás és Hitvallás című könyv I. kötetének 306-315. oldalán, „A szeretetdeficit felszámolásának az esélye” címen. A könyvet ifj. Fasang Árpád és Fodor András szerkesztették. Megjelent a Mundus Kiadónál, Budapesten, 1998-ban.

E csere tehát az *értelmes* emberi élet alapfeltétele, legyen bármi is a csere útja. E csere feltétele azonban az a *hit*, vagy inkább *remény*, hogy e cserének és a cserével járó erőfeszítésnek, áldozatvállalásnak értelme van. A kétségbeesés nagy filozófusa, Sartre is azt vallotta, hogy: „mindenki reménnyel él, vagyis hiszi, hogy valami, amibe belefogott, vagy ami rá, illetve arra a csoportra vonatkozik, amelyhez tartozik, megvalósulóban van, meg fog valósulni és kedvező lesz számára és közössége számára. Azt gondolom, hogy a remény az ember részét alkotja: az emberi cselekvés transzcendens, vagyis a jelenből kiindulva egy jövőbeli tárgyat céloz.”

Én úgy gondolom, hogy értelmiségünk széles köre számára elfogadható az a proposíció, hogy ezt az általános emberi transzcendens reményt nevezzük *hivatásnak* vagy *küldetésnek*, függetlenül a szót a hívó, illetve a küldő személy kilététől. Ebben a felfogásban minden értelmes emberi élet – hivatással telt. S ha azt kutatjuk, mi az értelmiség hivatása, már csak azt kell vizsgálnunk, mi az értelmiségi „csere”-specifikuma.

4. Az értelmiségi csere tárgya, eszköze a *gondolat*. A racionális és intuitív gondolat, amely segítségével világunkban mélyebbre, messzebbre láthatunk, könnyebben tudjuk megkülönböztetni az átmenetet az állandótól, a lényegeset a lényegtelenétől, az egyedit az általánostól. Világlátásunk nem abszolút – ez a felismerés a modernizmus nem várt gyümölcse. Mégis, a világban élés praktikus technikái e képességgel jobban megtalálhatóak.

Világunk – éppen a gondolat működésének eredményeként – bonyolult, s egyre bonyolultabb. Annak megélése, az abban való eligazodás stratégiai gondolkodást – vagy ennek alapján kialakult, mindenki számára átvehető *sémákat* – igényel. A stratégia modelleket tételez fel a jelen világról, s a jövő lehetséges világairól, az azok közötti választásról. Ez az a tér, ahol az értelmiség könnyebben (bár nem könnyen!) igazodik el műveltsége, tanultsága révén.

Az értelmiségi hivatása tehát

- keresni a közösség számára az *igaz, megélhető* életmodelleket,
- *mintát* teremteni – saját étellel is – e modellek megélésére,
- s e két tettel indirekten befolyásolni, *vezetni* a jövő útjait.

5. Az értelmiségi hivatásnak ez a felfogása nem új keletű. Ezt tette, vallotta az egyiptomi pap, a görög filozófus, a kínai mandarin, a középkori barát, a humanista művész. S ha esetleg reflektálatlanul is, nagyjaink életét is e gondolat át meg átszővi. A romantikusok, forradalmárok erőteljesen fogalmaznak: próféták ők, akik megmondják, hogy mikor álljunk meg, „mert itt van már a Kánaán!”. A költő (értelmiségi) Vörösmarty a zenész (értelmiségi) Liszthez fordul: „Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanárja”. S e dal nem kuplé vagy andalító szórakoztató dal. E dal az igazság, az igaz irány felmutatása, melyet mi többiek követni készek vagyunk. De ugyanez a (költő-zenész: értelmiségi párhuzam) jelenik meg Illyésnél:

„Van-e remény még emberi fajunkban? –
ha ez a gond s némán küzd már az ész,
te szólalj,
szigorú, szilaj, „agresszív” nagy zenész,
hogy – mégis! – okunk van
remélni s élni!”

Vajon nem költői túlzásról van szó? Nem a művészi „túlérzékenység” vállalja-e csak fel a világ összes dolgait?

A fizikus Weizsäcker így nyilatkozik: „A tudomány hasznos, illetve veszélyes hatása nem ott a legjelentősebb, ahol egyedi ismereteket gyűjt, vagy anyagi alkalmazásokat teremt, hanem az emberi tudat átalakításában. Ekkor viszont egyetlen segítség is csak az emberi öntudat átalakulásából jöhet létre. Már többször említettem ezt a segítséget: a felelősségérzetet. (...) A tudomány ma is erre neveli fiait, (...) már nem semleges tényekről, élettelen tárgyakról van szó, (...) hanem embertársainkról.”

De talán csak az értelmiségi „kasz” vindikálja magának e szerepkört. Egyetlen idézet álljon itt egy Balogh János nevű, főliás kertésszel készített interjúból (Népszabadság, 1998. márc. 9). „Én tisztelem a tanult embereket, de nagyot csalódtam bennük. (...) az értelmiségnek a megszerzett tudást arra kell

használnia, hogy az itt élő embereknek segítsen jobb életet teremteni. Ehelyett (...) a kevésbé tanultak érdekeit meg föláldozzák”.

Nem a felhatalmazás hiányzik tehát, hanem az elszánás. A csere tette. A csere végrehajtása.

6. Mi az a minta, amelyet a ma értelmiségijének fel kell mutatnia? Az információs forradalom hajnalán, az ipari forradalom végén egyre inkább, egyre kényszerítőbben a polgár mintája, amely Bibó szerint „a műgonddal alkotó ember életformájának győzelme, a magát hatalmi helyzetekben kiélő, reprezentáló arisztokrata fölött.”

A feudalizmus főszereplői: főurak, lovagok, Csollány Bertik, jokulátorok és megannyi kis követőik a jelenben: a hatalomhoz törleszkedők, a politikai-, bürokrata hatalommal (vissza) élők. A polgári rend szereplői: független cipészek, kertészek, mérnökök, orvosok, tudósok.

A feudalizmus létformája: elfoglalni, legyőzni – erősebb jogán szolgává tenni. A polgárságé: teremteni, szervezni – az alkotásban együttműködni.

A párhuzam, a harmónia ugye látható a bibói műgonddal alkotó polgár és a saint-exupéry-i magát elcserélő ember között?

Azonban a minta felmutatása nem egyenlő az igazság kimondásával. A minta felmutatása annak a közös célnak, víziónak, „arcnak” a felmutatása is, amelynek *élményszerű* elfogadása képessé tesz mindenkit saját dolga végeztére, s egyben a köz építésére, a társadalom felemelésére.

De az emberi fejlődés együttérzés nélkül mit sem ér. Az emberi közösség nem érzelem nélküli kövek halmaza, amelyből egy magasabb értelem házat épít. A jövő felmutatása, a minta adása értéktelen a *szolidaritás* vállalása nélkül. Hadd fogalmazzak keményen: a szolidaritás sokkal több, mint a ma sokszor hangoztatott, de véleményem szerint messze nem elegendő tolerancia. Igen, a tolerancia szükséges, de nem elegendő. A más, a másikat, a kevésbé tanultat nem elegendő tolerálni. Őt teljes egészében – értékeivel és hibáival – vállalni kell. Közösséggé kell válni, én és te helyett: a (buberi) *mi*-vé.

„Fölvilágosítalak hát az árulásról. Mert az ember kapcsolatok csomója, nem egyéb. Kötelékeid által létezel. Kötelékeid pedig általad léteznek. (...) És nem a Te dolgoz megítélni, mint ahogy a kívülről jött és nem kötődött ember ítéli meg azt, amiből vagy. (...) Mert megvetem azt, aki csepüli fiát, ha az félrelépett. A fia az ő lényének egy része. Természetesen nem maradhat el a dorgálás, helytelenítés (...) de ne panaszkodjon miatta fünek-fának. Mert ha nem osztozik vele felelősségben, már nem atya (...) Tehát ha (...) országod népe szégyent hoz rád, akkor csalás, ha azt állítod (...), hogy te tiszta vagy (...), hiszen te is közülük való vagy”.

És mit mondhatunk e mintát adó, szolidaritást vállaló értelmiség *függetlenségéről*, a hatalomhoz való viszonyáról? Miután a hivatás az önmagunk átváltása a közösségért, a holnapért – az igazság keresése, kimondása éppen annyira kötelező, mint a terítőt készítő nénikének a horgolási szabályok betartása, a kertésznek a fereg kiirtása, az asztalosnak az ácsolat pontos elkészítése – még akkor is, ha az igazság kimondása kellemetlen áldozatot igényel. Ugyanakkor, miután a feladat nem egyszerűen csak az igazság kimondása, de a közösség tovább építése, a hatalommal létrehozandóak azok a kompromisszumok, amelyek zálogát jelentik az építés folytatásának az igazság feledése nélkül. Ahogyan a hídépítő mérnök is kompromisszumot köt a kővel, lösszel, vassal azért, hogy a híd álljon. Anélkül, hogy megtagadná a statika alaptörvényeit!

7. És még egy szó a *harmóniáról*. Amikor értelmiségiként keressük az igazat (vagy, ahogy Kuhn óta tudjuk, oly sokszor inkább a magunk igazát), amikor kinnal telten felkiáltunk, átkozódunk, mert a világ nem akarja befogadni igazunkat, ... akkor jusson eszünkbe, hogy kötelékeink is vannak. Az értelmiség, amely követendő mintát kell, hogy hirdessen, nem sugározhat hosszan tartó diszharmóniát. A diszharmónia nem követhető. A diszharmónia nem „gestallt”, nem minta. Bibóval szólva, sem az emberi test, sem a lélek, sem a társadalom nem bírja a teljes bizonytalanságot, a tökéletesen szabad választást. Alapvető kérdésekben szükség van a folytonosságra, minimális egyformaságra. Ha ezt nem kapjuk meg – pszichológiailag bizonyított – kialakul az egyéni, politikai *hisztéria*. Legutóbb a pszichológus Csikszentmihályi igazolta, hogy a boldogság, a tökéletes élmény alapfeltétele, azaz a „belső tapasztalás” optimális állapota az, amikor a tudatban *rend* uralkodik. „Ezt érzi a tengerész, ha – miközben a hajó csikó módjára engedelmesen szeli a hullámokat, hajába kap a szél – a vitorlák, a szél, a tenger és a hajó teste együtt dalolnak, és énekük harmóniája ott vibrál a hajós ereiben. Ezt érzi a festő, amikor a színek a vásznon mágnesként kezdik

vonzani és taszítani egymást, s szeme láttára formálódik ki és kel életre valami új, valami, ami eddig még nem volt a világon. Ezt érzi az apa, amikor a gyermek először mosolyog vissza rá.” (Csíkszentmihályi) (Ugye emlékszünk a saint-exupéry-i rímre: „a gyermekét ápoló anya egy édes mosolyra” cseréli magát?)

És ami nagyon fontos Csíkszentmihályi kutatási tapasztalataiból, hogy a fenti belső renden alapuló „tökéletes élményt ugyanúgy írják le férfiak és nők, idősök és fiatalok (...). Lényegében ugyanazokkal a szavakkal számoltak be róla idős koreai asszonyok, thaiföldi és indiai felnőttek, tokiói tizenévesek, navahó pásztorok, az Alpok parasztgazdái és a futószalagnál dolgozó chicagói munkások”. Vagyis mi, az emberiség.

Nem elég tehát, ha értelmiségként igazságok (sokszor eltérő) halmazát okádjuk a köz asztalára. A mi feladatunk, ahogyan mindig is feladata volt a filozófusnak, teológusnak, tudósnek, létrehozni a megélhető *szintézist* is. Az értékek, szabályok összehangzó modelljét. A harmóniát. A követhető mintát. Amelyről, fájdalom, tudjuk ugyan, hogy sohasem végleges, de amely erőt, keretet ad arra, hogy hisztériamentes, rendezett világban éljünk. Tudom, ez a modell nem kényszeríthető ki idő előtt, az idő méhében szokott a részleges egészzé alakulni, mégis mindig tudnunk kell, hogy az egész felmutatása kötelezettségünk.

S amíg e kép nem készült el, hallgassuk el igazunkat egy – már korhadó, de összetartandó – összhang érdekében? Nem! Igazságainkat ki kell mondanunk. De a felelős értelmiséginek tudnia kell, hogy igazságát csak kellő fenntartással, szerénységgel fogalmazhatja meg, s ha ezt teszi, elkerüli a társadalmat mérgező gőzök kipárolgását is.

8. És mik a mai magyar értelmiség sajátos feladatai? Nyilvánvalóan annak a fájdalmas, sok komponensű átmenetnek a segítése, amelyet ma átélünk: átmenet egy központosított rendből egy piacgazdasági rendbe. Átmenet a félféudális rend nyomait mélyen hordozó (Bibó szerint eltorzult) rendszerből egy polgárság eszméjét „kiizzadó” európai rendszerbe. S a globális világgal együtt átmenet egy tőkén, erőforráson felépülő ipari társadalomból egy tudásra, információra felépülő információs társadalomba.

E szörnyű méretű, irtózatossággal borított átalakulás közben irányt, s még inkább fényt, meleget mutatni nem könnyű tett. Talán tudásunk sem elegendő, de még kevesebb bátorságunk, s még annál is kevesebb az önlemondással is együtt járó szolidaritásunk. Pedig a végtelenbe transzformáló csere, a „hívás” ma ezt kéri tőlünk.

Csak egy maroknyi a legfőbb tennivalókból.

Legfőbb teendőnk létrehozni egy élhető világot meghatározó társadalmi *értékrendet*. A fent jelölt, egymásra szuperponálódott transzformációk miatt ez az értékrend nem triviálisan adott. Valószínű nem azonosítható a megélt múltak bármelyikének értékrendjével sem. Márpedig e rend nélkül burjánzik a hisztéria. Megint csak Bibóra hivatkozva egy egészséges, rendben lévő közösség a katasztrófákból megerősödve kerül ki. Megkeresi a katasztrófa okait, elviseli azt, ami csapás volt, javít azon, aminek maga volt az oka, elégtételt szerez és ad, s kitűzi új feladatait. Az egészséges közösség megoldja a problémáját, s nem egyszerűen csak „lereagál”. (Érték)rend nélkül nincs egészséges élet, egészséges személy, egészséges társadalom – sőt egészséges gazdaság sem. A polgári világ alapja a bizalmon alapuló kooperáció. Ma e kooperáció szükségessége *világméretűvé* tágu. Gondolkodjunk azon, az efemer kérdéseket időlegesen félretéve, dolgozzunk együtt azon, hogy hogyan alkothatjuk meg társadalmunk új értékrendjét, amelyre életminták, életutak feszülhetnek rá. Ebben az alkotásban segíthet az, hogy Európa kínálja számunkra a célul, vagy inkább alapul kitűzhető, sőt, kitűzendő értékeket.

Azután közre kell működnünk – a szolidaritás szellemében – a harmónia létrehozásában a magángazdaság és a javak társadalmi elosztása között. A „smith”-i láthatatlan kéz működésének feltételei ma már nem adóttak. A közösségnek gondoskodnia kell a magántulajdon, a magánjogvédelem és a szociális lény igényeinek megközelíthető harmóniájáról, a nagyvonalú, *túláradó fölösleg* átruházásának elvei alapján.

A következő megoldandó kérdés a magyar nép, az egyes emberek hatalmas *szeretet-deficitének* oldása. Sok száz éves történelmi múltunk felel e hiányért. Mindig rászedtek, mindig elárultak, annyiszor elnyomtak. Sokszor magunk, értelmiségiek, uralkodó elitünk, Csák Mátéink, Zápolyaink. Vagy csak napjainkban is: emlékezzünk Balogh János szavaira! E szeretet-deficit pótlása nem megy szavakkal, nem

megy szofizmával, okoskodással. „Mert megadatott nékem megértenem, (...) hogy a bölcsesség nem válsz, hanem a folyton változó szavakból való kigyógyulás. Azoktól tudom, akik szeretik egymást, akik lábukat lógatva, szorosan egymáshoz simulva üldögélnek a narancsültetvény kökerítésén, és jól tudják, hogy nem kaptak választ tegnap feltett kérdéseikre. Én azonban ismerem a szerelmet, és ezért tudom, hogy az azt jelenti: megszűnik a kérdezés.” A mécses lényege nem az olaj, hanem a láng, ami melegít. A magyar értelmiség vezető szerepe nem szavakon múlik, de az emberi helyzetekben való erkölcsös viselkedés gyakorlásán, bemutatásán. És talán, ami eddig csak oly ritkán sikerült – akkor is oly sokszor büszke, de jó királyok jóvoltából – most sikerülhet a hármastörténelmi kényszer súlya alatt (kihasználva az európai rend kényszerét).

Végül megemlíteném az eltorzult kelet-európai *faji, nemzeti, nemzetiségi* kérdések megoldását országon belül és kívül. Az elvi megoldás tisztán adott. Számunkra senki sebben nem fogalmazta azt meg, mint Babits.

„Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. (...) De mily balga volnék, ha ugyanakkor más színt, más kincset el akarnék venni, vagy meggyengíteni. Én hiszek a testvériségben: a színek együtt adják ki a képet, a hangok együtt adják a koncertet”. A norma megvan. A magyar értelmiségnek meg kell tagadnia azt, aki nem e norma szerint él!

9. Lépjünk tovább. Mint reálértelmiség tagjainak, jól tudom, megvannak a saját dolgaink is.

Mindenekelőtt mi hoztuk létre azt a szituációt, amely az emberiséget kiélezett *határhelyzetekhez* vezette. Az atomenergia, a környezetpusztítás pusztító létünket fenyegeti. A génszűrés biológiai mivoltunkat. Az informatika emberi voltunkat. Ugyanakkor a fenti eszközök életet mentenek, több ennivalót, jobb egészséget hoznak. Mind a négy terület hatalmas eszközöket adott az emberiségnek, amelyek határhelyzetig tágtíják a jó és rossz cselekedeteink határait. E helyzetben útmutatást is elsősorban nekünk, a tudósoknak kell kidolgoznunk – a weizsäcker-i felelősséggel, önmérséklettel.

Nekünk tudnunk kell, hogy a technika-teli jövőben egyre nagyobb szerep hárul a „tudásmérnökre”, arra, aki el tud igazodni a technicizált, bonyolult világban. Aki ismeri az ok-okozatok bonyolult rendszerét, s aki képes beavatkozni a folyamatokba. E szakembernek azonban tudnia kell, hogy az ember, a társadalom nem pusztán okokon-okozatokon alapuló automata. Azt a felséges szerepet tehát, amit a jövő a tudásmérnököknek szán, gazdagítanunk kell a „*megértés*” módszereivel anélkül, hogy elfelejtenénk a *szakszerűséget*. És a szakszerűséggel együtt az *alázatot*. Mert igaz, hogy követelnünk kell azt, hogy a szakkérdésekben szakszerű válaszok készüljenek. (Ez is a bibói polgárság eszméjéhez tartozik!). De ne felejtsük Popper megjegyzését sem: „a tudós ugyanis nem azért tudós, mert tudás, cáfolhatatlan igazság van a birtokában, hanem azért, mert állhatatosan és vakmerően, kritikusan *keresi* az igazságot.”

A jövőt előkészítő informatikusnak arról is tudomása van, hogy a jövő század társadalmi rendje, az azokban kialakuló egyenlőtlenségek, érdekérvényesítési képességek nagyrészt a megszerzett *tudáson*, illetve azon a *képességen* fog nyugodni, hogy miként tudjuk e tudást mozgósítani. Mindezt egy „új íráskultúrában”. Nekünk, magyaroknak megoldást kell találnunk arra, hogy a tudásalapú társadalomba történő belépéskor miként számoljuk fel a jelenlegi, mintegy 40%-osra becsülhető funkcionális írástudatlanságot – ami azt jelenti, hogy népünk 40%-a nem képes saját érdekeibe állítani a szavak mesterségét, az önkifejezést, illetve a szavak megértésének tudományát, az információk mögöttes tartalmának kiemelését.

Mint ahogyan az informatikusnak tudnia kell azt is, hogy a jövő új, nagy kihívása a felszabaduló *szabadidő*. Kinek azért lesz, mert nem jut szerep számára a társadalmi munkamegosztásban, kinek azért, mert a munka termelékenysége felszabadítja az időt. A felkészületlen embert elérő szabadidő tág teret nyit a drognak, a konzumbábká váló „akárkinek”. Talán paradoxonként hangzik, ha azt mondom, hogy nekünk, informatikusoknak kell felvetni, szorgalmazni a *szépség*, az *élmény* meghatározó becsempészését az ember személyiségébe, az oktatásba. „A tárgynak ugyanis csak akkor van értelme, ha nagyobbá tesz, márpedig nem attól növekszel, hogy birtoklod, hanem attól, hogy megszerzed”. Igen, nem a hegycsúcs maga, hanem a hegymászás élménye, erőfeszítése az, ami emberré tesz. A feladat tehát: szomjúságot oltani az emberbe arra, hogy valamiért erőfeszítést tegyen, hogy valamire elcserélje önmagát. „Kultúrát ajándékozni – mondotta atyám – azt jelenti, hogy szomjúságot ajándékozol. A többi magától jön.”

Szomj a szépségre: legyen az egy világló tavaszi kert, primitív néger faszobor, egy Weöres vers vagy az univerzum geometriai egyenlete. Szomj az élményre: a folytonos erőfeszítés élményére.

10. A tanulmány vége felé járva egy természettudományos neveltetésű embernek szembe kell néznie a kérdéssel? A felvázolt hivatás nem sikerült túl idealistára? Van remény annak megértésére, benső elfogadására, az azzal való azonosulásra? A sok törtető, mának élő, „megszerző életet” élő között lehet a vázolt gondolatmenetnek realitása? Érdekes e meggyőződést kimondani, ha az előzőek miatt megvalósulni talán sohasem fog?

Feleletem többszálú.

Az első válaszom úgy szól, ahogyan Thomas Mann fogalmazta meg:

„A hegynek kövébe véstem az emberi viselkedés ábécéjét, de legyen bevésve a te húsodba és véredbe, Izrael. (...) Jól tudom, és Isten is tudja előre, hogy az Ő parancsit nem fogják megtartani; az Ő szavai ellen mindenkor és mindenütt vétkeznek majd (...) De átok az emberre, aki felkel és így szól nem érvényesek”.

Azaz bűnt elkövetni, a törvénytől eltérni örök emberi sors, „rendeltetés”. De átok arra, aki azt mondja, hogy nincs törvény, nincs rend, nincs kötelesség!

A második válasz a polgáré, aki tudja, hogy voltak egyszer férfiak a rabszolgatartás idején, akik mertek álmodni, s merték kimondani, hogy „minden ember egyenlőnek teremtett”. S amit akkor néhány nap alatt megfogalmaztak és a Függetlenségi Nyilatkozatba véstek, mindmáig az emberiség megkerülhetetlen sarokkövévé vált.

A harmadik válsz a kertészé. Saint-Exupéry kertészéé:

„A birtok ura, mikor hajnalban végigjárja földeit, ha kőre bukkan, felszedi, ha tövisre, kitépi. Nem bosszankodik sem a tövis, sem a kő miatt. Szépíti földjét, és nem érez egyebet, csak szeretetet. (...) És miért panaszkodnék az emberek miatt? Ezen a hajnalon olyannak fogadom el őket, amilyenek. (...) Kertésznek érzem magamat, aki lassú léptekkel ballag fái felé.”

A negyedik válasz furcsa paradoxon, amelyet Kovács Zoltán fejezett ki frappánsan az Élet és Irodalomban. Tudniillik annak felismerése, hogy olyan sokan vannak azok, akik létükkel korrumpálják a világot, s akik nem győzhetőek le, akiktől eluralkodik a simli. „A világ azonban pontosan ilyen. Valaki mindig odamegy, valaki mindig odakívánczik, valaki mindig szembe áll, és *mindig lesz valaki*, aki nem hagy békén, aki nem fogad el, és akitől soha nem lehet nyugta azoknak, akik ott vannak.” Igen, mindig jönnek Jézusok, akik azt mondják: nem a közénk tartozó farizeusoknál, de a másokhoz tartozó szamaritanusoknál van az igazság, akik nem hagyják segítség nélkül a sebbe borult ellenségüket. Mindig jönnek Szent Ferencek, akik arra a szóra: hierarchia, azt mondják: szeretet. Mindig jönnek Gandhi-k és King-ek, akik azt hirdetik, hogy a gyűlöletre nem válsz a gyűlölet. És jönnek XXIII. Jánosok, akik egy merev, bezárt világnak mosolyogva parancsolják: tárjuk ki az összes ablakot! És Széchenyiek, akik nem csak beszélnek, de felajánlanak, odaajándékoznak, valamiről lemondanak. És jönnek Schweitzerek és Teréz anyák, akik már nem is csak lemondanak, egyszerűen teljességüket adják oda a kitaszítottaknak, a meg nem nevezetteknek. És milyen csodálatos! Az annyi hibával, bűnnel, rosszal megáldott emberek kollektív emlékezete előttük hajt fejet, őket oktatja fiainak.

11. Hogyan is foglalhatnám össze e szubjektív vallomást? Babitsra hivatkozom:

„Ember vagyok, s hiszek az emberben. Nem is az emberben. Az ember vakon botorkál; de a világ nyitja és súgja útjait. Az ember primitív lény, de az állat még primitívebb. Nem állatot kívánok, nem is embert! Többet!

S ha néha elfáradok, s az állatot és anyagot irigylem: ez nem hitem megtörése, csak erőm, mely nem semmi, de nem minden ... Derék erő, s majd megnyugszik egyszer, de nem fogy el. Hiszem ... Nyugodt kincssé lesz és örök haszonná.” (Örök kék ég a felhők mögött)

„Az élet elpusztulhat, de amit másokért alkottunk, az megmarad, mint a hímzőnők elpusztíthatatlan remeke, vagy az építész évszázadokkal dacoló temploma” – visszhangzik a rím, a saint-exupéry-i gondolat.

12. A szólamnak vége. S ha majd elkészül és felcsendül a kompozíció, figyelmes füllel és nyitott szívvel fogom fürkészni, hogy mit kell rajta változtatni, hogy szebben hangozzon, hogy *egybehangozzon*, hogy létrejőjön a *harmónia*.

Ez a hivatásom!

Budapest, 1998. Húsvétján.

5.5 Tizenöt év múltán⁵⁷

1. 1990-ben Magyarország történelmének ritka pillanatai egyikéhez érkezett. Az ország **szabad** lett. Sorsa, jövője saját kezébe adatott; már amennyire egy kis nemzet egyáltalán ura lehet történelmének.

Persze tudtuk, de talán nem éreztük át eléggé, hogy társadalmi örökségünk nehéz. A megelőző 50 évben véglegesen felbomlott, hagyományait vesztette egy túlrett paraszti társadalom, de - az ismert kényszerek miatt - nem jöhetett helyette létre a szabad polgárok minőségi társadalma (a Kiegyezés utáni ígéretes kezdeteket összetörték a trianoni trauma, Auschwitz és Ebes megsemmisítő gépezetei és Sztahanov mennyiségi mozgalma). A zsellérsorból, vagy földjéről a városba úzó hontalan sokaság értékes minta nélkül maradt, így mint lefelé nivellálódó tömeg törmelékké mállott, amelyet csak időnként fogtak össze a lelkesedés ritka pillanatai. Ez a súlyos örökség a szomszéd országokban is hasonlóan alakult, tipikus kelet-közép-európai történet.

A szabadság évében azonban a friss, új kezdet reménye, lendülete hatott át bennünket, és az a közös hit, hogy ezek után már csak türelem és (egy kis) idő kérdése, hogy utolérjük Európa példaként vágyott országait.

Tagadhatatlan, hogy a nagyvonalú struktúrák, amelyekben egyetértettünk, kiépültek: szabadság és szabad szólás, köztársaság, demokratikus népképviselő, magántulajdon, szabad verseny, piacgazdaság, Atlanti Szövetség, Európai Közösség. Kicsit persze mindez „keleti bájjal”, azaz „majdnem úgy”, ahogyan kellett volna. Az országba azonban töke jött, gazdasági és tárgyi kultúránk fejlődött, nőtt az export, eleget tettünk a „csatlakozási” kritériumoknak. És mégsem vagyunk boldogok!

Rabár már 1998-ban figyelmeztetett⁵⁸: „Az ár, amit fizettünk, óriási ... az egészségügyben, az oktatásban, a szociális biztonságban. Törvényszerűen jött létre az esélyek egyenlőtlensége, a szélsőséges jövedelemelosztás, az amúgy is beteg társadalmat megosztó önzés, a szolidaritás gyengülése és az erkölcs lazulása. A gazdaság konszolidálódott, a közösség belerokkant, ... de (ezek ellenére) előttünk egyetlen út van: Európa mint sors!” ... és mint feladat, egészítem ki Rabár szavait itt és most.

A kezdeti friss lendületet ugyanis nem követte a vágyott, felszabadító erejű kibontakozás. Érezzük, tudjuk, hogy a napi apró munka idején vért veszítünk, a társadalmunk súlyos betegséggel küzd, ami immár fenyegeti a korábban már konszolidált versenyképességünket is.⁵⁹

Szögezzük azonban le: betegségünk elsődleges okai bennünk találhatók, s nem a külső tényezőkben. Elsődlegesen nem a pénzhiány, nem „a másik (politikai) oldal”, nem a globalizáció és nem a szomszédaink képezik bajaink gyökerét.

2. A szimptómák. Mik tehát betegségünk legaggasztóbb fekélyei ma?

- Gazdaságunkat óriási, növekvő, lassan fenntarthatatlanná váló **államadósság** bénítja. Már-már maga alá temetve a társadalmat, pedig lett volna pénzünk törleszteni (privatizációs bevételek, a gazdaság elherdált többletjövedelmei)! Gazdaságunk másik gyengesége a **hazai tulajdonú vállalkozások** (termelési értékre) marginális volta. Ha nincs honi felhalmozott töke, nincs gazdasági szabadság. Pusztán alkalmazottként nem lehetünk kezdeményezők és saját sorsunk alakítói.
- Európai viszonylatban elfogadhatatlanul alacsony szintű a **foglalkoztatottság**.⁶⁰ A munkaképes korúaknak csak mintegy a fele (Dél-Alföldön: 45%-a!) dolgozik. Az államigazgatás elviselhetetlenül felduzzasztott létszáma ennél még kedvezőtlenebb helyzetet takar! És ez a helyzet tovább romolhat (előregedés, munkastruktúra-változás, tanulatlanság). A mezőgazdaságból ma lakosságunk 6%-a él, ami rövid idő alatt várhatóan 3%-ra fog csökkenni. Mi lesz a többiekkel? A tartósan munka nélküli, tevékenység nélküli létből kitörni nehéz, majdnem lehetetlen. Életmóddá válik. És sajnos öröklődik. Ma már akadály a gazdaság fejlődésének is.
- A nyomor küszöbére taszító munkahiány következménye a tartósan (véglegesen?) **szétváló társadalom**. Létrejön a társadalomból kiesők nagy csoportja, a társadalmi fekete lyuk, amelyik, ha

⁵⁷ Megjelent: Távlatok. A magyar jezsuiták folyóirata. 2005/2. 186-191.

⁵⁸ Rabár F.: Az európai integráció és Magyarország. Távlatok. 1998. 06.

⁵⁹ Havass M.: A magyar társadalom versenyképessége. Élet és Irodalom. 2005. január 21.

⁶⁰ Foglalkoztatottság: a munkaképes korúak közül munkában találhatóak aránya.

beszippant, nem enged, s amelyik növekszik is. A társadalom alsó 40%-a önerőből esélytelen a kitörésre. Másutt Európában ez a szám jóval kisebb! E probléma nagyrészt regionális, vidéki, időskori, hátrányos egészségi, vagy nemzetiségi helyzethez köthető probléma.

- A kilátástalan, kudarcra ítélt élet következményeként kialakult a **társadalmi anómia**. Lecsökkent az élet értéke. Ezt mutatják az életminőséget jelző rossz mutatók. Drog, alkohol; a betegségmegelőző élet gyakorlatának hiánya; magas morbiditás; abortusz dömping, alacsony gyermekvállalás; sok csökkent képességű és hátrányos helyzetű; megoldatlan egészségügyi ellátás; töredék-családok.
- A sikeres európai csatlakozást bénítja az **európai kultúra hiánya**. Funkcionális analfabetizmus, alacsony nyelvtudási szint, országos méretű rendetlenség, a megbízhatóság és kooperativitás hiánya, durvaság. E kultúrahiány taszít, akadálya a közös munkának, nem tart meg, nem vonz!
- **Balkanizálódik az államvezetés és a politika** (korrupció, hálapénz, következménynélküliség; a sok elvonás ellenére, túlelosztás az egyik oldalon, utcán alvás a másikon; sok beszéd és ígélet, kevés tett; hiányzik a hosszú távú tervezés, a konszenzuskészség). Az ország működése nem kiszámítható.
- **Hiányoznak** a társadalmi kohéziót biztosító **értékek**. Nincs vonatkoztatási pont, nincs közösség, nincs ragasztóanyag, ami összetartson, noha a legfrissebb szociológiai, pszichológiai, társadalomlélektani kutatások is egyértelműen bizonyítják, hogy a magasabb szintű közösséghez tartozás, az **összetartozás élménye** az egészséges egyén és a főbiamentes társadalom **nélkülözhetetlen** eleme. Hiányzik az egységbe fogó nemzet megélt eszméje. Hiányoznak a széthullott a paraszti erkölcsöt pótló polgári alapértékek. Hiányzik a közösség joga. A család joga. A működő, ellensúlyt biztosító, emancipált civil társadalom. Hiányzik a társadalmi transzcendencia: a „másért” elvének, a számlálatlan, „túláradó felesleg” adományozása elvének⁶¹ működése, vagy legalábbis mint társadalmi jónak az elismerése.

3. A diagnózis. Mindezeknek a fekélyeknek legfőbb kiváltója a történelmi távlatú, társadalmi méretű **szeretet-deficit**. A szeretet ugyanis: a Neked szóló feltétlen bizalom, a közösségvállalás a másikkal. A társadalom tagjai - mert nem kapták meg, mert nem tanulták meg, mert továbbadni is képtelenek - kiestek a szeretet „tenyeréből”. S e „kihullásnak” mélyenszántó következményei vannak.

Mindenekelőtt az **értelmes bizalom hiánya**, ami pedig a kiegyensúlyozott élet záloga. Bizalomhiány: - *magamban* (önbizalomhiány); - *másban* (irigység, kooperációhiány); - *a társadalomban* (a jogrendszerben, adórendszerben, az egyetlen bizalmat kivívott szervezetünk az Alkotmánybíróság!); - a bennünket irányító *pártokban* (rövid távú gondolkodás, korlátlan költekezés, hatalmi vetélkedés); - a *nemzetközi környezetben* (Trianon, nemzetiségi feszültségek). Együttvéve kialakul a meg nem értettek, a folyton üldözöttek főbiája, az elnyomorodott önismeret. A bizalmatlanság azonban bizalmatlanságot szül a másokban, s ez visszaható spirálba torkollik.

A bizalom hiányában létrejön a **sunyiság**, a megállapodás pillanatában történő kiskapu-keresés, amit sokan (félmosoly kíséretében) már-már nemzeti büszkeséggel úgy emlegetnek, hogy élelmesség. De szorít a bizonyításvágy, a teljesítménykényszer. És nincs társ, minden harcban egyedül vagyunk. Pedig Buber óta tudjuk: Te nélkül nincs ép Én. Szép nyelvünk találóan fejezi ki: társ-adalom.

Ennek következményei: sikertelen életutak esetén a kockázatkerülés, a másra hagyatkozás vagy másra mutogatás, a **frusztráltság**. Így alakul ki az anómia, ami tetten érhető az életminőségi mutatókban.

Sikeres életút esetén a következmény: a **szolidaritás hiánya**. Ezzel is szembesülünk naponta! Ezért alakult ki nálunk a jövőért közösen vállalt kollektív önmegtartóztatás lehetetlensége. Amit pedig sikerrel hasznosítottak a finnek vagy az írek!

Ha most az EU jóvoltából egy gavalléros Európa Terv keretében lehetőségünk nyílik (mert nyílik!) fejlődésünk pályáján módosítani, elsőként ezt a gócot kell gyógyítani!⁶²

4. A gyógy mód. Az Európa Terv alapkérdése, hogy minek legyen prioritása? Társadalomépítés kontra gazdaság? Emlékezzünk: a betegség kezelésében együtt jár a lázcsillapítás és az antibiotikum!

⁶¹ Ratzinger, J.: A keresztény hit. Bécs. 1983.

⁶² Európa Terv: Az Európai Unió elsődleges hozzájárulásával 2007-13 között mintegy 15 000 milliárd (!) forint kerül Magyarországon felhasználásra országfejlesztésként.

Meggyőződésem, hogy párhuzamosan kell enyhíteni a társadalmi betegségeinket és emelni a gazdasági versenyképességünket. A kettő nem nélkülözheti egymást!

a) *Mink van?* Jelentős kreatív alkotószellem, invenciók készség, ami azonban nem hasznosul. Olyan környezetet kell teremtenünk szabályozásban, támogatás- és intézményrendszerben, ami kibontja azt!

Teljesítménykényszer, szorgalom. Tehát értelmes célt, biztonságot, segítséget kell nyújtani annak, aki akar, s elsősorban is az új generációnak.

Különleges geográfiai pozíciónk van, amely alapján a szomszédi, regionális együttműködés motorjává válhatunk.

b) *A Stratégia.* A szabadság kivívása után soron következő nehéz feladatunk ehhez: saját karakterű, de **európai kultúrájú** országgá kell válnunk. Ha ezt nem sikerül, zsellérsorban maradunk. Ezért azt kell megcéloznunk, hogy Délkelet-Európa vonzó, **innovatív szellemi centrumává** váljunk. Ha ez nem történik meg, csökken az ország **megtartóképessége**, elveszthetjük szellemi vezető rétegünket. Vagyis szeretni való és szerető országot kell teremtenünk - amely, ha materiális lehetőségeit tekintve alacsonyabb szinten is áll, mint sokan mások, mégis ide vonz, ide köt - másként mondva: Hazát.

c) *Teendők.*

Mindenekelőtt alkossuk meg közösen, vitában, de végül együttesen elfogadva azt a **hazaképet**, amit jövődöként magunknak szánunk, képzelünk. Ennek alapján határozzuk meg, dolgozzuk ki azokat a struktúrákat, majd hosszú távú feladatokat, amelyek ennek eléréséhez kellenek. Következtesen használjuk fel ezek megoldására azokat az erőforrásokat, amelyeket az EU számunkra juttat. E terv legyen számunkra (akár lemondást is vállaló!) elkötelezettség, de legyen zsinórmérték, követelmény a politikusok, politikai pártok számára is. Aki ezt nem vállalja, az ne vezessen! Mert az egésznek van elsőbbsége a részek felett, a részek az egészből nyerik értelmüket!

Mindezt az építkezést úgy tegyük, hogy minden beruházás egyben szolgálja a **közösség építését** is! Oldjuk a szeretet-deficitet, építsük a bizalmat! Amit a történelem és az átalakulás idején mi magunk kényszerből elvettünk, most szolgáltatassuk vissza! A nehéz az, hogy mindezt a nemzetközi verseny árnyékában kell tennünk elérve azt, hogy minél többünkben legyen meg saját egyéni sorsunk irányításának, alakításának a bátorsága és képessége.

Mindezt **együtt** tegyük. Jövőt építő munkánk legyen közös alkotás, amely valamennyiünket érdekeltté tesz. Ehhez alakítsuk ki, erősítsük meg a civil szféra árnyalt közösségrendszerét, amely nemcsak ravasz alkukra képes, de gazdaként munkálkodó társ is egyben.

A jövőt építő pedagógiánk középpontjában álljon a felszabadító **személyiségnevelés**. Vessük meg annak az általános tudatát, hogy „Te is *imago Dei* vagy. Legfontosabb feladatod személyes talentumaid kibontakoztatása ott, ahova Isten rendelt, s azok javára, akik között élsz.”⁶³ Vagyis: éld át a teremtés játékos örömét!

És legyünk **szolidárisak** azzal, hogy méltósággal élhető életet adunk annak, aki erre az erőfeszítésre már nem képes.

Rabárral együtt mondom: Itt létünk egyszerre: Sors ... és ... Feladat. Mindenki feladata! Nem az övé, nem a másiké, nem a hatalomé! Az Enyém, a Tied, a Mienk!

Most nem maradhatsz néma! Mondanod kell, tenned kell! Indulat nélkül, harag nélkül, de szívósan, ahogy a kertész gyomlál a kertben. Mert a szabadságod ma azt jelenti, amit megteremtész. Jövőnket nem mások adják ránk, mint kész zakót. Magunk szőjük magunkból, mint hernyó a gubóját. És ha közben hibázunk, olykor elfáradunk, netán sárosak leszünk? Nem baj! Nem azért vagyunk, hogy tisztán őrizzük magunkat!

⁶³ Cs. Gyimesi É.: Késői modernitás. 1999.

„A keresztény ideál kétségtelenül az, hogy a lét mélyére merülve megtisztítjuk azt, és ott **megtisztulunk**. Az élet nem sár, hanem finomításra váró arany!”⁶⁴, ... és közben nem veszíthetünk a lendületből!

Ha ezt megértjük, akkor ... van jövőnk!

⁶⁴ de Chardin, T.: Út az ómega felé. Budapest. 1980.

5.6 A magyar társadalom versenyképessége - helyzetértékelés

(Gondolkodjunk Együtt Magyarország jövőjéről! konferencia a Parlamentben

(Budapest, 2005. január 10.)⁶⁵

Már a versenyképesség is nehezen körülhatárolható, elsősorban minőségi jegyekkel meghatározható fogalom. A társadalom versenyképessége még inkább az. Ezért engedjék meg nekem, hogy annak ellenére, hogy matematikus vagyok - tehát a számok barátja -, ne a statisztika nyelvén szóljak e kérdésről. Gyakorló vállalatvezetőként, aki harminc éve egyik kezdeményezője voltam a sikeres magyar szoftverexportnak, inkább arról beszélek, mi az, ami akkor suhan át a fejemben, amikor egy üzletfelem megkérdezi, Magyarországon ruházzon-e be, vagy amikor azt elemzem, miért maradtunk le egy-egy nemzetközi versenytárgyaláson.

Tehát így kezdeném!

1. Annyi nehéz, bukott szabadságharc, függetlenségi küzdelem után Magyarország ma szabad, demokratikus berendezkedésű ország, amelynek külső biztonsága lényegében megoldott.

Részesen a globális világpiacnak, s a nyílt, szabad verseny gazdaság feltételei között dolgozik. Általános teljesítménye alapján a világ fejlődő régióihoz (annak is a felső harmadához) tartozik, versenyképességi mutatói - ugyan enyhén romló tendenciát mutatva - általában a 35-40. hely körül határozzák meg rangsorát, nagyjából hasonlóan Kelet-Európa más országaihoz.

Magyarország akár boldog is lehetne, mert kétségtelen, hogy például

- az utolsó 15 esztendő alatt tárgyaiban jelentősen épült (korlátlan mennyiségű autó és mobiltelefon kapható, kifinomult benzinkúthálózat, autóutak, új épületek, jó áruellátás, szupermarketek, a modern diagnosztikai-műtéti eszközök megszerzése következtében 30%-kal csökkent az infarktus okozta halálok, kiépült a bankrendszer, az elektronikus pénzkezelés, létrejött a szélessávú informatikai összeköttetés, megnőtt az exportképesség, újjraépült a Nemzeti Színház, napjainkban avatjuk fel a világ egyik akusztikusan a legkorszerűbbnek számító hangversenytermét stb.),
- dolgos közintézményrendszere létezik (egészségügyi, geológiai, topográfiai szolgáltatók, a Bartók Rádió mindig kiszámítható műsorai, jól használható könyvtárrendszer, intelligens teleházak stb.),
- van érdeklődő, tanult ifjúsága (állandóan magas nézettségű a Mindentudás Egyeteme, telt színházak, nyert ifjúsági innovációs versenyek, zsúfolt múzeumi kiállítások stb.)
- sorozatban ítélnék magyar születésűeknek Nobel-, Wolf-, Oscar-, stb. kiválósági díjakat (igaz, sokuknak, talán többségüknek nem itthoni alkotásért).

Mégis, Magyarország boldogtalan, keserű, mert érzékeli, hogy súlyos sebek terhelik, amelyek akadályozzák a kiteljesedett élet, a siker megélésében; érzékeli, hogy e sebek gyógyulása késlekedik, s hiányzik a gyógyulás felszabadító öröme. Érzékeli: a szabadság utáni vágy talán túlságosan is elfedte (netalán helyettesítette?) a dolgok megalkotásának, megteremtésének vágyát és főként képességét. S most ijedten látja: mire is megyünk a szabadságunkkal? Eddig vakmerőségre volt szüksége és ármányos leleményre, önfeláldozásra és gyakran árulásra. Individuális (hős)tettek, s kevésbé a következetes munkára. S most hiányzik az építés, a folyamatos munka történetileg kialakult napi kultúrája!

Ez a helyzet nem ismeretlen (Bibó a kelet-európai népek nyomorúságának, Hamvas a pusztai népek végzetének nevezte), nem is egyedülálló e környezetben, sőt, bizonyos értelemben szükségszerű velejárója egy alapvető, ám fájdalmas átalakulásnak (bár néhány ország esetében a miénknél már pozitívabb lendület érzékelhető). Ám az igazi kihívás - éppen a szabadságból, integrációból fakadó mobilitási lehetőségek miatt - nem is e környezetből, hanem a világ fejlett részéből, például az Európai Unió nyugati feléből fogalmazódik, s mi - érthetően - ahhoz viszonyítunk. Az eredmény: az országon egyfajta apátia, reménytelenség, pesszimizmus uralkodik. A helyzet kényszerű tudomásulvétele együtt jár a másra (külső

⁶⁵ Megjelent: Élet és Irodalom. 2005. január 20. 3-4 old.

hatalmakra, másokra, államra) mutogatással, és egyfajta össznépi kádári kacsintás-váltással: mi tudjuk, hogy mit mondjunk, és azt is, mit kell érteni alatta. A szavak és a tények állandósuló inkonzisztenciája viszont cinizmushoz vezet.

A jövőtől való félelmet árnyalja, sokszor mélyíti: a Föld közös jövője, a globalizáció gondja. Soha ennyi lehetőség, ám soha ennyi fenyegetés. És akiben nem munkál a megtapasztalt remény, az nem hisz abban, hogy e kettőből számára a lehetőségek valóra válnak.

Ahhoz, hogy gyógyuljunk (ahhoz hogy tőkét vonzóan versenyképesek legyünk), szembe kell tudni nézni magunkkal, nehézségeinkkel - őszinteség. Azonosítani kell tudni sebeinket - diagnózis. Képesnek kell lennünk a megegyezésen alapuló, hosszú távú, kitartó, együttes, sokszor fájdalmas erőfeszítésre - terápia. S valljuk meg, leginkább ez utóbbi hiányzik!

Ami az őszinteséget illeti: Tudnunk kell, hogy sebeink legfőbb oka nem külső ok: nem a tőkehiány. Hanem belső ok: az országnak és lakóinak **sikerre való kondicionálatlansága**. Ezért a 2. Európai Terv megalkotása előtt megfogalmaznám az első főszabályt: **nem érhetünk el tartós, látványos gazdasági eredményeket (más szóval nem válhatunk elegendően versenyképesé) a társadalom és tagjainak sikerre való kondicionálása, azaz a társadalmi viszonyok fejlődése nélkül** - vagyis gazdaság és társadalomépítés csak együttesen, összefonva haladhat!

Mik tehát a társadalom szárnyalását gátló sebeink, amelyek orvoslásra várnak? Tekintsük át őket, három szinten:

- az egyén szintjén,
- az intézmények szintjén,
- hazánk, azaz a közösség szintjén.

2. Ami az egyént illeti, négy súlyos kérdést fogok kiemelni:

- a „tanult tehetetlenség” szindrómáját vagy a társadalmi anómia kérdését,
- műveletlenségünk és hétköznapi-kultúrátatlanságunk kérdését,
- a előítélet-mentes érintkezés és a kooperációs, együttműködési készségünk hiányait,
- a kockázatkerülés gyakorlatát.

Vegyük ezeket sorjában!

A tanult tehetetlenség alatt a következőt értem⁶⁶. Az ember élete folyamatos döntések láncolata, s a döntései eredményeinek érzékelése, értékelése. A sikeres döntések erősítik a bizalmat, a sikertelenek csökkentik. A nehéz helyzetek sorozatos sikeres megoldása (ahogy Csíkszentmihályi Mihály erdélyi származású amerikai tudósunk kimutatta) úgynevezett „flow-állapotot” vált ki, azaz öntevékeny, kiegyensúlyozott, boldog emberré avat. A megoldhatatlan helyzetek sikertelenné, vesztesévé kondicionálnak, anómiát okoznak. Az ilyen emberek reményvesztetté válnak, sodródnak, számukra devalválódik az „élet értéke”, ami tükröződik az életminőség rossz mutatóiban. (Kicsiny születési arány, nagy halálozási ráta, rossz életmód, sok öngyilkosság, rövid várható élettartam, droghasználat, az egészséges élet mellőzése stb.) E mutatókban igen rosszul állunk, ami fontos - nem csak egészségügyi - teendőnkre figyelmeztet! Ugyanis a sikert tanítani lehet, arra kondicionálni lehet: a családban (Óvd az anyákat, óvd a családot!), az iskolában (Építs sok, jó iskolát! Állítsd helyre a nevelő, a mester tekintélyét!), a közvetített értékekben (Alakíts ki együttműködést, az értékközvetítő intézményekkel!), a társadalomban (Nyújts biztos háttérrel a próbálkozónak!). Az amerikai, ha pocsolyába esik, feláll, leporolja nadrágját, s azt mondja, „Great, I have overcome!”. Azaz: Ez is sikerült!

Ami műveletlenségünket illeti: kimagasló individuális teljesítményeink ellenére:

- Hiányzik a nyelvtudás. Az ország lakosainak mintegy tíz százaléka képes csak idegen nyelven érintkezni. Ezzel a tudással kell részt vennünk nemzetközi gazdasági versenyben. Ezzel a tudással kell,

⁶⁶ Kopp Mária gondolatmenetét követve.

nemcsak a meglévő áruinkat eladni, de - esetleg sörözés vagy teniszparti közben - kitapintani azt is, mire van szüksége a világnak. Mert a pőrén eladott emberi munkaerőből nem lesz gazdagság, csak a sokszorosán értékesíthető termékből.

- Hiányzik a megbízható „szaki”, s ezt már nemcsak elhanyagolt kertjeink, idegfeszítő lakásfelújítási munkáink tanúsítják, de egyre inkább szóvá teszik a nálunk beruházó külföldi vállalatok is.

- Az ország lakosságának 40%-a, funkcionális analfabéta, azaz hiányzik szövegértésük, valamint önkifejezésük, önmegvalósításuk írásos képessége. Hogyan valósulhat így meg a sokoldalúan tájékozott, mérlegelni képes, megegyező társadalom?

S ez átvezet a következő kérdéshez, a kooperációhoz. A világverseny ma egyszerre komplikált és globális. Csak az együttműködések finoman szövött hálójával lehet fennmaradni. Látszólagos ellentmondás: verseny és kooperáció. Mégis, a ma globális termelése és fogyasztása ezt igényli. Szabványok, érintkezési kultúra, megegyezési és konfliktusmegoldási képesség. Minden meglévő képességünk ellenére nem itt létesítenek szoftveripart a nagy szoftvergyárak, mert hiányzik az egyetemeinkről a csoportmunka oktatása, s fiataljainkból annak készsége!

Mindez óriási feladatot szab az oktatásirányításnak. De emlékezzünk: Magyarország emelkedését mindig egy-egy nagyvonalú oktatási reform indította el: Mária Terézia Ratio Educationis-a a reformkort, Eötvös-Trefort munkája a kiegyezés utáni fellendülést, Klebelsberg a Trianon utáni újraéledést.

Végül megemlítem a kockázatvállalás hiányát. Hány fiatal kutató meri vállalni az alacsony, de biztos egyetemi fizetések ellenében a saját ötleteik megvalósításának bizonytalan, de esetleg nagy haszonnal járó kockázatát; hányan dolgoznak közigazgatásban, s közülük hányan merik elcserélni azt a saját kreativitáson alapuló létre; hányan vannak kényszernyugdíjon, segélyen saját munka helyett? Persze e betegség Európát is sújtja. Az angolok az amerikaiak előtt jártak az első számítógép kifejlesztésében, az első szoftverek kidolgozásában. De ameddig az náluk szolgálati titok, tudományos érdekesség maradt, Amerika megteremtette belőle évszázadunk vezető iparágát. Az EU K+F projektjeinek 5%-ából lesz gyakorlat! S mi szeretnénk, ha ezt a szintet érnénk el! De ha elindul néhány kezdeményezés, rövidesen a nemtelen támadások kereszttüzebe is kerül. S mindezek következményeként: a sikernek Magyarországon nincs kultusza! Persze nem a zavaros helyzetet kihasználó ügyeskedések megdicsőítésére gondolok, amelyek összemosnak, s lefokozzák a munkán, szorgalmon alapuló teremtmény sikerek rangját, hitelét.

Nem hallgathatom el azt a véleményemet: mindezen hiányok mélyén fekvő ok: több évtizedes (évszázados?) **szeretet-deficitünk**. A szeretet ugyanis figyelem. A szeretet a Neked megelőlegezett, személyes bizalom. Bizalom Benned. Sikereid - de - eredménytelenségeid idején is. Mindazokért, de mindazok ellenére is, azaz: újrakezdheted! Azt mondják, hogy Kuvaitban állampolgári jogon biztosítanak mindenkinek egymillió kuvaiti dínárt. De nem ez az igazán érdekes, hisz gazdag ország lévén, megtehetik. Hanem az, ha elbukod, még egyszer kérheted. Mert kockázatvállalásod, sikertelenséged nem szüntette meg a beléd vetett bizalmat!

A szeretet, a bizalom jön az édesanyától, a családtól, de jöhet az iskolától, a társadalomtól. Ha sikerre kondicionált vagy, a többi szükséges dolgot megszerzed Magad. Hibáidból tanulsz, erényeidre építesz, a változásokat lereagálsz vagy egyszerűen tudomásul veszed - ha változtatni azokon nem áll módodban. De integráns, szuverén személy maradsz, nem hárítod másra sikertelenséged okát, s reménnyel fordulsz a jövő felé. Így épülsz emberré. S így áll össze egy sikeres ország

Nem hiába írja Saint-Exupéry (E mondatot különösen a Magyar miniszter úr figyelmébe ajánlom meleg szívvel!): ha hajót építesz, ne a szegkovácsolást tanítsd, s ne a vászonszövést! De keltsd fel a tenger szeretetét.

Ez tehát a második főszabály: **ne segélyként osztogasd szét a megújulás potenciális erőforrásait, hanem irányítsd azokat a motiváció, a képességek kifejlesztésére, bátorítására, s ezek hordozó közegeire, szerkezeteire!**

3. Ami az intézményrendszerünket illeti: annak sebei nagyrészt következnek individuális életünk fogyatékoságaiból, hisz mi alkotjuk azok személyzetét.

Országos jelenség jogi, politikai, közéleti intézményeinknél

- a következménynélküliség,

- a formális jog által irányított (lassú, ellentmondásos, sokszor erkölcsi érzék ellenes) joggyakorlat, igazságszolgáltatás, életszervezés. Ismét fel kellene emelni a – diktatúrák ellen annak idején joggal körülbástyázott – személyi szabadságjog mellé a közösség szabadságjogát!
- a bürokratikus, nehézkes, átláthatatlan, hatalmas, bizánci közigazgatási, államigazgatási rendszer,
- a korrupció (lásd: sekélyessége ellenére is az amerikai Rubinstein könyvét a „whiskys” legendájáról, ami arra is tanulságos, hogy hogyan lát bennünket egy elfogulatlan külföldi). Mert nem is a korrupció ténye a legfájdalmasabb, hanem az, hogy rendszerré, elfogadottá, kötelezővé válik, sőt, kialakul a közmegegyezés: a korrupció nem bűn, legfeljebb morális csínytevés,
- az őszintétlen beszéd, amelyet már említettem. Az emberi bölcsességek nagy alapkönyve szerint: beszéded legyen igen-igen, nem-nem. Mert különben elveszíted hiteled, a szavak hitelét, s vele valamennyiünk igazságba vetett hitét!

Mindezeket a problémát tetézi egy demokráciában a szövegértésben tanulatlan, jelentős mértékben funkcionálisan analfabéta közösségre rábocsátott, kötelezettség nélküli, dezorientáló, ellenőrizetlen médiarendszer. Egy ország még nem kellően érett sokaságának terjeszt következmények nélkül, szabadon: hiedelmeket, babonákat, szellemi pocsolyát, rágalmakat. Pedig a jog, a szabad írás szent joga kötelezettségekkel is járna! Az igazság szolgáltatásával!

Hiányzik a biztonság: az adott szó biztonsága, tárgyaink biztonsága, környezetünk biztonsága, a tisztaság, és a rend biztonsága, kísérletezéseink biztonsága, olykor becsületünk vagy életünk biztonsága is.

S legvégül említsem a hitelét vesztett politikát. Politikusaink szűk rétege ma kompetencia nélküli, egyezsége képtelen, ereje fitogtatására koncentráló, oligarcha hatalmat gyakorol. Azok érdemi együttműködése nélkül, akiknél pedig a hozzáértés található. Ezért sokszor és sokat hibázik. Szükségünk volna egy erős, partnerségre képes, autonóm civil társadalomra. Ám ennek kiépülése késik!

Amit intézményeinkről mondtam, összefoglalhatnám így is: mi egy kvázi ország vagyunk. Van zsemleánk, de nem ropog, vannak WC-ink, de bűzösek, s hiányzik a papír, vannak pincéreink, de izzadtságzagúak és nem kíséri megjelenésüket egy finom mosoly, vannak vonataink, de üléseik felhasogatottak, vannak aluljáróink, de összefirkáltak, összetörtük azokat, s vannak intézményeink, de ... (nem folytatom!)

4. Ami pedig a **hazát** illeti:

- elvesztette jelentését, értelmét. Nem jelent többet, mint egymás mellett élőket. A haza, a „Citadella” kövekké esett szét. Pedig más a Citadella és más a kőhalmaz. Ahogyan Saint-Exupéry szép szavai mondják: „Az ember teljesen olyan, mint a Citadella. Az ember ledönti a falakat, hogy szabaddá legyen, de aztán már nem egyéb, mint lerombolt erősség, amely minden világtáj felé nyitva van. És kezdődik a szorongás, annak tudata, hogy (talán már) nem (is) vagyunk. Mindegy miből, csak csinálja igazságát a parázsló venyigéből, vagy a nyírásra váró birkából!” Igen, ha elveszítjük az orientációs pontunkat, akkor

- elveszítjük az identitásunkat is. Kik vagyunk, miért vagyunk, hová tartunk?

Mi valóban sok - megérdemelt vagy érdemtelenül kapott - traumát szenvedtünk el a múltunkban, amelyek megroppantottak, törmelékké alakítottak. S a törmelék nem ellenálló. A törmeléket ide-oda, esetleg szétfújja a szél. Elveszítettük:

- mintát formáló szellemi tanítóinkat, társadalmi rétegeinket,
- értékeinket,
- szabályainkat,
- erkölcsünket,
- a közös igazságban való hitünket.

Azaz belső struktúránkat. Pedig Bibó világosan fogalmazott: minimális azonosság, közös célok, szerkezet nélkül nincs egészséges élet, nincs mozgósító erő, ahogyan az emberi szervezetben sem. És ez a harmadik főszabály: **minden, amit építeni fogunk, szolgálja egyben e belső struktúrák épülését is!** Mert e nélkül csak kőhalmazt hányunk össze, s nem a Citadellát. Tudjuk, hogy a bizalom struktúráját a leginkább a

közössé tett alkotásban lehet építeni! A közösség a közös munkában jön létre. A szántásban, építésben, alkotásban.

Szokjunk le a hadakozás történelmi gyakorlatáról - s tanuljuk meg az építés lélektanát. Milyen jó alkalmat nyújt erre egy országépítésnyi erőforrás! Mert a jövő (megint csak Bibót idézve) a mives munkát végző polgár győzelme lesz, a magát hatalmi (azaz küzdelmi) helyzetekben kiélő oligarchával szemben. Mondom ezt a mai, 10 millió kis proletár-oligarcha országában.

5. Világosan látom/látjuk, sőt, (külön-külön) minden egyes politikus is látja a diagnózist: hármas, összefüggő sebrendszer borít.

- Pótlandó az egyénekben megnyilvánuló szeretet, vagyis az (ön)bizalom-deficit!
- Államférfiúi merészséget kell merítenünk a tisztességes, racionális, szolgáltató intézményrendszer kialakításához!
- Fel kell építenünk a **közös** hazát, mindegy miből, de valami olyanból, ami összefon!

Hogy ehhez, mit kell tenni, és főleg hogyan – vagyis a terápia –, az már a politikusok együttes⁶⁷ dolga, s – higgyük! – ezt segíti ez a tanácskozás is.

Amit elmondottam, mindannyiunk előtt ismerős. Talán már-már közhely is. A baj az, hogy megoldásukra, közösen, következetesen még nem **tettünk** eleget! Valaha azt tanultam, és azt is hittem, hogy Pató Pál a magyar parlagi, kisenemes szimbóluma. Ma már tudom: rosszul tudtam! Pató Pál mi vagyunk. Valamennyiünkben itt lakozik. S sajnos ő nem a nemzetközi versenyképesség szinonimája. Így Váci Mihály szavaival zárhatom gondolataimat: „Még nem elég!”

⁶⁷ Mert más dolog egymással szembekerülni, és megint más egymásnak ellentmondani, és én csupán egy rendet ismerek el, az alkotó anyagok felett uralkodó egységét. (Saint-Exupéry)

5.7 Miért?

Három rövid parabola.

(Tisztelgés a száz esztendőS Szörényi tanár úr előtt.)

0. Egy társaságban ültünk együtt páran, volt diákjai és néhány barát. Sok mindenről folyt a szó, az életről, az értékekről, a sorsról, az iskoláról, a barátságokról. A beszélgetés kanyargós folyama volt osztályfőnökünkre, Szörényi tanár úrra terelődött. Egyik barátunk, aki nem volt diákja, megkérdezte: miért? Miért is ragaszkodunk hozzá ennyi év után is? Miért is emlegetjük egyöntetű szeretettel? Milyen volt? Mit jelentett nekünk?

Miért?

Mi, egykori diákjai felidéztünk néhány történetet, néhány emléket, néhány kedves, méltató szót, néhány sztorit. De valóban ennyi volt?

Miért ...?

Tudok-e valami általánosabbat mondani annál, minthogy: „Miklóskámnak” hívott, és miközben megölelt, kedvesen (kissé huncutul) mosolygott? Hiszen jó gimnáziumba jártunk, voltak jó tanáraink, sőt, közöttük többen kiválóak is!

Miért? – töprengek a pontos megfogalmazáson azóta is.

De rá kell, hogy jöjjenek: egy embert megfogalmazni „holt” fogalmakban, zárt formulában, (közelítő) pontossággal nem lehet. Ha azt mondják rólam: férfi, középtermetű, a XX. század gyermeke, informatikus, akkor – igaz – sok fontos dolgot közölnek rólam, s mégis: jószerével semmit. Az, hogy férfi vagyok, pontosan kijelöli választható társadalmi szerepeim tárát. Az, hogy középtermetű, behatárolja lehetőségeimet a hímek párjukért vívott harcában. Az, hogy a XX. század gyermeke vagyok, elmondja azt, hogy racionálisan gondolkodom, kényelmes körülmények között élek, s várhatóan nem karddal a kezemben maradok a csatamezőn. Az, hogy informatikus vagyok, jelzi azt, hogy életem színes szellemi kalandok között telik, ami teret ad az alkotói kedvnek. Ez valóban sok!

S mégis, e néhány jelző nem mond semmit *rólam*. Csak ennyi lennék? „Ért”, „érez” az, aki ennyit tud rólam?

E néhány jelző nem mond semmit örömeimről-fájdalmaimról, céljaimról, szorongásaimról, álmaimról. Jóformán semmit arról, aki „én” vagyok. A szó, a fogalom nem alkalmas a szubjektív személy leírására. A szubjektív személy lényegét csak résztvevően „megélni” lehet.

Ilyen esetekben az ember metaforákat, szimbólumokat alkalmaz. Vagyis valamely ismerős dologgal utal valami másra, amit nem ismer, de ami bizonyos szempontból hasonló ahhoz, amit ismerős jelzőként használ. Ám azt is tudjuk, ez a hasonlóság csak alkalmi, részleges, vagyis nem azonosság. De valamit érzékeltet arról, ami a másik „lényege”. Ezt a módszert használja a tudomány, amikor modelleket alkot a bonyolult valóságról, a vallás, amikor szimbólumokkal beszél arról, ami egészen más, a művészet, amikor metaforákkal fogja meg azt az érzést, ami máskülönben kisiklik a kezeink közül.

Miért?

A következőkben kísérletet teszek három rövidke, szubjektív parabolával befogni azt, ki is számunkra, számomra Szörényi József. „Olyan, mint ...” Paraboláim természetesen szubjektívek: abból indulnak ki, ami nekem ismerős, amit átéltem, s ezekkel a saját, átélt élményeimmel rokonít. De hisz Babits szavaival:

*„Csak én bírok versemnek hőse lenni,
első s utolsó mindenik dalomban:
a mindenséget vágyom versbe venni,
de még tovább magamnál nem jutottam.”*

1. 1970-ben házasodtam össze feleségemmel, Marival. Szép esküvőnk a Budavári Nagyboldogasszony-templomban volt. Az eskető pap, nagybátyám, Havass Géza újszegedi plébános volt. Szüleimtől nászajándékkul egy megejtően szép, fa feszületet kaptunk. Horváth Jenő, szentendrei fafaragó munkáját. Nálunk családi hagyomány az esküvőkre feszületet ajándékozni, amire esküt téve egy majdani család összetartozásának komolyságát vetjük meg. A kereszt és a korpusz egyetlen háromágú tiszafa darab. A kereszt háttéréből kiemelkedik az elgyötört, és mégis a halálon túlra mutató, fénylő test. A keresztfa és a karok összenőnek, áttetszenek egymásba. A test redőzete és a fa anyagának rajzolata nagyszerű harmóniában koegzisztál. A feszület annyira megtetszett, hogy szándékomban volt másolatát ajándékkul adni egy kedves rokonomnak. Felhívtam hát a művészt, s kértem, készítsen számomra még egyet, pont ilyet. (Jó pénz! – gondoltam – a szűk esztendőkből.) A válasz meglepő volt. „Hmm, majd meglátjuk! Tessék egyszer kifáradni!”

Néhány hét múlva látogatást tettem Szentendrén, a mester műhelyében, hogy kilessem az alkotás titkát, meglessem a Krisztus-faragó művészt.

„Kedves uram! Itt egy méretes fadarab – de hogy mi lesz belőle, ... nem tudom! Ahogyan majd adja magát!” Összehúzott szemekkel, elmélyülten nézegette, simogatta, keze próbálta „megérteni” a fadarabot. Azt, hogy mi rejtőzik benne. „Mert nem én faragom belé, ami benne van! Én csak segítetek neki kibontakozni, megmutatkozni.” Itt-ott bátortalanul belemetszett. Lebontott! „Lássuk, hogyan formálódik! A fának lelke van!” Azután folytatta a vésést. Egyre biztosabban, egyre gyorsabban. Megértették egymást: ő és a fa lelke. Meglátta a fadarabban a láthatatlant. A munka elkészült, de nem feszület lett. Előtte Mater Dolorosa állt. Mert ez rejtőzött a fában! S a művész hagyta, hogy az bontakozzon ki, ami benne volt. Ehhez persze kellett tapasztalata, lényegre látó szeme, szerszámkezelő ujjainak finom érzékenysége, életbölcssége.

Az **alkotóművész** és az **anyag** találkozott. S a nagy ívű találkozásból mestermű született – alkotás. És én megtanultam, hogy az igazi alkotó tiszteli a matériát. Az alkotóművész nem a saját képére erőszakol. Az alkotóművész a „van”-ban meglátja a „lehet”-et, és segít annak világra jöttében. Mint bokrot metsző kertész a sövénynek, szülészorvos a magzatnak, mint jó tanár a tanítványnak. Méltó társak ők, alkotó és alkotás. S egyikőtől emelkedik naggyá a másik.

*

2. Az ötvenes évek elejének jelentős alkotása volt az angol Charles Frend „Kegyetlen tenger” című filmje. A filmben a második világháború idején a németek elsüllyesztenek egy angol hadihajót, s a legénység a tengerbe kerül. Volt, aki mentőövvel, volt, aki csak deszkába, hordóba kapaszkodva. A tenger hideg, az időjárás viharos volt. S a tenger színén ott lebegtek az éhező, olajtól fulladozó, átfagyott emberek. Miközben életükért küszködtek, szemeik előtt lepergett, bevillant egy-egy emlék. Egy karácsonyi est, egy szerelmi csalódás, egy kisfiú, egy betegség, egy aggódó feleség arca. S akikre nagyon vártak otthon, azok megmenekültek. „Várj reám, s én megjövök, hogyha vársz nagyon!” – írja Szimonov. Akit elhagytak, aki mögött nem állt valaki, aki miatt ki *kellett* tartani („Oh átkelvek minden vérszen én!”), az feladta, elmerült.

A perszónáfilozófia nagy öregje, Martin Buber világosan fogalmaz műveiben. Az ember létstruktúráinak alapvető része a másikkal való tartozás, a „másik”. A **Te**. Akinek fontos vagyok. Aki felfénylik, ha rám tekint. Akinek elpanaszolhatom bánatom (és ő velem szomorkodik, talán csak némán megfogva a kezem), akinek elmondhatom örömöm (és velem együtt örül). Akivel oly nagy boldogság egyszerűen, szó nélkül üldögdélni és csendben lóbálni lábainkat. És akinek ezért felelősséggel tartozom. Akivel együtt *Mi*-vé válunk. Akinek nem egyszerű, kicserélhető, helyettesíthető tárgy, vagyis *Az* vagyok. A *másik* nélkül nincs ép ember. Az ember alapvetően társas lény.

Max Lucado szürke, jellegtelen kis famanoja, Pancsinelló valódi élőlénné változik egyszerűen annak a felismerésétől, hogy őt személy szerint is számon tartja mestere Éli, aki számára sokat jelent, aki számára fontos. Fontos vagy! Valakihez tartozol!

S hála legyen azoknak a *Te*-knek, akik feléd nyújtják kezüket, akik vállalnak, s akik képesek beléd lehelni azt a hitet, hogy nem selejt vagy, nem mellékszereplő, de érték vagy azon a helyen és úgy, ahová és ahogyan az élet állított! S különösen hála illesse azokat, akik ezt a hitet egy életre tudják átadni neked!

Volt közöttünk, akinek apja hiányzott – mert félárva volt, vagy mert elhagyták. Volt közöttünk – valamennyiünk közül egy fejfel kiemelkedő –, akinek a szellemi társ hiányzott (mert – mondják – az óriás hegycsúcsok magányosak). Volt köztünk szerelmében csalódott, akinek hitet kellett adni, hogy lesz még!

Volt, aki egészségével küszködve hangtalanul várt megerősítést: ő is ugyanolyan értéke osztályunknak, mint a másik, a kiváló. De szerencsénkre volt közöttünk (fölöttünk? velünk?) olyan is, aki, mind e különböző fájdalma befogadására kész *Te* tudott lenni. Aki meg tudta adni számunkra fontosságunk hitét, az élethez szükséges bizalmat. Mert tovább tudta adni azt a fontos mondatot, amit példaképétől, Becker Vendeltől hallott: mindenek ellenére is „bízom Benned!”

*

3. Saint-Exupéryt olvasom. A berber **fejedelemről**. Pontosabban fejedelmekről, apáról és fiáról. A bölcs, öreg, sokat élt, nagy fejedelem már halálára készülve tanítja a fiát, a herceget az uralkodásra. Arra, hogy mi a „Fejedelem”-ség lényege. A fejedelem nem önkényes hatalom, a fejedelem nem önkényúr. A fejedelem: Vezető. A fejedelem: Atya. A fejedelem: Öntőforma. A fejedelem: Tanító. A fejedelem mestergerenda, szegletkő, rend a katedrálisban, amely értelemmé rendezi a különálló alkotó részeket. Értelmet ad, ám maga is rész.

Az atya példabeszédekben mondja el hitvallását, elveit, tapasztalatait, intéseit. (Példabeszédekben, mert a lényeg holt fogalmakban, definíciókban nem fogható meg.) Mondatai modellként égnek a fiatal herceg lelkébe, aki a könyv második felében már gyakorló uralkodóként a hallottakat mélységükig megértve, átélve visszhangozza, érleli tovább atyja gondolatait.

Fejedelemnek lenni annyi, mint elkötelezettnek lenni egy ügy mellett, elhivatottnak lenni, a többiekkel egynek lenni. A fejedelem nem azonos a szolgálával, nem egyformák a jogaik, ám mégis egyenlőek, egyaránt fontosak egy nagyobb struktúrában. Egyik nélkül nincs a másik. A fejedelem megtanít értelmet adni, országgá összefogni: a részeg matrózt, a geometria tudóst, az utcalányt, az ácsot. Ők együtt egy ország, s noha oly sokban különböznek, olykor, ha ellenség támad rájuk, mégis ráéreznek az összetartozás egységére és örömére. S akkor készek egymásért harcolni, válllvetve. A fejedelem felmutatja az országot, a nagyobb egységet, s ezáltal hozzásegít az önmegértéshez is. Mert a résznek, az egyénnek értelmet az egész, a közösség ad. A részek csak az egészben nyerik el értelmüket, helyi értéküket, s ezzel méltóságukat.

A fejedelem nem algoritmusokra, nem szakmai fogásokra, nem jól meghatározott cselekvéssorozatokra tanít, de megtanítja látni az „ügyet”, az értelmet, az egész szeretetét. S ha életedbe beleégette magát a hegyek szeretete, akkor már - ne félj - a magad erejéből megteremted felszerelésed, megtanulod a függeszkedés szabályait, a hegyi ösvények titkait.

A fejedelem nem a haragért van, de igazságosan mér is, büntet is, mert megérti és megérteti, hogy bűn és erény, büntetés és dicséret összetartoznak, csupán különböző oldalai egy egyetlen egésznek. Egyikük nélkül nincs a másik, s az ember sorsa az, hogy elvégezze azt, ami számára adatott. A kertész sem haragszik a gyomra, melyet kitép, a gyom sem a kertészre, amikor életteret keres magának a virágok között. A kertész és a gyom egymás ellen feszülnek, de ketten mégis egy egészet adnak. A kínaiak úgy fogalmaznak: Yin és Yang.

Az 50. éves érettségi találkozónkon osztályfőnöki óránk is volt. Az órát kilencvenkilenc évével osztályfőnökünk tartotta. Hiába toltunk alá széket, kapacitáltuk, nem ült le. „Én sohasem ültem le tanítás közben, most sem tehetem!” S ott állt 30 percen keresztül, igaz, botjára támaszkodva, mert tudta (s tőle immár mi is tudjuk!), hogy amikor osztályába lép, templomba lép. S a templom: áhítat. A templomban a hit, és a hivatás áhítata tölt el. S az áhítat jeléül vagy állunk, vagy letérdelünk. Így hát ott állt kilencvenkilenc éves osztályfőnökünk tisztelegve előttünk húszegynéhány sorsverte, vagy szerencsével kísért, esendő vagy sérülékeny, öregedő, csúnyácska tanítványa előtt. Mert értette, hogy közös szeretetük, közös összetartozásuk kötelékei teszik őket emberré, s emelik közösségüket egy új minőségbe. Mert ők együtt többek voltak, mint néhány esendő, gyötrött ember. Ők együtt voltak a család, haza, közösség, rend, osztály – minden, ami értelmet ad az embernek, s amely felmutatása feladata a fejedelemnek.

4. Ki Szörényi József? **Alkotóművész?** Univerzális **Te?** **Fejedelem?** Mindegyikük, de mégis, egyikük sem, mert egyetlen. Egyedi ember, aki küldetéssel jött, hogy az emberi „van”-ban megjelje és segítsen megformálni azt, ami „lehet”.

Budapesten, 2009. március 1-én

Hálával és szeretettel:

Havass Miklós, egykori tanítvány

Havass Miklós

70. Születésnapja

Program

Dömölki Bálint - *Köszöntő*

Juhász Zoltán - *Gyimesi és palóc furulyadallamok*

Csermely Péter - *Havass Miklós, a bizalommester*

Prószéky Gábor - *Jacob van Eyck: Angyali csalogány*

Detrekői Ákos - *A tér(informatika) is összeköthet*

Székely Iván - *A felejtés joga a digitális világban*

Pulzus kvartett - *Egy tétel egy Mozart-vonósnégyesből*

szünet

Tahi-kör - *Szőke Szakáll: Vonósnégyes*

Talyigás Judit - *Néhány kedves szó*

Kőszegi György - *Emlékek és ...*

Saját „meglepetés”-vonóstrió -
Egy tétel egy Corelli-vonóstrióból

2010. április 24.

S Z Í N L A P

Szőke Szakáll

Donósnégyes

(1922)

Salgó úr Prószéky Gábor
Salgó Géza Megyery Károly
Margó úr Magyar Gábor
Darnai úr Gordos Géza
Főnök úr Dömölki Bálint
Főnök felesége Talyigás Judit
Juditka, a lányuk Talyigás Anikó
Tinike, szobalány Sipka Júlia
Háziúr Sipka László
Háziasszony Dömölki Andrea

Rendezte:
Prószéky Gábor

2010. április 24.

Erdődy palota

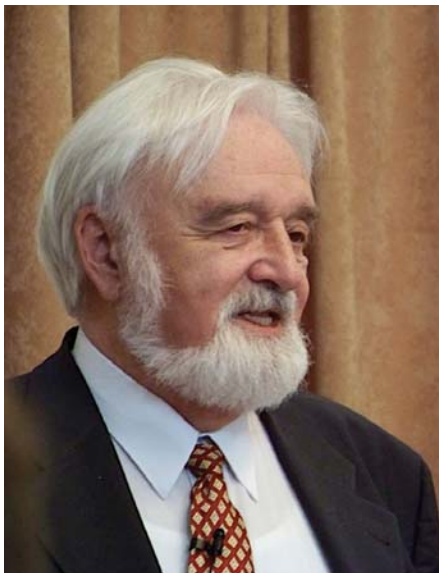
A közönség (részlet)

Csermely Péterrel

Detrekői Ákos

Dömölki Bálint

Juhász Zoltán

Prószéky Gábor

Talyigás Judit

A Vonósnégyes

Kőszegi György

Köszönet

A Trió

Rövidítések jegyzéke

EMG	Elektronikus Mérőkészülékek Gyára
AKM	Ágazati Kapcsolatok Mérlege
ÁNH	Állami Népszámláló Hivatal
ÁSZSZ	Államigazgatási Számítógépes Szolgálat
BME	Budapesti Műszaki Egyetem
BNV	Budapesti Nemzeti Vásár
BOM	Bolyai Műhely Alapítvány
CAD	Computer Aided Design (Számítógéppel segített tervezés)
CDL	Compiler Description Language (Programozási Nyelv)
CERN	Európai Nukleáris Kutatási Szervezet (Svájcban)
COBOL	Common Business Oriented Language (Programozási nyelv)
COMPAQ	Amerikai Számítógépgyár (COMPAQ: Compatibility and Quality)
Datorg	Datorg Külkereskedelmi Adatfeldolgozó és Szervező Vállalat
DEC	Digital Equipment Corporation (Amerikai Számítógépgyár)
DMS	Diploma in Management Studies (Felsőfokú Oklevél)
ECDL	European Computer Driving Licenc
EDLA	Edelényi-Ladó számítógép
EMT	Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság
EU	Európai Unió
GTE	Gépipari Tudományos Társaság
HM	Hadügy Minisztérium
HP	Hewlett-Packard (Amerikai Számítógépgyár)
IIASA	International Institute for Applied Systems Analysis (Nemzetközi Kutató Intézet)
IBM	International Business Machines Corporation (Amerikai Számítógépgyár)
IFIP	International Federation for Information Processing
Intel	Amerikai Elektronikai Gyár
ITF	Magyar Informatikatörténeti Fórum
KFKI	Központi Fizikai Kutató Intézet
KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (Szocialista országok kereskedelmi szövetsége)
KISZ KB	Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága
KML	Középiskolai Matematikai Lapok
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LSI-ATSZ	LSI Alkalmazás Technikai Szolgálat
MÁV	Magyar Állami Vasutak
MAVEMI	Magyar Vegyipari Egyesülés Mérnöki Iroda
MBA	Master of Business Administration (Felsőfokú Oklevél)
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTESZ	Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetsége
NDK	Német Demokratikus Köztársaság (a keleti, szocialista Németország)
NHIT	Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács
NIIF	Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program
NIM	Nehézipari Minisztérium
NJSZT	Neumann János Számítógép-tudományi Társaság
NKTH	Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal

NSZK	Német Szövetségi Köztársaság (a nyugati, kapitalista Németország)
OMFB	Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság
OT	Országos Tervhivatal
OTDK	Országos Tudományos Diákköri Konferencia
OVK	Országos Vezetőképző Központ
PDP	Programmed Data Processor (a DEC számítógép típusa)
PL/I	Programming Language /I (Programozási nyelv)
PM	Pénzügy Minisztérium
SZKFP	Számítástechnikai Központi Fejlesztési Program
SZKI	Számítástechnikai Koordinációs Intézet
SZTAKI	Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet
SZÜV	Számítástechnikai Ügyvitelszervezési Intézet
UNDP	United Nations Development Programme (ENSZ Fejlesztési Programja)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VIDEOTON	Magyar Elektronikai- és Számítógépgyár

Névmutató

A

Abreu, J.A. 77
Alföldi István 43, 82
Almási József 81
Almási Klára 81
Antalffy György 22
Antall József 5, 58, 78
Arató Mátyás 42, 43
Aschner Lipót 90, 96

B

Babits Mihály 116, 120, 132
Bach, Sebastian 84
Bácskai Tamás 54
Bajó József 32, 73
Bajor Péter 76, 103
Bakonyi Péter 43, 71, 73
Bakos Tamás 39, 40
Balassa Ákos 38
Balatoni György 49
Balázs Géza 74
Balázs János 79
Ballai János 82
Balogh János 117, 119
Balogh László 76, 103
Bartók Béla 107
Bay Zoltán 94, 96, 107
Bálint Lajos 18
Bánkfalvi Zsolt 22
Bárány László 57
Baráth Csaba 100, 101
Baráth Etele 71
Baráth János 50
Báthory Sándor 19
Báti Ferenc 41, 48, 49
Beck György 43, 49
Beck Iván 24
Becker Vendel 134
Bedő Árpád 30, 82
Bejczy Antal 67
Bencze Lóránt 72, 104

Bendzsel Miklós 67, 74
Beniger, James 72
Benke Imre 20
Benyhe István 74
Berdál Valéria 23
Bereczki Bálint 82
Berencei Rezső 32, 64
Berencz Ferenc 22
Berendi Péter 57
Berkesi Antal 17
Béres Tamás 77, 103
Bibó István 111, 116, 118, 119, 126, 127, 130
Bihari István 58, 62, 68
Binder László 41
Bíró András 100
Bíró Erzsébet 59
Bíró Károly 40
Bíró László 61
Bíró-Sweet, Mariann 61
Blinken, Donald 54
Bocu, Mirca 53
Boda Miklós 67, 68
Bodansky Gy. 101
Bogdánffy Géza 100
Bohus Mihály 82
Bojár Gábor 44, 68, 80
Bókay (Bock) család 11
Bókay (Bock) Zsuzsanna 98
Bölcskei Imre 73
Brányik Tamásné 45
Buber, Martin 87, 118, 124, 133
Budó Ágoston 22
Bush, George 50
Buzás Ottó 103

C

Caraffa, Antonio 13
Cartledge, Bryan 78
Castells, Manuel 72
Chardin, Pierre Teilhard de 126
Christoff, Borisz 35

Crosby, Bing 65
 Czingulsky Borbála 11
 Csák Máté 119
 Csapody Miklós 68
 Csató István 25
 Csébfalvi Károly 25, 28, 29, 30, 41, 100
 Csepe György 72
 Cser hangszerkészítő 25
 Csermely Péter 68, 76, 77, 81, 103, 137, 140
 Csernay László 103
 Csíkszentmihályi Mihály 111, 118, 119, 128
 Csillag Miklós 64
 Csonka Zsófia 57, 104
 Csoóri Sándor 61, 101

D

Dante, Alighieri 116
 Darvas Ferenc 80, 103
 Dávid Gábor 39, 40
 DeConcini, Dennis 54
 Descartes, René 69
 Detrekői Ákos 64, 73, 81, 101, 103, 137, 140
 Dettai Eleonora 82
 Dettrich Árpád 36, 39, 40
 Dévai Ágnes 87
 Devecseri Gábor 19
 Dobos László 61
 Dobosy Antal 31
 Dolph 39
 Dömölki Andrea 138
 Dömölki Bálint 39, 40, 41, 42, 43, 71, 73, 81, 82, 102, 103, 137, 138, 141
 Duda Ernő 68
 Dukakis, Michael 50
 Dyson, Esther 50, 66

E

Erdősi Gyula 103
 Escher, Maurits 72, 84
 Esztergár Zsolt 29

F

Faragó Sándor 41, 46
 Farkas János 71

Farkas Szilárd 24
 Fasang Árpád 69, 116
 Faust Dezső 20
 Ferenc pápa 16
 Ferenczi Endre 27, 100
 Ferentzy Eörs 100
 Fidrich Ilona 39
 Filipova, Elena 51
 Fischer Iván 31
 Fock Jenő 58
 Fodor Alpár 40
 Fodor András 20, 21, 69, 116
 Fodor István 74
 Földvári Iván 43, 44, 45
 Friend, Charles 133
 Fricke, Ron 54
 Fuszek Csilla 77

G

Gaál Tibor 20
 Gábor Dénes 80, 96, 149
 Gál Ödönné 49
 Galambos Lajos 38
 Gandhi, Mohandász Karamcsand 121
 Gantner János 41
 Garai Tamás 100
 Garay Tóth János 80
 Garcin, Jim 45
 Gasparyan, Djivan 33
 Gates, Bill 66
 Gémes László 20
 Gergely Csaba 103
 Gerstner, Luis 66
 Gärtner Sándor (Szőke Szakáll) 81
 Ginsztler János 59, 69
 Glatz Ferenc 60, 62
 Goitein Frigyes 31
 Gorbacsov, Mikhail 68
 Gordos Géza 71, 73, 138
 Gödel, Kurt 9, 84
 Göncz Árpád 58
 Greceaninov, Alexandr 84

Grove, Andy 54, 66
Gyarmathy Éva 77
Gyimesi Cs. Éva 125
Győry Vilmos 33
Gyulai József 5, 24, 80
Gyurcsány Ferenc 76

H

Habsburg Ferenc József 17
Habsburg Mária Terézia 129
Hajós néni 18
Hajtó Aurél 47
Halász Gábor 44, 45, 56
Halmai László 59
Halmos István 25, 100
Halmos György 47
Hamarskjöld, Dag 8, 16
Hamvas Béla 127
Harsányi István 80
Harsányi István 100
Havass Antal 12
Havass Balázs 34, 86, 98
Havass Barnabás 86, 98
Havass Benedek 86, 98
Havass Blanka 86, 98
Havass Boldizsár 86, 98
Havass Borbála (Bori) 34, 75, 86, 98
Havass Éva 18, 98
Havass Géza id. 14, 98
Havass Géza ifj. 24, 98, 133
Havass Miklós ifj. 34
Havass Nikolett 34, 98
Havass Norbert 34, 56, 98
Havass Norka 86, 98
Havass Sándor 14, 98
Havass Zoltán id. 14, 17, 32, 98
Havass Zoltán ifj. 18, 88, 98
Havass Zsombor 3, 34, 56, 98
Hayek, Friedrich August von 108
Heckenast Gábor 73
Heidegger, Martin 24
Heppes Aladár 101

Hesz Anikó 103
Hiller, Lejaren 25
Hofstadter, Douglas 84
Holyinka Péter 101
Horn Gyula 58, 61
Horváth János 70
Horváth Jenő 33, 133
Hovanyecz László 71, 100
Hubemann, Bronislaw 31
Hunyady Sándor 77

I

Igler György 54
II. Erzsébet királynő 68
II. János Pál pápa 69
Illyés Gyula 117
Ipolyi Arnold 11
Isaacson, Leonard 25
Ivanics család 57

J

Jakab Dezső 34
Jamrik Péter 80
Jancsecz Antal 30
Járdányi Pál 25
Jaspers, Karl 24
Joó Imre 20
József Attila 12
Juhász János 46, 47
Juhász L. 101
Juhász Zoltán 25, 81, 137, 141
Jülich család 57

K

K. Nagy Emese 79
Kádár Iván 39, 43
Kádár János 38
Kádár K. 103
Kalmár Ágota 22
Kalmár László 22, 25
Kanyó Zoltán 20
Károly Viktória 98

- Karvalics Z. László 72
 Katona Kálmán 73
 Kauser Alajos 73
 Kawachi, Ichiro 111
 Kázmér János 37, 41
 Kelly, Peter 48
 Kemény János 62
 Kennedy, John Fitzgerald 110
 Keresztesné Rózsa 36
 Kerkápoly Endre 58
 Kertész Ádám 100
 Kertészné Gérecz Eszter 82
 King, Martin Luther 121
 Kipling, Rudyard 109
 Kirchknopf György 50
 Kisléghi Nagy Ádám 84, 103
 Kisléghi Nagy Márta 103
 Kispéter József 5, 22
 Kiss Barnabás 103
 Kiss Gy. 103
 Klatsmányi Árpád 30, 41
 Klebelsberg Kúnó 129
 Klein György 62
 Koczka Flóra 75
 Kodály Zoltán 25
 Koháry István gróf 13
 Koltai Tamás 82
 Komlóssy Erzsébet 23
 Komor Tanmás 45
 Kopp Mária 13, 111, 128
 Kornai András 27, 103
 Kosáry Domokos 60
 Koszigin, Alexej Nyikolajevics 35
 Kosztolányi Tamás 80, 103
 Kovács András 87
 Kovács Béla 103
 Kovács Ervin 9, 41, 47, 50, 63, 87
 Kovács Győző 39, 40, 43, 47, 52, 54, 82, 103
 Kovács M.F. 13
 Kovács Magda 52
 Kovács Zoltán 121
 Kozma László 43
 Köhalmi Ferenc 74, 103
 Köllő Gábor 40
 Könyves -Tóth Pál 40
 Körner Tamás 31
 Kőszegi György 25, 31, 81, 100, 137, 142
 Krajcsovits Márton 36
 Krámlí András 21
 Krepuska János 100
 Kroó Norbert 68
 Kubinyi Zsófia 11
 Kukán Ferenc 20
 Kuklis Ferenc 31
 Kuhn, Thomas 118
 Kutas János 47
 Kutor László 82
 Kürti család 54
 Kürti Sándor 80
- L**
- Laborezi Zoltán 30
 Ladics család 11
 Ladó László 103, 144
 Lajta György 71
 Lakos Endre 16, 18
 László Flóra 79
 Leidenberger Ágnes 98
 Liszt Ferenc 117
 Ljubimskij, E. Z. 39
 Losonczy Ágnes 13
 Lócs Gyula 39
 Lőrincz Zsuzsa 23
 Lucado, Max 133
 Lukács evangélista 18
 Lukács József 112
 Lukács Sándor 40
- M**
- Mádl Ferenc 58
 Magyar Attila 98
 Magyar Bálint 129
 Magyar Gábor 71, 73, 138
 Magyar Henrik 86, 98

Maizl József 22
 Major Tamás 113
 Mann, Thomas 121
 Máray Ferenc 98, 100
 Mari Zsuzsa 23
 Markó család 14
 Markó Gyula 98
 Markó Károly 14
 Markó Margit 98
 Marmot, Michel 111
 Marton doktor 22
 Márton Géza 29
 Márton Piroska 21
 Marx György 61, 101
 Mata János 84, 103
 Máté Levente 21
 Matolcsy Máttyás 59, 110, 114
 Matsumoto, Akio 111
 Mécs László 85
 Medgyessy Péter 67
 Megyery Károly 71, 82, 138
 Megyesi László 22
 Meixner Mihály 53
 Mentler Mariann 77
 Menuhin, Yehudi 31
 Mihályffy László 21
 Miklós Ágnes 104
 Mojzes Imre 61, 71
 Moór Arthur 22
 Móra Ferenc 17
 Móricz Ferenc 24
 Mosonyi Emil 62
 Mucsi Sándor 74, 104
 Munkácsy Mihály 84
 Musil, Robert 109
 Muszka Dániel 25

N

Nagy Ferenc 59, 60, 67
 Nagy Kálmán 45
 Nagy Levente 77
 Nagy Sándorné 23

Náray Miklós 33
 Náray Zsolt 41
 Náray-Szabó Gábor 58, 59
 Nemessányi Zoltán 20
 Néri Fülöp 16
 Neumann János 69, 82, 107
 Nyiry Géza 42, 46

O

Obádovics J. Gyula 5, 39
 Okolicsányi Kristóf 13
 Oláh György 60
 Olsen, Ken 49
 Ordódy Judit 103
 O'sváth György 78
 Öry Örs 87

P

Pádár Gyula 36, 42, 43
 Pákozdi I. 50
 Pakucs János 75, 103
 Pál László 70
 Palásthy Gábor 13
 Palmer, Mark 50
 Pap László 68, 71
 Papp Tibor 47
 Pascal, Blaise 69
 Patyi Tamás 31
 Peck, John E. L. 39
 Peller Róbert 47
 Pesti Lajos 35, 41
 Péceli Gábor 43
 Péter György 72
 Péter József 31
 Pfeiffer, Eckhart 66
 Philip Miklós 39
 Platthy Sándor 13
 Pocsatkó család 11
 Pocsatkó Ilona 98
 Pokorni Zoltán 61, 62
 Pollák György 25
 Polner család 12, 13

Polner Judit 15, 17, 88, 98
 Polner Lajos 11, 98
 Polner Ödön (nagyapa) 14, 15, 66, 83, 98, 103
 Polner Ödön ifj. 30
 Pompéry Béla 26, 87
 Popper György 100
 Popper, Karl 120
 Potecz Györgyi 88
 Pődör László 116
 Pölöskei Pál 42
 Préda István 87
 Prószy Gábor 25, 71, 81, 137, 138, 141
 Pulai Miklós 30
 Pulzus Kvartett 137

Q

Quintilianus, Marcus Fabius 63

R

Rabár Ferenc 30, 36, 38, 41, 42, 51, 78, 108, 109, 123
 Rabárné Mária 38
 Rác Márk 75
 Radnai József 26
 Rajeczky Benjámin 25
 Rákóczi Ferenc (fejedelm) 13
 Rákosi Máttyás 42
 Rakovszky Menyhért 13
 Ratzinger, Joseph 124
 Rédey László 22
 Remetey-Fülöpp Gábor 64, 81, 101
 Révész György 30
 Rhodes, W. 25
 Rinágel József 28, 100
 Romek Márta 47
 Roska Tamás 74
 Rubik Ernő 68, 69
 Rubinstein, Julian 130

S

Sadler, Ken 48
 Saint-Exupéry, Antoine 83, 106, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 129, 130, 131, 134
 Salamon György 3

Sallay Gyula 73
 Sándory Mihály 41, 49
 Sánta Ferenc 10
 Sántáné-Tóth Edit 22, 82, 103
 Sárossy József 36
 Sartre, Jean-Paul 117
 Schweitzer, Albert 13, 121
 Sebestyén János 35, 41, 60
 Selinger Sándor 40, 53
 Ser Vlagyimír 42
 Siegler András 68
 Síklaky István 36
 Sima Dezső 43
 Simándy József 23
 Simon Albert 24
 Simonyi Ernő 73
 Sipka Júlia 138
 Sipka László 138
 Sipos Mihály 25
 Sólyom Antal 23
 Sólyom László 40, 76
 Somlay Gizella (Giszkó) 19
 Somló Tamás 25, 100
 Somody Imre 74
 Somogyi György 20
 Soós Eszter Petronella 57, 104
 Soros György 94, 108
 Sperling, J.G. 54
 Stockwell, Paul 83
 Stojanovits Erzsébet 98
 Stojanovits Gyula 98
 Straub Elek 49
 Stummer György 13
 Stummer János 13
 Sulyok Kata 77
 Sütő András 61
 Sydow, Eckhard 45
 Sydow, Ute 45
 Szabó Gyula 101
 Szabó Iván 58, 70
 Szabó Miklós 23
 Szabó P. Gábor 22, 103

Szabó Szilárd 64
 Szakács Kálmán 20
 Szakolczai György 26, 28, 56
 Szakszon Réka 103
 Szalai Imre 43
 Szalay László 22
 Szalma Ferenc 23
 Szaló Péter 71
 Szauder Mihály 59
 Széchenyi István 121
 Székásky Miklós 61
 Székely Éva 51
 Székely Iván 71, 137
 Szekszárdi Tamás 23
 Széles Gábor 67
 Szelezsán János 39, 43, 52
 Szendov, Blagodar 35
 Szendrei János 22
 Szendrő Péter 75, 77, 103
 Szent Ferenc 121
 Szentiványi Tibor 36, 39, 43, 44, 103
 Szeredi Péter 30
 Szilágyi János 64
 Szili-Török Imre 20
 Szimonov, K. M. 133
 Szlankó János 41, 70, 101
 Szmrecsányi Péter 11
 Szórádi Sándor 52
 Szőkefalvi-Nagy Béla 22, 24
 Szőkefalvi-Nagy Katalin 53
 Szörényi József 20, 21, 63, 103, 132, 135
 Sztahanov, Alekszej Gigorjevics 123
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 19
 Sztanó Pál 25
 Szűcs Katalin 87

T

Takács Andrea (Andi) 34, 66, 98
 Takács János 115
 Talyigás Anikó 138
 Talyigás Judit 71, 81, 84, 103, 137, 138, 142,
 Tandori Károly 22

Tapodi ezredes 32
 Tardos Márton 70
 Tarján Rezső 39, 41, 43
 Tarnói Gizella 67
 Tassy Margit 87
 Tekulits Györgyi 98
 Terelmes Ferenc 26, 31
 Terényi (Stummer) Berta 98
 Terényi család 103
 Terényi Lajos 11
 Teréz Anya 16, 121
 Terplán Zénó 3, 60, 63
 Thököly Imre 13
 Tímár György 30
 Timpauer bácsi 19
 Tisza Kálmán 17
 Tisza Lajos 17, 21
 Tolnai János 56
 Torgyán József 58
 Tóth Istvánné (Mari) 40, 43, 62
 Tóth László (Laci) 6, 87
 Tóth Mária (Mari), Havass Miklósné 33, 34,
 45, 80, 83, 87, 98, 103, 133
 Tölgyessy Péter 78
 Tömpe Zoltán 54

V

Váci Mihály 7, 18, 40, 78, 112, 131
 Vágó Pál 17
 Valaska László 60
 Vámos Éva 61
 Vámos Ferenc 46
 Vámos Tibor 40, 41, 43, 79, 83,
 Varga György 68
 Vargha Márk 57, 104
 Vargyas Lajos 25
 Vas százados 24
 Vass Ilona 68
 Vasváry György 39
 Vaszy Viktor 23
 Ventilla Sándorné 21
 Verdi, Giuseppe 51
 Verebély Pál 41

Visy József 21, 23, 82
Vizi E. Szilveszter 74
Vörösmarty Mihály 117

W

Wabrosch Géza 87
Wagner Richárd 23
Weisz Istvánné Judit 47, 53, 85
Weizsacker, Carl Friedrich 116
Weöres Sándor 120

X

XXIII. János pápa 131

Y

Ybl Miklós 11

Z

Zápolyai János 119
Zárda Olivér 56
Zárda Sára 52, 54, 56, 93, 101
Zaripov, R. H. 25
Zentai Béla 41
Zombory László 73
Zrínyi Ilona 13
Zwack család 57
Zsámboki Sándor 64
Zsombok Zoltán 39, 40

Sorszám	Tartalomjegyzék (helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
1	A könyv címe „Ifjan – Éretten – Éltesen”, amely immáron a kilencedik ebben a sorozatban. Azt igazán nem tudom, hogy melyik korszakodban, az „éretten” vagy az „éltesen” életperiódusban találkoztam veled először, de rád pillantva, bátran kijelenthetem, hogy most sem tartozol még az „éltesen” kategóriába! A kezdés, az alaphang legyen a TIED.	7
2	Tudnál mondani olyan sorsdöntő eseményt, eseményeket, különleges próbatételt, amikor ilyen tapasztalatokra szükség volt életedben?	8
3	Mi volt az, ami életedet, cselekedeteidet ösztönösen vagy a tudat alatt ekkor vezérelte? Volt-e olyan eszme, gondolat, amibe kapaszkodni tudtál, akár önkéntelenül is?	9
4	És e döntésed után milyen célok, értékek következtek számodra? Mondhatnám úgy is, hogy kialakultak-e benned – az informatikusra célozván – életed, cselekedeteid „vezérlő rendszerei”, amelyeket máig is magadénak tudsz vallani?	10
5	Kimondván azt a szót, hogy „haza”, mindnyájan másra gondolunk, más-más jut eszünkbe. Te mire gondoltál, és hova vezettek gondolataid?	11
6	AZ ŐSÖK – HAZA - HAZASZERETET kifejezések itt és most három eltérő szókép, mégis lelkünkben összekapcsolódnak és egy érzést tükröznek, legalábbis nálad biztosan így van, hiszen az eddigiekből erre következtettem. Tévedtem?	12
7	Nép, nemzet, változó határok, ellenségek, testvérek, – és még sorolhatnám a történelem olyan alapszavait, amelyek át- meg átszövik a családok, generációk kapcsolatrendszerét. A családfád kapcsolatrendszeréből bizonyára tanulságos példákön keresztül tudod mindezt szemlélni és illusztrálni.	13
8	A generációk történelmét elszenvető és formáló ősök köréből lassan-lassan eljuthatunk a mai szemmel is átlátható, mérlegelhető generációkig, azokhoz, akik – talán – maradandóan is megjelennek saját életünk alakításában. Nálad ez miképpen alakult?	14
9	Gyermekkorunkban esténként sokszor bámuljuk a csillagos eget és keresünk magunknak „vezérlő csillagokat”. Életünk ugyanilyen iránytűinek tekintjük a példaképeinket, azokat, akik cselekedeteinket öntudatlanul is vezérlik. Kik voltak ezek a te családotban?	15
10	Példaképnek fogadjuk a mintát, azt a mintát, amelyet önmagunk követendőnek tartunk. Viszont idő kell ahhoz, hogy ezt magunkban „vallásnak” tekintsük, és ezek szerint éljünk. A „példakép” és a „vallás” így elszakad egymástól, de a családi háttér valahogyan a tradíciók alapján sugallja „ab ovo” a vallást! Miképpen lehet ezt egyesíteni önmagunkban?	16
11	Ahol fiatal éveinket töltöttük, oda mindig visszavágyunk. E mondat közhelynek tűnik, de egy olyan boldog periódust idéz fel bennünk, amelyre mindig szívesen emlékszünk, pláne ha életünket másik városban éljük. Számomra a mennyországot Debrecen jelentette, számodra pedig – gondolom – a csodálatos Szegedet. Tévedek?	17

Tartalomjegyzék

Sorszám	(helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
12	Ahogy öregsziünk, egyre tisztábban, élesebben jelennek meg a gyermekkori emlékek letisztult kontúrjai. Engedj nekünk bekukucskálni a „gyermekkori birodalmadba”!	18
13	A felhőtlen gyermekkort követi a tanulás korszaka. Ennek vannak könnyebb – nehezebb szakaszai, periódusai, de mindnyájunkban megragadtak olyan pillanatok, amelyek életünkben csillogóan rögződtek és máig is kristálytisztán élnek bennünk. Gondolom, te is így vagy ezzel?	19
14	A középiskolás kort szoktuk az „érés, a beérés” időszakánk tekinteni, hiszen ebben a korban sok-sok új és a nagybetűs életet (is) befolyásoló eseményt élünk meg és élünk át.	20
15	A középiskolás korszak sokak számára – így nekem is – életre szóló élményeket és kapcsolatokat ad. Gondolom, te is őrzöl magadban ilyeneket.	21
16	Neked helyben volt az egyetem is, méghozzá egy kiváló oktatói karral, egy magyar Nobel-díjas szellemével Szeged városában. Mesélj erről!	22
17	Az egyetemi évek sokak számára az utolsó „gondtalan” életperiódust jelentik, hiszen ezt követően beköszönt a mindennapi munka. Igaz, időnként a nyári munkára is szükség lehet. Nálad ez hogyan alakult?	23
18	Az „egyetemi ifjúság” kifejezés az 1950-es évek végén, a '60-as évek elején még sokszor kiegészült a „forrófejű” jelzővel, hiszem az 1956 borzolta szelek még nem ültek el teljesen. Környezetedben te nem szereztél ilyen tapasztalatokat?	24
19	A szép egyetemi éveket munkával, mégpedig diplomamunkával zárjuk. Te mint immáron informatikus, programozó, mibe ástad bele magad?	25
20	Diplomát kaptál, méghozzá egy nagy jövőt ígérő új területen, a számítástechnika kibontakozó földjén, ahol honfoglalóként jelenhettél meg. De hogyan történt mindez?	26
21	Az 1960-as évek közepe, második fele a számítástechnika „zöldmezője” volt, azaz minden eredmény újszerű, úttörő jellegű volt. Magam is így voltam a kontinuummechanika területén. Te melyik területen voltál „Siedler” (ahogyan a németek mondják)?	27
22	A pályakezdés – és különösen a te területeden, a számítástechnika terjedésének hajnalán, a '60-as évek közepén – általában magával hozza a munkahelyek turbulenciáját. Nálad ez nem jelent meg?	28
23	Az 1960-as évek végén a társadalmunkban megjelent a „gazdasági reform” kifejezés. Ennek egyik – és akkor már teljesíthető igénye az „optimalizálás” bevezetése volt, ami mindenképpen nagy számítástechnikai háttérrel igényelt. Találkoztál ilyen igényekkel?	29
24	A számítástechnika őskorában, a volt „szocializmus” rendkívüli bezártságában igazán szükség volt a „magyar virtusra”, a magyar találékonyságra, azaz olyan programok megírására, amelyek egy-egy szakmai területet alapozhattak meg. Említenél néhány ilyet, esetleg képviselőik nevesítésével is?	30

Tartalomjegyzék

Sorszám	(helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
25	Az már eddig is kitűnt – és nem egy alkalommal, – hogy a zeneszereteted jóval meghaladja az átlagot. Hallhatnánk erről egy picit többet is?	31
26	A '60-as évek második fele még nem volt „örömnünnep” az akkori fiatalság számára, hiszen „menni kellett katonának”. Te megúszad?	32
27	Az IGAZI társ keresése sohasem egyszerű feladat, megtalálása pedig sokszor a „valószínűségszámítás” témakörébe téved. Nálad ez hogyan alakult?	33
28	A legfontosabb fogadalmat megtartottátok. De mi van a részletekkel?	34
29	Én az „egyetemi páholyból” mint munkahelyemről szemléltem a hazai számítástechnikai kultúra fejlődését. De te a „tűzvonalban voltál”! Összefoglalnád röviden mindazt, amit és ahogyan te tapasztaltál?	35
30	Az 1968-as gazdasági reform alapvető változást okozott számos területen a gazdaságban. Te mint egy új terület – a számítástechnika – egyik vezetője, a szabad, kreatív munkahelyi gondolkodású ember hogyan élted meg a változásokat munkahelyeden?	36
31	A számítástechnika, a programozás a '60-as évek végén, a '70-es évek elején ugyancsak úttörő jellegű volt hazánkban még akkor is, ha a volt KGST országok egységes számítástechnikai rendszerének kialakítása megtörtént. Nem eredményezett ez „bezártságot” számotokra mint „fontos emberek, nagy titkok tudóinak” számára?	37
32	Az 1970-es évek elején megindult némi „visszarendeződés”, ami magával hozta azt is, hogy a „vezető káderek” képzettségét és rátermettségét is formálisan a megfelelő „papírok” megszerzésével is igazolni, bizonyítani kellett. Te hogyan teljesítetted e kritériumokat?	38
33	Jómagam, gépészmérnök lévén – a nagyon számításigényes alkalmazott mechanikusként végezve az egyetemen – azt tapasztaltam, hogy az 1970-es évek elején az igazán fiatal korosztály zsongott a gépek előtt. Időnként egy-egy csoportra rápillantva még órarendi foglalkozásokon sem lehetett tudni, hogy ki tanít kit, mert mindenki nagyon fiatal volt. Nálatok ez hogy volt?	39
34	Ha egy szakma meghonosodik, akkor szervezetein keresztül megerősödik. Hogyan volt ez a számítástechnika kapcsán?	40
35	Természetes emberi tulajdonságnak tartom azt, hogy életünk második felében nyíltan kimondjuk az olyan elődeink nevét, akiktől sokat tanultunk, akiket példaképnek tartunk ilyen vagy olyan szempontból. Gondolom, te sem zárkózol el e kérdés elől?	41
36	Az „egyívásúakra” jellemző az, hogy fiatalon együtt mondják, hogy „hol az az oroszlan”? Később, amikor már tapasztaltabbak, ez a hang csendesedik, elhalkul, hiszen kialakul egy természetes verseny, ami felerősödhet azzal, ha a vezetés szintje megváltozik. Nálad voltak-e ilyen turbulenciák?	42
37	Önkényesen kiragadva a munkahelyed változó elnevezéseinek sorából az Infelor – Számki – Számalk kifejezéseket, gondolom, nem csupán a nevek, hanem a tartalom és ezen belül a feladataid is változtak. Kérlek, mondj ezekről valamit!	43

Sorszám	Tartalomjegyzék (helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
38	Az 1970-es évek végén, a '80-as évek elején – még talán közepén is – a magyar gazdaságot leginkább az embargó blokkolta. Ennek lényege, hogy bizonyos fejlett termékeket hazánk nem szerezhett be a nyugati államokból, hiszen ezek számunkra a tiltólistán szerepeltek. Ekkor is jött a „magyar virtus”, az úgynevezett kiskapuk keresésére, ami többnyire meg is találtatott. A számítástechnika területén is voltak ilyen kiskapuk, avagy barter üzletekkel lehetett előbbre jutni?	44
39	A számítástechnikai ismeretek és különösen a programozás mindig is „piacképes termék” volt, van és lesz. Gondolom ebből sem te, sem az általad vezetett csapat nem maradt ki?	45
40	A számítástechnikához kötődően szinte burjánzott az intézmények sora ebben az időben. Hogyan tűnt fel ezek között a Számalk, miért és miképpen hozták létre?	46
41	Igen mozgalmas életet éltél, sok minden történt veled. Ezek közül talán – ahogyan a matematikusok mondanák – „lokális maximum” a Számalk vezérigazgatói beosztása lehetett számodra. Hogyan jutottál ide?	47
42	Egy új terület robbanásszerű fejlődését – különösen egy politikai rendszerváltás – meglehetősen összekuszálja, az intézményeit sokszor „virágéletűvé” teszi, azaz fejlődik - virul és elhal. Nálatok ez miképpen volt tetten érhető?	48
43	A volt szocialista országok versenyképes, közös számítógépparkjának kialakítása látványos kudarcba fulladt. Minden ország nyugatra kacsingatott, de az embargó elvileg erős korlátokat jelentett. A rendszerváltás körüli időben azonban a „magyar virtus” újból hazai eredményekre vezetett. Ezt a „TPA” rövidítés fémjelzi. Mi is történt?	49
44	A rendszerváltás politikai-gazdasági forgatagában, forgószelében hogyan sikerült talpon maradnia a Számalknak?	50
45	A rendszerváltás egyik – és nem éppen egyszerűen kezelhető – periódusát a nagy állami vállalatok „lebontása” jellemezte, amelybe ugyanúgy beletartozott a nagyvállalatok szétbontása kisebb cégekre, mint az addig ismeretlen, tömeges elbocsátások sorozata. Ekkor új és nem éppen szívderítő érzéssel találták szembe magukat a felsővezetők. Te ezt miképpen élted meg, dolgoztad fel?	51
46	A számítástechnika robbanásszerű fejlődése, perspektívái szinte önmagában kikényszerítik az „élethossziglani” tanulás szervezeti megvalósulásának igényét. Jómagam ezt először az Open University munkatársain keresztül ismertem meg. A számítástechnika területén ez hazánkban a Gábor Dénes Főiskola létrejöttével realizálódott. De hogyan?	52
47	Az 1990-es évek szlogenje az „élethossziglani” tanulás volt. Ennek szolgálóleánya a távoktatás, ami burjánzott ebben az időben. Ti milyen szeletekhez jutottatok?	53
48	A távoktatás kezdeti sikereit csak gerjesztette az a technikai fejlődés, ami a számítástechnika – vagy helyesebben az információtechnológiai – területén a '90-es évek végén bekövetkezett. Ebben természetesen elől jártak az angol nyelvterület országai. Korábbi kapcsolataitok révén e kezdeményezésekbe beleláttatok. Mit sikerült meghonosítani? Jelentett-e problémát, gondot az eltérő kulturális háttér?	54

Sorszám	Tartalomjegyzék (helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
49	A 90-es évek közepén a „privatizáció” szót zengte a közmédia minden területen. Ti sem kerülhettétek el. Hogyan találtad szembe magad e kifejezéssel és következményeivel?	55
50	A Számalk-ról mostanában kevesebbet ír a sajtó, a média többi része is mintha lényegesen kevesebbet foglalkozna vele, mint a '90-es évek végén, vagy a 2000-es évek elején. Tényleg így van ez, vagy csupán én érzékelem így?	56
51	Az úgynevezett „első generációs” sikeres vállalkozók egyik legnagyobb problémája a „kinek adjam át”, a „ki viszi tovább” kérdések megválaszolása. Ezt tapasztalom a saját korosztályomban, évfolyamtársaim körében is. Részben ezt sikerült már megválaszolni, de van-e erre nézve általánosítható megoldás?	57
52	A neved a MTESZ vezetésével kapcsolatban is nagyon ismerősen cseng nekem ugyanúgy, mint nagyon sok természettudományos beállítottságú szakembernek. Mit jelentett számodra e terület?	58
53	A MTESZ létrehozásának nyilvánvaló célja anno – mint mondtad is – a szakmai értelmiség „egycsatornás kezelésének elérése” volt. Ez az „egyenruha” azonban idővel természetesen szűkké válik egyes csoportoknak, különösen akkor, ha megjelennek az anyagi kérések is a megtermelés-elfogyasztás megosztásban, ami végső soron az együtt vagy külön-külön alapkérdésben csúcsosodik ki. Te hogyan tapasztaltad mindezt belülről?	56
54	Hogyan tovább MTESZ? Mit sikerült tenni az első években? Sikerült-e magad mellé állítani a tömeget?	60
55	A '90-es évek közepén, második felében a médiát a „magyarok összeborulásának” hírei töltötték meg. Félreértés ne essék, mindezt a szó valódi jó értelmében mondom, hiszen a korábbi rendszer szemlélete szinte tiltotta a hazánkból eltávozottakkal a kapcsolatok tartását, erősítését. E folyamatban a MTESZ kezdeményező szerepet vállalt. Jól látom?	61
56	A MTESZ igazán pezsgő élete a 2000-es évek kezdetéig tartott. Mindenki tudomásul vette a rendszerváltást és annak következményeivel szeretett volna élni, azaz a teljes önállóságra törekedett a társadalom minden területén, a családi gazdaságoktól a szakmai szervezetekig. Ez rányomta bélyegét a MTESZ-re és annak tagszervezeteire is. Hogyan volt?	62
57	Amikor megismertelek, röviden úgy jellemeztelek magamban: a „kiforrott előadó”. Nyilván nem az egyik percről a másikra jutottál ide. Vannak-e emlékezetes pillanataid?	63
58	Az információtechnológia fejlődésének fontos gyakorlati eredményei a nagyközönség számára többnyire egyszerűen és könnyen hozzáférhető térinformatikai adatok. Gondoljunk csupán az útvonaltervező rendszerre mint az egyik legszélesebb körben ismert alkalmazásra. E témakörbe miképpen ástad bele magad?	64

Sorszám	Tartalomjegyzék (helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
59	A kor előrehaladtával az ember figyel, analizál és megkísérli a következtetések levonását mindarról, amit már nem tehet meg, azaz, hogy az életét hogyan építse fel. Tapasztalatom az, hogy aki következetesen a saját feje után megy, messzebbre jut (már csupán azért is, mert a feje mindig kéznél van!). Gondolom, a te „vezérlő csillagod” is a bensőd volt!	65
60	A sikeres közéleti ember kellemes pillanati között meg-megjelenik az elismerések átvételeinek élménye. Életedben milyen helyet foglalnak el e pillanatok?	66
61	A „MTESZ és a kutatás-fejlesztés” elszakíthatatlan gondolattársítás! Jómagam egész életemet a K+F szférában éltem le, hol mint egyetemi oktató, hol pedig mint a néhai Pungor Ernő által megálmodott és létrehozott non-profit K+F struktúra résztvevője, formálója. Milyen terveitek voltak és ezekből mit sikerült megvalósítani?	67
62	Innováció, K+F, nyitott gazdaság, rendszerváltások sorozata a volt szocialista országokban, Közép-Európában. Mit juttatnak eszedbe a fenti kifejezések?	68
63	A tudás hatalma az alkalmazásának etikája!? Örök kérdés volt, van és lesz. Te miképpen érzékeled és értékeled ezt a kapcsolatot?	69
64	A számítástechnika hazai bevezetésében mindenképpen elévülhetetlen szereped volt. A kezdeti lendület azonban mintha lanygulni látszott volna, az „információs társadalom” kialakulása kisebb sebességgel haladt előre. Alapvetően mi lehetett, mi volt ennek az oka? Gazdasági, azaz erőforráshiány, avagy a szokásos politikai háttér, a meg nem értés, a kormányváltások?	70
65	Hogyan formálódott a lassan kialakuló „információs társadalom” koncepció?	71
66	„Textilipar – vasúti közlekedés – gépkocsigyártás – számítástechnika – nanotechnológia”. Valahogy így jellemezhetők azon mérföldkövek, amelyek generációkon átívelve alakították, alakítják a gazdaságot, társadalmat. Az információs forradalom, az információs társadalom eszköze a „számítástechnika”. Sikerült-e olyan „csapatot” létrehozni, amelyben a társadalom legszélesebb köre képviseltette magát, megteremtve azt a konszenzust, amely a társadalmat letükrözi?	72
67	Az információtechnológia forradalma, az információs társadalom kialakulása összetett folyamat. Minimum reális és a szakemberek által jól átbeszélt, kiérlelt víziójára van szükség, majd pedig a következetes bevezetést segítő, az azt szolgáló törvényi háttér megteremtésére. Mit és hogyan sikerült megvalósítani ezekből?	73
68	Tevékenységed meglehetősen sokszínű, szerteágazó ugyanúgy, mint a könyved elején röviden érintett korábbi generációdé. Belepillanthatunk ezekbe is?	74
69	A világot a múlt – jelen – jövő egységében nézed és a tapasztalatok birtokában a fiatal generációkhoz szólsz. Benső világodba bepillanthatunk itt és most is?	75
70	A tehetséges fiatalok adják hazánk jövőjének szellemi bázisát. Mit sikerült e téren elérni?	76
71	A tehetséggondozás hazánk jövőjének szellemi bázisa, de a hátrányos helyzetűek felkarolása ugyancsak ezt a célt szolgálja. Mit sikerült e területen elérni?	77

Tartalomjegyzék

Sorszám	(helyett, a kérdések sorrendje)	Oldal
72	A „belülről vezérelt ember mindig a saját útját járja”, és ez így van jól! Az ilyen egyén képtelen alkalmazkodni a pillanatnyi előnyökért küzdőkhöz, a mindenkori politikai élet elvárásaihoz. Így voltam, vagyok és leszek is a hátralevő időmben. Téged is ilyennek ismertelek meg. Valóban jól látom, avagy csupán az „élet szemüvegén” tört meg a fény?	78
73	Az elesettek, hátrányos helyzetűek segítése valóban rendkívül fontos! Hazánkban ezzel egy nagy társadalmi rétegnek, a cigányságnak kell nap mint nap szembenéznie. Te hogyan látod mindezt?	79
74	Életünknek vannak metszéspontjai. Egy ilyen találkozási pont a Gábor Dénes Alapítvány, a Gábor Dénes-díj és az Alapítvány által működtetett Klub, ill. azon közös célunk, hogy az Alapítvány minél szélesebb körben szólíthassa meg az utánunk jövő generáció tagjait, a mostani középiskolásokat és szakmai pályájuk kezdetén már sikereket felmutató egyéneket. Legutóbb, 2014-ben az elnöki pulpituson láthattalak. Te hogyan értékeled e tudományos - szakmai közösséget?	80
75	A 70. születésnapod legendás hírű! Meséld el Te, ne én legyek fogadott prókátor!	81
76	„Tekints a múltba és meglátod a jövőt”! Ezt a – többek között Kossuthnak is tulajdonított – mondást az sugallja, hogy ha a múltat nem ismered, akkor nem értheted meg igazán a jelent és reményed sincs a jövő tudatos formálására. A számítástechnika immáron lassan túl van a félévszázados születésnapján. Mít sikerült megőrizni a „gyermekkorból”?	82
77	Az emberiség gondolatait, ismereteit, létének tapasztalatait könyvekben őrzi és adja át generációk sorozatának okulásul, az életben való eligazodást segítvén. Gondolom neked az életed formálásában ugyancsak szerepet kaptak a könyvek?	83
78	A gondolkodó ember életének vezérfonalai lassan-lassan kristályosodnak ki, ugyanúgy, mint a cukros vízbe tett fonalakon a cukor. Az idő múlásával egyre egyszerűbben, egyre rövidebben, egyre inkább már csupán tömör szavakban jelennek meg azon attribútumok, amelyek jellemzik az egyént, amelyek a cselekedeteik fókuszában, gyújtópontjában vannak. Beszélgetéseinkből az szűrődött le számomra, hogy neked e három szó az igaz , a szép és a jó . Kifejtenéd-e mindezt részletesebben?	84
79	Emlegetni szokták, hogy az emberi létnek három korszaka van: tanulás, alkotás és a „de jól nézel ki!” Te már a harmadikban vagy. Mit is csinálsz most?	85
80	Az élet igazi értelme a folytatásban rejlik. Abban a reményben hagyjuk el az élet színpadát, hogy amit láttunk, tapasztaltunk, meg- és átéltünk, abból egy-egy pici részletet esetleg mélyebben megért és tovább fog vinni valaki, aki nagyon közel állt hozzánk, akinek megszületésében nekünk is volt valamilyen – a családfa szempontjából – apró szerepünk. Az is tény, hogy a „folytatás jeleit” többnyire a második generációkban véljük felfedezni. Talán azért is, mert rájuk talán jobban és kötetlenebbül figyelünk. Unokáid számában ugyanolyan gazdag vagy, mint életed eredményeiben. Ők is ilyenek lesznek?	86

Tartalomjegyzék

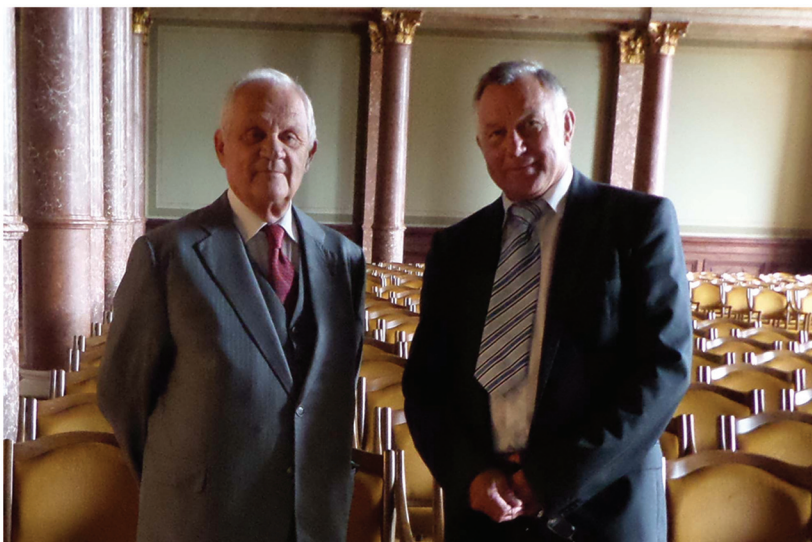
	Oldal
Epilógus	87
Mellékletek	89
Szakmai életrajz	90
Kitüntetések	95
Családfa kivonat	97
Írások válogatott jegyzéke	99
Válogatott társadalometikai írások	105
A 70. Születésnap	135
Rövidítések jegyzéke	143
Névmutató	145

Havass nap a Mexikói úton. 2013

A KÉRDEZŐ

Tóth László Debrecenben született 1946. május 24-én. A debreceni Mechwart And-rás gépipari technikumban érettségizett (1964) és a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen (a mai Miskolci Egyetem jogelődjén) szerzett gépészmérnöki oklevelet (1969). Már egyetemi hallgatóként a mechanikai technológiai tanszék ösztöndíjasa, végzés után az MTA nehézgépészeti tanszéki munkaközösség tudományos munka-társa, majd a tanszék tudományos főmunkatársa (1978), docense (1991), professzo-ra (1996). Párhuzamosan a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Alapítvány miskolci székhelyű Logisztikai és Gyártástechnikai Intézetének (1996.) osztályvezetője, tudományos igazgatóhelyettese (1998), majd 1999-től igazgatója 2008-ig. Kutatási területe: a szerkezetek integritásának megítéléséhez kötődő anyagtudomány, számos tanulmánnyal gazdagítva a szakirodalmat. A műszaki tudomány kandidátusa (1981), doktora (1995). Jelenleg a Debreceni Egyetem főállású, a Miskolci Egyetem másodállású professzora. Számos hazai és külföldi szakfolyóirat szerkesztője. Nemzetközi kapcsolatainak kiépítését angol, német, orosz nyelvtudása is segíti. Az utóbbi évtizedben egyik kedvtelése: a tudományos szinten művelt technikátörténet fejlesztése elsősorban az anyagvizsgálat és anyagtudomány területén.

A VÁLASZOLÓ

Havass Miklós Szegeden született 1940. április 23-án. A Radnóti Miklós Gyakorló Gimnáziumban érettségizett (1958). A szegedi Zenekonzervatóriumban csellózni tanult. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett matematika tanári - alkalmazott matematikusi diplomát 1963-ban. Rövid ideig a Pénzügyminisztérium Szervezési és Ügyvitel-gépesítési Intézetében, majd a Nehézipari Minisztérium Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézetében dolgozott, számítástechnikusként. 1972-ben csatlakozott az Infelorhoz, ahol 2002-ig dolgozott. Szoftverfejlesztéssel, szoftver technológiával, majd az információs társadalom kérdéseivel foglalkozott. A többször átalakult vállalat, majd vállalat csoport elnök-vezérigazgatójaként, tulajdonosaként ment nyugdíjba. Eközben alapítója, elnöke volt a Neumann János Számítógép-tudományi Társaságnak, ill. a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének. Jelentős társadalmi elkötelezettséggel vett részt a hazai szakmai, ill. társadalmi közéletben. Számos elismerést kapott. A magyar informatika egyik hazai meghonosítója.